

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**CEMAL SÜREYA’NIN GUILLAUME APOLLINAIRE ÇEVİRİLERİ VE CEMAL
SÜREYA’NIN ŞİİRLERİNDEKİ GUILLAUME APOLLINAIRE ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emine KARTAL

(1010082005)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 20 Mayıs 2013

Tezin Savunulduğu Tarih: 4 Haziran 2013

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Durali YILMAZ

Jüri Üyeleri: Prof. Dr. Durali YILMAZ

Yrd. Doç. Dr. Hacer GÜLŞEN

Yrd. Doç. Dr. Esin AKALIN

HAZİRAN 2013

ÖNSÖZ

Türk edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Cemal Süreya, sadece kendi şiirleriyle değil; Fransızcadan yaptığı şiir çevirileriyle de Türk edebiyatına önemli katkılar sağlamıştır. Cemal Süreya'nın özellikle Guillaume Apollinaire'den yaptığı çeviriler, şairin kendi şiiriyle de ortak noktalar taşır. Üstelik her iki şairin sanata bakış açısı, şiirin içinde olması gerektiğine inandıkları şeyler, söyleyişleri, biçime verdikleri önem ve hatta bazı temaları benzerdir. Bu tezde Cemal Süreya'nın Guillaume Apollinaire'den yaptığı çeviriler doğrultusunda kendi şiirine yansıyan yanlara, Guillaume Apollinaire ile olan ortak noktalarına değineceğiz.

Bu tezin ana kaynaklarını Guillaume Apollinaire ve Cemal Süreya'nın bütün şiirlerini içeren *Œuvres Poétiques* ve *Sevda Sözleri* kitapları oluşturmaktadır. İkincil kaynaklar olarak da iki şairin yaşamlarını ve sanat anlayışlarını derinlemesine yansıtan eserler incelenmiştir. Ancak Türkçede Apollinaire'in yaşamı ve sanat anlayışıyla ilgili elimizde az kaynak olması sebebiyle; Apollinaire'in yakın arkadaşı ve dönemin ünlü yazarlarından olan André Billy'nin *Œuvres Poétiques*'e Fransızca olarak yazdığı uzunca önsözden yararlanılmıştır.

Tezin giriş bölümünde Guillaume Apollinaire ve Cemal Süreya'nın şiirlerinin genel olarak benzeşen/örtüşen yanlarına değinilmiştir. Birinci ve ikinci bölümde şairlerin yaşamı ve sanat anlayışları incelenmiş, özellikle yaşamlarındaki ve sanat anlayışlarındaki ortak noktalar üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise doğrudan Guillaume Apollinaire ve Cemal Süreya'nın şiirlerindeki benzerlikler ve farklılıklar araştırılmış; şairlerin şiirleri karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde de elde edilen çıkarımların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Son olarak; bana bu tez konusunu öneren tez danışmanım Prof. Dr. Durali Yılmaz'a tezi yazma aşamasında bana gösterdiği destek, katkı ve iyi niyetinden ötürü teşekkürlerimi sunarım. Guillaume Apollinaire'in *Œuvres Poétiques* adlı kitabına André Billy'nin yazdığı Fransızca önsözü, bu tez için Türkçeye çeviren Neslihan Turaman'a, tezimin tüm okumalarını yapan ve her türlü desteğini her an yanımda hissettiğim Evşen Yıldız'a, her iki şairin şiirlerinde geçen dini göndermeleri tespit etmemde bana yol gösteren Sinan Zavalı'ya ve her türlü desteği için Ahmet Başar'a yardımları için müteşekkirim. Ayrıca onlara ayıracağım vaktin çoğunu teze harcadığım için beni hoşgörülle karşılayan eşime, kızıma ve henüz yeni doğmuş oğluma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TÜRKÇE ÖZET	v
YABANCI DİL ÖZET	vi
1. GİRİŞ	1
2. CEMAL SÜREYA'NIN YAŞAMI VE SANAT ANLAYIŞI	3
2.1. Cemal Süreya'nın Yaşamı	3
2.2. Cemal Süreya'nın Sanat Anlayışı	17
3. GUILLAUME APOLLINAIRE'İN YAŞAMI VE SANAT ANLAYIŞI.....	27
3.1. Guillaume Apollinaire'in Yaşamı.....	27
3.2. Guillaume Apollinaire'in Sanat Anlayışı	40
4. GUILLAUME APOLLINAIRE VE CEMAL SÜREYA'NIN ŞİİRLERİNDE ÖRTÜŞEN NOKTALAR	49
4.1. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Aşk Teması ve Erotizm.....	49
4.2. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Humor ve İroni.....	77
4.3. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Ölüm Teması	92
4.4. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Geniş Coğrafya Ögeleri ve Sinematografik Anlatım.....	116
4.5. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Halk Ögeleri ve Telmih.....	142
4.6. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Sesi, Müziği Önemseme ve Yinelemeye Yer Verme.....	172

5. CEMAL SÜREYA’NIN ŞİİRLERİNDEKİ GUILLAUME APOLLINAIRE	
ETKİSİ / SONUÇ.....	195
KAYNAKÇA	205

KISALTMALAR

bkz. : Bakınız
çev. : Çevirmen/Çeviren
dr. : Doktor
düz. : Düzenleyen
haz. : Hazırlayan
Prof. : Profesör
vb. : Ve benzeri

Üniversitesi : İstanbul Kültür Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Durali Yılmaz
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans - Haziran 2013

KISA ÖZET

CEMAL SÜREYA’NIN GUILLAUME APOLLINAIRE ÇEVİRİLERİ VE CEMAL SÜREYA’NIN ŞİİRLERİNDEKİ GUILLAUME APOLLINAIRE ETKİSİ

Emine Kartal

Bu çalışmanın konusu Türk şair Cemal Süreya üzerinde Fransız şair Guillaume Apollinaire’in etkisidir. Araştırmanın hedefi, iki şairin şiirlerindeki örtüşen noktaları değerlendirip Cemal Süreya’nın şiirlerindeki Guillaume Apollinaire şiirlerinin izlerini bulmaktır.

Araştırmada öncelikle her iki şairin yaşamları ve sanat anlayışları anlatılmış; şairlerin ortak özelliklerine değinilmiştir. Ardından öncelikle Cemal Süreya’nın, daha sonra diğer çevirmenlerin Türkçeye çevirdiği Guillaume Apollinaire’in şiirleri ile Cemal Süreya’nın şiirlerindeki benzerlikler ve farklılıklar incelenmiş; şairlerin şiirleri karşılaştırılmıştır. Özellikle Süreya’nın, Apollinaire’in şiirlerine benzediği iddia edilen şiirleri ele alınmıştır.

Bu incelemelerin sonucunda elde edilen çıkarımların değerlendirilmesi ile Cemal Süreya’nın şiirinde, Guillaume Apollinaire’in somut bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. İki şairin şiirlerinde incelenen ortaklık ve yakınlıklar, Cemal Süreya’nın kendine ait bir şiir oluşturmasına engel olmamıştır. Cemal Süreya şiiri, Guillaume Apollinaire’den çoğu yönüyle ayrılan özgün bir şiir olmuştur.

**Anahtar Sözcükler: Cemal Süreya, Guillaume Apollinaire,
Karşılaştırmalı Edebiyat, Fransız Şiiri, Türk Şiiri, Etki, Benzerlik**

Bilim Dalı Sayısal Kodu:

University : Istanbul Kültür University
Institute : Institute of Social Sciences
Department : Turkish Language and Literature
Programme : Turkish Language and Literature
Supervisor : Prof. Dr. Durali Yılmaz
Degree Awarded and Date : MA - June 2013

ABSTRACT

CEMAL SÜREYA'S TRANSLATIONS OF GUILLAUME APOLLINAIRE POEMS AND THE EFFECT OF GUILLAUME APOLLINAIRE'S POEMS ON CEMAL SÜREYA

Emine Kartal

This study deals with the impact of French poet Guillaume Apollinaire on Turkish poet Cemal Süreya. The aim of this study is to reveal similar points on both poets and realise the impact of Apollinaire's poems on Süreya's literary works.

In this study, common points have been emphasized considering the description of lives and sense of art of both poets. Firstly, Süreya's Apollinaire translations and afterwards different poets' translations of Apollinaire poems have been compared and finally similarities and differences examined. But in this study, principally, Süreya's poems which seem to be similar to Apollinaire's ones have been examined.

As a conclusion, detailed explorations and evaluations, it has been deduces that there is no substantial impact of Apollinaire's poems observed on Süreya's poems. Common and similar points on both poet's poems did not retain Süreya to produce his own unique poems. Cemal Süreya has a genuine poems which differed from Guillaume Apollinaire poems in terms of many particullar points.

Keywords: Cemal Süreya, Guillaume Apollinaire, Comparative Literature, French Poetry, Turkish Poetry, İmpression, Similarities

Department Science Code:

1. GİRİŞ

İkinci Yeni şiirinin kurucuları arasında kabul edilen Cemal Süreya, kuşağının en güçlü şairlerinden biri olarak birçok şairi etkilemiş, öncü bir şair olmuştur. *Üvercinka*'daki şiirleriyle 1950-1960'lı yıllarda Türk şiirine yeni bir soluk getirmiştir. Sonraki kitaplarıyla da kendine özgü üslubunu korumuş; hatta geliştirmiş, şiirine yeni tatlar eklemiştir. Lirik, erotik, humor yüklü, siyasal, hüzünlü şiirleriyle her daim okurlarını şaşırtmasını bilmiştir. Süreya şair kimliğinin yanı sıra yansız bakış açısı sayesinde döneminin, hatta Türk edebiyatının en güçlü eleştirmen ve denemecilerinden biri olmuştur. Üstelik çevirmen kimliğiyle de Türk şiirine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Fransızcaya ve Türkçeye olan hâkimiyetiyle birçok Fransız şairin şiirini dilimize çevirmiştir; bunlardan en önemlisi de Guillaume Apollinaire olmuştur.

Çağdaş Fransız şiirinin en önemli temsilcilerinden olan Guillaume Apollinaire ise, Fransız şiirine çok önemli yenilikler getirmiştir. Katkıları sadece Fransız şiirine olmamış, aynı zamanda dünya şiirine de yeni bir yön tayin etmiştir. Modern resmin evriminde ağırlıklı olarak pay sahibi olan Apollinaire, aynı zamanda döneminin en büyük resim eleştirmenlerinden biridir. Sanatta yaptığı öncü atılımlarla geleceğin sanat oluşumlarına önyak olmuş, yeni akımların kurucusu olmuştur. Onun sayesinde sembolizm, daha uzun yıllar etkisini sürdürmüştür. Ayrıca modernizm ve gerçeküstücülüğün de öncülerinden olmuştur.

Guillaume Apollinaire, Cemal Süreya'nın en sevdiği şairlerden biridir. Hem şairliği hem de görüşleriyle Süreya'yı çok etkilemiştir. Her iki şairin sanata bakış açısı, şiirin içinde olması gerektiğine inandıkları şeyler, söyleyişleri, biçime verdikleri önem ve hatta bazı konularında ortaklıklar söz konusudur. Bu nedenlerle Süreya ve Apollinaire'in şiirlerindeki benzerlik, Türk edebiyatında sıklıkla tartışılan bir konu olmuştur. Ayrıca Cemal Süreya dilimize en çok Apollinaire'den dize çevirmiştir. Bu nedenle Süreya'nın, Apollinaire çevirilerini, diğer çevirilerinden ayrı

değerlendirip kendi şiiri üzerindeki etkisini incelemek istedik. Bu tezde Cemal Süreya'nın Guillaume Apollinaire'den yaptığı çeviriler doğrultusunda kendi şiirine yansıyan yanlara, Apollinaire ile olan ortak noktalarına değineceğiz.

Sanatta etkileşimin izlerini süren karşılaştırmalı edebiyat, “farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek”¹ amacıyla çalışır. Biz de bu tezde bu amaçla Süreya'nın ve Apollinaire'in şiirlerindeki benzer ve farklı yanları tespit etmeye çalışacağız. Ardından da Süreya'nın şiirlerinde Apollinaire'in şiirlerinin etkisini inceleyeceğiz. İnceleme yöntemi olarak da temelde yazarların yaşamları ile eserleri arasında bağlantı kuran pozitivist incelemeden yararlanacağız. Bu yöntemi tercih etmemizin nedeni, Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in yaşamları ile yapıtlarının örtüşmesidir. Aynı şekilde iki şairin yaşamlarındaki benzerlikler de bizi bu yöntemi kullanmaya itmiştir. Çünkü her iki şairin de kişiliklerinin oluşumunu hazırlayan farklı olaylar; onları benzer şekilde düşünmeye hatta üretmeye itmiştir.

Bu tez kapsamında Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in şiirlerinde örtüşen ve ayrışan noktalar şu başlıklar altında incelenmiştir: aşk teması ve erotizm, humor ve ironi, ölüm teması, geniş coğrafya öğeleri ve sinematografik anlatım, halk öğeleri ve telmih, şiirde müziği önemseme ve yinelemeye yer verme. Süreya ve Apollinaire'in benzeştiği ve hatta intihal olduğu ima edilen şiirleri bu açılardan incelenip karşılaştırılmıştır. Ancak bu çalışma sonucunda varılan nokta; Apollinaire ve Süreya'nın şiirlerinin genel havasında sezilen benzerliğin bir intihal değil, yalnızca etkilenme olarak nitelendirilebileceği olmuştur. Çünkü Apollinaire ve Süreya'nın şiirlerinde bir “aynı”lıktan söz etmek mümkün değildir. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in üslupları ve sanata bakış açıları açısından aralarında ciddi bir benzerlik bulunduğu açıktır. Ancak Cemal Süreya, çok sevdiği Apollinaire'in şiirlerinden ve sanat anlayışından etkilense de kendi özgün üslubunu yaratmayı bilmiştir.

¹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* (İstanbul: Say Yayınları, 2009) 7.

2. CEMAL SÜREYA’NIN YAŞAMI VE SANAT ANLAYIŞI

2.1. Cemal Süreya’nın Yaşamı

Asıl adı Cemalettin Seber olan Cemal Süreya, gerçek adı Gül olan bembeyaz bir Zaza kızı Gülbeyaz ile Süslü Hüseyin’in aşklarının ilk çocuğu olarak Erzincan’da 1931’de doğar. Cemalettin’den sonra sırayla Perihan, Ayten, Kemal dünyaya gelir. Kemal daha bir yaşındayken ölür. Bu, Süreya’nın hayatındaki ilk ölümdür, henüz dört yaşındadır. Daha o günlerden acı anılar biriktirmeye başlamıştır.

Süreya’nın anne ve baba tarafı da Kürt olmasına rağmen, evde Türkçe konuşulur; bu nedenle Cemal Süreya dil serüvenini şöyle açıklar: “Küçük çocuk bakıcıya veriliyor; daha doğrusu, o çocuk kendini bakıcının elinde buluyor; seviyor bakıcısını; onu ana belliyor. Türkçeyle ilişkim böyle. Bir noktada gurbetin aşka dönüşmesi. Bu dil yorganımdır benim: biraz haşhaş, biraz balık kokar (Oysa Türkçe’de de balık azdır), biraz da zeytin tadı, taşır. Taşısa da.. Ol hikâyet böyle..”¹ Dilinin tatlarına bakılırsa Süreya; en çok Eskişehir, İstanbul ve Ege’den izler barındırır.

Dersim harekâtı sırasında, amcası Memo’nun valiyle takışması sebebiyle ailece Bilecik’e sürgün edilirler. Süreya’nın “Bir yük vagonunda açtım gözlerimi”² dediği bu yolculuk yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Bu örselenmişlik yüzünden Cemal Süreya Kürt olduğundan, sürgün edildiğinden bahsetmez, hatta

¹ haz. Nursel Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012) 123.

² Cemal Süreya, *Sevda Sözleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995) 81.

çocukluğunda bunu büyük bir sır olarak saklar.¹ “Cemal Süreya ailesinin tarihi ve etnik-inançsal kimliği konusunda duyduğu anksiyeteyi uzun yıllar üzerinden atamaz. Bu anksiyete Süreya’nın hem yazarlık hem de iş hayatında kendini gösterir.”² Süreya ancak emekli olduktan sonra 1980’lerde Dersimli ve Kürt oluşundan, çocukluğunda yaşadığı sürgünden bahsedebilmiştir. Öncesinde hem Alevi hem Kürt kimliği dolayısıyla horlanacağını düşünmesi dolayısıyla bunu sakladığı açıktır.

Maalesef hayat Bilecik’te daha güzel olmaz. Bilecik’e geldikten altı ay sonra henüz 23 yaşındaki annesi, beşinci hamileliği sırasında yaptığı düşük neticesinde ölür. Daha yedi yaşındayken yaşadığı bu çok önemli kayıp, Süreya’nın hayata bakışını, hayattaki konumlandırılışını değiştirir: “Annem çok küçükken öldü / Beni öp, sonra doğur beni”³ dizelerinde dile geldiği gibi.

Süreya 8 yaşındayken, babası onu büyük şehirde okusun diye halasının yanına İstanbul’a yollar. Oğlunun yanına gidip gelmesinde sorun olmadığını görünce de, önce kızlarla babaanneyi gönderir, ardından da kendisi İstanbul’a taşınır. Ancak zorunlu 20 yıllık ikâmet kararları bulunan Seber ailesi, tekrar Bilecik’e gönderilir. Cemal Süreya’nın çocuk zihninde, çocuk yaşlı demeden gözaltında tutuldukları Sansaryan Han çok önemli bir yer etmiştir. Önce sürgün edilirler, birkaç yıl sonra gözaltına alınırlar; Süreya henüz 9 yaşındadır.

Mecburen geri dönen Bilecik’te çocuklar babanneye emanet edilir. Hüseyin Seber, makinist olarak çalışmaya başlar. Yoksullaşan ailenin sıkıntıları bitmek bilmez. Üstüne Bilecik İlkokulu’nda “Kürt damarı tuttu”, “Sümüklü Kürt”, “Kürt Cemo” şeklinde etiketlenmesi Süreya’yı derinden yaralar. Ne kadar saklasa da kimliğini, aslında herkes her şeyi bilir.

Hüseyin Seber, 6 yıl evlenmeye direnir. Ancak babaannenin epey yaşlanıp çocuklara bakamaz hale gelmesi üzerine, eve iki üvey anne gelir; ilki işkenceci Esmâ. “Maddi manevi izleri hayat boyu silinmeyecek, karanlık bir sayfa açılır

¹ haz. Nursel Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003) 47.

² Abbas Karakaya, “Cemal Süreya: Şairin Şiirine ve Hayatına Dahil Edilmeyenler,” *Bir+Bir* Eylül-Aralık 2012: 16.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 84.

çocukların önünde.”¹ Süreya eve adımını atmaz. Ancak kız kardeşleri gerçekten zorlu yıllar geçirir, “Kuyuya sarkıtan kadın / Saçından kavrayıp kızkardeşimi”² dizelerinde Süreya’nın dediği gibi. Cemal Süreya bu işkenceleri görmemek için parasız yatılı sınavına girer ve kazanır; bundan sonra okul hayatı hep parasız yatılı okullarda geçer: “Hem sürgün, hem parasız, hem yatılı.”³ Süreya, tatil günlerinde eve gitmeye çekinir; Esmâ Hanım, Cemal’i zehirlemeye kalkar, ardından ölmeyince de eve gelmesini yasaklar.⁴

Süreya, çok çalışkan olmasa da, akıllı bir öğrencidir. En iyi olduğu alan elbette edebiyattır. “Okumaya, din kitapları, halk kitapları, cenk kitapları”⁵ ile başlar. Okumaktan başka derdi yok, eline ne geçerse onu okur. Dile kabiliyeti daha o yıllardan bellidir. Arkadaşı özel Fransızca dersi alırken o da bundan nasiplenir; Fransızca ile ilk teması ortaokul yıllarında olur.

Cemalettin, orta birin yaz tatilinde karayolları şantiyesinde çadır bekçiliği yapar. Biraz para biriktirmek, ama en çok evden kaçmak için. Orada çok fazla düşünmeye, hayal kurmaya vakti olur. Ve yazara yakışır bir ad bulur kendine: Cemal Süreyya Seber.⁶ Bundan sonra adındaki ikinci y’yi atana kadar adı böyle kalır.

Cemal’in ilk aşkı da bu yıllara denk gelir. Adına Kızıl Mısrılar adlı bir defter doldurulan kızıl saçlı Seniha. İlişkileri araya mesafeler girse de yıllarca sürer. Süreya’nın ilk eşi, kızının annesi olur sonunda Seniha.

Süreya, ortaokuldan sonra 1947-1948 eğitim öğretim yılında Haydarpaşa Lisesi’ne girer. Lise yıllarında, eski edebiyatı okuyabilmek için kendi kendine Osmanlıca öğrenir. Bu arada aruzla şiir denemeleri de yapar. Yeni filizlenen şiir akımına, Orhan Veli’ye karşı soğuk durur. O dönem için “Orhan Veli bana gülünç geliyordu.”⁷ der.

¹ Feyza Perinçek, ve Nursel Duruel, *Cemal Süreya Şairin Hayatı Şiire Dahil* (İstanbul: Can Yayınları, 2008) 36.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 267.

³ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 158.

⁴ Perinçek, ve Duruel 42.

⁵ Cemal Süreya, *Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011) 19.

⁶ Perinçek, ve Duruel 45.

⁷ Perinçek, ve Duruel 50.

Bu arada ailesi Bilecik'ten İnegöl'e taşınır. Süreya haftasonları kardeşlerini ziyaret etmeye gider; ancak Esmâ Hanım görüşmelerine engel olur. Hüseyin Bey kovsa da gitmeyen ve sürekli sorun yaratan Esmâ Hanım, mahallede çıkan bir olay sonucu kendisi evi terk eder. Süreya'nın kardeşleri, bu zalim kadından böylece kurtulur.

Daha sonra Hüseyin Bey, Refika Hanım ile evlenir. "Refika Hanım, melek gibi bir kadın. Onun gelişiyle birlikte her şey değişir. Çocukların yüzü güler. Geç de olsa özlemini çektikleri anneye kavuşmuşlardır."¹

Süreya, liseyi iyi derecede bitirir. Mülkiye (Siyasal Bilimler Fakültesi)'nin İktisat ve Maliye bölümüne kaydolar. "Mülkiye'de geçirdiği dört yıl, dünya görüşünün, kişiliğinin ve sanatının oluşumunda önemli bir yer tutar."² İçine kapanık, çekingen kimliği yine ön plandadır. Kürt oluşunu, sürgünlüğünü bir sır gibi saklar. Ağzından kendisiyle ilgili çok az şey dökülür. Zaten üniversitenin ilk yıllarında kendini bir yabancı gibi hisseder.³ "Mülkiye'nin üçüncü yılında, içe kapanık, kendini saklayan delikanlı yavaş yavaş kendi kabuğundan çıkar. Edebiyat bilgisi ve yetenekleriyle arkadaşları arasında sivrilir."⁴ İlk şiirleri bu yıllarda yayımlanır. Onları öyküleri, ardından da karikatür ve desenleri izler. Süreya 1954'te İktisat ve Maliye bölümünden mezun olur.

Süreya'nın hayatında bir şeyler belirmeye, bir yol çizilmeye çalışılır. İlk aşkı Seniha'yla 1952'de üniversitede öğrenciyken nişanlanır. Ancak Hüseyin Bey, aileden habersiz kendi aralarında yapılan bu nişana itiraz eder. Üstelik haklı gerekçeleri vardır: "Oğlu Avrupa'ya gitsin, dil öğrensin, doktora yapsın, mesleğinde ilerlesin, rahat bir hayatı olsun"⁵ ister. Bir de maddi açıdan zorlanacaklarını düşünür. Bu kadar aceleci davranmalarından yana değildir. Bu görüş ayrılığı Süreya'ya "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?"⁶ şiirini yazdırır. Süreya'nın babaya karşı isyanı keskindir. 1953'te Seniha ile aileden kimse olmadan nikâhlanır. Süreya, okuldan mezun olana

¹ Perinçek, ve Duruel 56.

² Perinçek, ve Duruel 64.

³ Cemal Süreya, *Günler: Deneme* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996) 37.

⁴ Perinçek, ve Duruel 77.

⁵ Perinçek, ve Duruel 91.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 26.

kadar Söğüt-Ankara arasında mekik dokur. Pastanelerde buluşurlar. Bir nevi evcilik oyunudur bu. Ve henüz başlamış olan bu ilişkide sorunlar da belirir. Süreya'nın gelgitli karakteri, beklentileri, öfkesini kontrol edemeyişi; gereksiz yere çıkan ilk kavga sonrasında kendi bileklerini jiletle kesmesi ile sonuçlanır.¹

1954'teki mezuniyet sonrası evcilik oyunu, gerçek evliliğe dönüşür. Seniha orada olduğu için, bir evleri, evlilikleri olsun diye, stajyer olarak Eskişehir Vergi Dairesi'nde çalışmaya başlar. Ancak evlilik umduğu gibi olmamıştır; üstelik maddi sıkıntılar da yaşamaktadır. Bu sorunların da etkisiyle aynı işyerinde birlikte çalıştıkları "Üvercinka" adını verdiği bir kadına âşık olur, kısa süreli bir ilişki yaşar. 1955'te Seniha, Süreya'nın Ayçe adını verdiği kızlarını doğurur. Bu arada sınavı kazanan Süreya, 1955'te maliye müfettiş yardımcısı olarak İstanbul'a atanır. Üvercika ile ilişkisi biter, Seniha ve Ayçe Eskişehir'de kalır; Süreya tek başına İstanbul'a gelir.

Henüz kitabı olmayan şairin, şiirleri dergilerde yayımlanmaya devam eder: "Şarkısı Beyaz"², "Adam"³, "Sizin Hiç Babanız Öldü mü?"⁴, "Yüzükoyun", "Aşktan İndim İncire", "Güzelleme"⁵, "Dalga"⁶, "Üçgenler"⁷, "Cigarayı Attım Denize"⁸, "Şu da Var"⁹, "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm"¹⁰, "Üvercinka"¹¹, "Şiir"¹², "Elma"¹³, "İngiliz"¹⁴, "Kanto"¹⁵, "Aslan Heykelleri"¹⁶, "Türkü"¹⁷... Süreya, şiirlerinin yanı sıra çeşitli dergilerde şiir ve edebiyat üzerine yazdığı yazılarla da dikkat çeker. Özellikle o dönemde "Folklor Şiire Düşman"¹⁸ başlıklı yazısı çok konuşulur.

¹ Perinçek, ve Duruel 95.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 277.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 15.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 26.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 16.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 18.

⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 22.

⁸ Süreya, *Sevda Sözleri* 21.

⁹ Süreya, *Sevda Sözleri* 29.

¹⁰ Süreya, *Sevda Sözleri* 33.

¹¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 38.

¹² Süreya, *Sevda Sözleri* 23.

¹³ Süreya, *Sevda Sözleri* 25.

¹⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 20.

¹⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 19.

¹⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 31.

¹⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 24.

¹⁸ Cemal Süreya, *Folklor Şiire Düşman* (İstanbul: Can Yayınları, 1992) 23.

Süreya, 1957’de bir trafik kazasında babasını kaybeder; “Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin”¹de babasının gerçek ölümünü anlatır. Babasının ölümüyle birlikte kendini iyice sürgün, iyice yalnız hisseder. Seniha ile ilişkileri ise bir türlü yürümez. “Hiçbir zaman huzurlu, dingin bir beraberliğe kavuşamazlar. Her kavgada Seniha evi terk eder, ailesinin yanına Söğüt’e gider. Ortalık yatıştığında döner. Her dönüşünde başka bir eve taşınırlar.”² Babasının ölümünden sonra Seniha ile bir kez daha deneseler de Süreya’nın söylemiyle *Üvercinka*’ların sobaya atılması üzerine bu ilişki biter, yedi yılın sonunda ancak boşanırlar.

1958’de Süreya’nın ilk şiir kitabı *Üvercinka* çıkar. Her şeyden önce ismiyle o dönemdeki Türk şiirine yeni bir soluk getirdiği açıktır. “Üvercinka” kelimesinin hem ses olarak değişikliği, hem çağrışım olarak birden çok şeye uzanması dikkat çekicidir. *Üvercinka* daha ilk çıktığı günlerde İkinci Yeni’nin en orijinal eseri olarak kabul edilir ve Cemal Süreya’yı kuşağının en güçlü şairlerinden biri haline getirir. Bir ilk kitaptan beklenmeyecek ölçüde usta işi olan bu kitap için Metin Celâl “ilk kitaplardan beklenen hiçbir acemiliği taşımaz.”³ der. “Kitap; kelimenin imkânlarını zorlaması, ilginç benzetmeleri, somutlamalar, halk söyleyişlerinin şiirde ustaca kullanılması, Freud’cu simge ve söyleyişlerden yararlanılması, divan şiiri söz sanatlarının modern şiirin içinde eritilerek işlenmesi gibi yönlerden gerçekten orijinal bir eserdir. Arka planda yer yer toplumcu unsurlar da eserde işlenmiştir.”⁴ Üstelik hem aydına hem halka hitap eden, herkesin kendinden bir iz bulacağı ve kolayca olmasa da anlayabileceği bu şiirler, çok ses getirir. Alâeddin Özdenören *Üvercinka* kitabı için “doğurgan, değişik ve güzel şiirler... Pırıltılı bir zekâ ile lirizm, kederci ve alaycı bir sır perdesi içinde kendini gösteriyor.”⁵ der. Soyut, yalın, gerçeküstücü, şaşırtıcı, dilde deformasyonlara yer veren, humor yüklü, erotik ve tutkulu bu şiirlerin “çağdaş Fransız ve Türk şairlerinin dizelerinden esintiler”⁶ içerdiği söylenir; ancak bu daha çok bu yeni üslubun tanınmamasından, hatta belki de kıskançlıktandır. Bıyık altı gülümsemeler yaratan, ciddi bir zekâ ürünü olan bu ilk kitabıyla Cemal Süreya, Yeditepe Şiir Armağanı’nı alır.

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 95.

² Perinçek, ve Duruel 109.

³ Metin Celâl, “Cemal Süreya; Kişilikli Bir Şair,” *Varlık* Ekim 2005: 45.

⁴ Yakup Altıyaprak, *İkinci Yeni ve Türk Şiirinde Modernizm* (Ankara: Ebabil Yayınları, 1994) 35.

⁵ Perinçek, ve Duruel 133.

⁶ Celâl 46.

Cemal Süreya, Seniha ile nihai ayrılıklarının ardından Ayten ve üvey annesi Refika Hanım'la beraber yaşamaya başlar. 1958'de maliye müfettişi olur. Ancak hayatı dağınıktır; karısından ayrılmış, kızı ondan uzakta büyüyor, bir sevgilisi yoktur. 1959 temmuz ayında yedek subay olarak Ankara'ya askere gider. 31 Aralık 1959'da asteğmen, 30 Haziran 1960'ta teğmen olur. 31 Aralık 1960'ta terhis olur. Askerliği sırasında 1959'da Ankara Üniversitesi Hukuk bölümünden mezun olur.

“1961 Kasım'ında ‘Maliye denetim usulleri ve iktisadi devlet teşekküllerini’ incelemek üzere Paris’e”¹ gider. 1 yıl Paris'te kalır. Bu sırada Suna Lokman'la nişanlıdır. Paris'te bulunduğu dönem fırsat buldukça diğer Avrupa ülkelerine geçer. Sanatı adına ufkunu genişletir, Van Gogh'un Hollanda'sını görür. Paris dönüşü maliye müfettişi sıfatıyla ilk olarak Kars'a gider. Bu dönemde Suna Lokman'la ayrılırlar. Ardından Ankara'ya döner.

1964'te Ankara'dan İstanbul'a atanır. Bu sırada Tomris Uyar'la (R. Tomris) tanışır ve edebi alandaki verimliliklerini de artıran bir ilişki yaşarlar. Ülkü Tamer'in de yardımlarıyla 1965'te Papirüs'ü birlikte çıkarırlar, birlikte çeviriler yapar, yazılar yazarlar. Ancak 1966'da Tomris Uyar, dergiden de Cemal Süreya'dan da ayrılır; Turgut Uyar'la evlenip Ankara'ya gider.

Bu arada Süreya, o yaz yaptığı teftişlerden de bunalmasının sonucu 1965'te memuriyetten de istifa etmiştir. Amacı bundan sonra hayatını yazarak kazanmaktır. 1971'e kadar da bu şekilde yaşamaya gayret eder, ancak işler planladığı gibi gitmez.

Dergicilik, Cemal Süreya'nın hayatında çok önemli bir yere sahiptir; yaşamındaki en büyük tutkusudur.² Dergisizken adeta soluk alamaz. Hatta kendi yaşamını da dergiciliğe benzetip “Bir dergidir benim hayatım. Bu yüzden ölmem, batarım”³ der. Daha ilkokul üçüncü sınıftayken dergi çıkarmaya başlar. İlk şiirinin yayımlandığı *Mülkiye*, yayın hayatına girmeden kalan *Yanarca, A, Pazar Postası*, Gün'lerini yazdığı *Milliyet Sanat*, *Hürriyet Gösteri*, *İzdüşümler*'iyle yer aldığı ve en özgür olduğu dergi *2000'e Doğru* ve diğerleri...

¹ Perinçek, ve Duruel 148.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 171.

³ haz. Duruel, *A'dan Z'ye Cemal Süreya* 43.

En çok değer ve emek verdiği, adeta sevgilisi gibi olan *Papirüs* ise neredeyse hiç çıkmaz hayatından, onun için hep bir umut vardır. Bir edebiyat ve kültür dergisi olan *Papirüs*, 1960'ta çıkmaya başlamış, aralıklarla 1981'e kadar yayın hayatına devam etmiştir. *Papirüs* “şiiirin sorunları ve bireyin coğrafya içindeki konumunu enine boyuna eşeleyen bir dergi olmuştur... O dönem ciddi bir çıkış kaydeden Türkiyeli sosyalizmle de yoğun bağlar sürdürmüştür.”¹ Süreya, *Papirüs*'ün giriş yazılarında, gündemdeki yenilikçi arayışı Marksist bir perspektif içinde anlatmıştır. Şiiirin sorunlarından yola çıkarak “Marksizm ve Şiir” ya da “Marksizmin Birey Anlayışı ve Gerçekçilik” gibi son derece önemli birçok yazı kaleme almıştır.

Cemal Süreya, *Papirüs*'te sadece bunlarla da yetinmemiş; şiirler, resimli yazar biyografileri, eleştiriler, şiir hakkındaki görüşlerini paylaştığı yazılar da yayımlamıştır. *Papirüs* sayesinde hayata bir editör, dergici gibi bakar; bunun için de bütün bir edebiyata kucak açtığından, herkesi değerlendirmek istediğinden bahseder. *Papirüs*'teki Savran bölümü altında, hem Türk hem de dünya dergilerini inceleyen uzun soluklu yazılar yazmıştır. Neredeyse her sayıda en az bir dergiyi incelemiş, artılarını eksilerini dile getirmiştir. Gençlerin elinden tutmuş yüreklendirmiş, yaşlıların elini öpmüştür; ama yanlış gördükleri varsa sözünü sakınmamış, eleştirmiştir. Dergilerin incelenmesine bu kadar önem vermesinin nedenini ise şöyle açıklamıştır: “Edebiyat sanat dergilerinin incelenmesi, bütünüyle bir arada görülmesi, Türk aydınının, Türk yazarının zaman içindeki tavırlarının, Türkiye'nin Cumhuriyet dönemindeki düşünsel iskeletinin ortaya çıkması bakımından çok önemli.”²

Süreya için, şiirinden ve denemelerinden sonra en çok zaman ayırdığı ve önemsedığı dal, çeviri olmuştur. Cemal Süreya sadece şair kimliğiyle değil, çevirmen kimliğiyle de Türk şiirine çok önemli katkılarda bulunmuştur. Fransızcaya ve Türkçeye olan hâkimiyetiyle birçok Fransız şairin şiirini dilimize çevirmiştir. En uzun şiirlerini çevirmesi nedeniyle “Cemal Süreya dilimize en çok Apollinaire'den

¹ Orhan Kâhyaoğlu, “Cemal Süreya'nın Şiir ve Yazın Dünyasına Kısa Bir Bakış,” *Birikim* Nisan 1990: 83.

² Cemal Süreya, “*Günübirlik*”ler Toplu Yazılar II (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005) 65.

dize çevirmiştir.”¹ Bilindiği üzere Apollinaire, Cemal Süreya’nın en sevdiği şairlerden biridir, üstelik hem şairliği hem de görüşleriyle Süreya’yı çok etkilemiştir.

Süreya şiir çevirisi için “Bir piyangodur şiir çevirmek. Çünkü şair çevirisinde, çevirmekten çok, onu ikinci bir dilde yeniden yaratmak söz konusudur. O zaman da şiir çevirisini şairlerin yapması gerekiyor. Şiir çevirenin yaptığı iş şiir yazmaktan başka bir şey değildir.”² der. Aslında Süreya, şiirin başka dile çevrilemeyeceği kanısındadır.³ Şiir çevirisinin şaire yeni bir şeyler katmaktan öte, ondan çaldığını düşünür.⁴ “Her şiir çevirisi olumlu bir şiir deneyidir... Şair, şiir çevirirken kendi şiirsel malzemesini harcar. Ayrıca, ister istemez çevirdiği şiirlerle kendi şiiri arasında bazen benzerliği ve dış görünüşü de aşan bir bağ meydana gelir. Bu, yabancı dildeki şiirden kendi şiirine taşıdığı değerlerden çok, kendi şiirinden o şiire kattığı değerlerden ötürü oluşan bir şeydir.”⁵ Maurice Coindeau’nun şu sözlerine Süreya da katılır: “Gerçekte, bir yeniden üretimdir çeviri. Yapıt öyle çevrilmeli ki, okurda onun bir çeviri olduğu izlenimi uyanmamalı. Başka bir deyişle, bir yandan asıl metne tam bağlılığını yitirmemeli, bir yandan da ayrılmalı ondan, bağımlı olmamalı... Hem bağlılık, hem özgürlük söz konusu.”⁶

Cemal Süreya, yoğun iş ve dergi faaliyetleri nedeniyle ancak 8 yıl sonra 17 şiirin yer aldığı *Göçebe*’yi 1965’te yayımlar. Az şiir üretmekle suçlansa da, öz ve doyurucu şiirleriyle yine okurları sarsar. Daha da oturmuş olan bu şiirlerde biçim ön plana çıkar. “Apollinaire’in gerçek mührü ‘Göçebe’de, özellikle de kitabına adını veren şiirde ortaya çıkar.”⁷ Eşsiz imge ve benzetmelerin yer aldığı bu şiirlerde, “söyleyiştikten çok sözcükler ve şiirin yapısıdır önemsenen”⁸. Süreya “sözcükleri birer imge, im gibi değil de birer eşya gibi ele”⁹ alır.

¹ Erdoğan Alkan, *Şiir Sanatı* (İstanbul: Yön Yayıncılık, 1995) 491.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 250.

³ Cemal Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011) 98.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 178.

⁵ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 164.

⁶ Süreya, “Günübirlik”ler Toplu Yazılar II 268.

⁷ Enis Batur, “Cemal Süreya’nın Şiiri İçin 10 Kıvılcım,” *Milliyet Sanat* Şubat 1990: 5-6.

⁸ Ramis Dara, “Cemal Süreya’nın Şiiri,” *Çağdaş Eleştiri* Temmuz 1983: 20.

⁹ Dara 20.

Cemal Süreya, çocukluğunda yaşadığı mecburi sürgünden sonra, mali müfettişliği dolayısıyla sürekli Anadolu’da gezdiği için hep göçebedir. Hatta bunu “26 yılda 28 ev değiştirdin”¹ diyerek açıkça anlatır. *Göçebe*’de, hayatının eksenini üzerine oturttuğu bu göçebeliğini anlatır. Bu kitaptaki şiirlerinde “yetkin olarak özümsemişti Fransız edebiyatı ve kültürüyle Anadolu kültür ve efsanelerinin getirdiği izleklerin çatıştıklarını görürüz.”² Üstelik Süreya, bu kitabında çeşitli denemelere girişmiş, hece ölçüsüyle bile yazmıştır. Bu kitabıyla da Türk Dil Kurumu Şiir Armağanı’nı alan Cemal Süreya yine bir durgunluk dönemine girer.

Cemal Süreya ikinci evliliğini, 1967’de, *Yelken Dergisi*’nde düzeltmen olarak çalışan Zuhale Tekkanat’la yapar. “Zuhale Tekkanat boşanmalarla, yeniden evlenmelerle ve yeniden boşanmalarla ama ölümüne dek, Cemal Süreya’nın hayatında kalır.”³ 1969’da oğlu Memo Emrah doğar. “Artık hayatının merkezinde oğlu var. Memo’yla geçecek yirmi yıl boyunca onun her sözünde, her hareketinde olağanüstülük vehmeder. Sıra dışı, üstün bir çocuk olduğuna inanır.”⁴ Ancak maalesef fizyolojik ve psikolojik problemleri olan bu çocuk, ileride Süreya’nın başına çok ciddi sorunlar açacaktır. Süreya, *Papirüs*’ün kapanması ve yaşadığı geçim sıkıntısı yüzünden 1971’de tekrar memuriyete dönmek zorunda kalır. İstanbul-Ankara arasındaki tayinler, evliliğin başından beri devam eden iki taraflı yoğun kıskançlık ve de geçimsizlik nedeniyle Zuhale Hanım’la boşanırlar; bunun sonucu, Memo’nun psikolojisi bozulur.

1973’te Süreya’nın hayatına yeni bir kadın girer; Güngör Demiray. Zuhale Hanım’dan boşanana kadar “Karne”⁵ şiirinde söylediği gibi kalbinde iki kadın vardır. Süreya, 1975’te üçüncü evliliğini Güngör Demiray’la yapar; ancak bu evlilik bir yıl bile sürmez. Evliliklerini sonlandıran en elle tutulur neden aşırı kıskançlık olur. Bir de Süreya’nın deyimiyle bir süre sonra büyüünün bozulması. Anlaşılan Süreya, evli olmaktan sıkılır.

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 255.

² Kâhyaoğlu 83.

³ Perinçek, ve Duruel 180.

⁴ Perinçek, ve Duruel 182.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 159.

Bu evlilik ve ayrılıktan en çok zarar gören, zaten psikolojisi bozuk olan Memo olur. 1975'te İstanbul'daki darphaneye atanan Süreya, bazı baskılar yüzünden eski görevine, maliyeye döner. 1976'da Memo'nun psikolojisini düşünerek Zuhal Hanım'la tekrar evlense de, bu ilişkiyi de ancak dört yıl sürdürebilirler. "Karışık duyguların, kararsızlıkların yaşandığı bir dört yıl. Yine o temel duygu hareketine geçmiştir. Yanlılığı düzeltmek, geçmişi onarmak, anıları düşe dönüştürmek."¹ Bu sürede Cemal Süreya Ankara'da, oğlu ve Zuhal Hanım İstanbul'da yaşar. Süreya mutsuzdur; onu hayata bağlayacak bir dergisi yoktur, oğluna hasrettir, kızı hem mesafe olarak hem de düşünce olarak babasına uzaktır; bu duygular ona "sürekli bir sürgün duygusu içindeyim"² dedirtir.

1976'da ilk düzyazı kitabı *Şapkam Dolu Çiçekle*, 1979'da ise 14 yıl aradan sonra gelen *Beni Öp Sonra Doğur Beni* yayımlanır. Tam bir ustalık eseri olan *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de Cemal Süreya'nın Marksist yanının, dönemin siyasi ortamının izleri sürülür. Bu şiirlere daha geniş bir coğrafya hâkimdir, Yunus'tan Şeyh Galib'e kadar uzanan bir yelpazede birçok kişi anılır. "Mehmet H. Doğan, *Göçebe* ve *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'de Cemal Süreya şiirinin daha derin bir anlam kazandığını söyler: İlk şiirlerindeki espri gücü, şaşırtıcılık, incelik yitmeden yaşamın, toplumun, tarihin, toprağın doğurgan alanlarına yayılır. Bunun doğal sonucu olarak öyküye yüz vermeyen bir şiirdir onun şiiri. Yine de, sözsüz bir müzik gibi sayısız öykü anlatır. Ortadoğu'nun, Anadolu'nun tüm tarihini bilimsel kitapları kısıkandıracak bir tarihsel doğrulukta çizer bir çırpıda. Savaşlarıyla, kıtlıklarıyla, yıkımlarıyla; şairi, savaşçısı, yalvacıyla; petrolü, yağmuru, özsuyu, şerbetiyle dört bir yöne uzanıp giden bir toprağın tarihini, 'zifaftan ve yastan' çizer."³

Süreya, 1980'de başmüfettişliğe getirilir ve aynı yıl "bayan nihayet" dediği Birsen Sağnak'la tanışıp evlenir. 50'sine yaklaşan Süreya, bir anne şefkati bulacağından emin olduğu bu ilişkiye gözü kapalı dalar. Gerçek anlamda aile sıcaklığını Birsen Hanım'ın yanında bulduğunu söyler. "Aslında bütün kadınlar rastladığı anda 'Bayan Nihayet'tir niyet olarak. Hep aynı içtenlikle girer ilişkiye:

¹ Perinçek, ve Duruel 234.

² Perinçek, ve Duruel 235.

³ haz. Duruel, *A'dan Z'ye Cemal Süreya* 60.

‘sonsuz dek!’ Sonra bir bakar ki ‘son gelivermiş.’¹ Ancak bu sefer nihayet olur, Süreya yaşamının son on senesini Birsen Hanım’la geçirir.

Cemal Süreya, 1982’de emekli olur. ‘Emeklilik umduğu sonucu getirmez, geçim derdinden kurtulamaz. Üstelik bakmakla yükümlü olduğu ev sayısı giderek artmış; oğlu, oğlunun annesi, kızı, bir ara kız kardeşi. Birinci dereceden emekli aylığı, ev kirası, yakıt parası, tüpgaz bedelini vb. ancak karşılar. Paraya ihtiyacı olduğu için maliyecilikle bağını sürdürür. Odibak yönetim kurulu üyeliğine getirilir.’² Ancak banka kısa bir süre sonra iflas edince, uzun yıllar süren bir yargılanma süreci yaşar. Neyse ki sonunda aklanır. Bu olumsuz tecrübeden ötürü bir daha maliye ile ilgili bir işe girmez. Ansiklopedi yazımında görev alır.

1982’de *Günübirlük* yayımlanır. Doğan Hızlan’ın söylediği gibi “Günübirlük’teki yazıların çoğu Türk edebiyatının en önemli ve en güncel sorunları üzerine çeşitlemeler. Süreya’nın akıcı, baştan çıkarıcı ve her bilineni yeniden düşündürücü anlatımı övgüye değer”³ dir. Süreya, 1984’te günlüklerini yayımlamaya başlar ve ölene dek sürdürür günlük yazmayı. Daha önce yayımladığı *Şapkam Dolu Çiçekle* ve bu süreçte yazdığı diğer yazıları da hesaba katarsak deneme ve eleştiri, Süreya için önemle üzerinde durduğu türlerdir. “Edebiyat hayatının, eleştirisini, denemesini, güncesini, anısını yarattıktan sonra organik bütünlüğe kavuşabileceği görüşünde”⁴ dir. Her ne kadar Süreya yazdıklarına eleştiri demese de⁵, “şiire doğmuş, şiir bilgisiyle donanmış bir şairin, şiir evreninde, alabildiğine özgün ve özgür yolculuklarıdır denemeleri... Bir eleştirmen tavrıyla değil kendi deyişiyle bir sanatçının başka bir sanatçıya bakışıyla yaklaşır şapkasına doldurduğu şairlere.”⁶ Süreya’nın yansız bakış açısı, eleştirmekten geri durmayı, değerli eser ve yazarlar için övgüden kaçınmaması, düşünceleri zamanla değişse bunu ifade etmekten çekinmemesi vb. özellikleri onu döneminin ve hatta Türk edebiyatının en güçlü

¹ haz. Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* 244.

² haz. Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* 272.

³ haz. Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* 233.

⁴ haz. Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* 229.

⁵ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 50.

⁶ haz. Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* 231.

eleştirmen ve denemecilerinden biri yapar. Fethi Naci'nin dediği gibi “sanat üstüne söz ettiği zaman, Cemal Süreya için, hareket noktası somut eserdir.”¹

5 yıl sonra 1984'te dördüncü şiir kitabı *Uçurumda Açan*'ı tek başına bastıramayan Süreya, önceki üç kitabıyla birlikte *Sevda Sözleri* adıyla yayımlar. *Uçurumda Açan*'da artık olgunlaşmış bir adamın cinsellikten uzaklaşan, estetiğe uzanmış şiirleri vardır. Bu şiirlerde hüznün, özlem ön plana çıkar. Füsün Akatlı da bu duruma dikkat çeker “Neredeyse şen şatırdır ve kahırlı, acıklı hiç değildir Süreya'nın hüznü; Eros'un attığı okların açtığı kanamayan yaraların sızısıdır.”² Olgunlaşmış humorun yoğun olarak sindiği bu şiirlerde, 1980 öncesi ve sonrasının siyasasının izleri görülür.

Süreya, 1987'de ise *İzdüşümler*'i yazmaya başlar ve ölene dek devam eder. *İzdüşümler*'de yüz yüze tanışmadığı dönemin ünlü simalarını yazar veya çizer. Cemal Süreya *İzdüşümler*'in şiirleri kadar önemli olduğunu vurgular ve “kendi yaptıklarım arasında şiirimden sonra ikinci doruğa *İzdüşümler*'de ulaştım”³ der. Süreya'nın şiirden sonra en çok üstünde durduğu sanat, resimdir; *İzdüşümler*'de bu yönünün izlerini görürüz. Bir de “*İzdüşümler*, Cemal Süreya'nın yazarlık serüveninde politika yazarlığına doğru bir adımdır. Portrelerini daha çok politikacılar arasından seçmesinde, edebiyatçıları istediği gibi yazamayacağı kaygısının yanı sıra politika yazma tutkusu önde gelir.”⁴ Süreya bu konuda, “siyaset yazmak benim gizli kalmış yeteneğim.”⁵ der. Ölümünden sonra bu portreler, *99 Yüz* adıyla kitaplaşır.

Cemal Süreya 1988'de peş peşe *Sıcak Nal* ve *Güz Bitiği*'ni yayımlar. 1988 Behçet Necatigil Şiir Ödülü'nü getiren bu iki kitaptan *Sıcak Nal*'da, *Uçurumda Açan*'dan sonra dergilerde yayımlanmış şiirlerini toplar. Bunlar çoğunlukla politika kokan şiirlerdir. Cemal Süreya'nın bildiğimiz ince alayına daha çok hüznün karışmıştır. Hiciv diyebileceğimiz kısacık şiirler vardır. Birkaç dizeyle siyasi bir durumu resmedip yorumlar; bunlar Portreler, *İzdüşümler* yazılarının şiirdeki karşılığıdır. Göndermelerle dolu, toprağına, geçmişine sığınan şiirlerdir.

¹ haz. Duruel, *A'dan Z'ye Cemal Süreya* 232.

² Füsün Akatlı, “Yırtılan İpek Sesiyle,” *Hürriyet Gösteri* Şubat 1990: 31.

³ Perinçek, ve Duruel 292.

⁴ Perinçek, ve Duruel 294.

⁵ Perinçek, ve Duruel 294.

Güz Bitiği ise adeta bir son kitaba yaraşır şiirler topluluğudur. “Keşke yalnız bunun için sevseydim seni” diye biten 20 şiir ile düzyazı, beyit, şarkı ve dizeler yer alır. “Yeni bir deney” olarak nitelediği bu kitaptaki şiirleri için şöyle der Cemal Süreya “o tür çalışma içine şimdiye dek hiç girmemiştim. En yalınla en kapalı öğeler yan yana. Elbet o da şiirimın doğal uzantısı ama onda değişme var.”¹ Tüm birikimini ustaca kullandığı bu şiirler, kolayca söylenilmiş bir havadadır. Ama bu da Süreya’nın şairlikteki ustalığını gözler önüne serer.

Süreya kitaplarını arka arkaya yayımlamanın mutluluğunu yaşarken, aslında yaşamında hiçbir şey yolunda gitmemektedir. Özellikle Memo, Süreya’nın yaşamını bir kâbusa çevirmiştir. Aslında “Memo’nun fiziksel ve ruhsal sorunları on yaşındayken belirmeye başlamıştır. Hormonal bir bozukluk olduğu sünnet sırasında anlaşılır”² ancak Süreya oğluna toz kondurtmaz ve olayın üstünü örter. Bir çare aramaktan öte, durumu öncelikle Süreya kabullenemez. İşte bu nedenler, Süreya’nın hayatındaki karmaşık düzenle birleşir, üstelik bunlara Süreya’nın oğluna karşı davranışlarındaki tutarsızlık da eklenince; Memo sorunlu bir ergen haline dönüşür. “Memo saldırgan bir tavır içinde... Aşırı şişman, sakalı bir türlü uzamıyor... Cinsel tacize varan davranışlarda bulunuyor... Babasına inat İslamcılığa yönelir... Silah ve şiddet olayları karışır işe... Bir ay tutuklu kaldıktan sonra kefaletle tahliye edilir... (Ancak) Hiçbir olay; oğluna karşı kesin bir tavır almasını sağlayamaz... Şiddet bir tutku halinde. Vurup kırıyor. Babasına karşı da fiili saldırı başlamış.”³

Memo ve Memo’nun ısrarıyla Zuhul Hanım’ın da yanlarına taşınması sonucu, Süreya’nın Birsen Hanım’la olan huzurlu evliliği bozulur. Birsen Hanım’ın iyi niyetli tüm çabalarına rağmen ömrünün son bir yılını oldukça sıkıntılı geçiren Süreya, kendini içkiye verir. “Son günlerinde delirium tremens atakları geçirdiği düşünülebilir.”⁴ Ve 9 Ocak 1990 günü girdiği alkol komasından çıkamayarak ölür. Ölüm nedeninde Memo’nun uyguladığı şiddetin rolü olduğu da söylenmektedir. Tam olarak bundan emin olamasak da, son yıllarında Memo’nun Süreya’yı çok üzdüğü,

¹ Celâl 48.

² Perinçek, ve Duruel 248.

³ Perinçek, ve Duruel 278.

⁴ Yusuf Alper, *Psikodinamik Açından Cemal Süreya ve Şiiri* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2008) 88.

hırpaladığı¹ ve yıprattığı açıktır. Süreya, emeklilik hayallerinde daha huzurlu, daha mutlu ve hep yazıyla dolu yıllar düşlemişken, maalesef son yıllarını birden fazla sıkıntı ile uğraşarak geçirir.

2.2. Cemal Süreya'nın Sanat Anlayışı

Cemal Süreya'nın şiiri; lirik, yüzeyde erotik, derinde siyasal, hüznü ve humor yüklüdür. Süreya, imgesel, dil-sözcük oyunları içeren, konuşma dilinden uzaklaşmayan, soyut, biçimi önemseyen, edebi sanatlarla dolu şiirlerini yazarken kelimeyi ve dili şiirin ilk yapıtaşını addeder, gelenekten yararlanır ama bunu yaparken yeni yeni imgelere tutunur ve bir ucuyla Doğu'ya diğer ucuyla Batı'ya uzanan geniş bir şiir iklimine sahiptir. Tüm bunların neticesinde kendine özgü bir üslup/kişilik sahibi olan şiirler üretir. Şiirin temellerini kelime, biçim, imge, humor ve konuşma dili üzerine kurar Süreya; şiirde en önemli şeyin kelimelerin taşıdığı şiirsel yük, şairde ise kişilik sahibi olmak yani üslup olduğunun altını sık sık çizer.

“Şiirin evreni dildir”² der. Şiirin dille, sözcükle kurulduğunu düşünür; duyguyla değil. Şiirin dilde yangınlar yaratmak sanatı³ olduğunu söyler. Şiirin gerçekte dil ve imge aracılığıyla, gerçekliğin en yoğun, en özlü ve en az söze indirgenmiş anlatımı olduğunu ileri sürer. Ama “şiirin hiçbir zaman konuşma dilinden kopmamasından yanayım”⁴ der. Metin Celâl'in de dediği gibi “şiirlerini adeta söyleşi üslubunda yazar.”⁵ Çünkü ona göre konuşma dili, şiirin ilk ve vazgeçilmez mayasıdır. “Bence şiir konuşma dilinden çok uzaklaşmamalıdır, konuşma dilinin çevresinde dönmeli, özleşmede de, alacağı şeyleri oradan almalıdır.”⁶ der.

Süreya, her ne kadar konuşma dilinden yana olsa da şiirde yenilikler yaratmak için dille oynamayı gerekli sayar. Yeri geldiğinde yabancı sözcükler kullanmaktan (bleu “Çekirge Bulutu”⁷), sözcüksel sapmalar yapmaktan

¹ Alper 108.

² Cemal Süreya (imzasız), “Mitoloji Havarileri,” *Papirüs* Ağustos 1966: 1.

³ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 352.

⁴ Süreya, *Folklor Şiire Düşman* 83.

⁵ Perinçek, ve Duruel 282.

⁶ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 352-353.

⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 244.

(fenikelileşememek “Bir Kentin Dışarıdan Görünüşü”¹), öz Türkçe sözcüklere yer vermekten (karangu “Ülke”², urmak, içre “Yunus ki Süt Dişleriyle Türkçenin”³, çatuben “Kalın Abdal”⁴), sözcüklerin yapısını bozmaktan (üvercinka “Üvercinka”⁵) da çekinmemiştir. “Dille oynamak, dile olabildiğince değişik plastik biçimler vermek, sözcüklerin yakın çağrışımlarını gidebileceği son durağa kadar izlemek ve bunlardan yepyeni tatlar taşıyan imgeler üretmek Süreya’nın şiir işçiliğinin, şiirdeki ustalığının izleridir.”⁶

“Onun dilinin en belirgin özelliği de sapmalarla doğal dilin dışına çıkmasıdır... Şair, kimi zaman olağan sözdizimini değiştirerek, kimi zaman sözcüklerin yapısıyla, yazımıyla oynayarak, kimi zaman da doğal dilde bir araya gelmemiş sözcükleri alışılmamış biçimde bağdaştırarak yaptığı sapmalarla çok özel bir şiir dili yaratmıştır.”⁷ Ancak Süreya konuşma dilinden ödün vermeden değiştirimlere gitmiştir. “Kimi zaman, biçim olarak var olan kalıplara uymakla birlikte, halk dilinde olmayan örnekler de yaratmıştır... Bu tutum, bir yandan okuru şaşırtıp düşündürmekte, bir yandan da onun hayal dünyasını zorlayarak genişletmektedir.”⁸ İşte bu alışılmamış bağdaştırmalar, gerçeküstü imgelere dönüşmüş; anlamı genişletmiş ve uzak çağrışımlarla yepyeni imgeler yaratılmasını sağlamıştır.

SAN⁹

Kırmızı bir kuştur soluğum	(gerçeküstü öge)
Kumral göklerinde saçlarının	(gerçeküstü öge)
Seni kucağıma alıyorum	
Tarifsiz uzuyor bacakların	(gerçeküstü öge)

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 75.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 48.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 95.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 122.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 38.

⁶ Mehmet H. Doğan, “Sanki Artık Hiç Şiir Yazamayacağım,” *Milliyet Sanat* Şubat 1990: 4.

⁷ Zeliha Güneş, *Cemal Süreya’nın Şiir Dili* (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007) 214.

⁸ Güneş 211-212.

⁹ Süreya, *Sevda Sözleri* 11.

Kırmızı bir at oluyor soluğum (gerçeküstü öge)
Yüzümün yanmasından anlıyorum (erotizm)
Yoksuluz gecelerimiz çok kısa
Dörtnala sevişmek lazım. (erotizm)

Ancak sözcüklerle oynamanın aşırıya kaçması durumunda şiirin tehlikeli sulara yüzeceğini gören Süreya; “Kelimeler canlıdır, soluk alır... Onlarla çok oynayabiliriz, ezip bükebiliriz, ama kendi doğalarına aykırı düşecek gibi daha fazla kullanırsak, sık boğaz edersek onları öldürebiliriz de. Elimizde kalan parçalar ölü parçalar olabilir.”¹ der. Bu nedenle kelimelerle oynarken ölçülü davranır, anlamsızlığa uzanmamak için dikkatlidir. “Aslında şiir, dil içinde bir dildir ama kuşdili değildir. İmge, mutlaka bir şeyin karşılığı olmalıdır. Kökte bir şeye bağlanmalıdır.”² diye düşünür. Cemal Süreya dilde özgür olmayı seçmiştir; ancak “anlamsız değil... geleneksel mantığı şaşırtmayı sevmekle birlikte, anlamsız amaç edinmekten”³ kaçınmıştır. Cemal Süreya için asıl önemli olan şiirdir.

Onun için alışılmamış bağdaştırmalar, alışılmamış imgeler; dili daha verimli kullanmanın bir aracıdır sadece. Yani anlatmak istediklerini daha kısa ve güzel ifade etmek için şiirinde yeni imgelere yer verir; asıl amacı yeni imgeler kullanmış olmak değildir. Cemal Süreya’nın şiiri, gündelik dille bu imge dilinin kesiştiği noktada oluşmuştur. Her ne kadar konuşma dili şiirinde baskın ögeyse de, bu dille oluşturduğu yepyeni imgeler de en önemli ögedir. “Cemal Süreya’nın her şiirinde izleğe bağlı, değişken bir söz örgüsü vardır. Kimi sözcükler köksel ve gövdesel yönden benzeş de olsalar, farklı bir duygu ve çağrışım yüküyle çıkar karşımıza.”⁴

Süreya, şiirlerinde ses, ahenk, ritm, müzik ve tınıyı ön planda tutmuştur. Bunun neticesinde şiirlerine yinelemeler de girmiştir. Şiirde kullanılan temalar değişirse de Süreya, şiirdeki kişiliği oluşturan unsurun söyleyiş olması nedeniyle şiirdeki müzikal değer çok önemli olduğunu düşünür. Bilindiği üzere Süreya’nın *Güz Bitiği* kitabını oluşturan “Keşke yalnız bunun için sevseydim seni” dizesinin

¹ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 22.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 193.

³ Muzaffer Erdost, *İkinci Yeni Yazıları* (Ankara: Onur Yayınları, 1997) 119.

⁴ Emin Özdemir, “Türkçenin Soluğunu Genişleten,” *Çağdaş Türk Dili* Nisan 1990: 667.

tekrar edildiği 20 tane şiiri vardır. Mehmet H. Doğan, Süreya'nın şiiri için "öyküye yüz vermeyen bir şiirdir onunki. Yine de sözsüz bir müzik gibi sayısız öykü anlatır."¹ der.

Cemal Süreya tıpkı sözcüklere uyguladığı gibi; folkloru, halk deyişlerini de yeni bir kişilik kazandırarak şiire katmak gerektiğini düşünür. Gelenekten kopmak, folklordan uzaklaşmak, halk öğelerini kullanmamak gibi düşünceleri yoktur; ancak "Folklor Şiire Düşman" yazısı sebebiyle öyle algılanır. Asıl amacı Oktay Rifat gibi şiirlerinde folkloru, halk deyimlerine fazlasıyla yer veren şairlerin bir kısır döngü içinde olduğunu belirtmek olan "Folklor Şiire Düşman"da aslında; halk deyimlerindeki kelimelerin tek yönlü, tek anlamlı olduklarını, bunların şiirde kullanımının şiirin alanını daralttığına altını çizmek istemiştir. Süreya, bu yazısında, Braque'ın resim için söylediklerinin şiirde de önemli olduğunu belirtir: "Şiirde asıl olan 'hikâye etmek' değil, kelimeler arasında kurulacak 'şiirsel yük'tür; Braque'ın lafıyla anekdotik değil, poetik."² Cemal Süreya da şiirlerinde halk deyimlerine, halkın söyleyiş biçimine yer vermiştir; ancak başka bir tat, başka başka imgeler yaratarak bunları şiirlerinin içinde eritmiştir. Yani bunu kendi kişiliğini ortaya koyarak yapmıştır. Cemal Süreya şiirlerinde önemli ölçüde edebi sanatlara da yer vermiştir; ancak bunları klasik anlamda kullanmamıştır, onlarda da değiştirim yapmayı tercih etmiştir.

Türk şiirinin erotik şairi diye anılan Cemal Süreya'nın şiirlerindeki başlıca tema aşktır, her şeyiyle kadındır. Ama Cemal Süreya'nın erotizmi rahatsız etmeyen, pornografik öğeler taşımayan, doğal, samimi bir erotizmdir. "O, dokunulmayan bir beden şiirini yazmaz."³ Süreya, cinselliği hayatın, doğanın bir parçası olarak görür, onun için de şiirde yer almamasını tuhaf karşılar. "Şiir, her şeyi söyleyebilmek sanatı"⁴dır der. Cinselliği bütünüyle dışlayan bir edebiyatın ise gerçekçi olamayacağını savunur.⁵

¹ Perinçek, ve Duruel 218.

² Süreya, *Folklor Şiire Düşman* 23.

³ Alper 41.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 72.

⁵ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 49.

“Cemal Süreya, soylu, pornografik unsurlara bulaşmayan, temelli ve belli bir duruşu olan erotizmden yana olmuştur. Bu bakışla kadın bedenini bu izlek doğrultusunda neredeyse her şiirinde idealize etmiştir... Cemal Süreya'nın kadını erotik bir nesne olarak görmediği şiirlerinde otobiyografik unsurlar ön plana çıkar. Özellikle yaşadığı sürgün ve küçük yaşlarda anne kaybı sendromu, şairin şiirlerindeki kadın tipini baştan aşağı etkilemiş, kurgusal düzlemde ve yaşam deneyiyle nesneleştirdiği kadın tipini şekillendirmiştir. Sevgilisinde annesini arayan imgeler ve şiirlerindeki coğrafi ve mekansal semboller bütün bunların göstergesidir.”¹ Dünya ve kadın coğrafyasının çok güzel harmanladığı “Ülke” şiiri yukarıda bahsedilen erotizmi çok güzel yansıtır:

ÜLKE²

...

Bir başak ufak ufak bildirir Konya'yı	(coğrafi öge)
O başakta o Konya'da seni ararım	(coğrafi öge)
Ben şimdilerde her şeyi sana bağlıyorum iyi mi	(konuşma dili)
Altın ölçü çift ölçü ve altın karşılıksız	(yineleme)
Para basma yetkisini Fırat'ın suyunu Palandöken'i (sentaksta değiştirim)(telmiş)	
Erzincan'ın düzünü asma bahçelerin dibini	(coğrafi öge)
Antalya'nın denizini o denizin dibini	(coğrafi öge)
Beş türlü yengeç yaşıyan sularında	(coğrafi öge)
Çağanoz adı pavorya çingene pavoryası ayı pavoryası bir de çalpara	
Bililir ne usta olduğum içlenmek zanaatında	(konuşma dili)
Canımla besliyorum şu hüznün kuşlarını	(hüzün)
Sen kalabalıkta bulup bulup kaybettiğim kimya	(yineleme)
Yokluğun gayri şurdan şuraya geldi	(konuşma dili)
Bir günler şölenlerle egemen ülkende	(coğrafi öge)
Şimdi iri gagalı yalnızlıklar dönüyor	(yalnızlık teması)
N'olur ağzından başlayarak soyunmaya	(erotizm)
Bir kez daha sür hayvanlarını üstüme üstüme	(erotizm)

¹ Özgür Özmeral, “*Cemal Süreya Şiirinde Kadın ve Erotizm*”, Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2006) 2-3.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 49.

Çık gel bir kez daha çıkıntılardan

(erotizm)

Çık gel bir kez daha bozguna uğrat

(yineleme)

Süreya şiirinde, yaşamının getirisi olan göçebelik unsurunun da tesiriyle sinematografik anlatıma yer vermiştir. Ancak Süreya coğrafi ve sinematografik unsurları daha çok medeniyet, tarih ve kültür bağlamında ele almıştır. Üstelik Süreya'nın göçebe ruhu, hem yaşantısının izlerini sürer hem de anlatımını coğrafyadan aldığı dayanakla güçlendirir. "Cemal Süreya'nın şiiri coğrafya üzerinde harekettir."¹

Cemal Süreya, humoru güldürü ve eğlenceden ayrı bir yere koyar; onu eserlerine kendiliğinden giren bir öge olarak düşünür. Şiirde humor derken; sürprizli bir deyişten, beklenmedik bir durumdan, bir ayrılıktan bahseder. "Humour'dan, sadece güldürüyü, eğleniyi değil, geniş anlamda espriyi anlıyoruz."² der. "Dinamit" adlı yazısında humoru şöyle açıklar: "Sanat yapıtındaki ince, seçkin espiri benim demek istediğim."³ Bahsettiği humorun içinde ironi vardır; hem söylenilenin tersini kastetme hem de alay.

Ancak Süreya şiirlerindeki humoru kendindeki acıları ortaya çıkaran bir ipucu olarak görür: "Tuhaf şey, özgürlük ve kendine güven hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humour'a atmış beni."⁴ "Cemal Süreya şiirinin asıl karakteristik özelliği, şiire asıl çarpıcı havayı veren bu ironilerdir. Yaşanılan tüm acılara karşı bir gülümseme vardır Cemal Süreya şiirlerinde. Yaşamın getirmiş olduğu zorluklara yenilen; fakat insani duyarlılığını kaybetmek istemeyen insanın soylu ve acı gülümsemesi."⁵

DALGA⁶

...

Bu Ali'nin meyhanesi bu da masa

(yineleme)(konuşma dili)

Bu ipi kimse için gezdirmiyorum

(şaşırtma)

¹ Doğu Perinçek, "Sürgün-Efsane-Düş- Materyalizm," *Hürriyet Gösteri* Şubat 1990: 36.

² Cemal Süreya (imzasız), "İmgenin Kökleri," *Papirüs* Ocak 1971: 1.

³ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 195-196.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 119.

⁵ Altıyaprak 36.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 18.

Bir kere asılmışım çocukluğumda

(acı gerçek)

Direkler gemideydi ha ha ha

(humor)

...

Cemal Süreya'nın şiirlerinde, önce hayatın acı bir gerçeği gelir, sonra sanki onu unutmak/unutturmak ister gibi uzak bir çağrışım, arkasından da bir kahkaha. Ancak bu kahkaha içinde uzakta kalan bir acıyı da barındırır. Cemal Süreya'nın şiirlerinde ne zaman bir toplumsal veya bireysel acı belirse, arkasından bir ironi gelir. Belki de Cemal Süreya için ironi, akıl sağlığını muhafaza etmek için oluşturduğu bir savunma mekanizmasıdır.

Süreya'nın şiirinde hüznün başköşededir, buna zaman zaman yalnızlık ve ölüm de eşlik eder. Psikiyatrist Yusuf Alper, Cemal Süreya'nın şiirindeki zeki, lirik, esprili, erotik yanların; anne kaybının bir yansıması, örtmeye çalıştığı acısının izleri olduğunu dile getirir.¹ Çocukluğunda yaşadığı sürgün, örselenmeler, öteki addedilmeler ve en önemlisi küçük yaşta anne kaybı; Süreya'yı ölene dek acıdan ve hüznünden uzaklaştırmaz. Kendisi çocukluğundaki bu izleri şöyle tanımlar: “Ben de o cehennemde doğan bir şairim.”² Böylece Süreya'nın şiirine, erken yaşta kaybettiği kardeşi, annesi, daha sonra babası; yaşı ilerledikçe sevdiği şair arkadaşlarının ölümleri girer. Süreya'nın şiirlerine yüzeysel olarak bakıldığında aşk ve erotizm ön plana çıkar. “Ancak biraz derinden bakıldığında o aşk şiirlerinin ve erotizmin altında yatan duygunun da ince bir hüznün olduğu görülür. Cemal Süreya, Türk Şiiri'nde aşkın ve erotizmin en önemli şairidir ama aynı zamanda ince bir hüznün de şairidir.”³ Kendisinin de dediği gibi: “Bilinir ne usta olduğum içlenmek zanaatında.”⁴

Cemal Süreya toplumsal eleştirisini de esriyle, humorla sunar. Türkiye'nin sosyal yapısı üzerine ileri sürdüğü düşünceleri sıralarken yaptığı göndermeler anlaşılırsa, şiirlerinin anlam boyutu daha da genişler. Ama bu göndermelerin anlaşılmadığı uzak zamanlardan okunurken de, bu şiirler anlamlıdır; çünkü öncelikle

¹ Alper 25.

² Perinçek, ve Duruel 343.

³ Alper 70.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 49.

şiidir. Cemal Süreya, şiirinin sürekli aşk temalı ve erotik olmasının söylenmesi üzerine, şiirini şöyle açar; “dipte tarih içinde uygarlık ve varolma sorunu tartışılır”¹. Haklıdır da. Ancak kendinden önce gelen toplumcu gerçekçiler gibi değildir; en önemlisi Cemal Süreya slogan atmaz. “Siyasa onun şiirinde alt bir akıntıdır; güç çayırın altında, gideceği yolu bilen su gibidir.”² Yüzeyde değil, derinde siyasaldır. Bunlara “Bun”³, “Kanto”⁴, “Üvercinka”⁵, “Hamza Suiti”⁶, ama en çok “Afrika”yı örnek gösterebiliriz:

AFRİKA⁷

Afrika dediğin bir garip kıta	(konuşma dili)
El bilir âlem bilir	(konuşma dili)
Ki şekli değişmesin diye Akdeniz’in	(sentaksta değiştirim)
Hâlâ eskisi gibi çizilir	(sentaksta değiştirim)
Haritalarda	(sentaksta değiştirim)

Süreya, şiiri bir biçim sanatı olarak tanımlar. “Yine biçimin imkânları gelecek bu şairleri kurtaracak. Çünkü bir şiiri şiir eden o şairin genel fikir eğilimi değil, onun kişiliğinden ayrı olmayan perspektifidir. Yani biçim.”⁸ “Biz şiir salt biçimdir demiyoruz, belki en çok biçimdir diyoruz.”⁹ sözleriyle biçime verdiği önemi açıkça ifade eder. Özün ise biçimin kendisinden başka bir şey olmadığı kanaatindedir. Selim İleri: “Onun şiirinde tek sözcük atılamaz, tek sözcükle oynanamaz, sözcüklerin yerini değiştirmek neredeyse olanaksızdır.” Bu birbirinden ayrılmaz dokuyu, ayıklayıcı özelliğine borçludur.”¹⁰ der.

Lirik, erotik, hüznü ama humor yüklü bu şiirler çok katmanlı bir birikimle ortaya çıkar. Süreya şiirinin kaynaklarını şöyle açıklar: “Ben hem batı edebiyatının

¹ Nurullah Çetin, Ramazan Gülendamlar, ve Mehmet Narlı, *Tanzimattan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2011) 268.

² Batur 5-6.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 37.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 19.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 38.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 28.

⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 34.

⁸ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 211.

⁹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 217.

¹⁰ Perinçek, ve Duruel 218.

hem eski edebiyatımızın kaynaklarıyla beslendim. Eski edebiyatımızın değerlerini elden çıkarmadım. Alaturka yanım ordan gelmektedir. Ben öyle bir insan grubu içindeyim ki, bir ayağını sosyalizme atmış, öbür ayağını feodaliteden kurtaramamış... yarattığım her imgenin hem çağdaş duyarlılığı kavramasını hem de şiirimizin en eski örnekleriyle çağrışım bağı kurmasını özledim.”¹ Doğu Perinçek ise Cemal Süreya'nın düşünsel kaynaklarını üç başlık altında inceler: “Birincisi kendi gerçeğidir. Bir göçebenin hayatıdır bu gerçek. Sürgünle başlar, maliye müfettişi olarak devam eder. İkincisi, Mezopotamya'nın derinliklerinden gelen Ortadoğu kültürüdür. Cemal Süreya, efsanesini ve düşlerini buradan alır. Üçüncüsü, Batı'nın materyalizmidir. Paris'ten alınan gerçeklik duygusudur, özgürlük tutkusudur ve emekçi değerleridir. Böylece coğrafya ile tarih, doğu ile batı, gerçek ile düş, efsane ile gelecek kesişir onun şiirinde.”²

Memet Fuat Cemal Süreya şiirini şöyle özetler: “Cemal Süreya yazdığı her şiire yankı alan, kuşağının şairlerine yazma coşkusu veren sürükleyici bir sanatçıydı. Serbest nazmın, Garip akımının kullanmadığı eski biçimlerle yepyeni bir söyleyiş getirdi. Şiirin birtakım dışlamalarla daraltılmış olan sınırlarını genişletti. Özgün imgelerle büyük ilgi çekti, en önemlisi de zekâyı ince alayın baskısından kurtardı.”³

İkinci Yeni şiirinin öncüleri arasında kabul edilen Cemal Süreya, bu akımın sonradan oluşturulan özelliklerini benimsememiş, kendi şiirini yazmıştır. İkinci Yeni özellikle 1953-1957 yılları arasında genç şairlerin, birbirlerinden bağımsız şekilde ortaya çıktığı, sonrasında ise dergi sayfalarında birbirlerinden karşılıklı etkileşerek oluşturduğu heterojen bir topluluktur. Süreya o dönemi şöyle anlatır: “Biz hepimiz ‘başka’ bir şiir, o sırada mevcut olan şiire göre birdenbire başka bir şiir yaptığımız için bir akım adı altında birleştirildik. Kimdir bu İkinci Yeni, kaç kişidir belli değil. Hiç değilse Garip dendiğinde üç kişinin adı geçer, bellidir. Sartre'ın bir sözü var, ‘Ben varoluşçu değilim, ama alınma vurdular, vurdular vurdular, sonunda o yaftayı kabul ettim. Oysa neysem yine oyum’, biz de öyle.”⁴ Süreya da o dönem İkinci Yeni'ye getirilen eleştirilere yazılarında cevap verdiği için İkinci Yeni'nin kuramcısı

¹ Perinçek, ve Duruel 316.

² Perinçek 36.

³ Özdemir İnce, “Cemal Süreya: Gözleri Görmekten Doymayan Kulakları İşitmekle Dolmayan,” *Hürriyet Gösteri* Ocak 1991: 28.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 78.

olarak değerlendirilmiştir. Süreya bu “yeni şiir”in planlı, programlı bir akım olmadığına sık sık altını çizer ve “takım kurulduysa kendiliğinden oldu. Ortaya çıkan şiirle oldu.”¹ der. Süreya, İkinci Yeni’nin öncüleri değil taklitçilerinin aracılığıyla ortaya çıkarılan temel özellikleri olan; gelenekten kopmayı, anlamsızlığı, us dışına çıkmayı, kapalı olmayı (güç anlaşılmayı), okurdan uzaklaşmayı, halka sırt çevirmeyi² benimsememiştir. Bu nedenlerle Muzaffer Erdost’un da dediği gibi “Cemal Süreya için İkinci Yeni içinde algılanmak da, İkinci Yeni dışında algılanmak da, kendisiyle ve şiiriyle çelişir.”³ Çünkü Süreya, “kuşağının en güçlü şairlerinden biri, hatta en güçlüsü”ydü.⁴ Cemal Süreya’yı İkinci Yeni’nin değil, kendi şiirinin öncüsü saymak gerekir. Çünkü o “tam anlamıyla öncü, yol açıcı bir şairdir.”⁵

¹ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 76.

² Asım Bezirci, *İkinci Yeni Olayı* (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2005) 19-43.

³ Perinçek, ve Duruel 122.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 19.

⁵ Alper 53.

3. GUILLAUME APOLLINAIRE'IN YAŞAMI VE SANAT ANLAYIŞI

3.1. Guillaume Apollinaire'in Yaşamı

Asıl adı, Wilhelm Apollinaris de Kostrowitzky olan Guillaume Apollinaire'e annesi Wilhelm, arkadaşları ise Kostro demişler; ancak Apollinaire, 1916'da Fransız vatandaşlığına geçerken adını Guillaume Apollinaire olarak kaydettirmiştir. 1880 yılında Roma'da doğmuştur. Dedesi, “1863 ayaklanmasına katıldıktan sonra Polonya'dan İtalya'ya kaçan Michel-Apollinaris”tir.¹ Rus ordusundan ayrılıp Roma'ya gelen dedesi, eşinin memleketi olan İtalya'da sürgün hayatı yaşamaktaydı.² Annesi soylu bir Polonyalı-İtalyan melezi olan Angelica de Kostrowitzky idi. Fakat Apollinaire'nin babası uzun yıllardır bilinmiyordu ve bu konuda çeşitli söylentiler ileri sürülüyordu.³ Apollinaire'nin ölümünden ancak yıllar sonra babasının kim olduğu bir araştırmacı tarafından tespit edildi: 1835 doğumlu bir İtalyan soylusu olan subay Francesco Flugi d'Aspermont.⁴

Apollinaire soylu sınıftan olan annesiyle az çok övünse de, en çok general olan dedesiyle övünür; ancak babasından tek kelime dahi bahsetmezdi. Halbuki annesi ile babası, Apollinaire beş yaşındayken ayrılmışlar; yani Apollinaire'in babasını az çok hatırlıyor, biliyor olması gerekir. Ancak “annesi ve Francesco'nun bağı muhtemelen o kadar yakın ve düzenli değildi ki, küçük Guillaume, bu yüzbaşıda

¹ çev. Necati Cumalı, *İki Şair İki Dünya: L. Hughes ve G. Apollinaire'den Çeviriler* (İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2009) 53.

² Guillaume Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü*, çev. Gertrude Durusoy, ve Ahmet Necdet, (İstanbul: Dünya Kitapları, 2004) 7.

³ çev. Cumalı 53.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 7.

annesinin arada bir görüştüğü bir arkadaşından daha fazlasını görmedi.”¹ Zaten babası da Apollinaire’i oğlu olarak kabul etmemiştir. Hem annesi hem de babasının maceracı ve uyumsuz karakterleri evlenmelerini engellemiş, bu da Apollinaire’in hayatında birçok olumsuzluğa yol açmıştır.

Serüvenlerle dolu, göçebe, parasız, maceracı bir çocukluk ve gençlik dönemi geçiren Apollinaire’in bu yaşam tarzını hazırlayan, hercai bir hayat süren annesidir. Bu hayatın ilk yer değiştirmesi, 1885 yılında Apollinaire 5 yaşındayken gerçekleşti. Annesi ve başka bir babadan olan kendinden 2 yaş küçük tek kardeşi Albert ile 1885’te Roma’dan ayrılıp Monaco’ya taşındılar. Görünüşe göre annesinin burayı seçmesindeki en büyük neden; Monte Carlo kumarhanesidir.^{2 3}

İki kardeş, Monako’daki katolik Saint-Charles okulunda Fransızca öğrenim gördü. Apollinaire, “Zone / Bölge”⁴ şiirinde andığı ilk dostu (gerçek adı René Dupuy) René Dalize ile bu okulda tanıştı. Apollinaire, Fransızcada ve matematikte başarılı bir öğrenciydi. Hatta daha altıncı sınıfta, arkadaşı James Onimus ile birlikte, Jules Verne’den esinlenerek bir roman yazmayı planlıyordu.⁵

Ancak 1891’de Monako’dan Cannes’a taşındılar ve iki kardeş, Cannes Stanislas Koleji’nde okumaya başladı. Apollinaire, burada parlak bir öğrenci olarak öğrenim hayatına devam etti. 1897’de liseyi bitireceği sene Cannes’tan Nice’e taşındılar ve Nice Lisesi’ne kaydoldu. Apollinaire, “okul arkadaşlarına kıyasla modern şiiri tanımakta büyük bir ilerleme kaydetmişti. Sembolistleri okumuştur ki bu, 1897 yılında bir taşra lise öğrencisinde nadir görülen bir şeydi. Dreyfus taraftarı ve anarşist oldu, Ange Toussaint Luca ile birlikte çalışmak üzere el yazması bir gazete kurdu. *Le Vengeur (İntikamcı)* veya *Le Transigeant (Uzlaşmacı)* adındaki gazetelerinde o ve Toussaint, siyasi makalelerin, şiirlerin, tiyatro yazılarının altına Guillaume Macabre ve Jehan Loques olarak imza attılar. Lisede büyük başarı elde

¹ Guillaume Apollinaire, *Œuvres Poétiques* (France: Editions Gallimard, 2010) X.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XI.

³ Guillaume Apollinaire’in *Œuvres Poétiques* kitabının önsözü André Billy tarafından Fransızca olarak yazılmıştır. *Œuvres Poétiques* kitabından alınan bu ve bundan sonraki tüm metinlerin Türkçe çevirisi bu tez için Neslihan Turaman tarafından yapılmıştır.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 19. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 39.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XI.

eden bu gazetenin redaksiyonu, derslerine muhtemelen zarar verdi.”¹ Ve bu parlak öğrenci lise bitirme sınavından geçemedi.

Annesinin Aix-les-Bains ve Charbonnières kumarhanelerinin bulunduğu² Lyon’a taşınması sebebiyle 1897-1899 yıllarında Lyon’da yaşadılar. Apollinaire, Lyon’da kendini okumaya vermiş, eline ne geçerse okumuş; özellikle de eski kitaplar üzerinde durmuştur. “Apollinaire’in ilk edebi çalışmaları bu sıralara düşer... Durmadan, karmakarışık okur; romanlar, hikâyeler, tek perdelik oyunlar yazar.”³ Daha sonra ilk öykülerini topladığı *L’Hérésiarque et Cie / Dinsiz* kitabının birçok öyküsünü bu tarihlerde yazar. Demek ki henüz “on yedi yaşında, çoktan yazar ve özgün biri olmuştu. Boccace (yazarın notu: Boccaccio) çevirisi yapıyordu, büyük romancıları okuyordu. Mısraları bazen kafiyeli, bazen serbest nazım türündeydi.”⁴

Bir ara kısa süreliğine Belçika’da Stavelot’ta kalan Apollinaire ve ailesi, parasızlık sebebiyle burayı terk etmek zorunda kaldı. 5 Ekim 1899 günü tan ağarırken, çok soğuk bir havada, annelerinin talimatıyla Apollinaire ve kardeşi Albert gizlice ve azıcık bir yol harçlığıyla otelden ayrıldı. Oradan Paris trenine binmek üzere Roanne-Coo garına dağlar üzerinden yaya olarak gittiler.⁵ Bu zorlu yolculuk Apollinaire’in kendisini bir kenara atılmış ve düzenli bir hayattan mahrum hissetmesine yol açmıştı.

Angelica, oğullarının arkasından sevgilisi Jules Weil ile birlikte Paris’e geldi; böylece 1899’da Paris’e taşınmış oldular. Ancak Paris’e gelişlerinin hemen ardından Stavelot’daki otel sahibinin bir dava açtığı haberi geldi. Mme de Kostrowitzky bunların geçici para sıkıntısından kaynaklandığını belirtip en kısa sürede borcunu ödemeye söz verir ve bir şekilde bunu gerçekleştirir.⁶ Ancak bu, Apollinaire ve ailesi için yaralayıcı bir süreç olur. Annesinin kumarda bütün parasını kaybetmesi sonucu Apollinaire artık iş aramak zorunda kalır.

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XI-XII.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XII.

³ çev. Cumalı 54.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XII.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XIII.

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XIII.

Le Matin tarafından bir başkasına sipariş edilen ve tamamlanmayan “Que faire?” serisini yazan Apollinaire, maalesef parasını alamaz. Daha sonra Stenograflar Birliği’nde stenografi öğrenir ve oradan bir diploma alır.¹ Ardından Paris’te bir borsa komisyoncusunun yanında işe girer.

Bu arada Saint-Cyr okulunda öğretmen olan ve bir dans kursunu yöneten Ferdinand Molna da Silva ile dostluk kuran Apollinaire, derin resim bilgisi ile da Silva ailesinin gözlerini kamaştırıyordu. Ailenin esmer güzeli kızı Linda, Apollinaire üzerinde güçlü bir etki bıraktı.² Apollinaire’in bu ilk aşkı, maalesef mutlu bir aşka dönüşemedi.

Apollinaire, 1901 yılında eline geçen güzel bir para kazanma fırsatını geri çeviremez ve zengin bir Alman olan Milhau vikontesinin kızına Fransızca öğretmek üzere Almanya’ya gider. Almanya’dayken ufkunu genişleten birçok sanat merkezine gitme fırsatı bulur: Ren vadisi, Bonn, Kolonya (Köln), Düsseldorf, Viyana, Münih, Berlin, Prag, Coblenca, Prusya, Saksonya, Bavyera, Kara Orman, Bohemya ve Avusturya... Bu dönemde Alman halk şiirini incelemiş; *Tabarin*’de ve *La Grande France*’ta Almanya hakkında makaleler ve *Revue Blanche* dergisinde öyküler yayımlatmıştır.

Bu arada öğrencisinin İngilizce öğretmeni Annie’ye gönlünü kaptırır. Ne var ki, O’nun bu ateşli aşkı protestan Annie’yi korkutur ve Annie ona güven duyamaz.³ Apollinaire, bu karşılıksız ve umutsuz aşka olan bağlılığını üç yıl boyunca sürdürür. Annie Playden’e olan aşkı ve “Almanya’da geçirdiği bu bir yıl, şiirini büyük ölçüde etkiledi.”⁴ *Alcools / Alkoller* adlı kitabında yer alan dokuz Ren şiiri ile “Annie”⁵, “L’Émigrant de Landor Road / Landor Road Göçmeni”⁶, “La Chanson Du Mal-Aimé / Bir Aşk Kırgınının Şarkısı”⁷ “La Maison Des Morts / Ölüler Evi”¹, “Marizibill”², “Les Colchiques / Çiğdemler”³ gibi.

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XIII.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XIV.

³ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 8.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 8.

⁵ çev. Cumalı 79. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 65.

⁶ çev. Cumalı 86. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 105.

⁷ çev. Cemal Süreya, *Yürek Ki Paramparça* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995) 62. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 46.

Ancak Annie'ye duyduğu aşk karşılıksız kalır, evlenme teklifi reddedilir. Apollinaire, Paris'e döndükten sonra 1903 ve 1904 yıllarında iki kez Annie'yi Londra'da ziyaret edip kendisine ve ailesine teklifini yineler. Ancak Annie kendisini ülkesinde bekleyen bir Amerikalı ile nişanlı olduğunu söyler ve yalanını pekiştirmek için bir iş bulma bürosuna Amerika Birleşik Devletleri'nde bir mürebbiyelik işi için başvuru yapar.⁴ Annie 1904'te Amerika'ya göç eder ve Apollinaire, Annie'yi bir daha göremez. "La Chanson Du Mal-Aimé / Bir Aşk Kırgınının Şarkısı"⁵ Apollinaire'in Londra'ya ilk ziyaretinin tarihini taşımaktadır.⁶ Bu ilk ciddi aşk kırgınlığı Apollinaire'in şiirinde uzun dönem etkinsini hissettirmeye devam eder.

1902'de Paris'e geri dönen Apollinaire, Chaussée d'Antin'in bir bankasında memur olarak işe girer.⁷ Apollinaire, Paris'e döndükten sonra, I. Dünya Savaşı başlayana kadar (1902-1914) edebi anlamda çok verimli yıllar geçirmiştir. 1903'te *Le Festin d'Esopo* adlı dergiyi kurar. *La Revue Blanche* ve *Le Festin d'Esopo* adlı dergilerde çıkan şiirleri ilgiyle izlenmekteydi. Bankada işler iyi gitmeyince iki sene sonra işten çıkarılır. Bu sürede gazetecilik ve çeviri ile para kazanmaya çalışır. Bu arada ilk öyküsü *L'Enchanteur Pourrissant / Kokuşmuş Büyücü*, *Le Festin d'Esopo* dergisinde yayımlanır.

Paris'te sadece edebiyat çevreleriyle değil resim çevreleriyle de yakın ilişkiler içinde bulunur. Dostları arasında; Pablo Picasso, Max Jacob, Chirico, Raoul Dufy, André Tudesq, André Salmon, André Billy, gümrükçü Rousseau, Robert Delaunay vardı. Apollinaire, 1905'te Picasso'yu halka tanıtmak için onun eserini destekleyen, modern zamanların en lirik ve en isabetli sanat eleştirisini yazmıştır.⁸ 1907'de ise *Les Exploits d'un Jeune Don Juan / Genç Bir Don Juan'ın Keşifleri* ile *Les Onze Mille Verges / On Bir Bin Kamış* adlı erotik romanlarını yayımlamıştır.

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 31. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 66.

² çev. Cumalı 80. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 77.

³ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 27. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 60.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XVII.

⁵ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 62. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 46.

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XV.

⁷ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XV.

⁸ Guillaume Apollinaire, *Selected Poems Apollinaire*, trans. Oliver Bernard, (Harmondsworth: Penguin Books, 1965) 14.

Apollinaire, Almanya dönüşü pek de temiz olmayan, kötü bir ilişki yaşar; üstelik aldatılır. Bunun ardından Pablo Picasso, Apollinaire'i 1907'de genç bir ressam olan Marie Laurencin ile tanıştırır. Marie ve Apollinaire, 1912 yılına dek süren uzun soluklu bir aşk yaşarlar. "Le Pont Mirabeau / Mirabeau Köprüsü"¹, "La Boucle Retrouvée / Bulunmuş Saç Demeti"², "Dans Le Crépuscule Fané / Bu Solan Alacakaranlıkta"³ gibi şiirleri Apollinaire'in ikinci büyük aşkı Marie'ye yazılmıştır. Apollinaire'in Marie'ye katkıları yadsınamaz; kendinden taşan düşlem ve şiirinin plastik duyarlılığı ile onu zenginleştirdiği açıktır⁴ buna rağmen onu mutlu edememiştir.

Apollinaire'in hayatının bu dönemi resim sanatı üzerine yoğunlaşmıştır. Resimle ilgili denemeler, eleştiriler yazmıştır. Picasso, Salmon, Max Jacob ve Apollinaire hemen her gün görüşüyorlardı. Bu görüşmelerden, modern resmin tüm hareketi ortaya çıkacaktı.⁵ Apollinaire "ressamlarla olan ilişkileri ve resim sanatı üzerindeki engin bilgisiyle sergi kataloglarının önsözlerini de yazmaktaydı."⁶

1909 yılında çeşitli yazılar ile *Marges* dergisinde yayımlanmak üzere "İlginç Çağdaş Kişiler" başlıklı yazı dizisini hazırladı. Ayrıca Louise Lalanne takma adıyla kadın edebiyatı üzerine makaleler yazdı. Aynı yıl *Mercure de France*'ta "La Chanson du Mal-Aimé / Bir Aşk Kırgınının Şarkısı"⁷ nı yayımladı. 1909'da ilk kitabı *L'Enchanteur Pourrissant / Kokuşmuş Büyücü* André Derain'in desenleriyle yayımlandı. André Billy kitap hakkında şunları söylemektedir: "Metnin sıkı uyumu ve gravürler, bu kitaptan bir başyapıt vücuda getirmektedir. Apollinaire'in şiirsel hayal gücü, öfkeli Roland'ın ve Talmud'un Table Ronde romanlarından beslenerek burada ortaya çıkmaktadır."⁸

¹ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 77. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 45.

² çev. Cumalı 116. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 248.

³ çev. Cumalı 101. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 158.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XX.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XVIII.

⁶ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 8.

⁷ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 62. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 46.

⁸ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXIII.

1910 yılında yaşanan sel felaketinden sonra, arkadaşlarının yazdığı Léon Bailby'nin gazetesinde sanat sütununda André Salmon'un yerini alır.¹ Ayrıca İtalyan tiyatrosu üzerine inceleme niteliğinde olan bir kitap çıkarır. Aynı yıl ilk öykü kitabı *L'Hérésiarque et Cie / Dinsiz*'i de yayımlar. *L'Hérésiarque et Cie / Dinsiz*'i meydana getiren öykülerin önemli bir kısmı, daha önce *Revue Blanche* dergisinde yayımlanmıştı.² Bu kitapta Ren bölgesinde geçirdiği öğretmenlik döneminin izlerine rastlanır. Ancak bu kitaptaki öyküler, ciddiyyetten yoksundur. Apollinaire'in bu kitapta dünya ile fazlasıyla alay eden bir havası vardı. Bu nedenle “yılın Goncourt Armağanı oylamasında ilk turda üç oy alırsa da son turda kazanamaz.”³ Ödülü kazanamamış olmak, Apollinaire'i hayal kırıklığına uğrattır. “Kendisinin öykü yazarlığına büyük bir yeteneği olduğuna inanırken yanılmıyordu. Anlatımı; nefis bir rahat okunurluğa, akıcılığa sahiptir ve hikâyelerinin akışı öngörülme binlerce dönemeçle, çoğunlukla hoş bazen de şaşırtıcı binlerce keşifle süslüdür. Onda yanlış olan; genel düzen, kompozisyondur ki diğer yandan onun anlatımına bu kadar tatlılık katan da bu kusurdur: sabırlı bir üretim ve düşlem fişkırması.”⁴

Apollinaire 1911'de onur kırıcı bir olay yaşar. “Mona Lisa tablosunu çaldığı şüphesiyle bir hafta gözaltında”⁵ tutulur. Ancak işin aslı öyle değildir, evinde misafiri olan Géry Piéret'in Louvre Müzesi'nden çaldığı küçük bir heykelcik bu duruma sebep olmuştur. Geniş sanatçı çevresi hemen imzalarla dolu bir protesto metni yayımlar.⁶ Bir hafta boyunca La Santé Hapishanesi'nde tutuklu kalan Apollinaire, yanlışlık anlaşılınca serbest bırakılır.

André Billy durumu şöyle aktarır: “Hapishanedeki kısa kalışı, Apollinaire'in doğal neşeli mizacını derinlemesine bozmuştu. Ne zaman beraat edecekti? Özgürlüğü sadece geçiciydi. Onun aleyhine ülkeden sınır dışı etme kararı alınacak mıydı? Hapsedilmesinden sonra, kendisini doğal haline döndürmek mümkün olacak mıydı? O kadar mutsuz, o kadar değişmiş, maruz kaldığı ataklardan o kadar endişeli

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXIII.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXIII.

³ çev. Cumalı 55.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXIV.

⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Guillaume_Apollinaire

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXVI.

görünüyordu ki”¹ bu tatsız olaydan sonra, onu “teselli etmek için dostları André Billy, André Salmon, René Dalize ve André Tudesq, O’nun başkanlığında *Les Soirées de Paris* adlı dergiyi kurdular.”² Böylece edebiyatçılar ve ressamalar aynı çatı altında bir araya gelmiş oluyordu. “Apollinaire, derginin her sayısına şiirleri ve eleştiri yazıları ile katıldı. 1913 yılında derginin başına geçti.”³ Dergi, 1. Dünya Savaşı’na kadar çıktı. O yıllarda Apollinaire, İtalya’da yayımlanan *Lacerba* dergisine de yazılar yollamaktaydı.

1911’de *Mercure de France* dergisinde “la Vie Anecdote” sütununu yarattı.⁴ Aynı yıl *Le Bestiaire (Hayvan Hikâyeleri ya da Orfe Alayı)* adlı eseri Raoul Dufy’nin desenleriyle yayımlandı. “1911 yılında Pablo Picasso ve Georges Braque ile birlikte Kubist Oda 41’in düzenlenmesine yardım etti. Böylelikle resim eleştirmenliğine ağırlık verdi. İlerleyen yıllarda edebiyata özellikle şiirlere bir resim akımı olan kübizmi oturttu. Kübizme duyduğu ilgi ile birlikte sürrealizm benimsedi. İlk inceleme yazılarını ve şiirlerini çeşitli ressamaların gravürleriyle birlikte yayımladı.”⁵

“Ocak 1913’te ressam arkadaşı Robert Delaunay ile birlikte Berlin’e, onun sergisinin açılışına gitti ve orada ‘Der Sturm’ Galerisi’nde modern resim üzerine bir konferans verdi. Bu konferansın metni *Der Sturm* dergisinin Şubat 1913 sayısında yayımlandı ve ilgi uyandırdı. Kısaca söylemek gerekirse, Apollinaire, yaşadığımız yüzyılın başında Paris’i mesken tutan pek çok ünlü sanatçıyı tanıyor ve edebiyat ile resim sanatı arasında büyük bir yakınlık olduğuna inanıyordu. Kimi yorumculara göre, O’nun edebiyat alanında yapmış olduğu cesur yeniliklerde, çağdaş resim sanatındaki gelişmenin etkisi büyük olmuştur.”⁶ Aynı yıl “Şubat ayında İtalyan fütüritlerin Paris’teki sergisi için hem Fransızca hem İtalyanca olarak *L’Antitradition Futuriste* isimli bildirisini sundu”⁷ ve bu bildiri de çok ses getirdi.

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXVIII.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 9.

³ Guillaume Apollinaire, *Tiresias’ın Memeleri*, çev. Ayberk Erkay, (İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 2007) 13.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXIII.

⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Guillaume_Apollinaire

⁶ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 8-9.

⁷ Apollinaire, *Tiresias’ın Memeleri* 13.

1913'te *Kübist Ressamlar* kitabını yayımladı. "Kübist ressamların resimlerini analiz ettiği Kübist Ressamlar adlı eseriyle kübizmden ayrılp, kuramlarını ve öncülüğünü kendisinin yaptığı Orphizmi benimsedi."¹ *Kübist Ressamlar*, soyut resmin gündemini içermektedir.² Apollinaire, kübist ressamların yaptığı şeyi anlayan ilk yazardır. Bu nedenle de yaşadığı dönemde diğer ülkelerde, daha çok ressamlar tarafından tanınır.³

Ardından 1913'e kadar yazdığı şiirlerin seçkisi olan ilk şiir kitabı *Alcools / Alkoller*'i yayımladı. "Apollinaire, uyuşmayı bozma, şaşırtma, ritmi kırma, bir duygunun veya bir düşüncenin gelişimini dağıtma ihtiyacına karşı koyamıyordu. Bundan sihirli etkiler çıkarıyordu. Zihninin olağandışı çevikliğiyle ve acayip hayal gücünün kaprisleriyle desteklenen bu ilham şekli, 'Alcools'un en karakteristik şiirlerinde ortaya çıkmıştır."⁴ Apollinaire bu şiir kitabında yepyeni bir biçem ortaya koymuştur. *Alcools / Alkoller*'de "gençliğinin, seyahatlerinin, aşklarının ve terk edilmiş âşık kinlerinin şarkısını söyler."⁵ Apollinaire'in 1898'de okuduğu *Sihirbaz Merlin'in Kehanetleri* adlı eser hem kendisi hem de babası meçhul olan yazarı nedeniyle Apollinaire'i oldukça etkiler. "Kökü Ortaçağ'a dayanan bu eser *Alkoller*'in oluşumunda pay sahibidir."⁶

Cemal Süreya *Alcools / Alkoller*'i şöyle tanımlar: "Parnaslardan ve sembolizmin 'tat'larından yorulmuş bir dönemin bütün şiir araştırmaları bulunur bu kitapta: şairin çekiciliklerle dolu fantezisi hemen her zaman trajik olan bir esinle yan yana gelişip gider. Bu yarı-Polonyalı adamın güdülerini en arı, en dolaysız soydan bir Fransız şiir geleneğiyle birleşir. Ronsard'daki 'bilgiç yanıltmacalar', Villon'da birikmiş halk şiiri olanakları iki yönlü olarak işler onda. Bu dönemde yazılmış hiçbir şiir kitabı *Alcools* kadar Fransız şiiri ve XX. yüzyıl başındaki şiir verimleri üstünde etkin olamamıştır. Üstelik bu etkinliğin bugün bütün bütüne tükendiğini de söylenemez... Kendiliğindenliğini, hayatın ve coşkunun biçimine paralel olarak akan ritmini buraya bağlayabiliriz... Şair şiirini kurarken esinlenmenin ışıltılarından ve

¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Guillaume_Apollinaire

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXXII.

³ Apollinaire, *Selected Poems Apollinaire* 14.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXXI.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLII.

⁶ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 185.

tutkunun iç çalkantılarından başka yol kabul etmemektedir. Tutku dedik, bir ‘oyun’ tutkusu var *Alcools*’de. Ne var ki bu oyunlardan bir ustalık ve bir beğeni gidip en gerçek en soylu bir şiirsel esinle birleşir. Çok değişik, çok yeni, bir yerde tuhaf, ama her zaman çekici bir söz anıtı”¹ gibidir. Apollinaire’in bu kitapta “popüler söyleyişle edebi dili birbirine harmanlaması, şiirlerinde gizlenmiş olan bilgeliği, serbest ve düzenli ölçüleri bir arada kullanması eleştirmenleri şaşırtıp büyüler.”²

Apollinaire 1913’te “Marinetti’nin fütürizm hareketine Milano’da yayımlanan bir bildirisiyle katılır.”³ Aynı yıl Fernand Fleuret ve Louis Perceau ile birlikte *L’enfer de la Bibliothèque Nationale*’ı yayımlar. “En büyük şiirsel işlevin kol gezdiği; akımların, devinimlerin kestane fişeği gibi gözleri aldığı 1910-1918 Fransa’sında”⁴ görüldüğü üzere Apollinaire de çok verimli bir şekilde üretmiştir.

Apollinaire 1914’te I. Dünya Savaşı başladığında, savaşa gönüllü olarak katılmaya karar verir; ancak Roma’da doğduğu için ve Polonyalı annesi sebebiyle Rus uyruğunda bulunması sebebiyle zorluklarla karşılaşır. Çünkü henüz Fransız vatandaşı değildir. Gönüllü askerlik başvurusuna yanıt alamadığı ve savaş nedeniyle sanat dergileri de yayımlarına ara verdiği için Paris’te parasız kalmıştır. Dostlarının yanına Nice’e gider. Nice’te Louise de Coligny-Châtillon (Lou) ile tanışır ve 1915’e dek süren bir ilişki yaşarlar. “Apollinaire’in *Poèmes à Lou* ve *Ombre de mon Amour* adlı iki eseri, söz konusu aşka tanıklık etmekte ve erotik bir şiir anlayışının tipik örneklerini oluşturmaktadır.”⁵

Bu aşka henüz yeni başlamışken savaşa katılmak üzere topçu birliğine Nimes’e gider. Gönüllü olarak katıldığı savaşta uzun süre cephede mücadele eder. Ancak Lou ile ilişkilerinde de daha öncekiler gibi sıkıntılar yaşanır; Apollinaire’in kadına yaptığı baskılar, Lou’yu canından bezdirir. Lou’nun mektupları seyrekleşir ve geri dönmez. Apollinaire Noel için izin alır ve onu tekrar bulmak için Nice’e gider, ama sonuç umduğu gibi olmaz.

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 336.

² Kenneth Cornell, *The Post-Symbolist Period* (New Haven: Yale University Press, 1958) 113.

³ çev. Cumalı 55.

⁴ Süreya, “*Günübirlik*”ler *Toplu Yazılar II* 343.

⁵ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 10.

Lou'nun yanında geçirdiği Noel izninden sonra onu Nice'den Nimes'e götüren trende, güzel gözlü genç bir kadınla dostluk kurar. Marsilya'da birbirlerine adreslerini verirler. "Aşkının gölgesi" (Ombre de son amour) yani Lou ile mektuplaşmaktan ona bıkkınlık gelmeye başladığından, bir bahane ile Oran Genç Kızlar Lisesi'nde öğretmen olan Madeleine Pagès'e yani Nice trenindeki güzel yolcuya yazmaya başlar.¹

1915 sonunda asteğmen olarak piyade birliğine geçer; ayrıldığı topçu birliğindeki tüm askerler katledilmiştir. Bu nedenle 1916 yılının başında izin alarak daha önce mektup aracılığıyla nişanlandığı sevgilisi Madeleine'i ziyarete Oran'a gider. Ancak bu aşk da evlilikle sonuçlanmaz.

Nihayet 9 Mart 1916'da, Fransa için cephede iki senedir savaştıktan sonra, Fransız vatandaşlığına alınır. Bu süreçte yürütülen polis araştırması, daha önce yaşadığı heykel soruşturması yüzünden epey uzun sürmüştür. Apollinaire, savaş yıllarında cephede olduğu dönem yazmaktan geri durmaz; bu sürede birçok eserini yayımlar. Üstelik askerdeyken *Mercure de France*'ta sürekli hikalarını yayımlamaya devam eder. Cephede 17 Mart 1916'da *Mercure de France*'ta yayımlanan kendi makalesini okurken, bir havan topu mermisi parçası onu başından ağır şekilde yaralar. İyileşmesi oldukça uzun sürer. Hastaneler ve ameliyathaneler bünyesini yorar.

Savaş deneyimleri, Apollinaire'in düşüncelerini değiştirir. "Yarası ve kafatasının delinmesi, düşüncelerinin akışını kederli şekilde etkilemekteydi. Yeteneğinin şimdiye kadar ancak iğnelemeler ve alaylarla onore edildiği bir ülke için fazla acı çekmişti. Vatanın savunması için kendilerinden bir şey vermemiş olan herkese karşı bir soğukluk hissetti."² "Yakınları anılarında yaralandıktan sonra Apollinaire'in çok değiştiğini anlatırlar. Asteğmen üniformasıyla öğünür, kendisini hastaneye görmeye gelenlere vatan sevgisi, vatandaşlık üstüne uzun, ciddi nutuklar vermiş."³

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXXV.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXXVIII.

³ çev. Cumalı 56.

1916'da *Le Poète Assassiné / Katledilen Şair* adlı hicivli öyküleri yayımlanır. Ren bölgesinde öğretmenlik yaptığı dönemin izleri sürülen bu kitapta “Apollinaire, bilim ve sanatın arasındaki anlaşmazlığı, canlı bir biçimde ispat etmiştir.”¹ Kitabın kapağında çizimi Cappello tarafından yapılmış kafası kana bulanmış bir süvari tasvir edilmiştir; bununla da Apollinaire kafasının yarılp açılmış olmasına gönderme yapmakta yani kendini işaret etmektedir. “Bu, kendisini zulümlerle karşı karşıya gösterdiği sembolik ve Rabelais tarzı bir otobiyografidir. Roma’ya, Monaco’ya, Münih’e, La Napoule’a değinen kaçak dokundurmalar, kendisi tarafından saklanan gençlik hatıralarının oldukça canlı kalmış olduğunu kanıtlamaktadır.”² André Billy bu kitap için şöyle demektedir: “Sembolist nesir *Le Poète Assassiné*’den daha güzel bir şey üretmedi.”³

1917 yılında “Erik Satie’nin müzikleri, Picasso’nun dekor ve kostümleri, Jean Cocteau’nun katılımıyla sahneye konan”⁴ “Parade” isimli balesinin ilk sunumu yapılır. Bunun ardından “önsözünde yaratmış olduğu sürrealist akımın ne olduğunu, çerçevesini ve amacını açıkça ortaya”⁵ koyduğu “Les Memelles de Tirésias” oyunu 24 Haziran 1917’de sahnelenir. Apollinaire bu oyunuyla, “bir kere daha lirik yeteneklerini ve komik yazı anlayışını kanıtlamıştı, dramatik sanatı alt üst etme yatkınlığına kimseyi ikna edememişti.”⁶

1917 yılı sonunda *Vieux Colombier*’de Türkçeye “Yeni Ruh ve Şairler”⁷ ve “Yeni Zihniyet ve Şairler”⁸ olarak aktarılan “L’Esprit Nouveau et Les Poètes” isimli konferans bildirisi yayımlanır. Apollinaire, bu konferansta gelecekteki sanatla ilgili görüşlerini dile getirir ve kendi sanatının da ipuçlarını verir. Ayrıca 1917’de “André Billy ile *La Bréhatine* isimli bir sinema filmi senaryosunu ortaklaşa yazdılar.”⁹ Yine 1917’de şiirlerini *Vitam Impendere Amori* adıyla küçük bir kitap olarak yayımlar.

¹ Anna Balakian, *Surrealism: The Road to The Absolute* (New York: Noonday Press, 1959) 52.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXXVIII.

³ Apollinaire, *Œuvres Poétique* XXXIX.

⁴ Apollinaire, *Tiresias’ın Memeleri* 14.

⁵ Apollinaire, *Tiresias’ın Memeleri* 14.

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLI.

⁷ haz. Hüseyin Salihoğlu, “Yeni Ruh ve Şairler,” çev. Hüseyin Salihoğlu, *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995) 39.

⁸ Alkan 192.

⁹ Apollinaire, *Tiresias’ın Memeleri* 15.

1918’de ise “Les Memelles de Tirésias” adlı oyunu ile *Caligrammes / Kaligramlar* adlı ikinci büyük şiir kitabı yayımlanır.

Calligrammes’ın büyük bölümü, savaş şiirlerinden oluşmaktadır. Bu tür mısraların içine bu kadar saf lirizmi yerleştirmek, Apollinaire’in dehasının en şaşırtıcı yönlerinden biridir. Bu kitapta Apollinaire daha çok görüntü, şekil ve biçim üzerine düşmüş; resimli şiirler yazmıştır. “Tad Yelpazesı”, “Fıskiye”, ‘Mandolin’, ‘Saat’ gibi şiirler, sadece yazılanla yetinmeyi değil, göze hitap edip evreni bir bütün olarak algılatmayı amaçlar.”¹ Kitabın adına sebep olan kaligramlar yani çizgi şiirler ise maalesef hiçbir zaman büyük bir coşkuya yol açmadı. Ve Apollinaire’in açtığı bu yoldan kimse gitmedi.

Bundan kısa bir süre sonra, savaş ve barış teması üzerinde gelişen, ruh halinin renginden dolayı kötümser sonuçlarla tamamlanan sembolik ve filozofik peri oyunu “Couleur du Temps / Zamanın Rengi”² ölümünden üç gün önce sahneye konuldu. Tiyatro camiasında beklenilmedik bir etki yaratan oyun³, o günün koşullarında çok az kişi tarafından anlaşılabilmiş, çoğu kişi tarafından eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Apollinaire, çoğu eserinde olduğu gibi bu oyununda da zamanından önce ortaya çıkardığı eserleriyle öncü sanatçı kimliğini konuşturmuştur.

Apollinaire, hastaneden çıktıktan sonra Paris’te geri hizmete geçer. Başlı sürekli olarak sargılıdır. Hastaneler, ameliyatlar, zorluklarla geçen bu dönemde Apollinaire, Jacqueline Kolb yani “La Jolie Rousse / Kızıl Saçlı Güzel”⁴ ile tanışır ve ölümünden sadece 6 ay önce Jacqueline ile evlenir. Aşktan yana yüzünün güldüğü bu dönem, maalesef ölümü nedeniyle çok kısa sürer.

Apollinaire’in savaş yarasıyla zayıflamış olan bünyesi, akciğerde nükseden bir kan pıhtılaşması hastalığına yakalanır. Bu hastalığı atlatır, ancak ardından hassaslaşan bünyesi geçirdiği İspanyol gribinden kurtulamaz. 9 Kasım 1918’de

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 12.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLI.

³ Guillaume Apollinaire, *Zamanın Rengi*, çev. Ayberk Erkay, (İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 2008) 9.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 165. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 313.

öldüğünde sadece otuz sekiz yaşındadır. Üstelik o öldükten iki gün sonra ateşkes ilan edilip savaş bitirilir, ancak o en çok istediği şeyi yani savaşın bittiğini göremez.

Çok genç yaşta, sanatının doruğunda hayata gözlerini yumar. Otuz sekiz yıllık ömründe pek çok eser vermiş, bazı eserleri ölümünden sonra yayımlanabilmiştir. Sadece şiir değil; öykü, roman, tiyatro oyunu ve sanat eleştirileriyle de dünya sanatında çok önemli bir yere sahiptir.

3.2. Guillaume Apollinaire'in Sanat Anlayışı

Çağdaş Fransız şiirinin en önemli temsilcilerinden olan Guillaume Apollinaire, Fransız şiirine içerik, biçim ve uyak yönünden çok önemli yenilikler getirmiştir. Katkıları sadece Fransız şiirine olmamış, aynı zamanda dünya şiirine de yeni bir soluk, yeni bir yön tayin etmiştir. Sembolizmin son halkası, modernizm ile gerçeküstücülüğün ise öncülerinden sayılır. “Denilebilir ki, yüzyılımızın ilk 20 yıllık edebiyatında o çağ için iyi bir temsilci ve çağdaş dünya şiiri için de kaynak bir şairdir Apollinaire. Onun sanatı her şeyden önce, kendine özgüdür. Ne sembolistlerin bir devamıdır ne de terim olarak kendi yarattığı olan gerçeküstücülük akımının bir temsilcisidir.”¹

Modern resmin ve şiirin evriminde ağırlıklı olarak pay sahibi olan Guillaume Apollinaire,² resim ve edebiyat sanatını birbirinden ayrı değerlendirmiyordu. “Çağdaş Jammes, Pefuy, limonu sıkıp Sembolizmi emdikten sonra bırakırken, Apollinaire bu akıma asla sırtını dönmedi ve onunla övündü... Dizelerinin çizgisini bildiğimiz nesnelere benzetmek için eğip bükmesi bile Sembolizmin kendisi değil midir? Usu gerçeküstü'ne götürmek ister.”³ Özellikle *Caligrammes / Kaligramlar* adlı kitabında şiirlerinin görsel olarak da bir şeyler anlatmasını istedi. Bu nedenle daha çok görüntü, şekil ve biçim üzerinde yoğunlaşarak resimli şiirler yazmıştır. “Tad Yelpazesini”, “Fıskiye”, ‘Mandolin’, ‘Saat’ gibi şiirler, sadece yazılanla yetinmeyi değil, göze hitap edip evreni bir bütün olarak algılatmayı amaçlar.”⁴ Şairin görsel sanatlara uzanması gerektiğini düşünen Apollinaire, bu tip şiirlerinde şiirlerin

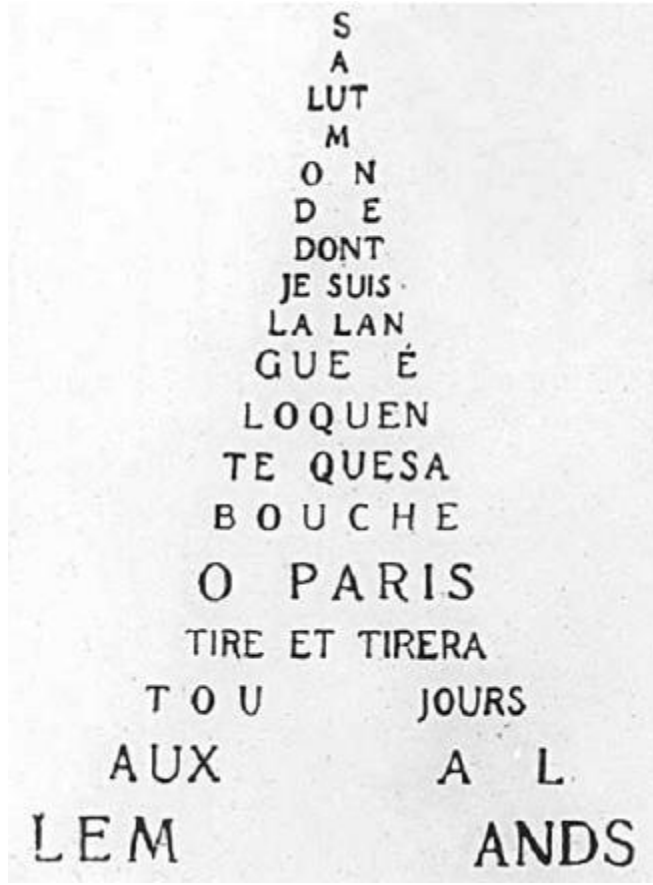
¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques IX*.

³ Alkan 500.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 12.

görsel etkilerini de önemser. Ancak ikinci büyük kitabının adına sebep olan kaligrafların yani çizgi şiirlerin yolundan maalesef kimse gitmedi.



Apollinaire'in şiiri sadece görselle değil, müzikle de ilişki içindedir. Apollinaire, "dilin ritimlerine de tutkundur. Kendisiyle konuşulan kimsenin bilinçli izlenimi üstündeki örtüyü kaldıran her aralıklı sesin (tonalité), makamın, izlenimin, yazara zengin bir gereç sağladığını söyler. Yapıtına bu nedenle konuşmalı şiirler sokar."¹ Bir melodik sunuya dönüşen bu tip şiirlerine "Marie"², "Le Pont Mirabeau / Mirabeau Köprüsü"³ ve "La Chanson du Mal Aimé / Bir Aşk Kırgınının Şarkısı"⁴nı örnek gösterebiliriz. "Daima duygusal heyecanlara ve ezberden söylenmesi kolay dizelere susamış halk arasında şairin başarısını yaratan da, bu şiirler olmuştur."⁵

¹ Alkan 500.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 53. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 81.

³ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 77. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 45.

⁴ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 62. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 46.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXX.

İşte bu nedenle Apollinaire'in şiirlerinde söyleyişte; ses, ahenk, ritm, müzik ve tını ön planda tutulmuştur. Apollinaire, geleneksel ses öğelerinin bir uzantısı olarak, iç sesleri ve şiirine müzikal değer katan yinelemeleri ustaca kullanır. Şiirinde tekrarların kurucu bir işlevi vardır. Bu yinelemeler, tek bir şiirin içinde kıta, sözcük, ses tekrarı olabildiği gibi; daha önce yazılmış kendi şiirine göndermeler de olabilir. Onun şiirinde “müziğin kurulması, şiirsel özün yüzeydeki kaygıya da tutunmalarla sağlanıyor gibi görünmesi, kelime oyunları, yumuşak bir fantezi... derinliksiz, sığ görünüş... eşya içinde bir incelik arama, bunu belirgin bir düzende toplama”¹ söz konusudur.

Apollinaire, 19. yüzyıl sonunda yeni ortaya çıkan sinemadan çok etkilenmiştir. Apollinaire'e sözcüklerle daha net görüntüler oluşturulabileceğini düşündürten bu yeni sanat dalı, yeni bir bakış açısı getirmiştir. Şair, sinemanın da etkisiyle ilerleyen dönemlerde müziğin, resmin ve edebiyatın sentezinin yapabileceğini düşünüyordu.² Apollinaire bunu “bu yeni sanat salt kelimeler sanatından daha geniştir. Sinemada, duyulmamış yaygınlıkta bir orkestranın yöneticileri olarak, sesleri, görüntüleri, insan düşünce ile dilleri, türkü, dans, bütün sanatları, bütün oyunlarıla bütün dünya, şairlerin emrindedir.”³ diye açıklar.

Şiirde müziği önemseyen Apollinaire, “asonans, aliterasyon, uyak da dahil hepsi yararları dokunan geleneklerdir”⁴ diye düşünür. “Uyak kadar yarım uyak ve iç uyaklar da şiir için gereklidir, her birinin ayrı değeri vardır”⁵ der. Ve Fransız şiirinde daha önce bahsi bile yapılmayan kulağa dayalı uyağı hayata geçirir:

ROSEMONDE⁶

Longtemps au pied du perron de (dö)

La maison où entra la dame (dam)

Que j'avais suivie pendant deux (dö)

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 266-267.

² haz. Salihoğlu 40.

³ Cumalı 58.

⁴ haz. Salihoğlu 40.

⁵ Alkan 204.

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 107.

Bonnes heures à Amsterdam (dam)

Mes doigts jeterent des baisers

...

Apollinaire, uyak konusunda olduğu gibi eskimiş, şiire durağanlık getiren geleneklerden kopmayı bilmiştir. Ancak her ne kadar yenilikten yana olsa da asıl özün halktan, gelenekten gelen olduğunu düşünür. “Şiir her şeyden önce halk için var ve onun dilinde ifadesini bulur”¹ diyen Apollinaire ancak ulusal farklılıklar taşıyan bir edebiyatın canlılığını koruyacağını düşünüyordu.

“Her şeye karşın, sanatın mutlaka kendi yurdu var olacak. Zaten şairler her zaman, bir çevrenin, bir ulusun anlatım aracıdır, ve şairler gibi, filozoflar gibi sanatçılar, kuşkusuz, tüm insanlığa ait olan sosyal bir malvarlığı oluştururlar, ama bu malvarlığına bir soyun, belli bir çevrenin anlatım aracı olarak katkıda bulunurlar. Eğer bir gün, aynı iklim altında, aynı modele göre yapılmış evlerde yaşayan bütün bir evren, aynı dili, aynı lehçeyle konuşursa sanat ancak o zaman ulusal olmaktan çıkar. Böyle bir şey de asla mümkün değildir. Yazınsal anlatımlardaki çeşni etnik ve ulusal farklılıklardan doğar, korunması gereken de işte bu çeşnidir. Kozmopolit lirik bir anlatımdan ortaya ancak, uluslararası parlamentoların diline benzer soluksuz, temelsiz ve çatısız lirik bir sanat çıkar.”² Bu nedenle “bir başka ülkenin kültürüne teslim olmak, silah zoruyla teslim olmaktan daha tehlikelidir.”³ diye düşünür ve şiirini halka, halk geleneğine dayar; ulusal olandan kopmaz.

Ancak bunun yanı sıra, tıpkı uyak konusunda olduğu gibi, şiir için bir yenilik getirmeyen geleneklerden olan noktalama işaretlerini şiirlerinde kullanmaz. “O, şiirlerini yürürken ve bir şarkı söyler gibi yazmaktadır. Bu bakımdan yüksek sesle okunan şiire, noktalama işaretleri fazla bir yarar sağlamayacaktır.”⁴ diye düşünür ve şiirinden noktalama ile imla⁵ işaretlerini kaldırır.

¹ haz. Salihoğlu 47.

² Alkan 196.

³ Alkan 407.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

⁵ Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 2 Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011) 220.

Apollinaire “şiiiri, ozansı duygusallıktan kurtarmak için çalıştı. Yenilikler denedi. Bugünkü şiirin temellerini onun devrimci atılışlarında aramak gerekiyor.”¹ Kelimelere yüklenmenin (daha çok anlam yüklemenin) ve onları kendilerinden başka bir deneyime, tamamen başka bir imleyiciye dönüştürmenin yeni yollarını arayıp buldu.² Marius André, Apollinaire’i çift yönlü bir karakter olarak tanımlar: bir yanıyla geleneksel kaynaklara adanmış; öte yandan dizgisel ve sözel saçmalıkları ortaya çıkaran kuru mizaha karşı hoşgörülü olduğunu dile getirir.³

Apollinaire, şiirde her açıdan özgür olmayı ister; dize, konu, uyak, biçim... Şiirde her türlü denemeyi yapar ve her biriyle de arkasından gelenlere yeni bir yol açar. “Özgür dize lirizme özgür bir açılım sağladı.”⁴ der. Yaşadığı çağı, hız ve sadelik çağı olarak tanımlar. “Bir boşluk vardı, şimdi şairler bu boşluğu dolduruyor ve yeni anlatımlar yaratıyorlar. Onların bu yeni sentetik anlatımları ortak terimler kadar birleşik plastik bir değere sahip.”⁵ diyerek şiire getirdiği yeni bakış açısını anlatmaya çalışır. “Şair dendiğinde de zaten usa, sonsuz imgesel mekanlardaki yeni kıvançları arayan kişi gelir, buna da şaşmamak gerek... Günümüz şairi doğanın hiçbir devinimini küçümsemez ve usu en geniş ve en ele avuca sığmaz bileşimlerdeki buluşun peşindedir... Şair yalnızca güzelin değil, gerçeğin, özellikle gerçeğin şairidir, yeter ki bu gerçek onun bilinmeyenine içine sürülmesini sağlasın.”⁶

Onun için yeni çağ birçok yeniliğe gebe dir. Bu yenilikleri hayata geçirecek olanlar da kendi neslidir. “Yeni zihniyet sembolizm ve doğacılıktan (naturisme) bu yana süre gelmiş tüm akımları içeren, edebiyatın o büyük akımlarından biri olmak amacını güdüyor... Zenaatçılar makinaları sürekli geliştiriyor. Yaratılan harikalar biz şairlere yeni görevler yüklüyor; şiirsel imgelem ve şiirsel soyluluk makinaların gerisinde kalmamalıdır... Şair onu çeviren dünyanın dışında nasıl kalır? ... Şairler yeni buluşlar ortaya koymak, yel gibi giden, o dizginlenemez ata binmek istiyor.

¹ Ali Rıza Ergüven, *Fransız Şiiri Başlangıcından Bugüne* (Ankara: Yaba Yayınları, 1985) 103.

² Timothy Mathews, *Reading Apollinaire Theories of Poetic Language* (Manchester: Manchester University Press, 1987) 178.

³ Cornell 138.

⁴ Alkan 194.

⁵ Alkan 195.

⁶ Alkan 201.

Nasıl dünyamız makinalaşıyorsa şairler de şiiri makinalaştırmak istiyor.”¹ diyerek yeni çağı, yeni akımları, yeni zihniyeti kucaklar.

“Bir şairin neden o denli geniş özgürlüğü olmasın, neden o telefonun, telsiz telgrafın olduğu ve havada uçulan bir çağda kendini evren karşısında çekingen davranmaya zorlasın.”² diyen Apollinaire, o zamana kadar edebiyatın alanının dar bir biçimde çizilmiş sınırlar içinde olduğundan; ama bundan sonra bu sınırların genişletileceğinden bahseder.

Apollinaire, o zamana kadar şiirde yeri olmayan birçok şeyi şiirine sokar. Bunlardan en önemlisi gülünç, sürpriz, umulmadık olan yani humordur. “Yeni ruh da sürprizden ibarettir. Ondaki en canlı, en yeni olan işte budur. Sürpriz en güçlü yeni sebeptir. Sürprize verdiği önemli yer sayesinde yeni ruh, kendinden önceki bütün sanatsal ve edebi hareketlerden ayrılır”³ der. “Günlük bir olaydan yola çıkılabilir: düşen bir mendil, şairin evreni yerinden oynatması için kaldıraç olabilir.”⁴ derken gelecekteki beklenmedik yeniliklere şaşırılmamamızı öğütler. “Modern şairler hep yeni gerçeklerin şairleridir. Görevleri sonsuzdur; sizi hayrete düşürdüler, daha da çok hayrete düşürecekler.”⁵

Apollinaire, o döneme, şiire, sanata bir yenilik, yeni bir bakış açısı getirir. “Aragon, Jaques Prévert ve Cocteau, Apollinaire’i bir usta olarak, hatta bazen kendilerinden bile modern bir şair olarak tanımlarlar.”⁶ 20. yüzyılın başındaki teknolojik, bilimsel gelişmelerin, insana, sanata getireceği yeni bakış açılarını görür ve gelecekte olacakları ön görür. Apollinaire kendi misyonunun bilincinde olan bir sanatçı olmuştur: “Geçmişin bilinmesi ve şiirin bilim ile uyuşması üzerine kurulu bir hümanizmin habercisi”⁷ dir.

¹ Alkan 202-204.

² haz. Salihoğlu 41.

³ haz. Salihoğlu 44.

⁴ haz. Salihoğlu 45.

⁵ haz. Salihoğlu 46.

⁶ Apollinaire, *Selected Poems Apollinaire* 14.

⁷ Apollinaire, *Œuvres Poétiques XL*.

Apollinaire her ne kadar yenilikçi bir şair olsa da, kaçamadığı genel bir klasiklik hayranlığı vardı.¹ Bu nedenle de şiirinde mit, efsane ve halk kahramanlarına yer verir, birçok açıdan telmihlere değinir. “Büyülü perisellikler, uzgörü, gizlilik (occultisme) onun bilge ve zengin sözlüğünü süsledi. Dizelerinde eski efsaneleri yineler, onları gizemlerle sarıp sarmalar.”² Ancak esrarlı hikâyelerin, efsanelerin derinine inmez; sadece anmakla yetinirdi. “Yeni zihniyete göre tasarlanmış yapıtların çoğunda kehanetten izler”³ bulunacağını altını çizen Apollinaire, “masalların çoğu gerçekleşti. Şimdi yeni masallar bulmak sırası şairlerde”⁴ diyerek bu klasikleşmiş ürünleri kullanırken de yenilikler getirmekten yana olduğunu belirtir.

Apollinaire’in, “tüm algıladıklarını şiire dönüştürme konusunda özel bir yeteneği vardı. Bir nesne, bir cümle, bir konuşma; iç dünyasına, düşlerine girip kişiliği ile birleşerek yepyeni bir biçimde edebiyatın malı haline geliyordu. Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman ayrımı yoktu işlediği temalarda. Asıl konu, yaşanan hayattı.”⁵ Bu nedenle Apollinaire’in şiirinde; aşk acısı, hüznün, humor, ölüm, erotizm hepsi bir aradadır. “Zıtlıkları ve farklılıkları seven”⁶ Apollinaire, şiirinde her konuya değinebilir. “Zamanın akışı, aşk ve mutsuzluk, yaşamın özellikleri, kendini arayış, değişik olaylara duyulan merak, Apollinaire şiirinin başlıca temalarını oluşturuyor. Şair, her şiirinde kapalı veya açık, kendi yaşamının bir parçasını, bir anımı ya da bir duygusunu iletme çabasıdadır okuyucusuna.”⁷ Apollinaire’in şiirinde göze çarpan en önemli özelliklerden biri “karşıt kavramları yan yana kullanmadaki ustalığıdır. Bu şekilde de tüm yenilikleri deneme hevesiyle cesur anlatım biçimleri kullanarak insanlara olan sevgisini, dostlarına olan bağlılığını, ona acı çektiren sevgililerini, savaş yıllarındaki yaşamı ve günlük olayları”⁸ şiirleştirmiştir. Böylece Apollinaire, “ironi ile tatlı sözü, gelenek ile yeniliği, nadir olan ile günlük ve basit olanı yan yana kullanarak, o döneme kadar olanaksız görüneni dile getirmiş oldu.”⁹

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXII.

² Alkan 500.

³ Alkan 200.

⁴ Alkan 200.

⁵ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

⁶ Apollinaire, *Selected Poems Apollinaire* 15.

⁷ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 12.

⁸ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 12.

⁹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 12.

“Apollinaire şiirinde daha çok olanaksız olanı dile getirme çabasındaydı. Bunun da iki yolu vardı: Alışılmamış imgeler kullanmak ve zamana egemen olmak. O, yaşamın içinde gördüğü garip olayları, hiç çekinmeden şiirinde sergilemektedir. Bu yönüyle ‘Avant-Garde’ şiire yol açtığını kesinlikle söyleyebiliriz.”¹ Zamana egemen olmak için de kendi geliştirdiği bir tekniği kullandı: “eşzamanlılık”. Bu tekniğe göre, art arda gelen dizelerde birbiriyle ilişkisi olmayan imgeler, konular, görünüm, anlatımlar kullanır ve bu şekilde zamanı yendiğimizi düşünür. “Dinleyici veya okuyucunun aklına veya gözünün önüne öyle olaylar serer ki, bilinçaltı sanki her şey aynı anda olmuş hissine kapılır.”² Bu, şiirin örgüsünü ve biçimini belirleyen bir tekniktir.

“Apollinaire’in şiiri yüzde yüz entelektüel bir kökten çıkar; büyük bir hayat değişimini de yanında getirme, karşılama olanağıyla doludur; zengin bir kelime hazinesinden, geçmiş şiirin zenginliğinden dil ve zekâ yangınları çıkarır.”³ Onun için yaşamak ve yazmak ayrı şeyler değildir. Bu nedenle de Tzara’nın da dediği gibi, Apollinaire ölçülü bir yalınlıkta⁴ yazar. Şiirlerinin anlaşılmaz olmak gibi bir sorunu yoktur. Zaten çoğunlukla kendi hayatından izler taşıyan şiirlerinin dünyasına girebilmek çok da zor değildir.

Yakın dostu André Billy, Apollinaire’i tanımlayan kelimenin barok olduğunu ileri sürer: Barok, kültür stili altında sürüp giden bir tür barbarlık stili, Helenistik sanat, her tür anımsama ve kehanet sanatı, vitalizm, hovardalık, kaçıp gidene eğilim, kuralların ihmal, tektonik yasanın kırılması, yeni beğenilme araçlarının araştırılması, traji-komedi ve opera, tamamlanmanın küçümsenişi, kelimelere bırakış... Sürprizin tadı, şaşırtmadan alınan pay, öfkeli metafor, derin bilgiden ödünç alınan ve etkisini tuhaf karakterinden alan imge diye tanımlanan barok Apollinaire’i nitelendirmektedir. Nihayetinde barok, Apollinaire’in kötü zevk olarak adlandırdığı ve eski saygınlığını kazandırmak istediği şeydir.⁵

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

³ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 149.

⁴ Mary Ann Caws, *The Poetry of Dada and Sur-Realism: Aragon, Breton, Tzara, Eluard & Desnos* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1970) 122.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques XLIV-XLV*.

“Fransa’nın Baudelaire ile birlikte en çok sevilen, okunan şairi”¹ olan Apollinaire’in şiirleri ortaçağın, romantizmin, sembolizmin, folklorun senkretizmini barındırıyordu.² Apollinaire’in modern lirizmi yansıtan şiirlerinde eşyalar ve düşünceler, realite, duygular ve düşsel fanteziler yeni bir birlik halinde görülür. Kübizm, fütürizm, Dadacılık, gerçeküstücülük... “İşte *Alcools*, bütün bu sanat girişimlerinin yol ağzında duran bir yapıt. Bir çağın şiirsel yaşantısına en iyi ışık düşüren bir kitap olduğu kadar Fransız edebiyatının en önemli şiir ürünlerinden biri de olmuştur. Bugün kimse bu şairin Fransızcaya ve dünya şiirine getirdiği yeni (aynı zamanda geleneksel gerilimlerle yüklü) havayı yadsıyamaz. Apollinaire’in şiiri *Alcools*’de ve *Caligrammes*’da gerçek coşkunun, kendindenliğin doruğuna ulaşır.”³

¹ çev. Cumalı 57.

² Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XVI.

³ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 337.

4. GUILLAUME APOLLINAIRE VE CEMAL SÜREYA’NIN ŞİİRLERİNDE ÖRTÜŞEN NOKTALAR

4.1. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire’in Şiirlerinde Aşk Teması ve Erotizm

NOT: Altı çizili satırlar Süreya’nın ve Apollinaire’in şiirlerinde yer verdiği aşk temasına ve erotizme işaret eder.

Şiir yazılmaya başlanalı beri, en yaygın şekilde kullanılan tema elbette aşktır. İlerleyen zamanla birlikte, insanlar duygularını daha rahat ifade edebildiği yüzyıllara ve toplumlara ulaştıkça, erotizm şiirde rahatça dile getirilir olmuştur. Antik çağlarda şiirde üstü örtülü olan erotik söylemler, modernleşen toplumlarla birlikte daha rahat işlenmiştir. Batıda; Kazanova’nın anılarının 19. yüzyılda eksiksizce basılması, Sade’in şiddet içerikli cinsel felsefesi, Freud’un erotik davranışları bir içgüdü olarak yorumlaması ve sonrasında oluşan Feminist hareketle birlikte¹ erotizm “normal” karşılanmaya başlandı. Halbuki “Türk toplumu toplumsal değerlerinin ve yasaklarının büyük bir bölümünü cinsellik üstüne kurmuştur. Erkek ve kadın birbirini uzak ve yabancı birer yaratık gibi görmektedir.”² Bu nedenle “erotizmin şiirimize zengin ve şairden şaire farklı biçimlerde girmesi 1950-1955 yıllarından sonra olmuştur.”³ Hatta Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında erotizm, Cemal Süreya’nın kaleminde şahlanmıştır. Ancak Süreya, Batı toplumları ile Türk toplumu arasındaki cinselliğe bakışın farklılığını şöyle dile getirir: “Bir Alman için cinsel birleşme, yemekten sonra yenen büyücek bir çikolatadır; yeri, konumu bilinen belli bir

¹ Atilla Akar, *Erotizm* (İstanbul: BDS Yayınları, 1999) 44-61.

² Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 36.

³ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 36.

edimdir; güzel bir şeydir. Bir Türk için ise cinsel birleşmede güzelliğin üstünde, hatta dışında bir şey vardır: Bir felaket tadı, bir varlık-yokluk kavgası, bir mahvoluş.”¹

Cemal Süreya ile Apollinaire’in şiirlerinde örtüşen temel ortak nokta, şiirlerindeki aşk teması ve erotizm olmuştur. Her iki şair de hayatları boyunca birçok kadınla birçok aşk yaşamış ve bunları şiirleştirmiştir. Elbette her şair yaşadığı aşkların etkisiyle şiirlerini yazar; ancak Süreya ve Apollinaire’de bu durum, diğer şairlerden farklılık gösterir. Çünkü her iki şairin şiiri için de ana eksen aşk teması ve onun uzantısı olan erotizm olmuştur. Süreya için söylenen şu söz, her iki şair için de geçerlidir: “Eşleri, sevgilileri değişmiştir; yaşanan olaylar, çevreler; duyguların dozu, rengi değişmiştir ama temel nitelikleri ortaktır. Aşkla birlikte şiirdir onlarda akıp giden. Neredeyse kesintisiz bir akış. Sonrakiler öncekileri de kapsar. Biri öbürünün içinde yürür. Kollar alarak genişleyen bir ırmaktır”² aşkları da şiirleri de. Hatta Apollinaire, şiirlerini hangi kadına yazdığına göre gruplandırmıştır. Süreya’da da istenirse benzer bir gruplandırmaya gidilebilir.

Toplumdan topluma, kültürden kültüre, dönemden döneme farklılık gösteren cinselliğin algılanış şekli, şiire de bu şekilde yansır. Bu nedenle Apollinaire’in şiirindeki erotizm sırtmaz ve yankı uyandırmazken, Süreya’nın şiirindeki erotizm sürekli olarak dile getirilmiştir. Ancak Süreya şiirinden taşan erotizmi şöyle savunur: “Hayatımda da yazdıklarımda da cinsel duygu ağır basar. Bunun, böyle olmasını istediğim için değil. Zaten öyle olduğu için. İnsan hayatının binlerce yıllık serüveninde iki temel öge olmuş: açlık ve aşk. Kenarda bir konu değil aşk ya da cinsellik.”³

Yaşamının da şiirlerinin de vazgeçilmezi olan aşk, Apollinaire’in şiirlerine çoğunlukla hüznle yansır. Anlatıcı hep kırık ve acı içindedir. Yaşadığı ikinci aşk kırıklığı olan Marie Laurencin’in hatırasını anlattığı “Mirabeau Köprüsü” Apollinaire’in hüznü aşk şiirlerine gösterilebilecek en iyi örneklerdendir:

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 302.

² Duruel, ve Perinçek 208.

³ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 109.

MİRABEAU KÖPRÜSÜ / LE PONT MIRABEAU¹

Seine akıyor Mirabeau Köprüsünün altından (sentaksta değiştirim)

Ve şu bizim aşkımız (hüzün)

Olur mu durasın şimdi anımsamadan (konuşma dili)

Sevincin geldiğini ancak acının ardından

Çalsana saat insene ey gece

Günler geçiyor bense hep aynı yerde (hüzün)

Yüz yüze duralım böyle elin elimde kalsın

Ve aksın dursun (sentaksta değiştirim)

Sonsuz bakışlar dalgalar yorgun argın (sentaksta değiştirim)

Köprüsü altından kollarımızın (sentaksta değiştirim)

Çalsana saat insene ey gece (yineleme)

Günler geçiyor bense hep aynı yerde (yineleme)

Aşklar akıp gidiyor şu akarsu gibi (hüzün)

Akıp gidiyor aşklar (yineleme)

Hayat öyle durgun öyle yavaş ki (zıtlık)

Ve umut nasıl zorlu nasıl depdeli (hüzün)

Çalsana saat insene ey gece (yineleme)

Günler geçiyor bense hep aynı yerde (yineleme)

Günler geçiyor günler haftalar yaman (yineleme)

Ve dönmüyor geri (hüzün)

Ne çıkıp giden aşklar ne geçen zaman

Seine akıyor Mirabeau Köprüsünün altından (yineleme)

¹ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça 77.* / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 45.

Çalsana saat insene ey gece (yineleme)

Günler geçiyor bense hep aynı yerde (yineleme)

Apollinaire ilk önemli para kazanma girişimi olarak başladığı Fransızca öğretmenliği sırasında, öğrencisinin İngilizce öğretmeni Annie Pleyden'e gönlünü kaptırır. Ancak Annie'yi ikna edemez ve bu büyük aşk başlamadan biter. Üç yıl boyunca Annie ile ellerinin birleşeceğinin hayalini kuran Apollinaire, Annie'nin ondan kaçmak için Amerika'ya gitmesiyle umutlarını yitirir. Ancak bundan sonra yazdığı aşk şiirlerinde bu aşk kırgınlığının izleri hüznüyle kendini gösterir.

Arkadaşı Pablo Picasso, Apollinaire'i 1907'de genç bir ressam olan Marie Laurencin ile tanıştır. Marie ve Apollinaire, 1912 yılına dek süren uzun soluklu bir aşk yaşarlar. Ancak Marie, Apollinaire için Annie'den sonra yaşadığı ikinci büyük aşk kırgınlığı olur. Bunun izlerini Apollinaire'in "Mirabeau Köprüsü / Le Pont Mirabeau"¹, "Bulunmuş Saç Demeti / La Boucle Retrouvée"², "Bu Solan Alacakaranlıkta / Dans Le Crépuscule Fané"³ şiirlerinde görebiliriz. Apollinaire'in genç ressam Marie'ye katkıları yadsınamaz; kendinden taşan düşlem ve şiirinin plastik duyarlılığı ile onu zenginleştirdiği açıktır⁴ ancak buna rağmen yine de onu mutlu edememiştir.

Yaşadığı aşk kırgınlıklarının birbirine eklenmesiyle Apollinaire'in aşk şiirleri çoğunlukla acıklı ağıtlara dönüşmüştür. Hatta Sainte-Beuve, Lamartine tarafından yaratılan ağıt türüne noktayı koyanın Apollinaire olduğunu söyler.⁵ Boileau, ağıt içinde sadece yüreğin konuşması gerekir diyordu, Apollinaire'in bu tip şiirlerinde de konuşan sadece yürektir. Onun diğer şiirleri bu tanımdan uzak kalır. Ne zarafetten ne de incelikten yoksun olmasına ve en özgün, en serpilmiş, en gözü pek lirizmin burada patlamasına rağmen; genel olarak en çok sevilen şiirleri aşklarının ve kederlerinin şarkısını ağıtla söyledikleridir.⁶

¹ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 77. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 45.

² çev. Cumalı 116. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 248.

³ çev. Cumalı 101. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 158.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XX.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLVI.

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLVI.

Süreya'nın şiirinde ise aşk, her daim erotizmle birlikte anılır. Süreya “erotik bir şiirdir benimki. Sanırım en belirgin özelliği budur.”¹ diyerek durumu özetler. “Cemal Süreya maddi dünyanın insanıdır. Ondaki erotizmde yaşayan bir kadın olarak karşı cinsin yer alması da bu yüzdendir. O, dokunulmayan bir bedenini şiirini yazmaz.”² “Cinsellik onda canlı bir yaşam deneyi, coşku veren hareket biçiminde anlatılır.”³ Süreya, cinselliği hayatın, doğanın bir parçası olarak görür, onun için de şiirde yer almamasını tuhaf karşılar. “Şiir, her şeyi söyleyebilmek sanatı”⁴dır der. Cinselliği bütünüyle dışlayan bir edebiyatın ise gerçekçi olamayacağını savunur.⁵

Türk şiirinin erotik şairi diye anılan Cemal Süreya'nın şiirlerindeki başlıca tema aşktır, her şeyiyle kadındır. Şiirlerinden kadımla, kadına duyulan aşkla birlikte erotizm taşar; gözleri, bacakları ve tüm uzuvlarıyla. Ama Cemal Süreya'nın erotizmi; rahatsız etmeyen, pornografik öğeler taşımayan, doğal, samimi bir erotizmdir.

TK⁶

Atlarla. Uzun bacaklı evrensel atlar (yineleme)

Bunlarla geliyiyor sevdamız anlatılmaz (sentaksta değiştirim)

Çocuklarla, kuşlarla, ağaçlarla.

Büyüyen, uçan, dal budak salan.

Yalnız aşta rastlanan o seçkin nokta.

Sen kadınsın ya büsbütün soyunuyorsun (konuşma dili)

Sana vergi, atılacak her şeyi kolayca çıkarıp atmak (konuşma dili)

Öptüğün gibi dünyanın bütün adamlarını bu arada beni (sentaksta değiştirim)

Uzanıp öpüyorsun ya atları cırılçıplak (konuşma dili)

Ne oluyorsa işte o zaman oluyor. (konuşma dili)

¹ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 46.

² Alper 41.

³ Konur Ertop, “Yeni şiirde kadın, düşünce arkadaşıdır; sevişme de onunla eşit olarak yaşanan bir coşkudur,” *Milliyet Sanat* 26 Kasım 1976: 16.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLVI.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 72.

⁵ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLVI.

⁵ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 49.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 36.

Sen ağzını ilave edince atlara

(gerçeküstü öge)

Birdenbire oluyor bu, şaşırıyoruz

Korkunç bir güzellik halkların havasında

(toplumsal yön)

Birden ötesine geçiyoruz varmak istediğimizin

Ayır ayırabilirsen, hangimiz kadın hangimiz erkek

“At, dünya şiirinde bir nesne ve imge olarak sık rastlanılan bir sözcüktür. Birçok şair, özellikle aşk ve cinsellik temasını işledikleri şiirlerinde, kadınla at arasında bir benzerlik kurarak duygularını ve duyumsadıklarını anlatma yoluna gitmişlerdir. Bu şiirlerde at, kimi zaman kadına duyulan güvenin, kimi zaman da ona duyulan cinsel tutkunun, ihtirasın, gücün bir ifadesi olmuştur.”¹ Ancak Süreya bir adım daha ileriye giderek kadın ve atı özdeşleştirmiş, Kaplan’ın da dediği gibi *déformation*’dan *transformation*’a² ulaşmıştır. Süreya cinsel eylemin sessel yanını ön plana çıkarttığı bu şiirinde, cinsel eylemin ritmini ata bağlayarak anlatır.³ Üstelik “TK”da cinsel hazzın evrensel bir mutluluk olarak⁴ dile getirildiği gözlemlenir.

Süreya’nın “TK” şiiri dışında özellikle *Üvercinka* kitabında kadın bedeninin parçalarına dair yazdığı birçok şiiri vardır: “San”⁵ (bacaklar), “Gül”⁶ (gözler, eller), “Önceleyin”⁷ (eller, yüz, gözler, dudaklar), “Güzelleme”⁸ (sevgilinin bütün vücudu), “Aşk”⁹ (gözler, memeler), “İngiliz”¹⁰ (ağız), “Aslan Heykelleri”¹¹ (göz, boyun, bacak), “Bun”¹² (gözler), “Üvercinka”¹³ (boyun), “Balzamin”¹⁴ (kirpik) gibi. Süreya’daki sevgilinin uzuvlarına yönelik şiir yazma arzusunun kökenini Divan edebiyatına bağlayabiliriz. “Bir sözün içinde gizli olan sanatlı anlam”¹⁵ olarak

¹ Ali Akgün, *İlhan Berk Şiirinde Nesne Sorunu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi (Ankara: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, 2002) 48.

² Kaplan 240.

³ Özmeral 140.

⁴ Mehmet Doğan, *Cemal Süreya’nın Şiiri (Yapı, Tema ve Anlatım)*, Doktora Tezi (Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2007) 113.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 11.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 12.

⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 13.

⁸ Süreya, *Sevda Sözleri* 16.

⁹ Süreya, *Sevda Sözleri* 17.

¹⁰ Süreya, *Sevda Sözleri* 20.

¹¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 31.

¹² Süreya, *Sevda Sözleri* 37.

¹³ Süreya, *Sevda Sözleri* 38.

¹⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 40.

¹⁵ İskender Pala, *Divân Edebiyatı* (İstanbul: L&M Yayınları, 2003) 35.

tanımlanabilecek mazmunlarla yaratılan Eski Türk edebiyatı geleneğinde, sevgilinin bedeninin parçaları tek tek ele alınarak övülür. Böylece Süreya “çağdaş şiirin olanaklarıyla Divan şiirinin dünyasını özellikle imge düzeyinde birleştirmeyi dener.”¹

GÜL²

Gülün tam ortasında ağlıyorum

Her akşam sokak ortasında öldükçe (yineleme)

Önümü arkamı bilmiyorum (konuşma dili)

Azaldığını duyup duyup karanlıkta (yineleme)

Beni ayakta tutan gözlerinin (sentaksta değiştirim)

Ellerini alıyorum sabaha kadar seviyorum (konuşma dili)

Ellerin beyaz tekrar beyaz tekrar beyaz (yineleme)

Ellerinin bu kadar beyaz olmasından korkuyorum (yineleme)

İstasyonda tiren oluyor biraz (ironi)(humor)

Ben bazan istasyonu bulamayan bir adamım (konuşma dili)

Gülü alıyorum yüzüme sürüyorum (konuşma dili)

Her nasılsa sokağa düşmüş

Kolumu kanadımı kırıyorum (konuşma dili)

Bir kan oluyor bir kıyamet bir çalgı

Ve zurnanın ucunda yepyeni bir çingene (ironi)(humor)

Şiirde; aşk, kadın ve gül sembolünün sıkça bir araya getirilişine alışık olsak da; Süreya bu şiirinde gülü sadece aşk değil, erotik temelli ele alır. Hilmi Yavuz’un dediği gibi, “ironiyle lirizmin bir çeşit sentezi”³ olan bu şiirde alışık olmadığımız, beklenmedik bir söylem vardır. Hele ki son iki dize ile ironinin doruklarına ulaşılır. Bu şiirde “lirizmle ironiyi yok etmeye, belki de ironiyle lirizmi yok etmeye çalışan

¹ G. Gonca Gökalp-Alpaslan, “Metinlerarası İlişkiler Işığında Cemal Süreya Şiirinin Bileşenleri,” *Turkish Studies* 4 /1-1 (Kış 2009): 444.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 12.

³ Duruel, ve Perinçek 88.

bir şair kimliği”¹ görürüz. Böylece “kübist ressamların keskin çizgilerini kadını betimlerken kullanan şair, geometrik nüansları ironik bir üslûpla imgeleştirmeye çalışır.”² Süreya “cinselliği çağdaş Türk şiirine sokarken şiirini ince bir alayla örer. Belki de bunun nedeni gerçekte doğal karşılanması gereken bir olguya toplumun kınayıcı, ayıplayıcı yaklaşımının yadırgatıcılığının farkına varmış olmasıdır.”³

ÖNCELEYİN⁴

(dilde sapma)

Önce bir ellerin vardı yalnızlığımla benim aramda (yalnızlık teması)(sentaksta değiştirim)

Sonra birden kapılar açılıverdi ardına kadar (sentaksta değiştirim)

Sonra yüzün onun ardından gözlerin dudakların (yineleme)

Sonra her şey çıkıp geldi (yineleme)

Bir korkusuzluk aldı yürüdü çevremizde (konuşma dili)

Sen çıkardın utancını duvara astın (gerçeküstü öge)

Ben masanın üstüne kodum kuralları (gerçeküstü öge)

Her şey işte böyle oldu önce (konuşma dili)

Süreya'nın “cinsel içerikli sözcük kullanmadan yazdığı erotik”⁵ şiirlerden biri olan “Önceleyin”de erotizme yalnızlık teması da eşlik eder. Bu şiirde kadın, yalnızlığı alt etmenin, ondan kurtulup mutluluğa ulaşmanın yoludur.

AŞK⁶

Şimdi sen kalkıp gidiyorsun. Git

Gözlerin durur mu onlar da gidiyorlar. Gitsinler. (humor) (gerçeküstü öge)

Oysa ben senin gözlerinsiz edemem bilirsin (sözcüksel değiştirim)

Oysa Allah bilir bugün iyi uyanmıştık

Sevgideydi ilk açılışı gözlerimizin sırf onaydı

Bir kuş konmuş parmaklarıma uzun uzun ötmüştü

¹ Duruel, ve Perinçek 88.

² Özmeral 118.

³ Celâl 45.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 13.

⁵ Alper 76.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 17.

Bir sevişmek gelmiş bir daha gitmemişt

Yoktu dünlerde evelsi günlerdeki yoksulluğumuz (sosyal eleştiri) (sözcüksel
değiştirim)

Sanki hiç olmamıştı

Oysa kalbim işte şuracıkta çarpıyordu

Şurda senin gözlerindeki bakımsız mavi, güzel laflı İstanbullar

Şurda da etin çoğalıyordu dokundukça lafların dünyaların

Öyle düzeltici öyle yerine getiriciydi sevmek

Ki Karaköy köprüsüne yağmur yağarken

Bıraksalar gökyüzü kendini ikiye bölecekti

Çünkü iki kişiydik

Oysa bir bardak su yetiyordu saçlarını ıslatmaya

Bir dilim ekmeğin bir iki zeytinin başınaydı doymamız (sosyal eleştiri)

Seni bir kere öpsem ikinin hatırı kalıyordu

İki kere öpeyim desem üçün boynu bükük

Yüzünün bitip vücudunun başladığı yerde

Memelerin vardı memelerin kahramandı sonra

Sonrası iyilik güzellik.

(humor)

“Nasıl ‘Önceleyn’de her şeyi başlatan ellerse, ‘Aşk’ta da her şeyi bitiren gözlerdir. Orada kadını ‘el’de toparlayan anlatıcı özne, bu şiirde, bütünü parçada kavramayı hazırlayan yaklaşımı bu kez ‘gözler’ aracılığıyla gerçekleştir. El, dokunma duyusunu haber verir ve dokunacak birinin varlığını gerektirir; dolayısıyla el, ânın/şimdinin içinde var olur. Göz ise, geride kalanlarda geçmişi yeniden yaşatmak için çalışır. Bu yüzden ‘Aşk’ta şimdi yaşanan eylemler değil, yaşanıp geçmiş olan ve hatıraya dönüşenler canlandırılır.”¹ Etkileyici bir lirizm atmosferi içinde başlayan bu şiirde oral bir doyumsuzluğun yansımalarını görürüz. “Tabii memeler kahraman olarak oral doyumun nesnesi konumunda haz duygusunu doruğa”² ulaştırır. Böylece bu şiirde erotizm en cesur, en çıplak haliyle su yüzüne

¹ Mehmet Doğan 109.

² Alper 77.

çıkar. Ancak son dizelerle şair, bir nevi kendini susturur ve şiiri şaşkırtıcı bir biçimde bitirir.

ASLAN HEYKELLERİ¹

Çoğaltan ellerini seviyorum kaç kişi	(sentaksta değiştirim)
Dokundukça dokundukça aslanlara	(yineleme)
Parklarda yakışıklı aslan heykelleri	
Birdenbire önümüze çıkıyorlar buysa çok güzel	(sentaksta değiştirim)(humor)
Bizim bu aşkımızın aslan heykelleri	(yineleme)
Şahane değişik hüznün heykelleri yani	(sentaksta değiştirim)
Ben bütün hüznüleri denemişim kendimde	(hüzün)
Bir bir denemişim bütün kelimeleri	(yineleme)
Yeni sözler buldum bir nice seni görmeyeli	(hüzün)
Daha geniş bir gökyüzünde soluk aldırarak şiire	(sentaksta değiştirim)
Hadi bir de bunlarla çağır gelsin aslan heykelleri	(yineleme)
Oldurmanın yıkmanın yeniden yapmanın aslan heykelleri	(yineleme)
Olduran yıkan yeniden yapan gözlerini seviyorum kaç kişi	(yineleme)
<u>Bir senin gözlerin var zaten daha yok</u>	(sentaksta değiştirim)
<u>Ya bu başını alıp gidiş boynundaki</u>	
<u>Modigliani oğlu Modigliani</u>	(telmih)
<u>Az şey değil seninle olmak düşünüyorum da</u>	(sentaksta değiştirim)(hüzün)
<u>İçimde bir sevinç dallanıyor kaç kişi</u>	(yineleme)
<u>Bir geyik kendini çiziyor karanlığa sonra kayboluyor</u>	(gerçeküstü öge)
<u>Karanlık maranlık ama iyi seçiliyor</u>	(yineleme)
<u>Yorgan toplanmış bacakların seçiliyor</u>	(yineleme)
<u>Bir uçtan bir uca bacaklarının aslan heykelleri</u>	(yineleme)
<u>Ayık gecemizi dolduruyorlar bir uçtan bir uca</u>	(yineleme)
<u>En olmayacak günde geldin tazeledin ortalığı</u>	(konuşma dili)
<u>Alıp kaldırdın bu kutsal ekmeği düştüğü yerden</u>	

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 31.

<u>Bunlar hep iyi şeyler ya öte yanda</u>	(sentaksta değiştirim)
<u>Olsa yüreğim yanmayacak aslan heykelleri</u>	(yineleme)(kıskançlık)
<u>Ama yok aslan heykelleri var köpek</u>	(yineleme)
<u>Delikanlı bir köpeği var onunla yatıyor</u>	(yineleme)
<u>Adalet Hanım iki kişilik karyolasında</u>	
<u>Bozulmuş burjuva ahlakına örnek</u>	(humor) (ironi)

“Aslan Heykelleri”nde sevinç ve hüznün teması¹ ile birlikte gelişen erotizm; humor ve ironiyle birlikte örülür. Aşksa aşktır, sevinciyle hüznüyle; ama en olağan erotik yönelsemeleriyle beliren bir aşktır buradaki. Enginün’ün de belirttiği gibi, “şairin özellikle kadın vücudunun uzuvlarını teker teker anlatması onu modern resme bağlar.”² Sezai Karakoç ise “Cemal Süreya’nın Çıkışı” adlı yazısında Süreya’nın resimden, danstan ve tiyatrodan nasıl faydalandığını şu şekilde anlatır: “İnsan vücudunun şiirini kurarken plastik bir alana çıkmak başlıca hedefi olmuştur. Somuta demiyorum. Vücut aslında soyut olduğuna göre, ondan hareket eden, somutun somutuna (plastığe) gidecektir... Modern ressamlar gibi uzuvları işler, değiştirir, kişilendirir. Bir Modingliani boynu, bir Chagall horozu, bir ‘işlek ağız’, bir Picasso gözü belirir şiirlerinde. Şair, insan vücuduna takılıp kalmamış, nüler, portreler ‘güzelleme’lerle yetinmemiş, duruşlardan ‘hareket’e geçmiştir. Jacques Prevert’in etkisini sezinleriz, Atilla İlhan’ın faydasını tesbit ederiz bu planda. İnsan vücudu konusunda sağladığı şiir güveni, daha karmaşığa doğru yürümek cesareti vermiştir şaire... Şiirini ve evreni jestle tanımlayan Cemal, bu tür bir şiiri, asil görünüş ve zarif gerilişlerin kurtardığını biliyor. Jestin saf sanatları olan dans ve baleden, tiyatrodan faydalanıyor.”³

“Cemal Süreya, soylu, pornografik unsurlara bulaşmayan, temelli ve belli bir duruşu olan erotizmden yana olmuştur. Bu bakışla kadın bedenini bu izlek doğrultusunda neredeyse her şiirinde idealize etmiştir.”⁴ 1950’li yıllara değin Türk şiirinde cesurca ele alınamayan erotizm, Süreya’nın kaleminde şahlanmıştır. Süreya şiirlerinde asla pornografiye kaymadan kadın bedenini her yönüyle işlemiştir. “Bütün

¹ Mehmet Doğan 109.

² İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010) 123.

³ Perinçek, ve Duruel 132-133.

⁴ Özmeral 9-10.

bu örneklerde kadın vücuduna ait bazı uzuvlar çarpıcı, dikkat çekici bir hale getiriliyor. Cemal Süreya'nın şiirlerinde seksüel duygu çok kuvvetlidir. Kadın vücuduna ait uzuvlara müstakil ve mübalâğalı bir değer vererek çarpıcı hale getirmesi bundan dolayıdır.”¹ “Özellikle şiirsel ve plastik uzuvlar olan göz, dudak ve eller, cinsel birer imkân olmaktan öte yazınsal bir tecrübe olarak çıkar karşımıza. Haz merkezlerinin birer birer anlatıldığı bu şiirlerde herkesçe bilinen duygular şairde ‘ilk kez keşfedilmiş’ coşkusuyla verilir.”² “Kadın özellikle cinsel işleviyle somutlaştırılırken aynı zamanda yüceltilir Cemal Süreya'nın şiirinde. Bir yandan divan şiirindeki tasvir unsurlarından (yüz, göz, saç...) yola çıkarken kadına modern bir işlev yüklemekte ve böylece şiir daha geniş bir perspektife kavuşmaktadır: Yaşamın getirmiş olduğu yoksulluklardan kurtulmanın tek yoludur bir kadınla birlikte olmak ve kadın içinde bulunulan dünyaya karşı tüm uzuvlarıyla insana umut verir.”³

Apollinaire'de ise erotizm, aşkın yardımcı elemanı gibi her an karşımıza çıkmaz. Apollinaire için erotizm her daim, düşüncelerinin önemli güçlerinden biri olmuştur.⁴ Ancak Apollinaire hüzünlü, kırılğan aşkının yanı sıra, bazı şiirlerde hayatın bir diğer gerçeği olan cinselliğe değinir. Bu bir nevi, iki toplum arasındaki cinselliğe farklı bakışı da gösterir. Fransız toplumunun erotizmi yadsımayan düşünce yapısı ile cinsellik konusunda yasakçı Türk toplumunun, şairlere ters etkisi olarak değerlendirilebilir. Süreya bastırılmış duyguların yoğunluğu altında erotizme daha fazla yer verirken, Apollinaire yeri geldiğinde erotizme de değinir.

AŞK, HORGÖRME VE UMUT / L'AMOUR LE DÉDAIN ET L'ESPÉRANCE⁵

Seni alıp bağrıma bastım tıpkı bir küçük kızın bilmeden boğduğu (konuşma dili)

güvercin gibi

Tüm güzelliğinle sahip oldum sana güzelliğin daha da zengindir (sentaksta
değiştirim)

altının tutkuyla arandığı o eski altın yataklarından Kaliforniya'da

Senin gülümsemen senin bakışların senin titremelerinle doldurdum

¹ Kaplan 240.

² Özmeral 119-120

³ Altıyaprak 36.

⁴ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXVII.

⁵ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 179. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 463.

şehvetli arzularımı
Benim oldu emrimdeydi senin gururun bile (sentaksta değiştirim)
Seni altına aldığım ve becerdiğim zaman (sentaksta değiştirim)
Hepsine sahip olduğumu sandım sadece saygınlıktı
Ve bir bulut hayaliyle seviştikten sonraki Ixion'a benziyorum (telmih)
Hera ya da yenilmez Juno adlı kişiyi andıran (telmih)
Ve kim sahip olabilir bulutlara kim tutabilir onları? Bir serabı kim
yakalayabilir? Ve ne kadar yanılır kollarında gök mavisini
tuttuğunu sanan insan!
Ben senin tüm güzelliğine sahip olduğumu sandım sadece
vücudundu o
Ne yazık ki sonsuzluk değil vücut
Haz duymak onun işidir ama aşkı yoktur vücudun
Ve şimdi boşuna kucaklamaya çalışıyorum ruhunu senin
Kaçıyor benden hep kaçıyor çözülen bir yılan düğümü gibi
Ve güzel kolların uzak ufuklarda şafak rengi yılanlardır
elveda işareti gibi çöreklenen
Utaniyorum şaşıyorum bıktım bu hor gördüğün aşktan
Ve nasıl ümit edebilirdim senin o zamanki vücuduna varmayı
ruhun böylesine uzakken benden (sentaksta değiştirim)
Ve vücut uymaktayken ruha
Yaptıkları gibi tüm canlı vücutların
Sana sahip oldum ama cansızdın sen ey! (sentaksta değiştirim)

Ve buna rağmen uzaklara gedikli posta çavuşunun gelip gelmediğine
baktığımda (otobiyografik öge)
Ve her günkü mektuplarını mutluluğa benzer bir duyguyla beklerken
yüreğim bir karaca gibi hopluyor haberciyi gördüğümde
Ve düş kuruyorum ikimiz yapayalnız belki de üç kişi deniz
 yolculuğuna çıkacağız ve dünyada hiç kimse bilmeyecek bu
 tatlı yolculuğumuzu hiç'e başka yer'e ve hep'e giden (zıtlık)
Dünyanın bütün mavilerinden daha mavi bu mavi denizde (yineleme)
Hiçbir zaman "kara!" diye bağrılmayacak olan bu mavi denizde (konuşma dili)
Sözlerden daha duru olan şarkılarım yükselecek senin o içten

güzelliğine dalgalardan daha özgür (sentaksta değiştirim)

Çok mu geç kaldık sevgilim bu gizli yolculuk için

Kayık bizi bekliyor o da düş gücümüz bizim

Ve gerçek bulacak bizi bir gün ruhlar birleşirse

Bu güzel hac için (dini ritüel)

Haydi benim erkek kalbim bak sönmek üzere lâmba

Kanını koy ona

Hayatım haydi besle bu aşk lâmbasını

Toplar yolu açın haydi

Ve gelsin artık zafer zamanı dönüşün sevgili zamanı (sentaksta değiştirim)

Umuduma veriyorum gözlerimi bu mücevherleri

Umuduma veriyorum ellerimi zafer çelenklerini (yineleme)

Umuduma veriyorum ayaklarımı zafer arabalarını (yineleme)

Umuduma veriyorum ağzımı bu öpücüğü (yineleme)

Umuduma veriyorum burnumu mayıs ortasındaki çiçeklerin kokusuyla (yineleme)

Umuduma veriyorum yüreğimi bir adak olarak (yineleme)

Umuduma veriyorum bütün bir geleceği uzakta ormanın içinde

küçük bir ışık gibi titreyen (yineleme)

Apollinaire bu şiirinde oldukça cesur, fazlasıyla açık ifadelerle erotizmin doruklarında bir anlatım sergiler. Ancak Süreya gibi cinselliği ruh ile bedenin birlikte arzuladığı bir istekten ziyade, tamamıyla vücudun arzusu olarak ifşa etmektedir. 1915'te yazılan bu şiirde Apollinaire cephededir; "mektuplar ve mısralar yazmak, onun için siper hayatının monotonluğunu kırmanın en iyi"¹ aracıdır. Cephede yer aldığı yıllar boyunca sevgilileri değişse de şiire bakışı, aşkı dile getirişi değişmez.

ORADA ÖLSEYDİM!!! / SI JE MOURAIS LÀ-BAS...²

Orada ölseydim cephede savaşırken (hüzün)

Birtanem Lou gün boyu ağlardin sen

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXXV.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 183. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 392.

Parçalanın merminin ölnesi gibi

Bir tek anı bile kalmayacaktı benden

(hüzün)

Güzel bir mermi çiçekli mimozaya benzeyen

Ve dört bir yanda paramparça anılar

(hüzün)

Bütün dünyayı örtecekti kanımla

(ironi)

Deniz kayan yıldız vadiler ve dağlar

Uzayda olgunlaşın o şahane güneşler

Altın meyveler gibi Baratier etrafında

Unutulan ama her şeyde yaşayan anılar

Kıpkırmızı yapacaktım güzel göğüslerinin pembe ucunu

Kıpkırmızı yapacaktım ağzını ve kan rengi saçlarını

Hiç yaşlanmayacaktın bütün bu güzel şeyler

(sentaksta değiştirim)

Âşık kaderler için hep genç kalacaktı

Kanımlın kaçınılmaz fişkırışı dünyaya

Güneşe verecekti daha fazla bir ışık

(ironi)

Daha fazla renk çiçeklere daha fazla akış suya

Dünyaya hiç duyulmamış bir sevgi inecekti

Sevgili daha güçlü olacaktı sereserpe vücuduyla

Lou orada ölürsem unutulan anıyı

-hatırla bazen beni çılgınlık anılarında

Gençlik dolu aşk dolu ateşli günlerinde

Kanımdır yanıp tutuşan kaynağı mutluluğun

(sentaksta değiştirim)

En mutlu sen ol çünkü en güzel sensin

Ey biricik aşkım en büyük çılgınlığım

Lou gece oluyor

Orada duyuluyor

Uzun çok uzun kaderi kanım

Apollinaire'in hayatının son dönemini cephede, en kötü ölümler arasında geçirmiş olmasının etkisini hissettiğimiz bu şiirde; ölümden korkmanın ve hayata, aşka, cinselliğe tutunmanın yansımalarını görürüz. Daha önce de söylediğimiz gibi Apollinaire için cinsellik hayatın bir parçasıdır ve yeri geldiğinde buna değinilir. Sözleri her ne kadar cesur olsa da; söylenenler sırtmaz, yüz kızartmaz. “Bu tür mısraların içine bu kadar saf lirizmi ve seçkin bir türetmeyi dahil etmeyi başarmak, Apollinaire'in dehasının en şaşırtıcı yönlerinden biridir.”¹

Cemal Süreya şiiri denilince akla ilk gelen iki öge erotizm ve humor olur. Süreya, şiirinin ayrılmaz birer parçasına dönen bu iki yanı şöyle açıklar: “Humor ve erotizm, yapıtıma ben hiç farkına varmadan sinmiş iki nitelik. Hayatımın ve okuduklarımın yansılarını demek bunlar. Ama her zaman bu nitelikleri tek tek ya da bir arada lirik, hatta trajik bir plana götürme özlemi içinde de olmuşumdur.”² Özellikle *Üvercinka* kitabındaki şiirlerde çoğunlukla bir arada gördüğümüz erotizm ve humor; okuyucuyu şaşırtma, söylenilenden farklı bir yere götürme ve cesur erotik söylemin yüz kızarıklığını saklayacak bir gülme unsuru olarak karşımıza çıkar.

ŞİİR³

<u>İstanbulun geminin altında</u>	(gerçeküstü öge)
<u>Kadınları sorarsan onlar da öyle</u>	
<u>Şişeler de geminin altında, Güzin de</u>	(yineleme)
<u>Allahtan beni kimsecikler görmüyor</u>	(konuşma dili)
<u>Canımın istediğini yapıyorum</u>	
<u>Çırlıçiplak sulara yıkanıyorum, utanıyorum</u>	
<u>Güzin utanmak istiyor ama nerde</u>	(konuşma dili)
<u>Nasıl utanacak bu boş şehirde</u>	
<u>Güzin utanmak gerektiğini ileri sürüyor</u>	
<u>Boyuna ileri sürüyor, gözleri mavi</u>	(yineleme)
<u>Güzincğim ufak bir kadın bir öpüşlük canı var</u>	(konuşma dili)
<u>Hakkın var diyorum utanıyorum</u>	

¹ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XLII.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 120.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 14.

Ama İstanbullular kadınlar deniz yıldızları

Hepsi hepsi geminin altında

(yineleme)(gerçeküstü öge)

Şişeler de orda çuvalın üstünde

Elimle koymuş gibi biliyorum.

Cemal Süreya'nın şiirlerinde ahlâk kurallarından soyulan eylemin içgüdüye ulaştığını söyleyen Sezai Karakoç, humorun da bu noktada ortaya çıktığı düşüncesindedir: “Toplumun içgüdüye yaptığı baskı, şairi uyarıyor, içgüdünün tartaklanışına ‘gülme’ ile karşı koyuyor. Çünkü içgüdü kavga etmez güler. İçgüdüyle ilgili toplumcu tekliflere aykırı durmuyor, ilgileniyor Cemal.”¹ Böylece Süreya bu şiirinde toplumdan, diğer insanlardan uzakta gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülen cinsel eyleme karşı çıkar. Aslında şehrin boş olduğunu dile getirirken, etrafta insanlar olsa dahi, cinsel eylemin yaşanması gerektiğini ve anlık olduğunu vurgular.

ELMA²

Şimdi sen çırılçıplak elma yiyorsun

Elma da elma ha Allahlık

(konuşma dili)

Bir yarısı kırmızı bir yarısı yine kırmızı

Kuşlar uçuyor üstünde

Gökyüzü var üstünde

Hatırlanacak olursa tam üç gün önce soyunmuşun

Bir duvarın üstünde

Bir yandan elma yiyorsun kırmızı

Bir yandan sevgililerini sebil ediyorsun sıcak

İstanbul'da bir duvar

Ben de çıplığım ama elma yemiyorum

Benim öyle elmalara karnım tok

(konuşma dili)(humor)

Ben böyle elmaları çok gördüm ohooo

(konuşma dili)

Kuşlar uçuyor üstümde bunlar senin elmanın kuşları

Gökyüzü var üstümde bu senin elmandaki gökyüzü

¹ Perinçek, ve Duruel 132-133.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 25.

Hatırlanacak olursa seninle beraber soyunmuştum

Bir kilisenin üstünde

Bir yandan çan çalıyorum büyük yaşamalara
Bir yandan yoldan insanlar geçiyor çoğul olarak
Duvarda bir kilise
İstanbul'da bir duvar duvarda bir kilise

Sen çırılçıplak elma yiyorsun

Denizin ortasına kadar elma yiyorsun

Yüreğimin ortasına kadar elma yiyorsun

Bir yanda esaslı kederler içinde gençliğimiz (hüzün)

Bir yanda Sirkeci'nin tiren dolu kadınları

Âdettir sadece ağızlarını öptürürler

Ayaküstü işlerini görmek yerine

Adımın bir harfini atıyorum

(otobiyografik öge)

“Dinsel kavrayışla günahın, sosyolojik algıyla erotizmin simgesi olan elmayı Cemal Süreya, ‘Elma’ adlı şiirinde her iki anlam özelliğini gözeterek kullanır. Üç birimden oluşan şiirin her biriminde, elma yediği söylenen bir kıza dikkat çekilerek, meyvenin erotizme daveti belirginleştirilir. ‘Benim öyle elmalara karnım tok / Ben öyle elmaları çok gördüm ohooo’ diyen anlatıcı, elma ile simgelenen erotizme ve onun kışkırtıcılığına kapılmayacağını, ironik bir anlatımla vurgular.”¹ Erotik söylemin humor ve günlük konuşma diliyle aktarıldığı şiirde, kadın bedeninin uzuvlarından ağız üzerinde durulmuş ve ağız cinsel hazzın merkezi olarak kurgulanmıştır. Çapkın bir söylemle üzerinde durulan, “her dizede farklılaşan ve gittikçe genişleyen mekânlarla da cinsel birleşmenin sıklığı”² dile getirilmiştir.

Bu şiirde geçen “çan” kelimesi ve erotik düzlem değerlendirildiğinde, Apollinaire’in “Çanlar / Les Cloches” şiiriyle bir benzeşme olabileceği düşünülebilir. Ancak her iki şiire derinlikli olarak bakıldığında konu ve söylem olarak bir aynılık göremeyiz. Apollinaire “Çanlar / Les Cloches”da sevişme eylemini gizlemek

¹ Mehmet Doğan 124.

² Özmeral 137.

isterken, Süreya “Elma”da tam tersi duyurmak arzusundadır. Üstelik Apollinaire’de humor ögesine rastlanmazken; Süreya “Elma”da her yönüyle (alaycı, gülümseten, ters köşeye yatıran) humoru kullanır.

ÇANLAR / LES CLOCHES¹

Güzel çingenem aşığım (konuşma dili)

Çanlar çalıyor bak dinle (konuşma dili)

Sevişmiştik çılgınca

Göremez sanıp bizi kimse (sentaksta değiştirim) (konuşma dili)

Ama saklanamamışız hiç de iyi (konuşma dili)

Tüm çanlar çevrede

Kulelerinin tepesinden görmüş bizi

Ve söylüyorlar bunu herkese (konuşma dili)

...

Kısacası Süreya’nın şiirinin iki önemli bileşeni erotizm ve humor olmuştur. Mehmet H. Doğan’ın da dediği gibi “Daha çok zekâ ve duyarlık odaklarında bulabiliriz onun şiirinin ipuçlarını. Hatta denilebilir ki, erotizm bile bu zekâ ve duyarlık odaklarından fıskıran humor ve ironide biçimlenir. Humor ve ironi başka şiirlerde olduğu gibi işlevsel bir amaca değil, artistik bir oyuna, kısacası şiire yöneliktir.”² Orhan Duru, Süreya’nın aşk şiirlerindeki humoru şöyle özetler: “Cemal Süreya bizi bu şiirleriyle şaşırtmak istiyor. Bu atlamalar, sıçramalar belki bunun için, kendini aşk şiirine veren okuyucunun rahatını bozmak için, ‘dinamit’lemek için.”³

AŞK ŞARKISI / LE CHANT D’AMOUR⁴

İşte aşkın senfonik şarkısı acep nelerden ibaret (konuşma dili) (sentaksta değiştirim)

Aşk şarkısı var geçmiş zamanların

Uzun uzun öpüşmelerinin şapırtısı ünlü âşıkların

Tanrılar tarafından ırzına geçilmiş kızların çığlıkları

Masal kahramanlarının erkeklikleri top gibi dikilmiş uçaklara karşı (humor)

¹ Guillaume Apollinaire, *Şiirler*, çev. Ayhan Özden, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1975) 17-18. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 114.

² Mehmet H. Doğan, “Sanki Artık Hiç Şiir Yazamayacağım,” 4.

³ Perinçek, ve Duruel 129-130.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 147. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 283.

Jason'un nazlı nazlı zırlaması

Kuğunun ölüm şarkısı

Ve hareketsiz memnon'un günün ilk ışıklarıyla söylediği zafer marşı

Sabin'lerin çılgılığı var kaçırıldıkları zaman attıkları (sentaksta değiştirim)

Cangıl ormanlarındaki yabanıl hayvanların aşk çılgınlıkları bir de

Tropikal bitkilerde yükselen özsuyunun ağır uğultusu

Halkların o korkunç aşklarını gerçekleştiren top atışlarının gümbürtüsü

Yaşamın ve güzelliğin doğduğu denize ait dalgalar

Burada dünyanın tüm aşk şarkısı var

Apollinaire ise, aşk ve erotizm temelli şiirlerinde Süreya kadar sıklıkla humora yer vermez. Erotik öğelere humorun eşlik ettiği az sayıdaki Apollinaire şiiri ise, yine Süreya'nın şiirlerinden farklılıklar barındırır. Apollinaire "Aşk Şarkısı / Le Chant D'amour"nda aşkın sessel yanına dikkat çeker. Aşkın yarattığı sesleri, erotik ve humor yüklü dizelerle anlatır. Bu şiirde humorun alaycı yanına ağırlık verilmiştir.

SIMSICAK, ÇOK YAKIN, KİRLİ¹

...

Ben istesem de istemesem de

Derin mırıltısı içinde teninin

İki çılgılık halinde yükselir memeleri

Bacakların daraçısında

Bir yumak

Bir kırlangıç yuvası

Bir söğüt yaprağı susuz ve erkenci

Bir mermi yatağı derin ve pusuda

Bir saat kapağı tık diye açılır

Bir tünek dalgın güvercinler için

Yabancım diyorum ona

Geriye kalan bütün kelimeleri de

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 86.

Kamulaştırıyorum böylece

Hadi sevgilim

Bir yudum süt koy yuvaya

Ve iç içe iki hilâl

Sımsıcak, çok yakın, kirli

Unutma ki

İnsanlarımız gibi aşkımız da

Kazılarla bulacak kendi güneşini

Vakit ilerliyor Anadolu güneşi

Pelepenez güneşi olacak az sonra

(telmih)

Boşa dönen bir çıkırık uzakta

Avucumda Belkıs'ın delik incisi

(telmih)

Süreya'nın cinselliği değişik sembollerle anlattığı “Sımsıcak, Çok Yakın, Kirli”nin başlığı da erotik anlamla yüklüdür: “ ‘sımsıcak’; cinsel bileşmenin duygusal boyutunu, ‘çok yakın’; cinsel etkinliğin bütünlüğünü, ‘kirli’ de cinsel birleşmenin hayvani yanını imler.”¹ “Cemal Süreya'nın erotizmi tuhaf bir dengede hedonizm ile yan yana gider: Bazen şiirin sıcaklığı yengiyle çıkmıştır işin içinden, bazen de gövdenin sıcaklığı. Ne olursa olsun en üryan anında bile mahcup bir kişiliği taşır onun şiiri.”² İşte bu üryan ama mahcup erotizme en güzel örnek bu şiiridir. Mitolojinin unsurlarından da faydalanılan bu şiir, Süreya'nın “TK” ile birlikte en erotik şiirlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

KATİL / L'ASSASSIN³

...

Girmiştim bir gün önce

¹ Özmeral 143-144.

² haz. Duruel, *A'dan Z'ye Cemal Süreya* 26-27.

³ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 172. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 722.

Bu saçların içine
Karanlık derin orman
Düşüncemin dallarını
Büyüten karman çorman

...

Aynı şekilde Apollinaire'in yukarıdaki dizelerinde de erotizmin en çıplak haline rastlarız. "Katil / L'assassin"de arzulanan nesne, tatmin edilen istek ve tarifi mümkün kılınan birleşme verilir. Böylece cinsel birlikteliği arzulayan bedenin söze dökülüşleri farklı toplumlarda olsa da bir şekilde keşişir.

Erdoğan Alkan Süreya'nın "Yazmam Daha Aşk Şiiri" ile Apollinaire'in "Marizibill"ında benzeşen bir dize olduğuna işaret eder.¹ Yatağın deniz, sevgilinin de gemi olarak tasarlandığı "Bir gider bir gelirdi işlek ağzı" dizesi ile bir hayat kadınının genel hayat macerasını özetleyen "Bir gider bir gelirdi akşam vakti" dizesinin benzetildiği bu yorumu açıklamak için şiirleri daha yakından inceleyelim:

YAZMAM DAHA AŞK ŞİİRİ²
Oydu bir bakışta tanıdım onu
Kuşlar bakımından uçarı
Çocuk tutumuyla beklenmedik
Uzatmış ay aydın karanlığıma
Nerden uzatmışsa تنها boynunu

Dünyanın en güzel kadını oydu
Saçlarını tarasa baştan başa Rumeli
Otursa ama hiç oturmaz ki
Kan kadını rüzgârdı atların
Hep andım ne yaşanır olduğunu

(sentaksta sapma)

En çok neresi mi ağzıydı elbet

¹ Alkan 500.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 43.

Bütün duyarlıklara ayarlı
Öpüşlerin türlüünden elhamra (sentaksta sapma)
Sınırsız denizinde çarşafıların
Bir gider bir gelirdi işlek ağzı
Ah şimdi benim gözlerim
Bir ağlamaktır tutturmuş gidiyor
Bir kadın gömleği üstümde
Günün maviliği ondan (zıtlık)
Gecenin horozu ondan (zıtlık)

MARIZIBILL¹

Büyük bir caddesinde Kolonya'nın (sentaksta değiştirim)
Bir gider bir gelirdi akşam vakti
Herkesse cömert, şirin, cana yakın
Bitince kaldırım gider içerdi
Basık meyhanelerde yorgun argın (sentaksta değiştirim)

Kuru tahtalarda yatmaya razı
Alyanak kumral bir oğlan yüzünden
Bir Yahudi sarımsak kokar ağzı
Çin dönüşü Şanghai kerhanesinden
Çıkarıp getirmişti kızcağızı

Çok görmüşlüğüm var böylelerini
Omuzlarına ağır gelir kader; (hüzün)
Kararsız, rüzgârda yaprak misali
Gözleri kısık lâmbalara benzer
Kalpleri işler kapıları gibi

“Sevgiliyi hatırlamanın verdiği hüznü öne çıkarın”² “Yazmam Daha Aşk Şiiri”nde yine Süreya'nın kadın bedeninin uzuvları üzerinden aşkı dillendirişini

¹ çev. Cumalı 80. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 77.

² Mehmet Doğan 110.

görürüz. Şiirde göz, boyun, saçlar ve ağızla anlatılan aşkın ve erotizmin yakıcı gerçekliğine değinilir. Bir hayat kadınının hayat hikâyesinin anlatıldığı “Marizibill”da ise aşk değil; olumsuz anlamıyla cinsellik gözler önüne serilir. Bu nedenle iki şiir arasında konu bağlamında bir benzerlikten söz etmek mümkün değildir. Anlam olarak ise, ilkinde cinsel birliktelik sırasındaki hareketi çağrıştıran ifadelerin gitme gelme ritüeli ile ikincide bir hayat kadınının iş beklerken caddede yürüyüşüne değinen gitme gelme ritüeli anlatılır. Bu nedenle şiirler anlam yönünden de bir benzerlik taşımaz.

Bunun dışında Süreya'nın şiirinin Apollinaire'in şiirinden ayrılan bir başka erotizm bağlamı daha vardır: sosyal eleştiri yönü. Enginün'ün dediği gibi “Cemal Süreya'nın ilk şiirlerinden sonuncusuna kadar lirizm ve erotizm hâkimdir. Zaman zaman cinsiyet, politika ve yazarın dünya görüşü”¹ bu lirizme ve erotizme eşlik eder. Çünkü Süreya için “erotizm, evrensel sorunlara yönelmenin bir aracı”² halini almıştır.

BU BİZİMKİ³

Yıkıcı bir aşk bu,

Yıkıyor milletin ortasına

Tutku yükünü.

(sentaksta değiştirim)

Bölücü bir aşk,

Ekmeği suyu bölüyor

Günde üç öğün.

(ironi)

Hain bir aşk bu,

Sizin eve hırsız girer

Onunkine polis.

(zıtlık)

Yasadışı bir aşk,

Evlenmeyi

¹ Enginün 122.

² Perinçek, ve Duruel 216

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 189.

Hiç mi hiç düşünmüyor.

(konuşma dili)

Soyguncu bir aşk bu,

En sıradan ezgilerden

Sevinçler devşiriyor.

Kökü dışarda bir aşk,

(ironi)

Dante ile Beatrice'inkine

(telmih)

Fena öykünüyor.

İşgalci bir aşk bu,

Samanlık sevişenin diyor

Başka şey demiyor.

(konuşma dili)

“Bu Bizimki” şiirinde Süreya’nın aşkı kurgulayışı daha önce değindiğimiz aşk temalı şiirlerine göre farklılık gösterir. Bu şiirde aşk, kural tanımaz yanıyla ön plandadır. “Süreya kendi şiirinde de aşkı, var olmanın, yaşamının, nesnelere, olayları duyumsayıp yorumlamanın merkezi yapar. Bütün mecazları doğrudan aşka açılan şiirleri çok olduğu gibi, siyasala, sosyala yüklendiği halde birden aşka açılan şiirleri de çoktur. Tam bu noktada şiir ile aşkın varlığındaki niteliksel bir ortaklık ortaya koyar şair: Şiir de geleneksele, yürüyen düzene, ‘anayasaya’ aykırıdır aşk da.”¹ Süreya, şiirin genel yasayla çatışma halinde oluşunu şöyle açıklar: “Tabiat ahlakı kovuyor. Nerde bir ahlak türemişse, orada tabiatla ahlak çatışma halinde. Sanatı doğuran mutlaka bu çatışmadır demiyoruz. Ama sanatı besleyen hep bu çatışmadır diyoruz. Tabiat sanatla kurulu düzene karşı başkaldırıyor. İtiyor onu. Hafife alıyor. Bozuyor. Ağuluyor. Sanatlar içinde bu özelliği en çok taşıyan da şiir sanatıdır.”² Aynı şekilde aşkla ilgili görüşleri de şu şekildedir: “Aşk meşru bir şey olamaz. O da şiir gibi meşrulaşınca ölür. Aşk da, şiir de uzlaşma olunca ölür. Genel olarak sanat böyledir.”³

¹ Çetin, Güleendam, ve Narlı 269.

² Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 275.

³ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 108.

Bu şiirde de aşkın kurulu düzene olan tavrına değinilir. “Sanki devlet otoritesinin kendisini tanımlamasından rahatsız olan veya bıkan bir militan, yaşadığı aşkın değıştirici gücünü, otoritenin kendisini tanımlarken kullandığı ‘jargonla’ vermektedir. Böylece hem kendisinin hayata müdahalesini aşkın müdahalesiyle eşleştirmekte hem de otoritenin tutumu ile alay etmektedir.”¹ Bu şekilde şiirdeki ironik tavır da açıklanmış olur.

Süreya’nın “Bu Bizimki” gibi aşk temalı olsa da sosyal eleştiri yönünün ağır bastığı “İngiliz”², “Hamza Suiti”³ ve “Süveys”⁴ gibi şiirlerinde, erotizme eşlik eden toplumsal ve hatta siyasal yan oldukça dikkat çekicidir. Muzaffer Buyrukçu’nun dediği gibi “Cemal Süreya şiiri erotik bir temel üstüne kurmuştur ama şiirinin tamamı o eksenin çevresinde rüzgâr almaz. O temel üstünde yükselen yapının değışik bir örgüsü, ayrıntılı ve kaynakları zengin bir içeriği vardır.”⁵ Süreya, bazı şiirlerinde “cinsellikten, kurulu düzenin bozukluğunu konu edinmek, eleştirmek için de yararlanır.”⁶

Süreya ile Apollinaire’i birleştiren aşk temasında Süreya’nın Apollinaire’den ciddi bir şekilde ayrılan çok önemli bir başka yönü daha vardır: anne arayışı. Henüz 6 yaşındayken, üstelik sürgüne varışlarının altıncı ayında, düşükle sonuçlanan gebeliği sırasında annesini kaybetmesi; Süreya’nın hayatını her yönüyle değıştirmiştir. “Bu acı olay, şairin yaşamında bir dönüm noktası olur ve yaşamı boyunca şiirlerinde ve evlendiği kadınlarda hep annesini arar, sürekli bu eksikliği doldurmaya çalışır.”⁷ Süreya, her yeni aşkta yeni bir anneye kucak açar, her sevgilisinde annesinin arayışı içindedir, yeni biten ilişkiden bir diğerine yine bu eksiklik duygusu ile sıçrar. “Her yeni kayıp eski, çocukluktaki en önemli kaybı ve düş kırıklığını gündeme getiriyor ve yara yeniden kanamaya başlıyor. Bilinçdışı olarak, farkında olmaksızın yaptığı kanayan yarasını sarmak, kanı durdurmak ve benliğini onararak canlılığını korumaktır.”⁸ Psikiyatrist Yusuf Alper, “dikkatle

¹ Çetin, Gülendamlar, ve Narlı 271.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 20.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 28.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 30.

⁵ Perinçek, ve Duruel 216

⁶ Ertop 30.

⁷ Özmeral 16.

⁸ Alper 97.

bakıldığında bazı şairlerin ve yazarların hemen hemen tüm yazdıklarının yitirilen ya da yitirilecek olan (koparılacakları anne kucağı gibi) dünyaya bir ağıt olduğu görülebilir.”¹ der. Bunun, tüm insanlığı onarma çabası ve kaybedilmiş cennete (nesnelere) bir ağıt olduğunu dile getirir.

Annem çok küçükken öldü
beni öp, sonra doğur beni.²⁻³

“Sevdiği her kadında annesini arar. Sevdiği her kadın öbür yarısıyla annesi olur.”⁴ Süreya’nın kadın ve anne arayışının doruk noktasına ulaştığı şiiri “Beni Öp Sonra Doğur Beni”dir. Süreya bu şiirinde kadınından dişiliğinden önce annelik kimliğini yansıtmayı talep eder; çünkü öncelikle ona ihtiyacı vardır. Doç. Dr. Nusret Kaya bu durumu kadının cinsel (libidinal) enerjisinin dişilikten, doğurganlığa; yani vajinadan, ana rahmine geçişi olarak açıklar.⁵ “Anlatıcının zamanında giderilemeyen annelik ihtiyaçlarının, yetişkinlik döneminde, elde ettiği kadınlarda aramak istemesinin nedeni de budur. Sevgili-anne arayışı onu sürekli başka yerlere iter. Yaşadığı tüm kadınlarda biraz anne şefkati arar. İstedığı kadın, geleneksel normlara bağlı, edindiği ahlakın dışına çıkmayan, sevecen, fedakâr, aile fertlerine adanmış, kadın tipidir. Şair özel yaşamında da defalarca evlenmesine rağmen bu arayıştan vazgeçmemiş, her ilişkisinde aynı tepikle sarılmıştır kadınına.”⁶

Süreya’nın anne arketipini ön plana çıkardığı “Beni Öp Sonra Doğur Beni”, “Burkulmuş Altın Hali Güneşin”⁷, “Yüreğin Yaban Argosu”⁸ ve “Gitsin Efendim”⁹ şiirlerinde otobiyografik öğeler ön plandadır. Süreya’nın küçük yaşlardaki silik anılarının ara ara şiirlerine bu şekilde girdiğini görürüz. Özgür Özmeral’in de belirttiği gibi anne arayışının ağır bastığı bu ve benzeri şiirlerinde kadın erotik

¹ Alper 21.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 84.

³ Cemal Süreya’nın “Beni Öp Sonra Doğur Beni” adlı şiirinin “Dersim Olayları” bağlamında politik okumasının ayrıntıları için Abbas Karakaya’nın doktora tezinin üçüncü bölümüne bakınız: Abbas Karakaya, “*A Poet’s Life is Included in His Poetry*”: *Cemal Süreya and the Politics of Poetry*, Doktora Tezi (Bloomington: Indiana University, 2010).

⁴ Perinçek, ve Duruel 22.

⁵ Nusret Kaya, *Psikoestetik* (İstanbul: Sistem Yayınları, 2003) 171.

⁶ Özmeral 105-106.

⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 90.

⁸ Süreya, *Sevda Sözleri* 93.

⁹ Süreya, *Sevda Sözleri* 314.

kimliğiyle yer almaz.¹ Bu şiirlerindeki kadın; şefkatli, sevecen, fedakâr bir anne gibidir.

Sonuç olarak hem Apollinaire'in hem de Süreya'nın şiirinin ana izleği aşk teması ve erotizm olmuştur. Hayatları boyunca yaşadıkları birçok aşk, şiirlerine fazlasıyla yansımıştır. Ancak bu ortaklığa rağmen Süreya ve Apollinaire'in aşk temalı şiirlerinde birbirinden ayrışan birçok nokta vardır. Bunlardan ilki; Apollinaire'in aşk temalı şiirlerinde aşka çoğunlukla hüznün eşlik etmesi, Süreya'nın aşk temalı şiirlerinde ise her daim erotizme yer verilmesidir. Bu durumu, Apollinaire'in yaşadığı aşk kırgınlıklarına ve Süreya'nın içinde yaşadığı toplumun cinsellik konusundaki tabularını yıkmak arzusu içinde oluşuna bağlayabiliriz. Apollinaire'in şiirlerinden anladığımıza göre onun için cinsellik hayatın bir parçasıdır ve gerek duyulduğunda buna değinilir. Halbuki Süreya'nın şiirinde erotizm, aşkın yardımcı elemanı gibi her an karşımıza çıkar. Ancak Süreya şiirlerinde asla pornografiye kaymadan kadın bedenini her yönüyle işlemiştir. 1950'li yıllara değin Türk şiirinde cesurca ele alınamayan erotizm, Süreya'nın kaleminde şahlanmıştır.

Bunun dışında Süreya ve Apollinaire'in aşk temalı şiirlerinde birbirinden ayrışan ikinci önemli nokta, humor olmuştur. Süreya için erotizm “şiirinin kopmaz bir parçası ve humor duygusunun önemli”² bir bütünleyicisi iken, Apollinaire için öyle değildir. Süreya'nın şiirinde, tıpkı aşk ve erotizmin ayrılmaz bir bütün olarak bir arada yer alışı gibi, humor da bu ikilinin diğer bileşeni olarak yerini alır. Ancak Apollinaire'de aşk bazen hüznü, bazen erotik, bazen humorludur; bu üç ögenin şiirlerinde bir arada olma zorunluluğu yoktur.

Üçüncü farklı yan olarak Süreya erotizmi “soylu anlamıyla dünyayı değıştirme çabası”³ olarak değerlendirir. Bu nedenle sosyal eleştirilerini erotizm yüklü şiirlerinde de dile getirir. Ona göre aşkla şiirin toplumun kurallarına ters gelen yönü ortaktır ve Süreya bu yönü yanlış, eksik gördüklerini eleştirmek için kullanır.

¹ Özmeral 106.

² Kâhyaoglu 82.

³ Perinçek, ve Duruel 331.

Süreya ile Apollinaire'in aşk konulu şiirinin ayrışan en önemli noktası ise, Süreya'nın şiirinde ve hayatında yer alan anne arayışıdır. Süreya küçük yaşta kaybettiği annesini ve bunun eksikliğini, her daim hayatına giren kadınlarda ve aşk yönlü şiirlerinde arar. Sadece anne arketipinin öne çıktığı şiirlerinde erotizm yer almaz.

4.2. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Humor ve İroni

NOT: Altı çizili satırlar Süreya'nın ve Apollinaire'in şiirlerinde yer verdiği humor ve ironiye işaret eder.

Sözlükte “gülmece; alay, dalga geçme, hafife alma, boş verme”¹ olarak tanımlanan humoru, tam olmasa da “nüktedanlık” sözcüğüyle karşılayabiliriz sanırım. Nüktedanlık da bilindiği üzere “ince anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri”²dir. Ali Püsküllüoğlu ise humorun sadece alay kısmına dikkat çeker: “Eğlendirmek, güldürmek, bir davranışa incitmeksizin takılmak ereğini güden ince alay. / Gerçeğin, olayların, durumların, kişilerin güldürücü yanlarını vurgulayarak anlatan yazı türü”³ şeklinde tanımlar. Aslında humorda gülmecenin yanı sıra ince ve derin bir mizah yatar; açıkçası humor, gülümsetirken düşündürten bir durumdur. İronide ise “anlatılmak istenenin aksini söyleyerek alay”⁴ etme söz konusudur; bu sebeple ironi abartılırsa küçümsemenin dozu aşıp kabalaşılabilir; hoş olmayan anlamlar çıkabilir. Fransız şair Toulet'nin de dediği gibi, ironi sevecenlikle beslenmelidir.⁵

Cemal Süreya şöyle açar humoru: “Çağdaş şiirin ayırıcı niteliklerinden biri de dilde büyük zekâ yangınları çıkarmak oluyor. Bergson'un ‘Gülme; komiğin küçük felsefesi’ adlı denemesinde gülmeyi bütün bütün zekâyâ, ağlamayı bütün bütüne duyguya bağladığını hatırlayın, sonra günümüz sanatçısının çok kere soyutlamalarda

¹http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50c5bbb727e3f0.34290683

²http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50c5bc2f7d6895.04104816

³ Ali Püsküllüoğlu, *Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü* (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1997) 191.

⁴ Arslan Tekin, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Sözlüğü* (İstanbul: BilgeOğuz Yayınları, 2010) 520.

⁵ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 162.

bulduğunu düşünün, bir de insanın bu çağda ağlamaya, içlenmeye ne zamanı ne de gereksinmesi olduğunu akıl edin, sanatta gitgide zekâ payının nasıl arttığını göreceksiniz. Yalnız şunu söyleyeyim, ben humour’u burada kaba güldürü ya da kara eğleni karşılığı olarak almıyorum. Yazımızın başlığını humour değil dinamit olarak koymam da bundan. Sanat yapıdındaki ince, seçkin espri benim demek istediğim. Kimi zaman E. Monet’in ‘Çayırdaki Öğle Yemeği’ adlı tablosunda kadının çıplaklığı gibi aykırılıktan, kimi zaman Max Jacop’un ‘Kamichi’ şiirindeki gibi bir yabansılıktan doğan, ama hep beklenmedik bir yaratış içinde, bir sürpriz içinde gelen şey. Şüphesiz humour şiir için eskiden de çok şeydi. Ama bugün daha çok şey... Bugün Michaux’nun soyut şiirlerini kurtaran enine boyuna bir humour’dur, zekâdır. Niye mi humour halis bir soyutlayıcıdır. Vurur ve belirtir. En soyut bir bölgede ondan yardım umabilir, oradan alınınızın akıyla dönebilirsiniz. Hele de kişiliğiniz varsa işiniz iş. Kaba gazete fıkrası niteliğinde de olsa, hiç şüphe yok, şiirimize zekânın, humour’un ilk ışıklarını Orhan Veli ve dostları getirmiştir. Ama Garip üçgenindeki şairlerin şiirlerinde asıl olan olaydı, paradoks da espri de olaya ilişkindi. Yani işin hikâye tarafına, salt ona. Günümüzün en önemli şairi Fazıl Hüsni Dağlarca’da ise belki de tek eksik yön humour’dur... Bu lâflarla zekânın sanatta tek belirme şekli humour mu demek istiyorum. Değil elbet. Değil ama ne de olsa humour çok şeydir.”¹

Süreya ironi için ise şöyle demektedir: “İroninin var olması için bir sanatta düşünce ortamının bulunması yetmez, o ortamın belli bir gelişme düzeyine varması, zenginleşmiş, her türlü çağrışım örgüsünü kurmuş olması da gerekir.... İroni, şiirin en yüce aşaması değildir elbet, hem hiç değildir; ama ironiye şiirin belli bir gelişim düzeyinden sonra rastlanabildiği de bir gerçek.”² Bu yüzden Süreya, Divan edebiyatında varolan ironinin Tanzimat ve Servet-i Fünun edebiyatlarında görülmediğini söyler. “Türk şiirinde ironinin daha çok rastlantısal bir tavır olarak kaldığını düşünen Süreya, Vladimir Jankeleviç’in İroni adlı yapıtındaki, ironinin sağlam bir bilinç gerektirdiği sözlerinden yola çıkarak, edebiyatımızda ironinin asıl 1940’lardan sonra bilinçli olarak işlendiğini savunur.”³

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 195-196.

² Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 139.

³ Atanur Memiş, *Cemal Süreya’nın Gözünden Kendi Şiiri ve İkinci Yeni*, Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2003) 35.

Cemal Süreya ve Apollinaire'in şiirinin karakteristik özelliği, şiirlerine asıl çarpıcı havayı veren de humor ve ironidir. Her ikisinin şiirinde de sürprizli bir anlatım göze çarpar. Şiirin en beklenmedik anında; en sert en acı yerinde birden bir gülme ögesi çıkıverir karşımıza. Ama basit bir mizah değildir bu; sosyal veya bireysel bir acıyı anlatırken daha da dibe düşmemizi engelleyecek düşündürten bir gülümsetmedir. Aslında Enis Batur'un Süreya için söylediği "alayın bütün skalasını kateder"¹ sözü her iki şair için de geçerlidir. Bazen alay, bazen biraz küçümseme, bazen ironi, bazen de sıkı bir mizah ögesi barındırır; ancak hiçbir zaman taşkın, cıvık, alelade değildir. Süreya ve Apollinaire'in şiirlerindeki humor ve ironi, ince ve derin anlamlar taşır, okur bir üstteki dizede başka bir yerdeyken bir sonraki dizede bambaşka düşüncelere varır ve bir müddet orada kalır.

DALGA²

...

Bu Ali'nin meyhanesi bu da masa	(yineleme)(konuşma dili)
Bu ipi kimse için gezdirmiyorum	(şaşırtma)
Bir kere asılmışım çocukluğumda	(acı gerçek)
Direkler gemideydi <u>ha ha ha</u>	

...

Süreya şiirlerindeki humoru, kendindeki acıları ortaya çıkaran bir ipucu olarak görür. "Gülümsemeyle hüznün yan yana gider benim şiirimde... Özgürlük ve kendine güven durumu beni hep lirizme, sıkıntı ve bunalım ise hep humour'a atmış. Küfürden kaçma girişimimin yarattığı bir şeydir belki de bende humor. Çocukluk günlerimi düşündüğümde, böyle bir olay vardı gibi geliyor. Bir şeyi aşağılamaktan kurtarma. İşi şakaya vurma."³ Bu sebeple humoru zayıf yanının bir yansıması olarak değerlendirir. Süreya'nın şiirinde önce hayatın acı bir gerçeği gelir, sonra sanki onu unutmak/unutturmak ister gibi uzak bir çağrışım, arkasından da bir kahkaha. Ancak bu kahkaha içinde uzakta kalan bir acıyı da barındırır. Cemal Süreya'nın şiirlerinde ne zaman bir toplumsal veya bireysel acı belirse, arkasından bir humor veya ironi gelir. Belki de Cemal Süreya için humor, akıl sağlığını muhafaza etmek için

¹ Batur 5.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 18.

³ Duruel, ve Perinçek 20.

oluşturduğu bir savunma mekanizmasıdır. Cemal Süreya şiirlerinde “eğlence değil, Anadolu ve Ankara motifleriyle dillenmiş bir acı”¹ olsa da, “yaşanılan tüm acılara karşı bir gülümseme vardır... Yaşamın getirmiş olduğu zorluklara yenilen; fakat insani duyarlılığını kaybetmek istemeyen insanın soylu ve acı gülümsemesi.”² Böylece Süreya’nın şiirinde sahneye hüznle ironi hep art arda çıkar.

Apollinaire de o zamana kadar şiirde yeri olmayan birçok yeniliği şiire sokar. “Gülünçün de şiirde yeri var... Sürpriz de umulmadık da aynı şekilde günümüz şiirinin başlıca zembeklerinden biridir.”³ diyerek gülünç olanı ve sürprizli anlatımı şiirine koyar. “Apollinaire’in, beklenilmedik çağrışımlardan çıkarılan etkiye dayalı bir”⁴ humor yaratması, insanları şaşırtır. “Bastırılmaz coşkusu ve enerjisiyle gülmeye teşvik eden”⁵ Apollinaire’e göre, “bir miktar absürtlük ve sürpriz unsuru içeren imajlar modern düşüncenin temel kaynaklarındandır.”⁶ André Billy’nin Apollinaire’in öyküleri için söylediği şu sözler şiirleri için de geçerlidir: “Eğilimi onu, olağandışı olana, öngörülme-yene, garip olana taşıyordu ve buluşlarını nefis bir ironi ile anlatıyordu.”⁷ Apollinaire’in “dünya ile fazla alay eder bir havası vardı... Anlatımı; nefis bir rahat okunurluğa, akıcılığa sahiptir ve hikâyelerinin akışı öngörülme-yen binlerce dönemeçle, çoğunlukla hoş bazen de şaşırtıcı binlerce keşifle süslüdür. Onda yanlış olan; genel düzen, kompozisyonudur ki diğer yandan onun anlatımına bu kadar tatlılık katan da bu kusurdur: sabırlı bir üretim ve düşlem fişkırması.”⁸

DÜNYAGÜL / ROSEMONDE⁹

Uzun uzun kadının girdiği (sentaksta değiştirim)

Evin dış kapısında kaldım da

Ardından koşmuştum o gün iki (sentaksta değiştirim)

Koskoca saat tam Amsterdam’da (konuşma dili)

¹ Eroğlu 56-57.

² Altıyaprak 36.

³ Alkan 201.

⁴ Roger Garaudy, *Picasso Saint-John Perse Kafka*, çev. Mehmet H. Doğan, (İstanbul: Payel Yayınları, 1991) 55.

⁵ Caws 122.

⁶ Balakian122.

⁷ Apollinaire, *Œuvres Poétiques XXII*.

⁸ Apollinaire, *Œuvres Poétiques XXIV*.

⁹ çev. Cumalı 89. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 107.

Elimle öpücükler yolladım

Kanal ıpıssızdı gelgelelim

Rıhtımda desen ne in var ne cin

(konuşma dili)

Nerden ulaşsın öpücüklerim

Oysa ki ömrümün ona bir gün

(sentaksta değiştirim)

İki saatten çoğunu verdim

Diledim adı olsun Dünyagül

Anınca öyle anayım diye

(konuşma dili)

Ağzı Hollanda diyarında gül

(sapma)

Çıktım usul usul derlemeye

Ben de kendime bu dünyada gül

(sentaksta değiştirim)

Süreya “humor ögesiyle trajik öge yan yanadır, iç içedir benim şiirimde. Öyle bir yüz düşünün ki, üst kısmı ağlarken, alt kısmı güler. Yahut böyle bir şiir yazmak istemişim aslında.”¹, “hüzün ve gülümsemenin yan yana düştüğü dizeler özlemişim hep. Hüzünle gülümseme değil; sevinç, gözyaşı”² der. Amacına da ulaşmıştır. Bir çeşit Mona Lisa gibi; şiiri, hayran olduğu Picasso’dan böyle bir iz taşır. Hakikaten hayatı gibi şiirinden de hüzün hiç eksik olmamıştır. Bu hüzünden kurtulmak için de humorlu şiirler yazmıştır.

HÜR HAMAMLAR DENİZİ³

Kadınlar hamamında Güzin

Bacağının birini suya uzattı

Erkekler hamamında Süleyman

Uzandı bu bacağı bir güzel öptü

Öpsün bakalım

(konuşma dili) (yineleme)

Kadın kısmı napar Güzin onu yapacak

(konuşma dili)

Bacağını azıcık yukarı çekti

¹ Duruel, ve Perinçek 315.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 119.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 32.

Süleyman yutar mı kaçın kurrası (konuşma dili)
Bu sefer biraz aşağıdan öptü
Hadi bakalım (konuşma dili) (yineleme)

Az daha biraz daha derken sonunda
O güzelim bacak sudan çıkacak
Bacakla beraber bir mesele önemli
Acap şimdi Süleyman nerden öpecek (değiştirim)
Dur bakalım (konuşma dili) (yineleme)

Erkekler hamamında Süleyman
Az namussuz adam değilmiş hani (konuşma dili)
Kalkıp dosdoğru Eskişehir'e gitti
Geçirdiği gibi başına şapkasını
Enflasyon parasıyla otuz lira

Süreya gerçeküstücü bir şekilde kurguladığı “Hür Hamamlar Denizi”nde bastırılmış cinsellik üzerinde durur. Hayatımızdaki acı bir gerçeği ironik bir tavırla anlatır. Ama şiire bu acının ve ironinin yanında tam dozunda bir mizah ve bıyık altı bir gülümsetme de yüklenmiştir. “Cinselliği çağrıştırmasına rağmen şiir erotik bir metin değildir. Daha çok Türkiye gerçeğinin, sosyo-kültürel yapının resmedildiği bir metin görünümündedir. Karşı cinsler arasında cinsel isteğin yalnız düz düzleminde ya da genelev gibi çağdışı mekânlarda tatmin edilmesi ve sağlıklı bir cinsel hayatın yokluğu”¹ vurgulanır.

BİR YIL ÖNCESİ İÇİN LATERNA HAVASI / AUDABE CHANTÉE A LÆTARE
UN AN PASSÉ²

Nerdesin Paskalya bunca bekledik (konuşma dili)

İşte o ilkyaz uğrasana koruya (konuşma dili)

Gıdaklıyan tavuklarla dolmuş tünek

Bak gökte tanın pembe kıvrımlarına (cinsellik)

¹ Ali İhsan Kolcu, *Modern Türk Şiiri* (Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 2007) 406.

² çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 66. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 49.

Aşk yürüyüşe geçmiş işimiz bitik

Mars'la Venüs dönmüşler ikisi de
Çok olmuş ağızları çalgınca birleşeli

(telmih)
(cinsellik)

Katıksız düzlükler önünde
Güllerin dibinde yapraklarla gizli

(cinsellik)

Tanrılar çıırçıplak dans etmede

Bil çiçeğe durmuşsa dört yan
Sevecenliğimdir önyak buna
Görkemli bir doğa bu içe dokunan
Islak kurbağalar dalmış şarkıya

(cinsellik)

Ormanı tutmuş ıslığıyla Pan

(telmih)

Çoğu bu tanrıların göçüp gitti
Söğütler onlara ağlar aslında
Büyük Pan Aşk İsa gitti hepsi
Kediler miyavlıyor avluda
Ben Paris'te ağlıyorum

(telmih)
(humor)

...

Apollinaire'in bu şiirinde, hüznün örtülmeye çalışıldığı bir gülmece görürüz. Baharın gelişi, başka güldürü öğeleriyle açıklanıp aşkın mevsiminin geldiği anlatılır. Ancak hüznü olan; dünya nimetlerine düşkünlüğün, cinselliğin ve hazcılığın da simgesi olan Pan¹ ile İsa'nın ölmüş olması ve açıkça söylenmese de şairin sevgilisinin yanında olmayışıdır.

“Apollinaire şiirinde daha çok olanaksız olanı dile getirme çabasındaydı. Bunun da iki yolu vardı: Alışılmamış imgeler kullanmak ve zamana egemen olmak.

¹ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Pan_\(mitoloji\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Pan_(mitoloji))

O, yaşamın içinde gördüğü garip olayları, hiç çekinmeden şiirinde sergilemektedir. Bu yönüyle ‘Avant-Garde’ şiire yol açtığını kesinlikle söyleyebiliriz. Zira O, eserlerinde ironi ile tatlı sözü, gelenek ile yeniliği, nadir olan ile günlük ve basit olanı yan yana kullanarak, o döneme kadar olanaksız görüneni dile getirmiş oldu.”¹

18

ARALIK²

18 Aralık 1985’te o salonda

(otobiyografik öge)

Kişi nasıl kestirebilirdi ileriye?

Siz, kazıbilimler, alinyazısibilimler,

Geçsin yıllar geçsin, seneler gibi.

Olur mu anımsamamak Onaltıncı Louis’yi

(telmiş)

14 Temmuz 1789 akşamı, Louis,

(telmiş)

Şöyle yazmamış mıydı defterine:

“Bugün kayda değer bir şey yok..”

(ironi) (humor)

“Kehanet” adlı kısacık bir şiir buldum

(telmiş)

Keşke yalnız bunun için sevseydim seni.

(yineleme)

Süreya “kayda değer bir şey yok” derken aslında büyük ihtimalle özel hayatıyla ilgili önemli bir şeyden bahsetmektedir; belki sigarayı bırakışından³ belki de Memo ile ilgili önemli bir aşamadan. 16. Louis defterine bu notu yazdığı gecenin sabahında giyotinle idam edilir. Şairin kendi hayatındaki bu önemli tarihi, Fransız Devrimi sırasında ertesi gün giyotinle kafası uçurulan Louis’le ilişkilendirmesi tipik bir humor örneğidir. Böylece bu şiirde ironi ile humor atbaşı gider. Özdemir İnce’nin de dediği gibi bu şiirde dalgalanan “o hınzır ironi, o biberli kara mizah”⁴tır.

KAPI / LA PORTE⁵

Otelin kapısı korkunç gülümsemekte

(zıtlık)

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11-12.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 254.

³ Duruel, ve Perinçek 277.

⁴ İnce, “Cemal Süreya: Gözleri Görmekten Doymayan Kulakları İşitmekle Dolmayan,” 24.

⁵ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 57. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 87.

İyi ama anne bundan bana ne (konuşma dili)
Çulsuz bir kapıkulu olmak neye yarar (otobiyografik öge)
Derin hüznü suda çifte yüzen balıklar
Marsilya'ya dün gelmiş en tazesini camgözün (humor)
Çifte ölüşünü duyarım uzak bir türkünün
Hiçbir işe yaramayan o alçakgönüllü ben (otobiyografik öge) (küçümseme)
Çocuk bana ait olanları sana verdim çalış (otobiyografik öge)

Apollinaire, çocukluğunda Polonyalı maceraperest bir annesi ile kim olduğunu bilmediği bir babası olmasının sıkıntılarını yaşamış. Yarı Polonyalı yarı İtalyan kimliğiyle bir yabancı olduğu Fransa'da, uzun yıllar Fransız vatandaşı olmak için uğraşmış, bu sürede I. Dünya Savaşı'na Fransız ordusunda gönüllü olarak katılmış. Ancak savaşta aldığı ölümcül yaradan sadece bir hafta önce Fransız vatandaşlığı hakkını elde edebilmiştir. Yaşamındaki bu sıkıntıların izlerini taşıyan "Kapı" şiirinde, kendi duygularını küçümsemesinin yanı sıra kendisine değer verilmeyişe de hayıflanma sezilir. Bu sebeple kendini balıklarla özdeşleştirip değersizleştirir. Ancak şiirdeki hüznü, acı havayı hafifletmek için de bir sonraki dizede humora yer verir. Apollinaire özellikle son dizede, bütün parasını bir kumarhanede kaybeden annesinin ona çalışmasını emretmesine işaret eder.¹

KARNE²

İlim günleri gelirdi taraçalar
Uzatırdı mevsimölçerlerini
Tıkabasa yaprak arka pencere
İnsan iki kişiyi sevebilir mi
Onunla aşkımız, o diyorum ona,
Bir kez söylenmiş ve istense de
Bir daha geri alınamaz
Kırıcı sözler gibiydi

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 185.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 159.

Tartışıp dururduk yollarda
Hızla çevirirdi başını
Çiçek aşısı gibi bakardı
Seğirtir karşı kaldırıma

Ötekiyse nasıl incelikli
Türkçe sığmazdı ağzına
Bir ilçeyi sever gibi
Yürürdü odalarda

Parmakları her yana döner
Bir yetenek gibi gelişirdi
Dursuz duraksız güdülerime
Bir şeyler katardı düşüncemsi

Birinin ısırığı badem şekeri
İç kaslarıyla uçar biri
Yüz kez yırtılmıştır gömleğim (otobiyografik öge)
Doksan dokuz kez de dikildi

Kısacası o yıllarda ben
Hayatım karışık çantam gibi (otobiyografik öge)
İki kişiyi birden severdim (otobiyografik öge)
Karnemde sevinç bir aşk iki. (humor)

“İnsan iki kişiyi sevebilir mi” sorusu üzerine kurulu olan Süreya’nın bu şiirinde otobiyografik ögelere rastlarız. Güngör Demiray’a âşık olup Zuhâl Tekkanat’ı hayatından çıkartmaya çalıştığı bir dönemde¹ yazdığı bu şiirde Süreya; iki aşk arasında kalmış, yaşadığı iki ilişkinin gelgitlerini bir öğrenci karnesi üzerinden göstermiştir. Hayatının bu zorlu dönemini tanımlamak için kullandığı humor, hoş bir gülümsetme yaratır okurda.

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 194.

BEYAZ KAR / LA BLANCHE NEIGE¹

Melekler gökyüzünde melekler (yineleme)
Subay gibi giyinmiş biri
Aşçı kıyafetinde öbürü
Ötekilerse şarkı söylemekteler

Gök renkli güzel subayım

Tatlı bahar Noel'den çok sonra

Güzel bir güneş takacak (sentaksta değiştirim)

Madalya olarak sana (humor) (ironi)

Kazları yoluyor aşçı (humor)

Ah! yağ ey kar

Yağ ki tutayım

Sevgilimi kollarımın arasında (aşk) (hüzün)

Apollinaire'in ölüm temasını işlediği bu şiirinde, bir çeşit tecahül ü arif, yani güzel sebep bulma sanatı görüyoruz. Apollinaire, karşıt kavramları yan yana kullanmakta ustadır. "Bu şekilde de tüm yenilikleri deneme hevesiyle cesur anlatım biçimleri"² kullanır. Bu şiirinde de ölümün, bu dünyadan uzaklaşan ruhun, toprağın altına girecek bedeninin hüznünü hissettirmemek adına beyazlık, masumluk çağrışımıyla "kar" sözcüğünü tercih etmiştir. Ve beyazlıkla melek, aşçı kıyafeti, kaz bağdaştırmaları yapmış; ardından da sevgilisinden ayrılmamak adına karın yağmaya devam etmesini istemektedir. Bu şiirdeki humor ögesi, maalesef ölüm temasının arka plana çekilmesine müsaade edememiş, yeterli düzeyde gülmece ögesi yaratamamıştır.

ONLAR İÇİN MİNİBÜS ŞARKISI³

Eşyanın konumunu biçimini rengini almışlardır

Koltuğa oturdular mı koltuğun boyuna eklenir boyları

Pat pat pat diye gülerler bir motosiklet neşesiyle

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 55. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 82.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 12.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 130.

Ama zariftirler de bir bisiklet kazasında ölmeyi akıl edecek kadar,
Patatesin ağaçtan mı koparıldığını tartışacak kadar naiftirler de,
Hakçası bilmedikleri yoktur, bütün balık adlarını bilirler bir kere,
Lunapark beğenisiyle düzenlenmiştir yatak odaları,
Kadınlılar nişanlıları kendilerine ada falan armağan ederler
Dardırlar da, söz aramızda, çekecek kullanarak işlemde bulunmak gerekir,
Bayramlarda trafik noktalarına gül lokumu kutuları bırakırlar,
Ulusçudurlar bunun kanıtı olarak viskiyi kâseyle içerler
Ama batılıdırlar da lahmacuna havyar sürecektedir,
Hekimdirler güneş gözlüğüyle kürtaaj yaparlar başarılılar da
Şapkaları güzel bir niyet gibidir, öfkeleri dört mevsim reklamı,
Lirik değillerdir olmayı da istemezler zaten isteseler de olamazlar
Ama hamarattırlar uyku hapları ve bir sürü zımbırtıyla ölümü magazinleştirecek
kadar;
Padişahırlar ferman çıkarmışlardır: hareme patlıcan ve hıyar ancak kıyılarak
sokulabilir;
Sikke kesmişlerdir badem yaprağından ince kırağı tanesinden yeğni;
Tecimendirler yüzyıllar boyunca karılarına hükümdarların
sataşmasını ağırca bir vergi olarak kabullenmişlerdir.
Düşünürdüler de ölülerin aile albümlerinden toplumbilim kuralları çıkaracak kadar,
Dalgacı görürler her şeyi çiçek sayırlığını omuriliklerinde geçirmişlerdir;
Efedirler, Nazilli'de Uzunçarşı onlarıdır törenlere madalyalarla katılırlar
Ama yük kamyonları Denizli'den geçerken plaka değiştirir
Ve sakıngandırlar sokakta konuşurken sırtlarını duvara verecek kadar;
Düğünlerinin provası yapılır sünnetlerinin de ölümünün de
Kefenleri de kundakları gibi özenle hazırlanır ve aynı renktedir:
Kızlar için pembe-beyaz oğlanlar için beyaz-mavi
Dünya müzesinin en renkli portreleridirler
Tarihin sabıka kaydında fotoğrafları
Önden güleç ve edilgin yandan keskin ve firavun;
Dilenciler ve genelev kadınları üstüne sayısız özdeyiş yatar kursaklarında,
İçlerindeki sevgi insanları atlayarak hayvanlara yönelmiştir
Özellikle kedilere ve köpeklere karşı iyice duygusaldırlar iki gözleri iki çeşme,
Öldürmemektir felsefeleri bir karıncayı bile, ama yaşatmayı bilmezler,

Bönlükten korkarlar, gezgin köftecilerden adamakıllı korkarlar
Fotoğrafın arabından ödleri kopar
Öğretmenlerden de korkarlar nedense
Ama elbet yerine göre gözüpektirler de
Sigaralarını yüksek fırından yakacak kadar;
Çincede demagoji olanağı var mıdır?
Arpaçay ne ilçedir?
Atçalı Kel Memet mi Manisalı Kör Bayram mı?
Yarın mı öbürgün mü?
Sorulardan korkarlar;
Yine de yanıtları hazırdır her şeye:
...dığı gibi, ...mekle birlikte, ...na karşın;
Olasılığa tanrı gibi taparlar da olağandan ödleri kopar,
Doğuran atı güzel bulur
Eski Anadolu-Bağdat demiryolu ortaklığının kitaplığında
Ve bir takım belletenlerde adları geçer,
Noterler tutar güncelerini,
Yönetmendirler kurul başkanındırlar
Japon feneri ya da uçurtma tadı taşıyan senetlerden
Zamanaşımı süresi dolmadan tüyüp gider imzaları,
Kimi sözler onlar için kullanılır: saygın, ünlü, şahane
Kimi sözler onlar için de kullanılır
Kimi sözler onlar için kullanılamaz
Kimi sözlerin kullanılmaması doğrudur
Kimi sözler hiç kullanılamaz
Haşhaşla çalıştırırlar güzellik enstitülerini
İşbirlik konusunda yücegönüllüdürler Svidrigaylov'luk taslarlar
Gerçekte su katılmadık birer Lujin'dirler
Taşarondurlar,
Yine de
Göçmen kuşların durumu söz konusu olunca
Bir yerlerinden birkaç Ahmet Cemil birden çıkarabilirler;
Dibe çökerler devinim evrelerinde
Durgun dönemlerdeyse kurbağa pislikleri gibi

Yan yana omuz omuza bitişe bitişe

Suyun yüzüne yükselirler

Giderek renkleri koyulaşır

Avukattırlar

Günoğludurlar

Nilüferleri kararta kararta

Kalırlar orda.

Cemal Süreya şiirindeki ince alay, humor için göndermelerle dolu “Onlar İçin Minübüs Şarkısı” şiiri en güzel örneklerden biridir. Cemal Süreya halka inmek veya çıkmak sayıklamalarından vazgeçilmesi gerektiği kanısındadır, o “halkla özdeşleşmek çabasındadır. Çiçeği aykırı dalda açmıştır ama, minibüs şarkılarını da dinlemenin gereğine inanmaktadır.”¹ Bu sebeple Süreya “ortalama insanın yazıklanmayla, bürokrat ve aydınların keskin bir öfkeyle eleştirildiği”² bu şiirde, toplumsal eleştirisini de espriyle ve humorla sunar. Türkiye’nin sosyal yapısı üzerine ileri sürdüğü düşünceleri sıralarken yaptığı göndermeler anlaşılırsa, şiirlerinin anlam boyutu daha da genişler. Ama bu göndermelerin anlaşılmadığı uzak zamanlardan okunurken de, bu ve benzer şiirleri anlamlıdır. Çünkü öncelikle şiirdir; diğer siyasi şiirlerden de bu yönleriyle ayrılır. Süreya adeta Nazım Hikmet’ten sonra “ayrı bir biçemle toplumcu şiir yazılırsa nasıl yazılacağı”³ nı gösterir.

ZAROPOG KAZAKLARININ İSTANBUL SULTANI’NA CEVABIDIR /
RÉPONSE DES COSAQUES ZAPOROGUES AU SULTAN DE
CONSTANTINOPLE⁴

Sen Barabbas’tan da suçlu

Sen ne iblissindir sen

Kötü melekler gibi boynuzlu

Çamurla çirkefle beslenen

Senin namazın kılmak olur mu

¹ Perinçek, ve Duruel 213.

² Mehmet Doğan 310.

³ Mehmet H. Doğan, “Türk Şiirinde İkinci Yeni Dönemeci,” *Hece Türk Şiiri Özel Sayısı Mayıs-Haziran-Temmuz 2001*: 98.

⁴ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 68. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 52.

Sen Selanik'in kokmuş balığı
Mızrakla oyulmuş gözlerin
Korkulu düşlerin geniş halkası
Bir koyverişte fırlamışsın
Bozulunca ananın bağırsakları

Sen Podolya cellatı tiryakisi
Nice derdin çıbanın irinin
Sen domuz burnu beygir gerisi
Bakalım dillere destan servetin
Sürüyle hastalığını giderecek mi

...

1676 Zuravno (İzvança) Antlaşması'na göre Osmanlı egemenliğine geçmesi gereken Zaporojyalı Kazaklar, efsaneye göre Sultan IV. Mehmed'e hakaret dolu bir mektup yazıp kafa tutmuşlar. Mektup, Sultan'ın unvanlarını alaya alan, ağır hakaret ve müstehcen ifadelerle doludur.¹ Bu efsaneyi şiirleştiren şair, şiirinde aynı havayı vermek üzere humora yaslanır ve en sert şiirlerinden birini yazar.

Yukarıdaki şiirlerde tek tek incelendiği üzere, Apollinaire ve Süreya'nın şiirinin vazgeçilmezi humor ile ironi olmuştur. Sürprizli, şaşırtmacalı anlatım, beklenmedik bir son, bıyık altı bir gülümsetme şiirlerinin içinde eriyip gitmiştir. Hatta her ikisi toplumsal eleştirilerini de humorla sunmuştur. Hem Süreya hem de Apollinaire'de humor, hüznün bileşeni gibidir. Hayatın acı bir yanı varsa ardından bir gülmece ögesi illa ki gelir, o da humorla olur.

“Süreya, çağdaş şiirin okuyucuyu şok etmek istediğini ve zekaya dayandığını belirtir. Humor ise okuyucuyu şok etme yollarından biridir.”² Bu söz, hem Süreya hem de Apollinaire için geçerlidir. İkisi de şiirinde okurunu şaşırtmak ister. Okurun rahatını bozmak, onu düşünceye yöneltmek, dürtmek hoşlarına gider. “Mizah ise,

¹http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Sultan%C4%B1na_Mektup_Yazan_Zaporojya_Kazaklar%C4%B1

² Metin Necmi Koç, *Cemal Süreya'nın Düzyazılarında Şiirle İlgili Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2006) 95.

benin kendi bilinçdışına uyguladığı bastırmayı aşmanın en yüksek basamağıdır.”¹ Bu en yüksek basamağı her iki şairin de şiirinde humorla görürüz. Üstelik “okuyucunun beklentilerini karşılıksız bırakan bu anlatım tarzı, bir taraftan şaşırtırken, diğer taraftan da estetik bir tat oluşturur.”² Süreya’nın dediği gibi “dilde zekâ yangınları çıkarır.”³ Son sözü yine humorlu bir şiiriyle Süreya söylesin:

TABANCA⁴

Sigara içenlere ateş etmeyiniz

Evli bir kadınla rakı içerken

Rozet gibi göğsüne takmış cesaretini

Ben Mitridat’tan sözettim siz etmeyiniz

(telmih)

Eski bir Osmanlı paşası gibi

Feodaliteyi süpüren bıyıklarıyla

İstanbul, İstanbul uzakta

İstanbul’a ateş etmeyiniz

Tutalım yanılıp ateş ettiniz

Şeker Ahmet Paşa’nın resimlerini

(telmih)

Eski hececilerin şiirlerini bir de

(telmih)

Ben çok seviyorum siz de seviniz

4.3. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire’in Şiirlerinde Ölüm Teması

NOT: Altı çizili satırlar Süreya’nın ve Apollinaire’in şiirlerinde yer verdiği ölüm temasına işaret eder.

Ölüm, doğan her şey için kaçınılmaz olan olgudur. Ancak bunu kabullenmek güçtür. Kimi için ölüm, sonsuz bir âleme doğru yapılan bir yolculuk iken; kimi için bir son, bir bitişdir. Aslında ölümü bu kadar trajik yapan da ölen kişinin ardında bıraktığı hatıralar ve boşluklardır. Bu durumda kişiye acı veren de ne zaman, nerede

¹ Alper 84.

² Mehmet Doğan 143.

³ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 195.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 53.

ve nasıl yaşayacağı kendi ölümü değil, sevdiklerinin ölümü olur.¹ “Ölen her yakın içimizdeki kendiliğimizin de biraz ölümü olur. Onun yasını tutarken, ona ağıt yakarken aslında yitirdiğimiz kendilik ve nesne tasarımıımızın bir kısmına ağıt yakıyoruzdur. Yani benliğimizin bir parçasını yitiriyoruz.”² “Kişi bu durumda, ölüm düşüncesine başkalarının ölümüyle sahip olmakta ve kendinden önce onları kaybetmekle ölüm üzerinde düşünmeye başlamaktadır. Ölüm, böylece hayatın içerisinde her an dinamik bir şekilde olduğunu kişiye hatırlatmış ve yaşamını/kendisini yeniden sorgulaması için de fırsat vermiştir.”³

İşte bu nedenlerle şair için ölüm, onunla bağlantılı yalnızlık ve hüznü; vazgeçilmez birer temaya dönüşür. Cemal Süreya ve Apollinaire de şiirlerinde sıkça bu temalara yer verir. “Varoluşçular açısından yaratma eylemi insanın, sanatçının ölüm gerçeğiyle yüzleşmesiyle ilgilidir. Ölüm düşüncesi insanı hakiki varlığa, bireyselliğe ve özgürlüğe götürür ve bu da yaratıcılığın olmazsa olmaz koşullarındandır. Trajik konumunun; kendisi istemese de bir gün ölüp gideceği gerçeğinin farkında olmanın sanatsal yaratı için çok büyük önemi vardır.”⁴

Cemal Süreya'nın şiirine ölüm teması, kendi hayatına damgasını vuran şekliyle ve silinmeyen izleriyle yansır. Süreya'nın erken yaşta kaybettiği kardeşi, annesi, daha sonra babası; yaşı ilerledikçe sevdiği şair arkadaşlarının ölümleri şiirine girer. Süreya'nın bakış açısı, hayatındaki en büyük acılarından biri olan annesinin ölümüyle biçimlenmiştir; ama o anne imgesini çoğu zaman “kadın”la bağdaştırıp öyle kullanmıştır. Annesi onun için “tükenmez bir kaynak, sonsuz bir özlem... Üvey annelerle, yatılı okullarla, yalnızlıkla, yoksullukla geçen çocukluğuna kök salar annesi. Anılarıyla büyür ve her anıyı içinde büyütür. Giderek derinleşir acısı, hayatına, şiirine siner. Sevdiği her kadında annesini arar. Sevdiği her kadın öbür yarısıyla annesi olur. Bu arayış, ‘Beni Öp Sonra Doğur Beni’de doruğa ulaşır.”⁵ Kitaplarına alacak değerde görmediği ama yayımlanan ilk şiiri olan “Şarkısı-Beyaz” ise şiirin, onun acısıyla başlayıp bittiğini gösterir niteliktedir. Şair, annesini

¹ Robert C. Solomon, ve Jeff Malpas, *Ölüm ve Felsefe*, çev. Nur Küçük, (İstanbul: İthaki Yayınları, 2006) 296.

² Alper 46.

³ Nilüfer İlhan, “Cemal Süreya'nın Şiirinde Ölüm Teması,” *Turkish Studies* 6/2 (Spring 2011): 474.

⁴ Alper 22.

⁵ Perinçek, ve Duruel 22.

“yitirmiştir ama imajiner (hayali) olarak saçlarını en derininde, kimselerin görmediği koynunda saklamaktadır. Onun yasını, bir parçasını yanında taşıyarak, kendinin kılarak azaltmaya çalışmaktadır.”¹

ŞARKISI - BEYAZ²

Ayıcılar geçti, affedilmemiş insanlar geçti

Şehirler taş yürekliydi Şarkısı - beyaz (acı)

İnsanların büyük rüyaları vardı (hüzün)

İnsanlar bir ölümle öldüler ki (otobiyografik öge)

Sevgiler arasında şaşırıp

Bir unuttular ki deme gitsin.

Ben olanca kuvvetimle

Halatlara asılıyorum nafile (acı)

Ben ayrı düşmüşüm bir kere

Ayrı düşmüşüm insanlardan. (ötekilik) (hüzün)

Bu yıldız tutmaz mavilikte

Ne deniz ne köpük kâr eder bana.

Arada bir ağlamak için (acı)

Onu kocaman ellerimle sevdim.

Ölüm daha saçlarına gelmemişti Şarkısı - beyaz

Saçlarını kestim, şarapla ıslattım

Saçlarını koynumda saklıyorum

Arada bir ağlamak için. (acı)

...

Psikiyatr Yusuf Alper Süreya'daki ölüm travmasının sonuçlarını şöyle açıklar: Küçük yaşta annesinin ölümü, “üvey anne zulmü, okulda arkadaşlarının Kürt oluşuyla ilgili olarak onur kırıcı tutumları, daha büyükken farkına vardığı o çok sevdiği amcasının ortak malları kendi üstüne geçirerek ailesini yoksul bırakması

¹ Alper 67.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 277.

şairimizde büyük düşkünlükleri yaratmış, dünyanın ve insanların kendi zihnindeki gibi tümüyle iyi, güzel, beyaz olmadıklarını anlamıştır. Bu düşkünlükleri onu depresif bir sürece yöneltmiş, sıkıntılar yaşatmış ve yüceltme düzeneğini kullanarak sanat yaratma yoluna sokmuştur... Temel amacı olması gerektiği gibi dünyayı güzelleştirmektir... Tüm yazılanlar aslında yitirilmiş güzel, insani değerlere bir ağıt olarak ortaya çıkmaktadır. Bir gün bu güzel dünyadan istemeden çekip gitmek zorunda olmamızın ağıtı. Ölümlü oluşumuzun.”¹ Henüz dört yaşındayken kardeşi Kemal’in ölümünün izleri belleğinden gitmeyen² Süreya, bunu bir ağıt şeklinde “Bir Kış” şiirinde dile getirir.

BİR KIŞ³

Bir kış göğü gibi o saat alçalar ölüm.

Yalnız işitme duyusu kalır ortada.

Asya kentleri yürür dururlar.

Höyükler burnumda hızma.

...

Bu şiirde ölüm, kışın gökyüzünün olduğu gibi kasvetli çizilmiştir. Üstelik alçalan gökyüzü, ölümü yakınlaştırdığı gibi hüznü, acıyı da beraberinde getirmiştir. Ayrıca “bütün görüntüleri silen ölüm, işitme duyusuyla varlığını hissettirmiştir. Ölümün işitme duyusuyla kodlanması, ölümle gelen acının söze dönüşmesi olan ağıtı çağrıştırmaktadır.”⁴

Süreya, babasının gerçek ölümünü anlattığı “Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin”de ise oldukça serttir. Babasının trajik ölümünü gözler önüne seren bu şiirde ölüm “hüzünlerden sıyrılmış, çıplak, sarsıcı bir gerçeğe”⁵ dönüşmüştür; ama her şeyiyle gerçek bir ölümdür.

¹ Alper 51.

² Süreya, *Günler: Deneme* 26.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 257.

⁴ İlhan 475.

⁵ haz. Duruel, *A’dan Z’ye Cemal Süreya* 41.

YUNUS Kİ SÜTDİŞLERİYLE TÜRKÇENİN¹

...

Sen ki gözlerinle görmüştün 57'de

Babanın parçalanmış beynini

Kâğıt bir paketle koydular mezara

İstesen belki elleyebilirdin de

Ama ağlamak haramdı sana

O günler istesen de istemesen de

Boğazında buruldu kaldı Türkçe

Mevsimlerin tülüne sarılı halde

Yıllarca dinlendirdin acını

Utandın ondan korktun bir bakıma

Sakladın geleninden gideninden;

Ve sen daha nice rastlantılarla

Nice suçsuzun başında bulundun ki

Göğe urmak ister gözbebekleri

(dilde sapma)

...

Apollinaire'de ise ölümden daha beter olan babanın yokluğunun yarattığı ruh halini şiirlerinde yakalamak mümkündür. Ancak bu durum ölüm teminden ziyade, kendini küçük görme, hor görülme ve öteki hissetme şeklinde gösterir. I. Dünya Savaşı'na katılmadan önce yakınlarının ölümüyle sarsılmamış olan Apollinaire'de ölüm, somut değil soyut izler taşır. Necati Cumalı, Apollinaire'in ölüm ile ilgili düşüncelerini şöyle özetler: "Apollinaire'in mistik heyecana çok yabancı olduğu kanısındayım. Yeni Düşünce bildirisinde fizik üstünden en ufak bir iz görünmez... Doğuştan iyimserliği yaşamaya olduğu gibi ölüme de onu körü körüne, inanmaya itiyordu."² Tıpkı "Alacakaranlık"ta olduğu gibi. Sevgilisi Marie'ye yazılan bu şiirdeki kızın anormal davranışları, onu ölümlerin gölgesinin yani belki de cinlerin yoklamış olmasına bağlanır. Ölümle gerçek bir bağlantı kurulmaz. Apollinaire gerçek ölümle tanışmadan önce aslında öbür dünyayı pek de umursamaz.

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 95.

² çev. Cumalı 60.

ALACAKARANLIK / CRÉPUSCULE¹

Marie Laurencin'e

Ölülerin gölgesi yoklamış onu

Gün batarken otların üzerinde

Soyunur da çırlıçıplak soytarı kız

(erotizm)

Seyreder vücudunu küçücük gölde

(erotizm)

...

Apollinaire'in ilk dönem şiirlerinde ölüm, gerçekçi bir zemine oturmaz; çoğu zaman humorla birlikte yürür. Bazen de gerçeküstü öğeler taşır, tıpkı "Ölüler Evi"nde olduğu gibi. Ölülerle yaşayanların bir arada olduğu masalsi bir atmosfer içinde anlatılan bu şiirde, ölüme humor ve ironi katılarak absürt bir âlem yaratılmıştır.

ÖLÜLER EVİ / LA MAISON DES MORTS²

Maurice Raynal'a

Hemen yanı başındaydı mezarlığın

(sentaksta değiştirim)

Ve onu bir dehliz gibi kuşatırdı ölüler evi

Vitrinleri içinde

(sentaksta değiştirim)

Butiklerdeki gibi

Surat asardı mankenler sonsuzluk için

Ayakta gülümsemek yerine

(zıtlık)

On beş ya da yirmi gün oldu Münih'e geleli

İlk kez ve bir rastlantı sonucu girmiştin

Bu تنها mezarlığa

Ve takırdıyordu dişlerim

En güzel giysileriyle bir sergideymiş gibi

Mezara girmeye hazırlanan

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 28. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 64.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 31. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 66.

Bütün bu kentsoylular önünde

Birdenbire

Belleğim kadar hızlı

Yeniden canlandı gözler

Bir camısı cisimden bir başkasına

Gökyüzü kızılca kıyamet

Canlı

Ve Galile öncesindeki gibi

(telmih)

Sonsuza kadar dümdüz dünya

Örtüldü bin türlü durgun mitolojiyle

Elmastañ bir melek tüm canları kesti

Ve ölüler laf atıyorlardı bana

Öbür dünyadaki yüzleriyle

Ama davranışlarıyla yüzlerindeki hüznü

Azaldı biraz sonra

Yitirmeye başladı gerçekdışı görünüşünü

(gerçeküstü öge)

Gökyüzü ve dünya

Sevinçliydi ölüler

Cesetlerini görmekten kendileriyle ışık arasında

(gerçeküstü öge)

Alaya alıyor ve inceliyorlardı gölgelerini

(gerçeküstü öge)

Gerçekten

Geçmişteki özyaşamlarıymış gibi

...

Kayıklar bağlıydı

Bir limanda

Çözdük onları

Hepimiz bindikten sonra

Ve kürek çekiyordu bazı ölüler

(gerçeküstü öge)

Yaşayanlar kadar güçlü kuvvetliydiler

(ironi)

Yönettiğim kayığın ön tarafında

Bir ölü yârenlik ediyordu genç bir hanımla

(gerçeküstü öge)

Üstünde sarı bir elbise

Mavi kurdelalı siyah bir bluz

Ve başında eskimiş küçük bir tüy taşıyan

Kül rengi bir şapka

Sizi seviyorum

Diyordu ölü

(aşk) (gerçeküstü öge)

Güvercinin güvercini

(sentaksta değiştirim)

Gece böceklerinin de

Işığı sevmesi gibi

Geç kaldınız diyordu o zaman

Yaşamakta olan kadın

Atın bu yasak aşkı bir kenara şöyle

Evli bir kadını ben

Baksanıza parlayan yüzüğüme

Ellerim titriyor

Ağlıyorum ve ölmek istiyorum

(aşk)

Kayıklar varmıştı bir yere

Öyle bir yere ki hafif süvariler

Kıyıda nankı geldiğini bilmekteydiler

Sorular soruluyordu bıķıp usanmadan

Öylesine garipti kimi sorular

Yanıtlar da o derece saçmasapan

Gölmekten ölebilirdi insan

Ve ölü erkek dedi ki yaşıyan hanıma

Ne kadar mutlu olurduk birlikte

(ironi)

Su üstümüzü örtecek

Ama ağlıyorsunuz elleriniz titremekte

Hiçbirimiz geri dönmeyecek

Tekrar karaya çıktık ve döndük

Arada sırada sevişmekteydi sevgililer

(aşk)

Ve o güzel ağızlarıyla çiftler çiftler

(erotizm)

Gelişigüzel yürümektedirler

Ölümler yaşayanları seçmişti

Ve yaşayanlar

Ölü kadınları

Bazen bir ardıç ağacı

Bir hortlak gibi etkili oluyordu

Çocuklar havayı deliyordu

Çukur yanaklarıyla üfleyerek

Mürver veya

Kahkaha ağacından düdüklarini

Askerler o sırada

Tyrol şarkıları söylemekteydiler

Söylendiği gibi

Dağlarda

Kentte

Giderek küçülmüştü topluluğumuz

Konuşuluyordu

Tekrar görüşmek üzere

(yineleme)

Yarın görüşmek üzere

(yineleme)

Yakında görüşmek üzere

(yineleme)

Birahanelere giriyordu çoğu

(gerçeküstü öge) (ironi)

Bazılarıysa ayrıldılar bizden

Bir köpek kasabının önünde

(ironi)

Satın almak için akşam yiyecekleri eti

Calligrammes'ın (1918) ilk şiirlerinden olan “Tepeler / Les Collines” Apollinaire’in savaş ve ölümlerle tanışmasının izlerini taşıyan ikinci dönem şiirlerindedir. Her ne kadar bu şiirde de gerçeküstü öğeler, alaya uzanan humor ve ironiler söz konusu olsa da ilk dönem şiirlerindeki ölümün henüz çok uzakta olduğuna dair olan bakış kırılmıştır. “Tepeler / Les Collines”de ölüm artık her an, her yerde karşımıza çıkabilir; bir baloda, bir meydanda. Yaşam kadar gerçektir ölüm, mezarlık ve “Geleceği şimdiden bilinen zaman”. Apollinaire henüz cephede şahit olduğu acı ölümlerin tadına ulaşamamış olsa da, bu şiirde ölümle yakınlaşma ve onu kendisi ve etrafındakiler adına kabullenme vardır.

TEPELER / LES COLLINES¹

Paris’in üstünde bir gün

İki uçak savaşıyordu

Biri siyahtı öteki kırmızı

Alev alev yanmaktaydı oysa

Öğle vakti sonsuz savaş uçağı

Tüm gençliğimdi bunlardan biri

Öbürü ise gelecek zaman

Dövüşüyorlardı öfke içinde

Parlak kanatlarıyla hücumdaydı Cebrail²

(telmih)

Azraile karşı aynı biçimde

(telmih)

...

Çöller ve kavşaklar zamanıdır

Tepeler ve meydanlar zamanı

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 112. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 171.

² Kur’an-ı Kerim’de meleklerin kanatlarıyla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “*Hamd bütünüyle o Allah’a mahsustur ki, gökleri ve yeri herhangi bir örneği olmadan yoktan var etmiş, melekleri de ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapmıştır...*” **Fâtır Suresi 1. ayet** Fakat melekler bizim bildiğimiz şekilde maddi varlıklar olmadığından, burada bahsedilen kanatların kuş kanadı gibi bir şey olmadığı bilinmelidir. Bu ayette geçen ve kanat anlamına gelen kelime, “yön, güç, kuvvet” anlamlarına da gelmektedir. Bu konuda bkz. Mehmet Yaşar Kandemir, Halit Zavalı ve Ümit Şimşek, *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meali*, 1. baskı, 2. cilt, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2010) C: 2, 1493.

Ben buraya numaralar yapmak için gelmişim

Tılsımın rol oynadığı bir yerde

Daha inceliklidir ölüsü yaşamaktan

Bağlantımı kestim en sonunda

Doğal olan her şeyden

Ölmeye varım günaha girmeye aslâ

Dokunan bendim el süren de ben

O hiç el sürülmemiş olana¹

(cennet bahçesindeki yasak ağaç telmihi)

Ve yokladım hemen hepsini

Kimselerin düşleyemediğini

Ve sık sık tarttım ben

Ağırlığı olmayan yaşamı bile

Ölebilirim gülümseyerekten

Çoğu kez o kadar yükseklerdeydim

O kadar ki her şeye evlada

Garipliklere hortlaklara

(humor)

Ve hayranlıkla bakmak istemiyorum

Korkuyu kemiren bu oğlana

Elveda gençlik zamanın yasemini

Taze gül kokunu almışım ben

Romada çiçeklerle süslü

Maskelerle çelenklerle

Ve çingiraklarla yüklü arabalarda

¹ Yasak ağacın meyvesi Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: “*Biz de Âdem'e 'Ey Âdem! Eşinle beraber Cennet'e yerleşin, oradaki nimetlerden istediğiniz yerden bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz' dedik. Fakat şeytan ikisinin de ayağını cennetten kaydırды ve içinde buldukları nimetlerden onları ayırdı...*” **Bakara Suresi 35-36. ayetler** Aynı konu **A'râf Suresi 19.-22. ayetler** ile **Tâhâ Suresi 120.-121. ayetlerde** de anılmıştır. Yasak ağacın buğday, üzüm veya incir olduğu söylenmekte ise de bu konuda Kur'an-ı Kerim'de ve güvenilir hadis kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. **Tâhâ Suresi 120. ayette** şeytanın yasak ağaca “ebediyet ağacı” adı verdiği görülmektedir. Bu konuda bkz. Kandemir, Zavalısız ve Şimşek, 1. cilt, 24. Bu konu Tevrat'ta da anlatılmakta, orada da elma ifadesi geçmemektedir. Yasak ağaç için “iyiyle kötüyü bilme ağacı” ifadesi kullanılmaktadır. Bu konuda Tevrat'ta bkz. **Yaratılış Suresi 2, 15-17; 3, 1-13 ayetleri**)

Elveda gençlik beyaz Noel
Yaşamın bir yıldız olduğu zaman
Akdenizde bir sedef gibi
Yansıyışını izlediğim vakit
Çok daha parlak göktaşından

...

Gün olur acının zamanı gelir
Gün olur iyilik etme zamanı
Elveda gençlik işte geldi bak
Geleceği şimdiden bilinen zaman
Bu bilgiden hiç kimse ölmeyecek

...

Gerçekte nedir yaşam bunu söylemekteyim
Böyle türkü söyleyebildim tek başıma
Tohumlar gibi düşüyor türkülerim
Herkes susun siz ey türkü söyleyenler
Ayrıkotlarını karıştırmayın buğdayla

(seslenme)

...

Silindir bir şapka duruyor
Meyve dolu bir masanın ortasında
Eldivenler ölüdür elmanın yanında
Bir hanımefendi boynunu incitiyor
Kendini yutan bir beyefendinin yanında

(humor)

(erotizm)

Zamanın dibinde dönüyor balo
Ben öldürdüm o güzel orkestra şefini
Ve dostlarım arkadaşlarım için
Soyuyorum işte bu portakalı

(humor)(erotizm)

Şahane bir maytaptır onun tadı (erotizm)

Hepsi ölmüştür ve şef garson (gerçeküstü)

Gerçekdışı bir şampanya verir onlara (gerçeküstü)

Bir salyangoz gibi ya da

Bir şairin beyni gibi köpüren (acı)

Bir gül türkü söylüyordu o sırada (humor)

...

Altın kollar tutuyor bak yaşamı

Öğrenmeye çalışın o yaldızlı sırtı

Hızlı bir alevdir şimdi ne varsa

Üzerinde hoş mu hoş güller açan

Etrafa nefis kokular saçan

Her iki şairin şiirinde de önemli bir yere sahip olan humor, ölüm temasında da kendini gösterir. Ancak Apollinaire'in humorlu ölüm temalı şiirlerinde, ölüme uzaktan bir bakış söz konusudur ve gerçek ölümle burun buruna gelmeyen genç bir insanın bakış açısıyla alay tonu oldukça yüksektir. Süreya'nın humorlu ölüm temalı şiirlerinde ise, diğer humorlu şiirlerinde olduğu gibi acıdan kaçmak, uzaklaşmak için humora başvurma söz konusudur. Süreya ölümü dibine kadar, en acı haliyle yaşayan bir insanın duygulanımıyla ölümü şiirlerine yansıtır ve bazen de bu acıdan uzaklaşabilmek için humora başvurur. Süreya'nın henüz babasını kaybetmeden önce yazdığı aşağıdaki şiirinde, çocuksu bir söyleyiş ve humorla ölümü hafife alış olduğunu görürüz.

SİZİN HİÇ BABANIZ ÖLDÜ MÜ?¹

Sizin hiç babanız öldü mü?

Benim bir kere öldü kör oldum

Yıkadılar aldılar götürdüler

Babamdan ummazdım bunu kör oldum (yineleme)

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 26.

Siz hiç hamama gittiniz mi?	
Ben gittim lambanın biri söndü	(humor)
Gözümün biri söndü kör oldum	(benzetme)(yineleme)
Tepede bir gökyüzü vardı yuvarlak	
Şöylelemesine maviydi kör oldum	(yineleme)
Taşlara gelince hamam taşlarına	
Taşlar pırıl pırıldı ayna gibiydi	(humor)
<u>Taşlarda yüzümün yarısını gördüm</u>	(acı)
<u>Bir şey gibiydi bir şey gibi kötü</u>	
<u>Yüzümden ummazdım bunu kör oldum</u>	(yineleme)
<u>Siz hiç sabunluyken ağladınız mı?</u>	(yineleme)

Süreya'nın humorla işlenen diğer ölüm temalı şiirlerine baktığımızda yine Apollinaire'inkilerden farklı bir yaklaşım söz konusudur. Süreya'nın humorlu ölüm temalı şiirlerinde her ne kadar gülümseten, alay eden, küçümseyen bir yan olsa da, acı yine ön plandadır.

MARDİN¹

...

Ölümü doğrusu hiç düşünmedim

Ama düşündüm uzak kardeşlerimi

Hey bayan Erozyon budur dileğim

Bir gün parlatmak istersen beni

Göm beni ilkin bir güzel karart

...

Cemal Süreya'nın şiirinde ölüm, toplumsal bir eleştiri unsuru olarak da yerini alır. Süreya insanların birileri tarafından öldürülmesine "Cellat Havası"nda isyan eder. "Dünyada uygulanan ölüm yöntemlerinden olan giyotini, kurşunu, elektrik sandalyesini, baltayı ve ipi Göçebe'deki 'Cellât Havası' şiirinde acı bir gülümsemeyle eleştirir."² Birçok kişi, durum ve olaya telmihle güçlendirilen şiirde

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 118.

² İlhan 476.

“zulme karşı şiiriyle baş kaldıran İspanyol şair Lorca’ın da kurşunla öldürülmesi”¹
yerini alır.

CELLAT HAVASI²

Burjuva ihtilalinden sonra

Mösyö Giyotin yüz elli yıldır

Parisli bir avukat

Ve gözleri yaşlanır sabahları

(humor)

Okuduğu intiharlara

Sinyor kurşun. İspanya.

Asılıp gidebilir bakışlarımız

(humor)

Bir bulutun yedeğinde

Tabii Lorca gibi sizin de

(telmih)

Gözlerinizi bağlamazlarsa

Ya ne buyrulur Mister

Elektirik Sandalyasına

Kredi yatırım bir yana

(humor)

İyi özetler Amerika’yı

William James’ten daha

(telmih)

Sıçrayan kan selamlarıdır

Kaabil'e Ezra Pound'a

(telmih)

Parentez içinde Raskolnikov’a

(telmih)

Kelle bir şey anlamadan

(humor)

Emirler veredursun ayaklara

İşini bitirmiştir Herr Balta

Ey idama hükümlü yurttaş

Altından çekilince iskemle

¹ İlhan 476.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 56.

İdare edebilirsen soluğunu

Yaşarsın kısa da olsa bir süre

Çünkü ip Efendinin sunduğu

(humor)

Ölümler kibarca sürüncemede

Süreya için korkulan, ölümün kendisi değil; bir yakınının ölümü olmuştur. Sevdiklerinin zamansız ve erken ölümleri dolayısıyla ona göre “Hayat kısa, / Kuşlar uçuyor.”¹dur. Bunun için hayat her şeye rağmen dolu dolu sürdürülmelidir. Ancak hayatta ölüm de vardır. Ve Süreya için “Savaştan da kırıandan da olsa / Veremle de sıtmayla da gelse / Lacivert bir çingiraktır ölüm”². “Ölümün rengini sonsuzluk rengi olarak düşünüyorum. O zaman da karşıma maviler çıkıyor.”³ der Süreya. Aslında mavi; gökyüzü, su, deniz, aynı zamanda da sonsuzluk ve huzurun rengidir. Ancak özellikle Mezopotamya’da tapınak süslemelerinde lacivert, daha sonra cami ve kilise vitraylarında da mavi kullanılmıştır. Bu nedenle mavi, bu coğrafyada tanrısal lütuf ve bağışlanmayı ifade etmektedir.⁴ Böylece mavi renk, Süreya’da ölüme dek uzanır. “İki tanrı çeker arabasını / Ölümün, dağlara doğru.”⁵ diyen Süreya’ya göre ölüm, dağların öbür ucuna gitmektir. Bilinmeyen bir uzaklığa gitmek de yine sonsuzluk duygusunu çağırıştırır. “Arka Güneş” şiirinde “ölüm, korku ve acının üzerine hâkimiyet kuran, onları yönlendiren ve bir acıklı şarkı (ağıt) olarak söylenile gelen bir yazgıya dönüşmüştür.”⁶

Süreya’nın ve Apollinaire’in ölüm olgusuna bakışı oldukça farklıdır. Bu fark, ölüme yakıştırdıkları renklerde bile açıkça görülür. Çünkü ölüm Süreya’da mavilere uzanırken Apollinaire’de kırmızılara taşınır. Apollinaire’e göre kızıl saçlı bir güzeldir ölüm, bedeni gelip alır. Aşkın da rengi olan kırmızı, ateşin yakıcılığını çağırıştırır. Araştırmacılar, kırmızının doğada sık sık tehlike ile ilişkilendirilen bir renk olduğuna –ateş, kan gibi-; bu yüzden de renge karşı doğal tepkinin böyle bir ilişkilendirme olduğuna değinmiştir. Üstelik ölümün bir kadın olarak tasvir edilmesi, aşk gibi, insanın kaçmasının mümkün olmadığı bir cezbe düşündürür. Aşağıdaki

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 289.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 107.

³ Duruel, ve Perinçek 304.

⁴ Tevfik Fikret Uçar, *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım* (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2004) 53.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 67.

⁶ İlhan 477.

şiiirde hayatının muhasebesini yapan şair, ölümün kaçınılmazlığından ve vakti gelince ölecek insan için çekiciliğinden bahseder. Ve ölümün söylenemeyecek yanlarından dem vurur.

KIZIL SAÇLI GÜZEL / LA JOLIE ROUSSE¹

Hepinizin önündeyim işte tüm bilgeliğimle (konuşma dili)(otobiyografik öge)
Yaşamı bilirim ölümden de yaşayan birinin bilebileceğini (sentaksta değiştirim)

Aşkın acılarını ve hazlarını tattım

Ara sıra görüşlerimi kabul ettirdim

Birçok diller bilirim

Çok da gezdim

Savaşta topçuluk ve piyadelik yaptım (otobiyografik öge)

Başından yaralandım kloroform altında beyin ameliyatı geçirdim (otobiyografik öge)

Korkunç boğuşmada en iyi dostlarımı yitirdim

Eski ve yeniden bir insanın ne bilebileceğini bilirim

Ve bugün aramızdaki kavgaya aldırmadan

İşte dostlarım hepimiz için

Yargılıyorum şu uzun çekişmesini gelenekle yeniliğin

Düzen'le Serüvenin

...

İşte geliyor yaz şu yaman sürem

Gençliğim öldü nasıl öldüyse ilkbahar

Ey Güneş bu bir ateşten Us zamanı

(seslenme)

Ve bekliyorum

Onu izlemek için alacağı soylu ve tatlı biçimi

Yalnız kendisini seveyim diye

Geliyor ve beni çekiyor mıknatısın demiri çekmesi gibi

Büyüleyici görünümü var onda

Kızıl saçlı bir güzelin

(humor) (ironi)

¹ Apollinaire, *Şiirler* 9-11. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 313.

Saçları altından

Sanki güzel bir şimşek sürekli

Ya da şu çalım satan alevler

Solan çay-güllerde

Ama gülün durmayın gülün

Heryerin insanları özellikle buradakiler

Çünkü öyle şeyler var ki size söylemeye ben cesaret edemem

Öyle şeyler de ki siz izin vermezsiniz söylememe

Acıyın bana

Ancak her iki şairi de ölüm konusunda ortak bir noktaya bağlayan, su anıştırması olmuştur. Ölüm deyince iki şair de suya uzanmıştır.¹ Apollinaire'in "Ölüer Evi"nde yaşanların ve ölüerlerin bir arada kayıkla denize açılmasını görürüz. Büyük, açık bir denize açılmak, bilinmezliğe uzanmakla eşdeğerdir.

...

Kayıklar bağlıydı

Bir limanda

Çözdük onları

Hepimiz bindikten sonra

Ve kürek çekiyordu bazı ölüer

Yaşayanlar kadar güçlü kuvvetliyidiler

...

¹ İslam dinine göre ölen kişiyi defnetmeden önce yıkamak farzdır. Ölen kişiyeye bir anlamda son kez gusül abdesti aldırılır, aynı zamanda abdest alır gibi tüm azalarına sünnet olduğu üzere üçer defa su dökülür. Bu konuda bkz. İbrahim Kafi Dönmez, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 4. baskı, 1. Cilt, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997) 300-301. Hıristiyanlıkta ise suyun en önemli işlev gördüğü dini ritüel vaftizdir. Vaftiz, Hıristiyan topluluğuna giriş anlamına gelen bir çeşit ritüeldir. Hıristiyanlar, İsa'nın yaşayış ve ölümünün bütün etkilerini, vaftizle Tanrı'nın kendilerine aktardığına inanır. Vaftiz ayininde, bazı kiliseler vaftiz olacak kişinin başına su serperken, bazıları da vaftiz olacak kişiyi su havuzuna batırıp çıkarır. Bazı Hıristiyanlar ise, doğal mekânlar olan nehir ve gölleri tercih etmektedir. Bu konuda bkz. Thomas Michel, *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş: Dinler Tarihine Katkı* (İstanbul: Orhan Basımevi, 1992) 88-89.

Ölümün suyla bağdaştırılmasını benzer şekilde Süreya'nın "Ortadoğu II", "Düşüncesi Değil, Kendisi" ve "Göller Denizler" şiirlerinde de görürüz. Süreya'nın çoğu ölüm temalı şiirinde ortaya çıkan su imgesi, çocukluğunda ölümle kurduğu bir bağlantıyla mesela Müslüman cenazelerinin yıkanması gibi bir ritüelle ilgili olabilir.

DÜŞÜNCEİ DEĞİL, KENDİSİ¹

Çiçekleri sulayan adamın

Bir sürü adı vardır.

Üsküdar'a at yollar.

Fırat suyu bütün bir bölgeyi

Takma adlarla dolanmak

Zorundadır.

Ölüm güney yarımkürede

Çok sığ ve sonsuz geniş

Bir ırmaktır

Ganj da derler ona

Ölüm deyince

Zamansızlığın ortalarında

İstanbul'da enderun ağaları

Padişahın buyruğuyla

Kartopuna tutar birbirini

(humor)

Ölüm; bu şiirde geniş bir akarsu olan ve Hintlilerin kutsal nehri Ganj'a benzetilir. "Ganj, Hintliler'de günahattan arınmanın ve ölümsüzlüğe erişmenin sembolü olan mistik bir ırmaktır. Ölüm üzerine düşünen şair, ölümün çizilmemiş hududunu Ganj'ın genişliği ve akışkanlığıyla bütünleştirir."² Süreya, Ganj nehrinden etkilenişini de şöyle açıklar: "Ölüm, Ganj ırmağı gibi bir yer mi (Bir memleket mi

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 230.

² İlhan 481.

ki)? Bu ırmağın genişliği ürküttü beni. Ara Güler ‘in yazdığına göre Boğaziçi’nin genişliğinin hemen hemen iki katı kadarmış. Denizler kaç para?’¹

GÖLLER DENİZLER²

Ölüm mü,

Bir gölün dibinde durgun uykudasın

Denizler?

Tarılar karıştırır durur denizleri.

Denizin yaşama, gölün ise ölüme benzetildiği bu şiirde, durgun bir uyku olarak yansıtılmıştır ölüm. Uyku sırasında kısa süreliğine kaybedilen bilincin, ölümler birlikte sonsuza kadar yok olması açısından böyle bir yakınlık kurulmuştur. Benzer şekilde Süreya “Ölüm”³ şiirinde de bu sefer ölüm deyince bir ağaca sarılır. “Ağacın burada sığınılacak bir nesne olarak seçilmesi, ağaç kültürünün Türk mitolojisinde doğurganlığı simgeleyen bir canlı olmasını ve anne karnını işaret etmesini düşündürebilir.”⁴ “İster mağaralar ister ağaç kovukları olsun, koruyucu ve ışık tutucu anne bedenini içgüdüsel bir şekilde hatırlatmaktadır.”⁵ Freud’a göre “insan bir yandan ölümü ana koynuna (suya) bir dönüş kabul eder.”⁶ Büyük ihtimalle Süreya ve Apollinaire de bilinçli veya bilinçsiz şekilde bu sebeple ölümler suyu bağdaştırmaktadır.

Süreya, *Sıcak Nal* (1988) ve *Güz Bitiği* (1988) kitaplarında ölüm temasına önceki kitaplarına göre daha fazla yer verir. Yakın arkadaşlarının art arda gelen ölümü haliyle Süreya’ya ölümü daha çok düşündürtür. “Edip Cansever”⁷, “Turgut Uyar”⁸, “Mübeccel İzmirli”⁹ ve “Yaz Sonu”¹⁰ şiirleri buna örnek gösterilebilir. “Sanatçı dostlarının ölümü üzerinde bu kadar durması, hem yaşlanmanın getirdiği bir

¹ Süreya, *Günler: Deneme* 26.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 296.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 183.

⁴ İlhan 479.

⁵ Otto Rank, *Doğum Travması*, çev. Sabir Yücesoy, (İstanbul: Metis Yayınları, 2001) 84-85.

⁶ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, çev. A. Avni Öneş, (İstanbul: Say Yayınları, 2001) 42.

⁷ Süreya, *Sevda Sözleri* 204.

⁸ Süreya, *Sevda Sözleri* 209.

⁹ Süreya, *Sevda Sözleri* 180.

¹⁰ Süreya, *Sevda Sözleri* 210.

duygusallığın, hem de kuşağındaki kişilerin yaprak dökümü gibi bir bir hayatından çekilmesinin bir sonucu olarak görünmektedir.”¹ Süreya ölüme sık değinişini şöyle açıklar: “Bugünlerde ölümden çok söz ediyoruz. ‘Ölenler çoğaldı’; ‘Ölüm kol geziyor’ diyoruz. Değişen bir şey yok aslında. Bizler yaşlandık ve kuşağımızda ölümler başladı. Yoksa hayat süresinin biraz da uzadığı bir gerçek... Nasıl bir şey ölüm? Hiçbir şey yok ve kocaman bir su akıyor.”² İşte bu sözlerinde de görüldüğü gibi, ölümlerle su bağlantısı Süreya’da vazgeçilmez bir unsur olmuştur.

Aynı şekilde Apollinaire de hayatının son dönemini savaşta, cephede geçirmesinin tesiriyle ölüme, *Calligrammes*’ta (1918) *Alkoller* (1913) kitabından daha çok yer verir. “Tepeler / Les Collines”, Küçük Otomobil / La Petite Auto”, “Gölge / Ombre”, “Talim / Exercices”, “Var / Il y a” ve “Causus / L’Espionne” şiirleri buna örnek gösterilebilir. Apollinaire’in *Kaligramlar*’da ölüme daha fazla yer vermesinin nedeni yaşlanmadan ziyade, hem aldığı büyük yaranın ve geçirdiği ameliyatların tesiriyle kendi bedeninde ölümü hissetmesinin, hem de cephede şahit olduğu gerçekçi ama bir o kadar acı ölümlerin tesiridir.

VAR / IL Y A³

Sevgilimi alıp götürən bir gemi var (aşk)
Gece yıldızların doğduğu et kurtlarına benzer altı adet sucuk var (acı gerçek)
Sevgilime diş bileyen düşman bir denizaltı var (aşk)
Etrafımda mermilerin patlamasıyla kırılmış binlerce küçük çam var
Ordan geçen zehirli gazlarla körleşmiş bir piyade eri var (acı gerçek)
Köln’ün Nietzsche’nin ve Goethe’nin bağırsaklarında bizim her şeyi doğramışlığımız var
Geciken mektubu özlemişliğim var (aşk)
Cüzdanımda aşkımın birkaç resmi var (aşk)
Kaygılı yüzlerle geçen tutsaklar var (acı gerçek)
Topçuların parçaları etrafında koştuğu bir batarya var (acı gerçek)
Tek ağaçlı yoldan tırıs gelen posta gediklisi var (humor)
Söylentilere göre giyindiği ve karıştığı ufuk gibi görünmeyen ama

¹ İlhan 478.

² Süreya, *Günler: Deneme* 151.

³ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 143. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 280.

ortalarda dolaşan bir casus var

- Bir zambak gibi dimdik duran aşkımın büstü var (aşk)
- Atlantik’le ilgili radyo haberlerini merakla bekleyen bir yüzbaşı var
- Gece yarısı tabut yapmak için tahtaları kesen askerler var
- Meksika’da kanlı bir İsa’nın önünde bağırarak mısır isteyen kadınlar var (acı gerçek)
- Öylesine ılık ve yararlı Gulf Stream var (humor)
- 5 kilometre ötede haçlı dolu bir mezarlık var
- Dört bir yanda haçlar var
- Cezayir’de bu kaktüslerin üstünde Frenk incirleri var (humor)
- Aşkımın uzun ve yumuşak elleri var (aşk)
- 15 santimlik mermi kovanından yaptığım gidiş izni alamayan bir mürekkep hokkası var
- Yağmura tutulan eyerim var (humor)
- Tersine akmayan nehirler var
- Beni tatlılıkla sürükleyen aşk var (aşk)
- Sırtında makineli tüfeğini taşıyan bir Alman tutsak vardı
- Dünyada hiç savaşa katılmamış erkekler var (humor)
- Batı’daki savaşlara şaşkın şaşkın bakan Hindu’lar var (humor)
- Onları bir daha görüp göremeyeceklerini düşünürler içleri kararak
- Zira çok büyük boyutlara ulaştı görünmezlik sanatı bu savaşta

Apollinaire’in cephede gördüğü ayrıntıları tek tek anlattığı “Var / Il y a” şiirinde gerçek ölümle tanışmasına ve ölümü ensesinde hissetmesine şahit oluruz. Bu şiirde hem vatani saydığı Fransa için savaşmaktan gurur duyan bir askeri hem de onun yaşama arzusuyla hayata, sevgilisine ve yaşamın diğer unsurlarına tutunuşunu gözlemleriz. Ve tabii bu acı gerçekleri dile getirirken Apollinaire için humorsuz bir söylem mümkün değildir. Üstelik bu şiirde humora hayata tutunmanın önemli bir ögesi olan aşk da eşlik eder.

Yine cephede yaşadıkları üzerinden kurguladığı “Gölge / Ombre” şiirinde, bu kez nadir olarak karşımıza çıkan humorsuz söylem dikkatimizi çeker. Savaşta yitirilen arkadaşların sayısının fazlalığı; günden güne anıların sayısını azaltıp teke düşürür, her insan ayrı ayrıken ölenler çoğaldıkça tek bir askere/insana dönüşür.

Acımasız ölümün bir gölge biçimini alıp sürekli insanları takip ettiği cephede hafızadaki anılar, kayıpların sayısı artıkça büyük ama benzer bir yığın olur sonunda.

GÖLGE / OMBRE¹

İşte tekrar yanımdasınız

Savaşta ölen arkadaşlarımla anıları

Zamanın zeytini

Çokken teke inmiş anılar

Tıpkı yüz kürkten bir tek kürk yapılması gibi

Tıpkı gazete makalesi yapılması gibi binlerce yaradan

Dokunulmaz ve karanlık görüntü

Gölgemin değişken şekli

Sonsuzlukta siperde bir Kızılderili

Yanımdan sürünüp geçiyorsunuz gölge

Ama duymuyorsunuz artık beni

Artık tanımayacaksınız o tanrısal şiirlerimi

Ben sizi hâlâ gördüğüm duyduğum halde

Kaderler

Çok yönlü gölge güneş korusun sizi

Siz beni terk etmeyecek kadar sevenler

Ve toz kaldırmadan güneşte dans edensiniz

Gölge güneşin mürekkebi

Işığımın yazısı

Pişmanlıkların arabası

Alçakgönüllü bir tanrı

Süreya son dönemlerinde sadece ölümü düşünmekle kalmaz, kendine bir ölüm tarihi de seçer. Sıkıntılı günler, arka arkaya gelen arkadaş ölümleri ve yaşlılık psikolojisi ile 1994'te öleceğini hesaplar. "Kehanet 1985" şiirinde Lokman Hekim efsanesinden yola çıkarak kendi yaşam süresini yedi kırılmalı yaşamı olarak belirler. Bu şiirin yazılma öyküsünü röportajında şöyle dile getirir: "Üç yıl önce çok karamsardım. Kendime göre bir ömür uzunluğu biçmiştim. O şiir o'dur. Bunun için

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 135. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 217.

Lokman Hekim söylencesinden çıkış yaptım. Lokman Hekim'e uzun ömür verilmiş. Ve bunu kendisinin saptaması istenmişti. O da çok yaşayan bir kuşun, kartalın yaşama süresini temel almış. Kartalın 80 yıl yaşadığı varsayılıyormuş o çağda. Lokman Hekim yedi kartalın hayatını ardı ardına yaşamış. $7 \times 80 = 560$. Beş yüz altmış yıl yaşamış. Ben de kendime kırlangıcı seçmişim. Yedi kırlangıcın hayatını ard arda yaşamalıydım. Biliyorsun kırlangıç dokuz yıl yaşar. Gerisini hesapla işte.”¹

KEHANET 1985²

Lokman şair senin hayatın

Yedi kırlangıcın hayatı kadar

Altısını ardı ardına yaşadın

Bir kırlangıcın daha var.

Yaşamının son döneminde ölümün kapısını çalacağını anlayan Süreya, öldükten sonra yayımlanan son şiiri “Üstü Kalsın”da humorlu söylemini sürdürür. “Ömrünün geri kalanını Tanrıya bahşış olarak sunmasıyla bu trajik durumu hafiflettiğini görmek mümkündür... Şiirde, hayattan kopmak istemeyen, yaşadığı hayatı yücelten ve hâlâ yaşama sevinci içinde olan ancak ölümün erken gelmesiyle güzelliklerin biteceğine inanan bir”³ anlatıcı vardır. Bu nedenle de ölüm her zaman, 7’inde de 70’inde de zamansız ve erkendir. Çünkü yaşama doymak, yapacaklarını bitirmiş olmak, yeni günden bir beklenti ummamak çok da mümkün değildir.

ÜSTÜ KALSIN⁴

Ölüyorum tanrım

Bu da oldu işte.

Her ölüm erken ölümdür

Biliyorum tanrım.

Ama, ayrıca, aldığın şu hayat

¹ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 175.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 227.

³ İlhan 483.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 299.

Fena değildir...

Üstü kalsın...

Sonuç olarak Cemal Süreya ve Apollinaire, şiirlerinde sıkça ölüm temasına yer verir. Ancak şairlerin ölümü işleyişlerinde farklılıklar vardır. Cemal Süreya'nın şiirinde ölüm teması, erken yaşta annesini kaybetmiş olmasının etkilerini taşır. Apollinaire'in şiirlerindeki ölüm teması ise iki dönemde değerlendirilebilir; I. Dünya Savaşı'na katılmadan önceki ve sonraki şiirleri olarak. Apollinaire ölüme yakından şahit olana dek ölümü şiirinde soyut bir öge olarak işler. Gençliği ve yakınlarından birinin ölümüyle tanışmaması dolayısıyla ölüm ilk dönem şiirlerinde onun için uzak bir kavramdır. Bu nedenle Apollinaire'in ölüm temasını işlediği ilk dönem şiirleri gerçekçi bir zemine oturmaz, hatta gerçeküstü ögeler taşır. Apollinaire'in ikinci dönem şiirlerine baktığımızda ise ölümün gerçekçiliğini, yakınlığını ve aniden oluşunu gözlemleriz. Apollinaire'in hayatının son dönemini savaşta, cephede geçirmesinin tesiriyle ölüme bakışı somutlaşmıştır. Savaş sırasında aldığı önemli yarayla ve geçirdiği ameliyatlara kendi bedeninde ölümü hissetmesi ve cephede şahit olduğu gerçekçi ve acı ölümler nedeniyle şiirlerindeki ölüm başkalaşır. Süreya'nın şiirinde ise ölüm hep acısıyla ve gerçekliğiyle başköşede durur; humorla birlikte anılsa bile.

Her iki şair de ölüme yaklaşımlarında humorlu söyleyişten vazgeçmese de, bu konuda birbirlerinden ayrılırlar. Süreya'nın humorlu ölüm temalı şiirlerinde her ne kadar gülümseten, alay eden, küçümseyen bir yan olsa da acı, ön plandadır. Süreya diğer humorlu şiirlerinde olduğu gibi acıdan kaçmak, uzaklaşmak için humora başvurur. Ancak Apollinaire'in humorlu ölüm temalı şiirlerinde, ölüme uzaktan bir bakış söz konusudur ve alay tonu oldukça yüksektir.

4.4. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Geniş Coğrafya Ögeleri ve Sinematografik Anlatım

NOT: Altı çizili satırlar Süreya'nın ve Apollinaire'in şiirlerinde yer verdiği coğrafi ögelere ve sinematografik anlatıma işaret eder.

Sinemanın hayatımıza girmesiyle “özellikle zaman algılamasının değişimi, klasik zaman süreğenliğini kırmış”¹tır. 19. yüzyılın sonlarında Bergson’ın zaman kavramı da sanatçıları derinden etkilemiştir. Aynı dönemlerde; James Joyce, Virginia Wolf ve Marcel Proust’un romandaki zaman ögesini, kronolojik zamandan uzaklaştırıldığını da düşünürsek bu durum şiirde de yeni algılamaları ortaya çıkarmıştır. Edebiyatın anlatım aracı sözcükler, sinemanın ise görüntüdür. Edebiyatçılara, sözcüklerle daha net görüntüler oluşturabileceklerini düşündürten bu yeni sanat, yeni bir bakış açısı getirmiştir. Apollinaire de sinemanın ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonunda bu yeni sanatın şiire yansımalarını deneyimlemiştir. Özellikle sinemada Apollinaire’i etkileyen şey, görüntülerin/resimlerin ardı ardına sıralanması olmuştur. Bunu şiire yansıtabilmek için de adına “Eşzamanlılıklar” dediği bir teknik geliştirmiştir.

Süreya ise şiirlerindeki canlı imgeler ve yaşamının getirisi olan göçebelik unsurunun da tesiriyle şiirinde sinematografik anlatıma yer vermiştir. Hatta görüntünün daha doğrusu sinema/TV’nin şiire üstün gelemeyeceğini dile getirmiştir. “Görsel çağdayız, görüntü her şey. TV’deki bir anlık gösterimi, bir filmin tek bir karesini düşünelim. Onların ortaya koyduğu, vurguladığı gerçeği on bin sayfalık yazı görünür kılamayabilir. Ama bir dizenin bir cümleinin gösterdiği gerçeği de binlerde görüntü, yüz saatlik bir film görünür kılamayabilir. Yazının, özellikle de şiirin böyle bir olanağı var.”² diyerek şiirin görüntüye yenilmeyip yoluna devam edeceğini vurgulamıştır.

Şiirde yer verilen coğrafi unsurları ise, birçok yönden ele alabiliriz: yaşanılan yer; medeniyet, tarih, kültür, siyaset, birikim; şairin yaşanmışlıklarının izi olarak otobiyografik bir unsur ve bunlara eklenecek daha birçok nokta. Süreya ve Apollinaire’de coğrafyanın kullanılışı farklılaşır. Apollinaire şiirinde coğrafyayı yaşanmışlıkların izi olarak; Süreya ise daha çok medeniyet, tarih ve kültür bağlamında ele almıştır. Her ne kadar her iki şairin de hayatları göçebe bir biçimde geçmişse de; Süreya’nın göçebe ruhu, şiirinde, hem yaşantısının izlerini sürer hem de anlatımını coğrafyadan aldığı dayanakla güçlendirir. “Cemal Süreya coğrafyanın

¹ Seçil Toprak, *Selim İleri’nin Eserlerinde Sinema ve Edebiyat İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2007) 1.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 65.

şairidir. O'nun şiirinde coğrafya boyutu tarih boyutunun önüne geçer. Başka deyişle mekân boyutu, zaman boyutunun önündedir. Coğrafya üzerinde harekettir Cemal Süreya'nın şiiri. Sürgündür, göçebedir, gezgindir.”¹

Cemal Süreya şiirindeki Apollinaire etkisini en çok *Göçebe* kitabında görürüz; özellikle de aynı adlı şiirde. Kırık dizeler, uzak çağrışımlar, zıt imgeler Apollinaire'i andırır. Üstelik “Göçebe” şiiri, Süreya'nın şiirini özetleyen şiirlerindendir; ona özgü yeni imgeler, değiştirim, konuşma dili, ölüm, folklor, geniş bir coğrafya, yineleme, yalnızlık, humor, hüzn, siyasallık, telmih, “öteki”lik ve tüm bunlarla birlikte içinden çıktığı toprağa, Anadolu'ya olan bağlılığı ve Batı'ya uzanan kafası.

Sinematografik bir anlatımla Kars'tan kareler sunulan “Göçebe”de² Süreya, Anadolu coğrafyasının şehirlerine, yer şekillerine ama en çok Anadolu insanının doğasına yer vermiştir. “Bu, bir yolculukta görülenlerin kare kare, bazen yakın, bazen uzak çekimlerle aktarıldığı bir şiirdir. ‘Göçebe’nin kuruluşunda gözlemin önemli bir yeri”³ vardır. Anadolu insanını kapsayan⁴ bu şiir; Süreya'nın müfettişliği dolayısıyla Anadolu coğrafyasını karış karış gezmesinin, gerçek bir göçebe gibi yaşamasının izlerini taşır. Üstelik bu şiir coğrafyanın yanı sıra dolu dolu tarih de içerir: “Anadolu'nun bütün resmi olmayan tarihi bu şiirde”⁵ bulunabilir.

GÖÇEBE⁶

Sen sık sık gülen gülerken de

Sevecen bir Akdeniz çizgisini

(konuşma dili)

Sol yanına ağzının

İliştiren çocuk özenle

(sentaksta değiştirim)

Yabana mı atıyorum yani seni

(konuşma dili)

Yabana mı atıyorum saat altı buçukları

(yineleme)

¹ Perinçek 36.

² Mehmet Doğan 216.

³ Mehmet Doğan 182.

⁴ Perinçek, ve Duruel 162.

⁵ Metin Cengiz, *Cemal Süreya İkinci Yeni Bilincinin Kurucu Gücü* (İstanbul: Şiirden Yayıncılık, 2012) 100.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 61.

Çocuk ve Allah'ın en eski baskısını (telmihi)
Değil, değil bunların biri (sentaksta değiştirim)
Gözlerimin gemileri kuş istiyor (sapma)
Açılıp kapandıkça sevdam (zıtlık)
Kapanıp açılıyor bir mavi (yineleme) (zıtlık)
Şahmaran süt istiyor kefeninden (telmihi) (benzeşme)
Üç aylık ölmüş çocukların (sentaksta değiştirim) (ölüm teması)
Kerem ile Arzu geliyor Aslı ile Kamber (telmihi) (aşk) (değiştirim)
Ay kana kana batıyor

Ay kana kana batıyor (yineleme)

Eşkiyalar gecenin yangınıni izliyorlar uzakta

Kargapazarı dağlarını dolanan yaşlı ve öfkeli bir otobüsteyim

Jandarma daima nesirde kalacaktır

Eşkiyalar silahlarını çapraz astıkça türkülerine

Ve bu dağlar böyle eşkiya güzelliği taşıdıkça

Patronun karısını zimmetine geçirip

Amasya'dan Kars'a kaçmakta olan sayman yardımcısıyla (sosyal eleştiri)

Alevilikten konuşuyoruz uzun süre (ötekilik)

Yanımdaki hep bir gazetede Marilyn Monroe'nun resimlerine bakıyor (zıtlık)

Marilyn Monroe öldü diyorum ona (ölüm teması)

Ölümü siyah bir kakül gibi alına düşürmesini bildi

Şimdiyse cennette Nietzsche'nin metresi olması gerekir (humor/ironi)

Bunları diyorum daha ne varsa diyorum (konuşma dili)

İşte hiçbir sebep olmadığını sevişmemeye

İşte çocukluğumdan beri içimde bir önsezi olduğunu (yineleme)

Bunun bir gün birine rastlamak gibi bir şey olduğunu (yineleme)

Belki de bir günler bunun için Aydın'da bulunduğumu

Zaten nedense hep bir şehirden bir şehre yolcu olduğumu

İşte eflatun kakalı çocuklar olduğunu Kütahya'da

Ankara'da dokunak Yozgat'ta becerik olduğunu

Van'da güreşçi develer gibi süslediklerini kamyonları

İstanbul'da minarelerin lirik olduğunu köprülerinse dialektik

Acemi bir bulut bozuyor görüntüyü eski bir şarkı gibi

Bu şarkıyı ne zaman duysam aklıma
Sinirli bir elin uysal bir bardağa
Çok yukardan döktüğü bir içki gelir
Sonsuz ve olağanüstü bir bira
Köpüklene köpüklene biçimlendirir
Soyunarak ağlayan bir kadını (erotizm) (sosyal eleştiri)
Acı bilincinde sonrasızlığın
Ama bırakalım bırakalım bunları (konuşma dili)
Yoldan piyade erleri geçiyor tahta bavullarıyla ve büyük yakalarıyla
Ve faytoncular görüyorum
Yere basışlarındaki ağırlığı azaltmak için
Tanrısal bıyıklarıyla durumlarını paraşütlendiren (ironi/şaşırtmaca)

Kars'tayım bu ne biçim Kars bir kenarda (konuşma dili)
Pekala yalçınlık iddiasında bulunabilecek bir tepenin üstünde (konuşma dili)
Kars kalesi yükseliyor
Gökyüzünü Ankara kalesine göre daha soyut ve daha elverişli bir şekilde
Hırpalayan bu kale de olmasa
N'olacak bakalım hırpalayan bu kale de olmasa (konuşma dili)
Kuşkusuz artacak yalnızlığım sevgili çocuk (yalnızlık teması) (seslenme)

Biliyorsun ben hangi şehirdeysem
Yalnızlığın başkenti orası (yalnızlık teması)

Bir de yine sevgili çocuk (seslenme) (yineleme)
Biliyorsun kişi tutkularıyla
Yalnızlığını adlandırıyor o kadar (yalnızlık teması)

Arkada bir su devrile devrile akıyor
Rastgele bir ağaca soruyorum (yalnızlık teması)
Bir şey var sanki onu soruyorum (yineleme)
Değil orda diyor belki biraz daha ilerde (konuşma dili)
Tanrı meleğini ağırlamaya çalışan (ölüm teması)
Ataerkil bir aile gözümü alıyor

Dedelerin yüzlerinde erozyon

Silip götürmüş bütün evetleri

Annelerinse ağızlarında hiyeroglif

Babalarinsa ağustoslar atasözleri

Amcalarinsa avdan boş dönüyor elleri

Teyzelerse elleriyle yargılıyor gök güzelliğini

Ablalarinsa boyunları soru işareti

Ağabeylerse utançlarından emrah

Sıralanmışlar su boylarına

Bıçakla soyuyorlar kelimeleri

(sentaksta değiştirim)

Ya suya giden küçük kızlar

Onlar

Tıpkı o kuşlar gibi

Uçan daha bir süre

Sonra da vurulduktan

(sentaksta değiştirim)

Bir mezarın doğurduğu iştahlı bir çocuktur Anadolu şiiri

Ey şiir arayıcısı ey esrik kişi

(seslenme)

Şu son dönemecini de aşınca gecenin

Doğacak gün artık gündüze ilişkin değil

Bu ağartı ancak yürekle karşılanabilir

Bütün iş orda işte, ordan usturuflu geçmesini bil

(konuşma dili)

Tutsaksan ellerin sıvışır gider zincirlerinden

Ve balyozla vursalar mısralarına

(telmih)

Soylu bir demir sesi yükselir

(telmih)

Soylu büyük ve mavi bir demir sesi

(yineleme)

Ellerim gece yatisına çağrılmış

Ve

Telaşsız görünmeye çalışan bir Kafka gibi

Yüzüm giyotine abone

Enis Batur “Göçebe” ile Apollinaire ilişkisini şöyle dile getirir: “Kırık mısra ritmi, sözümona sarsak geçişler, çağrışıma yüklenen avare işlev, imgelerin birbirleriyle çekişen kefelere andıran aykırılıkları, dilimize hem de birkaç kez çevrilen ‘Zone/Bölge’ye ayarlıdır. Buradan bir ‘negatif beslenme’ yorumuna varmak için Apollinaire’in Cendars şiiriyle ilişkisini de aynı biçimde yorumlamak gerekir ki, bu bütün çağdaşların sigaya çekilebileceği bir perspektiftir. El alınmıştır. İyi ki de alınmıştır. ‘Göçebe’ günümüz şiirinin en güçlü, ekonomik, içli örneklerinin başında gelir. Nedir Cemal Süreya’nın Apollinaire’den öğrendiği? İçinde yaşanan dünyanın paramparça seyri içinden bütünlüklü, ama dağınıklığının haslığında çekinmeyen bir film kurmak. Göçebe, müthiş bir sinematografi de getirir.”¹

Apollinaire’in “Bölge / Zone”sinde de tıpkı Süreya’da olduğu gibi sinematografik anlatıma, geniş bir coğrafyaya, farklı kültürlere ait öğelere; ironiye, siyasete, değiştirimlere, aşka, hüzne, yinelemeye, telmihe, kendi yaşantısından izlere rastlarız.

BÖLGE / ZONE²

Nihayet sen de bıkmış olursun bu eski dünyadan

Çoban kızı ey Eiffel kulesi sabah sabah meliyor sürüsü köprülerin (seslenme)

Bıkmışsın eski Yunan ve Roma yapıtları arasında yaşamaktan (konuşma dili)

Burada antik bir havası vardır eski otomobillerin bile

Bir tek din kalmış yepyeni ve gösterişsiz (sosyal eleştiri)

Port-Aviation’daki hangarlar gibi

¹ Batur 5.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 19. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 39.

Bir tek sen eski değilsin Avrupa'da ey Hıristiyanlık
En çağcıl Avrupalı sizensiz Papa Onuncu Pius (telmih)

Ve sen pencerelerin baktığı sen
Bu sabah bir kiliseye girip günah çıkartamıyorsun utancından
Yüksek sesle türkü söyleyen prospektüsler kataloglar ve ilânlardır okuduğun
İşte bu sabahki şiirler ve düzyazılar için bir yığın gazete
25 santime hırsız-polis maceralarıyla dolu kitapçıklar var bir de
Ünlü kişilerin resimleri ve bin çeşit başlık

Bu sabah adını unuttuğum güzel bir sokak gördüm
Yeni ve temizdi borazanıydı güneşin (sentaksta değiştirim)
Müdürler işçiler ve güzel sekreter kızlar
Oradan geçiyorlar günde dört kez pazartesi sabahından
cumartesi akşamına kadar

Üç kez fabrika düdüğü çalınıyor sabahları
Kızgın bir çan havlar gibi çalıyor öğleye doğru
Tabelalardaki ve duvarlardaki yazılar
İlânlar levhalar papağan gibi bağırişiyorlar
Bu sanayi sokağının çekiciliğini severim
Paris'te Aumoont-Thiéville Sokağı ile Ternes Caddesi arasında

İşte o genç sokak ve daha küçücük bir çocuksun sen
Sadece maviler ve beyazlar giydiriyor sana annen
Çok dindarsın ve en eski arkadaşın René Dalize ile birlikte
Kilisenin törelerinden hoşlanıyorsun en çok (otobiyografik öge)
Saat dokuz gaz masmavi kısılmış yataktan sınışıyorsun
Kolejin küçük kilisesinde bütün bir gece dua ediyorsunuz

O sırada sonsuz ve tapılası ametist derinliği
Parlayan şânı dönüyor İsa peygamberin (telmih)
O güzel zambak hepimizin sulayıp büyüttüğü
O kızıl saçlı meşale rüzgârın söndüremediği
O kırmızı ve solgun oğlu acı çeken annenin
O dolup dolup taşan ağaç baştanbaşa dualarla

O çifte darağacı onurun ve sonsuzluğun
O altı köşeli yıldız (telmih)
O Tanrı'dır cumaları ölüp pazarları dirilen (ironi)
O İsa'dır uçmanlardan daha iyi göklere çıkan (yineleme) (telmih)
Dünya rekoru onundur yükseklerle çıkmada

Gözbebeği Gözün İsa'sı (telmih)
Beceriklidir yirminci gözbebeği yüzyılların
Bu yüzyıl da kuş olup göklere çıkıyor İsa peygamber gibi (telmih)
Şeytanlar başlarını kaldırıp onu seyrediyorlar uçurumlardan
Müneccim Simon'a öykünüyor diyorlar Yuda'da yaşayan (telmih)
Bağrışıyorlar uçmasını biliyorsa adı uçman olsun
Melekler uçuyor çevresinde güzel uçmanın
İkarus Enok Eli Thyane'li Apollonius bir de (telmih)
Süzülüyorlar ilk uçağın çevresinde
Bazen de yer veriyorlar geçsinler diye dinsel törenin sürükledikleri
Geçsinler diye bu sürekli yukarı çıkan papazlar kutsal ekmeği gösterirken
Sonunda yere iniyor uçak kanatlarını kapamadan
Milyonlarca kırlangıç göğü dolduruyor o an
Kanat gücüyle kargalar şahinler puhu kuşları geliyor
Karaleylekler flamingolar turnalar geliyor Afrika'dan
Şairlerin ve öykü yazarlarının övüp övüp de bitiremediği kaya kuşu
Pençelerinde Âdemin kafatası yani ilk kelle (telmih)
Kartal büyük bir çığlık atarak iniyor ufuktan
Ve ufak arı kuşu geliyor Amerika'dan
Çin'den teşrif buyurdular uzun ve yumuşak pihi kuşları
Tek bir kanat gibi ve çiftler çiftler uçan
Ve işte güvercin lekesiz ruh
Onu kollayan karatavuk ve tavus kuşu
Ve ankâ kuşu kendi kendini yaratan ateş bu odun yığınınından
Bir anda kaplıyor her şeyi kızgın külleriyle
Deniz kızları tehlikeli boğazları bırakırken
Şarkı söyleyerek geliyor üçü birden
Ve hepsi kartal ankâ kuşu pihiler

Ve uçan makinanın artık kardeşi oluyorlar

Su anda Paris'tesin ve bir başına yürümektesin kalabalıklar arasında (konuşma dili)

Otobüs sürüleri geçiyor yanından böğürerek

Aşk korkusu sıkboğaz ediyor seni

Bir daha sevilmecekmışsin gibi (aşk teması)

Eski zamanlarda yaşasaydın bir manastıra kapanırdın

Oysa utanıyorsunuz bir duaya başladığınızda şimdi

Kendinle dalga geçiyorsun ve gülüşün cehennem ateşidir çatırdayan (sentaksta
değiştirim)

Yaşamın dibini parlatıyor kıvılcımları gülüşünün (sentaksta değiştirim)

Karanlık bir müzede asılmış resimdir bu

Bazen gidip yakından seyrediyorsun onu

Bugün Paris'te yürüyorsun kadınlar kan içinde

Olan olmuştu ve ben hatırlamak istemezdim sona erişini bu güzelliğin

Dua dolu alevlerle çevrili Meryem bana baktı Chartre'da

Beni boğdu Kutsal Kalbimizin kanı Monmartre'da (telmih)

Hem artık hastayım cennetlik sözler işitmekten

Utanç verici bir hastalıktır aşk bana acı çektiren (aşk teması)

Ve sana etki yapan imge yaşatır seni uykusuzluk ve korku içersinde

Yanından ayrılmaz hiç bu gelip geçen imge

Su anda Akdeniz kıyısındasın

Yıl boyu çiçek açan limonların altında

Kayık gezintisi yapıyorsun arkadaşlarıyla

Biri Nis'li, biri Menton'lu ikisiyse Turbia'lı

Korkuyla seyrediyoruz derin sulardaki ahtapotları

Ve yosunlar arasında yüzüyor işte Kurtarıcı'yı andıran balıklar (telmih)

Prag yakınlarındasın bir hanın bahçesinde

Kendini mutlu hissediyorsun bir gül masanın üzerinde

Öyküsünü yazacağın için dikkatle seyrediyorsun

Gülün koynunda yatan o ziyba böceğini

Korkmuşsun Aziz Vit'in akiklerinde görüyorsun resmini (telmih)

Ölecek kadar hüznüydün kendini orada gördüğün gün

Gün ışığından çılgına dönmüş Lazar gibisin işte (telmih)

Geriye doğru sayıyor Yahudi mahallesindeki saatin akreple yelkovanı

Ve sen de yavaş yavaş geri çekiliyorsun yaşamında

Hradşin'e çıkarken ve dinlerken akşamları

Çek türkülerini tavernalarda

İşte Marsilya'dasın karpuzların ortasında

İşte Géant Oteli'ndesin Koblenz'de

İşte Roma'dasın ve oturmakta bir Japon muşmulasının altında

İşte Amsdertam'dasın çirkin ama senin güzel bulduğun bir kızla (yineleme)

Evlenecekmiş Leyden'li bir öğrenciyle

Orada odalar kiralanır latincesi Cubicula Locanda

Hatırlıyorum üç gün kalmıştım orda ve üç gün de Gouda'da (otobiyografik öge)

Paris'tesin sorgu yargıcının önünde

Tutuklanıyorsun ağır suçlular gibi

Geziler yaptın acı tatlı

Fark etmeden önce yalanı ve yaşlanmayı

Acılar çektin yirmisinde otuzunda aşk yüzünden (aşk) (hüzün)

Yaşadın çılgın gibi ve boşa geçti zaman (otobiyografik öge)

Sende yok o cesaret ellerine bakmaya ve ağlamak istiyorum her an (sentaksta değiştirim)

Senin için sevdiğim için ve her şey için seni korkutan (sentaksta değiştirim)

Zavallı göçmenlere bakıyorsun gözlerin yaşlı

Tanrı'ya inanıyorlar dua ediyorlar ve çocuklarını emziriyor kadınlar

Kokuları yayılıyor Saint-Lazare Garı'nın yolcu salonuna

Kendi yıldızlarına inanıyorlar o üç eski kral gibi (telmih)

Para kazanmayı umuyorlar Arjantin'de

Ve yurda dönmeyi zengin olduktan sonra

Bir aile kırmızı bir yorgan taşıyor nasıl taşıyorsanız kalbinizi

Bu yorgan da gerçekdışı düşlerimiz de (sapma)

Burda kalıp yerleşiyor göçmenlerin bir kısmı

Gecekondularında Rosiers veya Ecouffles Sokağı'nın

Sık sık görmüşlüğüm var akşamları hava almak için sokağa çıkıyorlar

Ve pek seyrek yer değiştiriyorlar satranç taşları gibi

En çok da Yahudiler var karıları peruk takar

Uçuk benizleriyle dükkânlarda otururlar

Sen ayaktasın pis bir barın çinko tezgâhında

Ucuz bir kahve içiyorsun yoksul insanların arasında

Geceleyn büyük bir restorandasın

Kötü niyetleri yok ama dertleri var bu kadınların

Âşkalarına acı çektirmiş en çirkini bile onların (aşk) (hüzün)

Jersey'de bir polis memurunun kızıdır o

Sert ve çatlak çatlaktı önceden görmediğim elleri

İçimi sızlatırdı karnının dikişleri

Şimdiyse küçük düşürüyorum ağzımı çirkin şekilde gülen zavallı bir kızcağıza

Yalnızsın sabah olmak üzeredir

Sokaklarda güğümlerini çın çın çarpan sütçüler

Gece uzaklaşıyor güzel bir Métive gibi

Ve yalancı Ferdine'dir ya da tatlı Léa bu

Ve sen içmektesin bu yaşamın yakıcı alkolden (sentaksta değiştirim)

Sert bir alkol gibi yaşamını içiyorsun sen (yineleme)

Auteuil'a doğru gidiyorsun yürüyerek evine dönmektir kararın

Uyumak için Gine'li ve Okyanusya'lı fetişler arasında

Onlar başka bir tarzın ve başka bir inancın İsa'larıdır

Kopkuyu umutların daha düşük Tanrı'larıdır onlar

Elveda elveda

Boynu vurulmuş güneş

Bu iki uzun ve sinematografik ögeyle dolu şiirde benzeşen kısımları üç grup halinde toplayabiliriz. İlk grup Süreya ve Apollinaire'in etrafında olup biteni objektif biçimde adeta resim çizer gibi anlattığı dizelerdir. "Bölge / Zone" şiirini okurken temiz ve güneşli bir sokağı, dallarındaki çiçekleriyle limon ağaçlarını ve yosunlar, balıklar ve ahtapotlarla dolu derin suları gözünde canlandırabilen okur, "Göçebe" şiiriyle piyade ve faytoncuları adeta görmüş gibi resmedebilir. İkinci grup, Süreya ve Apollinaire'in şahit olduğu olayları kendi bakış açıları, dünya görüşleri hatta siyasi görüşleri çerçevesinde değerlendirip çıkarım yaptıkları dizelerdir. Apollinaire "Bölge / Zone"de bir gar salonunda karşılaştığı göçmenler üzerinden dönemin sosyal eleştirisini yaparken, Süreya da "Göçebe"sinde bir otobüs yolculuğunda gözüne çarpan toplumsal sorunları hem bu insanlardan biri hem de onlara dışarıdan bakabilen biri olarak eleştirir. Son grup ise, iki şairin de dile verdikleri önem kapsamında sözcüklerin diğer karşılıkları (başka dil/Latince ve diğer ağızlarda) üzerinden değerlendirme yaptıkları dizelerdir. Apollinaire "kiralık oda" sözcüğünün Latincesi, Süreya ise Türkiye'de konuşulan farklı ağızlardaki sözcükler üzerinden yaşamın kültürel izlerini sürer.

Cemal Süreya'nın şiirlerinde yer verdiği coğrafya oldukça geniştir. "Bu coğrafya bir yönüyle Ankara'yı kucaklarken diğer yönleriyle de Troya, Horasan ve Buhara'ya kadar uzanır. Bu coğrafyada Orta Doğu'nun ağırlığı kendisini içten içe hissettirmektedir... Asya kentleri şairin şiir ikliminde bir geçit resmi yaparlar."¹

¹ Tarık Özcan, "Şiir Sanatında İmajın Yeri-Önemi ve Bunun Cemal Süreya'nın Şiir Dünyasına Uygulanması," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13.1 (2003): 132.

Süreya'nın "Kavimler Kapısı Cumhuriyeti"¹ dediği Anadolu coğrafyası, "tüm geçmiş tarihini, sınıfsal ölçekleri göz ardı etmeden, Ortadoğu'ya kadar uzanan bir kültür mozaiğidir... Bilinen tarihin hep 'öteki yüzü' ilgilendirmiştir onu. Bu zenginliğin getirdiği tarih, kültür ve coğrafyalar şair kimliğinde bambaşka bir kaynaşım olarak vücut bulur."²

Süreya, *Beni Öp Sonra Doğur Beni*'deki dört bölümden oluşan "Ortadoğu" şiirinde, sadece coğrafyada değil tarihte, medeniyette, kültürde, siyasette de dolaşır. Metin Celal'in de dediği gibi Cemal Süreya "Ortadoğu'da bilinmeyen bir tarih anlatıcı"³sına dönüşür. "Ortadoğu" şiirlerinde "medeniyetlerin -özellikle Ortadoğu medeniyetlerinin- tarih boyunca oluşturduğu kültür zenginliklerinden yararlanmak ister. Şiire, coğrafyadan süzülen tarihî bir derinlik kazandırır. Artık coğrafya ve tarih malzeme olmaktan çıkar; şiir olur."⁴ "Ortadoğu'da beş duyunun tarihsel gelişimini aşar Cemal Süreya."⁵ Yoğun göndermelerle dolu olan bu tarihi/coğrafi şiirlerde, humor ve ironi de kaçınılmaz olur.

ORTADOĞU I⁶

...

Buradan gözalabildiğine

Donanmış tek ağaç görmeyeceksin

Ama irili ufaklı göllerle gamzelenir toprak

Anlat nasıl boşaltıldı o şehirler

Kumla çamurla tıkanı her biri

Çirkin kuşları ağulu böcekleri besledi

Sayda'yı, Hatusas'ı Troya'yı

Alfabe ihraç eden Fenike'yi

Alfabe ithal eden Ankara'yı

Birbirine girmiş

Taşbasmaları merkezleri, savaş arabalarını

¹ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 228.

² Kâhyaoğlu 12.

³ Perinçek, ve Duruel 162.

⁴ Koç 183.

⁵ Perinçek, ve Duruel 214.

⁶ Süreya, *Sevda Sözleri* 106.

İki nöbetçiyi anlat

Uygarlık kuzeye doğru çekilirken

Akdeniz kıyılarına iki nöbetçi dikti

Güneşi bir de şiiri

(humor/ironi)

İlk adımda ürperen çiçekleri

İlk adımda çiçekler ürperir

Bir çiçek adı: papatya

Bir çiçek adı: leylak

Bir çiçek adı: yaz çiçeği

Bir çiçek adı: kış çiçeği

Bir çiçek adı: Tanrım

Hafiften hafiften seyriyor

Serseri kurşunun hedefi

Buradan gözalabildiğine

Tek ve seyrek göreceksin yağmuru

Ama her damla dopdoludur

Ve her damlada

Taşırın-damla onuru vardır

Bunun için kördür şerbet

Bunun için etoburdur petrol

Bunun için öfkeli dir özsu

Morarıyor faltaşı

Cemal Süreya, “medeniyetin doğduğu yer olarak düşündüğü Ortadoğu’nun tarihini ve bugününü karşılaştırıp çeşitli imgeler üzerinden anlatır. Ortadoğu’nun içinde bulunduğu olumsuz şartları dile getiren şair, geleceğe dair ümitlerini bu coğrafyanın tarihinden gelen güç sayesinde ortaya koymaya çalışır.”¹ Bu şiiri için

¹ Murat Kacıroğlu, “İkinci Yeni Şiirinde Öteki Dünya: Ortadoğu Ve Afrika,” *Türkiyat Mecmuası* 21.2 (2011): 177.

“bir Ortadoğulu şair olarak cüce kalışımızın hüznünü anlatıyorum”¹ diyen şairin “ilk plânda bireyselmış gibi görünen şiirinin anlam katmanlarına bakıldığında toplumsal-siyasal konuların yer bulduğunu söylemek mümkündür.”² Süreya’nın sadece Ortadoğu’ya değil Afrika’ya karşı da önemli bir ilgisi vardır ve bu ilgi, kültürel olduğu kadar politik özellikler de taşır. Kendini Ortadoğulu bir şair olarak gören ve Anadolu’yu Ortadoğu’nun doğal bir uzantısı olarak düşünen Süreya, anti-emperyalist dünya görüşü nedeniyle de Afrika’ya ilgi duyar.

AFRİKA³

Afrika dediğin bir garip kıta	(konuşma dili)
El bilir âlem bilir	(konuşma dili)
Ki şekli bozulmasın diye Akdeniz'in	(sentaksta değiştirim)
Hâlâ eskisi gibi çizilir	(sentaksta değiştirim)
Haritalarda	(sentaksta değiştirim)

“Afrika” ile köleliği eşleştiren Süreya, şimdiye dek gelen her yönetimin bu düzeni devam ettirişinden yakınıdır. “Üvercinka”daki Afrika leitmotifi ise anlatım yönünden farklıdır:

ÜVERCİNKKA⁴

...
Laleli'den dünyaya doğru giden bir tramvaydayız
Birden nasıl oluyor sen yüreğimi elliyorsun
Ama nasıl oluyor sen yüreğimi eller ellemez
Sevişmek bir kere daha yürürlüğe giriyor
Bütün kara parçalarında
 Afrika dahil
...

¹ Muzaffer Buyrukçu, “Cemal Süreya Konyak İçiyor,” *Varlık* Ocak 1996: 25.

² Kacıroğlu 184.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 34.

⁴ Süreya, *Sevda Sözleri* 38.

Murat Kacıroğlu'nun da dediği gibi “sevgiliye ilişkin olumlu özellikler anlatılırken birimlerin sonlarında tekrar edilen ‘Afrika dâhil’ mısrası ile bu olumluluk hâli arasında anlamsal bir ilişki kurulur. Modern dünya tarafından ‘üçüncü dünya’ ülkelerinin oluşturduğu bir kıta olarak görülen Afrika, yok sayılmanın ve ötekileştirilmenin derin acılarını yaşayan bir coğrafyadır. Şair belki de bu bağlamdaki tepkisini ortaya koymak için sevgiliye ait olumlu şeyleri Afrika’yla ilişkilendirerek söyler.”¹ Ayrıca “Üvercinka”nın ünlü dizesi “Laleli’den dünyaya doğru giden bir tramvaydayız”da Süreya, “ilk olarak kadınla erkeğin birlikteliğini, beraber gezip tozmalarını, ikinci olarak reel dünyanın bir semtinden kendi dünyalarına gidişi işaret eder”². Yani bu, İstanbul’dan Afrika’ya uzanan bir yolculuk olur.

Süreya’nın “Anadolu’yu divanece”³ dolaştığı “Göçebe”sine, coğrafyadan tarihe uzandığı göndermelerle dolu ve ironik “Ortadoğu”larına karşılık; Apollinaire de “Ağaç”ında ironik biçimde Avrupa, Sibiryaya ve Amerika’yı arşınlar.

AĞAÇ / ARBRE⁴

Frédéric Boutet için

Gramafonlar dötrnala ve sen başkalarıyla şarkı söylüyorsun

Körler nerde ne cehenneme gittiler (konuşma dili)

Derlediğim tek çiçek dönüştü yüzlerce ılgıma (zıtlık)

Bu pazaryeri kadın kalabalığı arasında terketmeyin beni (zıtlık) (hüzün)

İsfahan mavi mineli dörtköşe bir gök oluşturmuş

Bense sizinle Lyon dolaylarında bir yolu yeniden tırmanıyorum

Bir günler hindistancevizi satılan o dükkandaki çingirak sesini unutmadım

Seninle Avrupa’yı dolaşan o arkadaşın

Çiğ ve ıslıklı sesi kulağımda hala

Her şeyin yüzüstü bırakılmış öyle mi Amerika’da (sentaksta değiştirim)

¹ Kacıroğlu 194.

² Ali İhsan Kolcu, *Cemal Süreya’nın Poetikası* (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2010) 111.

³ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 65.

⁴ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 81. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 178.

Bir çocuk	
Çengelde yüzülmüş bir dana	(şok)
Bir çocuk	(yineleme)
Ve tam <u>doğudaki yoksul bir kentin çevresinde o kumlu banliyö</u>	
<u>Bir gümrükçü sefil bir cennetin kapısındaki</u>	
<u>Bir melek gibi duruyor orda</u>	
<u>Ve şu saralı yolcu köpükleniyordu birinci mevki bekleme salonunda</u>	(ironi)
Çobanaldatankuşu Porsuk	
ve Köstebek Ariane	
<u>Sibiryaya treninde tek kanepeli iki kompartıman tutmuştuk</u>	
<u>Nöbetleşe uyuyorduk mücevherler içindeki yolcu ve ben</u>	
<u>Ve hangimiz ayıkrsa elinde dolu bir tabanca</u>	
<u>Leibzig’de dolaştın erkek kılığına girmiş narin bir kadınla</u>	(ironi)
Zekâ efendim zeki bir kadın ne demek	(konuşma dili)
Ayrıca efsaneleri de akıldan çıkarmamak gerek	(konuşma dili)
Bayan-Bolluk gece ıssız bir semtte tramvayda	(erotizm)
Bir av düşünüyordum yukarı çıkarken	
Asansör desen her katta duruyordu	(ironi)
<u>Taşlar arasında</u>	
<u>Vitrindeki giyseler arasında</u>	
<u>Kestanecinin köz köz kömürleri arasında</u>	
<u>Rouen’de demir atmış iki Norveç gemisi arasında</u>	
<u>Senin yüzün var</u>	(aşk)
<u>Yüzün geliyor Finlandiya karaağaçları arasında</u>	
Şu yakışıklı çelik zenci	
En büyüğü hüznlerin	
<u>La Corogne’den atılmış o kartpostalı aldığım zaman</u>	(hüzün)

Rüzgâr esiyor günbatıdan

Keçiboyunuzu ağaçlarının metali

Eskisinden de hüzünlü her şey

(hüzün)

Bütünyeryüzü tanrıları ölüm döşeğinde

Evren şikayetçi senin sesinle

Ve yeni yaratıklar ortaya çıkıyor

Üçer üçer

Apollinaire'in coğrafyaya yaslanan, sinematografik anlatımlar barındıran şiirlerinde, Süreya'da çoğunlukla olduğu gibi yoğun siyasi göndermelere (yukarıda değinilen "Ortadoğu I", "Afrika" ve "Üvercinka" şiirlerinde olduğu gibi) rastlamayız. Apollinaire daha çok aşk acısından, hüzünden, yalnızlıktan dem vurduğu şiirlerinde, kentleri ya da coğrafi unsurları; yaşanmış aşkların izleri olarak şiirine sokar. Apollinaire için "Ağaç / Arbre"ta unutulmayan, sevgiliyle birlikte Avrupa'yı dolaşan kişinin sesidir. Süreya için unutulmaması gereken ise, sevgilisi yüreğini ellediği anda sevişmek fikri nasıl geliyorsa aklına, Afrika'nın da akla gelmesidir; çünkü ona göre Afrika da bizdendir, onu ötekileştirmemek adına her an hatırmızda olmalıdır.

Örneğin Süreya, "Nehirler Boyunca Kadınlar Gördüm"ün her biriminde Türkiye'deki bir nehirle beraber Anadolu kadını anlatır. Özellikle "Güney Doğu Anadolu kadınlarının giyimi ve fiziksel özellikleri, izlenimci bir resim gibi çizilir."¹ Her ne kadar Porsuk nehrine değinirken aşk karışsa da işin içine, şiirin genel havasına daha çok Anadolu kadınına dair bir çözümleme hissi hâkimdir.

NEHİRLER BOYUNCA KADINLAR GÖRDÜM²

Porsuk nehrinin geçtiği kadınlar

Hepsine yüzer kere rastladım en azdan

(konuşma dili)

Umutsuz sevdalara tutulmak onlarda

Bozkıra doğru seyrole seyrole yaşamak onlarda

Verdi mi adama her şeylerini verirler

(konuşma dili)

¹ Mehmet Doğan 120.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 33.

Ben gördüm ne gördümse kadınlarda

Porsuk nehrinin geçtiği

(sentaksta değiştirim)

Kızılırmak parça parça olasın

(anonim bir türküden değiştirerek alıntı)

Bir parça ekmek siyah, on kuruşluk kına kırmızı

(halk şiiri ögesi)

Taş toprak arasında türküler arasında

Karanlıkta bir yanları örtük bir yanları üryan

(zıtlık)

Kocaman gözleriyle oy anam bu kadar dokunaklı (konuşma dili) (sentaksta

değiştirim)

Kimler ürkütmüş acaba bu kadar kadını

(konuşma dili)

Dicle kıyılarına tiren varınca

Büyük bir gökyüzü git allahım git

(konuşma dili)

Genel olarak önce kaşları görünür

Sonra bütünsüz uykuları kaşla göz arasında

Yanaklarında çıban izi taşıyan kadınlar

Gül kurusu

Bir gün sizin de yolunuz düşer memlekete

Siz de görürsünüz bunları kadınlarda

Ödevleri yenilmek olan hep

Bıçakla kemik arasında

Susmakla ağlamak arasında

Yenilmek

(sentaksta değiştirim)

Kadınlar

(sentaksta değiştirim)

Süreya'nın coğrafi ögelere yer verdiği şiirlerinde en sona ulaştığı nokta bizce, bir kadın bedeninin bir ülke olarak yansıtıldığı şiiri "Ülke"dir. "Bir kadının önce yüzünün, sonra da bütünüyle bedeninin bir coğrafya olarak tasarlandığı 'Ülke' ”¹de Süreya; hüznü, acı ve yalnızlık duygularıyla harmanlanmış bir aşk hikâyesini anlatmaktadır. Gerçeküstücü söylemlerle dilin imkânlarının zorlandığı bu şiirde

¹ Mehmet Doğan 210.

coğrafya, bir alt akış gibi görünse de asıl temeli oluşturur. “Cemal Süreya ‘Ülke’ şiirinde ülkesinin uzun geçmişinden, zengin doğasından, bu doğa içinde, ona bağlı olarak düşündüğü sevgilisinden söz edecekken bunu doğrudan doğruya değil, çağrışımları gerçekleştiren göstergeler, tamlamalarla dile getirmektedir.”¹

ÜLKE²

Saat Çini vurdu birden: pirinçç (yazım sapması)

Ben gittim bembeyaz uykusuzluktan

Kasketimi eğip üstüne acılarımın

Sen yüzüne sürgün olduğum kadın (sürgünlük teması)

Karanlık her sokaktaydın gizli her köşedeydin

Bir çocuk boyuna bir suyu söylerdi. Mavi.

Bir takım genç anneleri uzatırdı bir keman

Sen tutar kendini incecik sevdirdin (aşk)

Bir umuttun bir misillemeydin yalnızlığa

Yalnız aşkı vardır aşkı olanın (aşk)

Ve kaybetmek daha güç bulamamaktan

Sen yüzüne sürgün olduğum kadın (sürgünlük teması) (yineleme)

Kardeşim olan gözlerini unutamadım

Çocuğum olan alnını sevgilim olan ağzını

Dostum olan ellerini unutamadım

Karım olan karnını ve önlerini

Orospum olan yanlarını ve arkalarını

İşte bütün bunlarını bunlarını bunlarını (değiştirim)

Nasıl unuturum hiç unutamadım (dize içi ve sonu yinelemeler)

Kibrit çak masmavi yanardı sesin

Ormanlara ormanlara yüzünün sesi

En gizli kelimeleri akıttırdı ağzıma (erotizm)

Şu karangu şu acayip şu asyalı aşkın (dilde dönemsel sapma)

¹ Melek Şen Elmas, “İkinci Yeni Şiiri Üzerine Anlambilimsel Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, 2010) 78.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 48.

Soluğu kesen ağulayan ormanlarında
Yaşadım o kısa ve korkunç hükümdarlığı
Ve çarpıntılı yüreğim saçlarının akıntısında
Karadeniz'e karıştırdı ordan Akdeniz'e
Ordan da daha büyük sulara

Geceyse ay hemen tazeler minareleri
Kur'an sayfaları satılan sokaklardan
Ölüm bir çeşit sevgiyle uçar
Ölüm uçar çocuk yüzlere (ölüm teması)
Ben o sokaklardan ne kadar geçtim
Damağımda dilinin yosunlu tadı (erotizm) (aşk)
Önce buğulu sonra cam gibi parlak sonra buğulu yine (yineleme)
Bir takım tavşanları andıran bir takım su hayvanlarını
Pazartesi günlerini ve haftanın öbür günlerini
Yani salı çarşamba perşembe cuma Cumartesi (yinelemeler)

Bir başak ufak ufak bildirir Konya'yı
O başakta o Konya'da seni ararım
Ben şimdilerde her şeyi sana bağlıyorum iyi mi (konuşma dili)
Altın ölçü çift ölçü ve altın karşılıksız (yineleme)
Para basma yetkisini Fırat'ın suyunu Palandöken'i (sentaksta değiştirim) (telmih)
Erzincan'ın düzünü asma bahçelerin dibini
Antalya'nın denizini o denizin dibini
Beş türlü yengeç yaşıyan sularında
Çağanoz adı pavorya çingene pavoryası ayı pavoryası bir de çalpara
Bilinir ne usta olduğum içlenmek zanaatında (konuşma dili)
Canımla besliyorum şu hüznün kuşlarını (hüzün)
Sen kalabalıkta bulup bulup kaybettiğim kimya
Yokluğun gayri şurdan şuraya geldi (konuşma dili)
Bir günler şölenlerle egemen ülkende
Şimdi iri gagalı yalnızlıklar dönüyor (yalnızlık teması)
N'olur ağzından başıyarak soyunmaya (erotizm)
Bir kez daha sür hayvanlarını üstüme üstüme (erotizm)

Çık gel bir kez daha çıkıntılardan

(erotizm)

Çık gel bir kez daha bozguna uğrat

(yineleme)

“Cemal Süreya, aşkı konu edindiği şiirlerinde düşünsel ve duygusal kaynaklarını kendi gerçeklerinden hareketle dizelere aktarır. Yaşadığı “sürgün”ü her fırsatta dile getiren ve bu olguyu şiirine aktaran şair, coğrafya ve tarih boyutunu yaşadığı ‘aşk’ temasıyla birleştirir. Kadın, onun gezginci ve göçebe kimliğinde yol arkadaşıdır. Belli kesitler yakalar ve bu kesitleri imgeleştirir.”¹ Süreya nehirler, şehirler, coğrafi şekiller, var olan veya olmayan ülkeler üzerindeki kadınları anlatır; siyasi veya sosyal eleştiriler sunar. “Coğrafya ile tarih, doğu ile batı, gerçekle düş, efsane ile gelecek kesişir onun şiirinde. Başka deyişle mekân boyutu, zaman boyutunun önündedir. Cemal Süreya’nın şiiri coğrafya üzerinde harekettir. Sürgündür, göçbedir, gezgindir.”²

Apollinaire ise şiirde adına “eşzamanlılık” dediği yeni bir teknik kullanmıştır. Bu tekniğe göre, art arda gelen dizelerde birbiriyle ilişkisi olmayan imgeler, konular, görünüm, anlatımlar kullanır ve bu şekilde zamanı yendiğimizi düşünür. “Dinleyici veya okuyucunun aklına veya gözünün önüne öyle olaylar serer ki, bilinçaltı sanki her şey aynı anda olmuş hissine kapılır.”³ Bu, şiirinin örgüsünü ve biçimini belirleyen bir tekniktir.

EŞZAMANLILIKLAR / SIMULTANÉITÉ⁴

Toplar gürlüyor gecede

Sanki fırtına dalgaları

Bir büyük sıkıntı yüreklerde

Ha bire tekrarlanan sıkıntı

(yineleme)

Bakıyor oraya gelişlerine

Tutukluların O kadar tatlı ki zaman

(sentaksta değiştirim)

Sarsıntısız büyüyen ve çok hafif

¹ Özmeral 83.

² Perinçek 36.

³ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 149. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 285.

Bu bastırılmış ve çok hafif büyük gürültüde

(sentaksta değiştirim)

Anılara selam sarkıtmak için
Miğferini tutuyor ellerinde
Zambaklar güller yaseminler
Açmış Fransa bahçelerinde

Ve maskeli kukuleta altında
Saçları düşünüyor o koyu renkli
Ama rıhtımda kim bekler onu
Ey engin deniz mor gölgeli

Canlı ceviz ağacının güzel cevizleri
Boşuna düşünür büyük çılgınlık sisi
Esmerim güzelim dinle nasıl ötüyor
Baştankara kuşu omzundaki

Hem bir ışıktır aşkımız bizim
Yürek yönlendirir onu bir projektörüyle
Eşit ateşine doğru yüreğın
Bir fener süsü verir kendine

Ey çiçek-fener anılarım

(seslenme)

Madeleine'nin siyah saçları

(aşk)

O korkunç ışıklar ateş edince

Aydınlığını ekliyor birden

Ey Madeleine senin güzel gözlerine

(aşk) (sentaksta değiştirim)

Apollinaire'in şiirinde karışıklığa yol açan, anlaşılması güç olan bu arka arkaya gelen imgeler veya görüntüler yığınınını, "Eşzamanlılıklar / Simultanéités"daki savaş izlenimlerinin hemen ardından gelen sevgiliye ait özelliklerde görebiliriz. Hayatı bir resim çerçevesine benzeten Timothy Mathews'a göre bu tarz şiirlerinde "Apollinaire, o çerçevenin camını kıran ve geriye çerçevesiz resimler bırakan kişidir.

Bu resimler ya zamanla bozulmuştur ya da o çerçeveler zaten hiçbir zaman o resmi çevrelememiştir.”¹ Bunlara ek olarak Apollinaire’in şiirinde “geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman ayrımı”² yoktur. Bu durum da bu art arda ve birbiriyle ilişkisiz görüntüler yığınınına sebep olmaktadır.

Süreya’nın şiirinde ise anı anlatan bu görüntüler, anlatımı daha da güçlendiren sinematografik öğelere dönüşür. Apollinaire’in “Eşzamanlılıklar / Simultanéités”ının son kıtası ile Süreya’nın “Üzerinden Sevişmek”ine aynı anda bakınca durum netleşir. Süreya “Üzerinden Sevişmek”te eski sevgiliyi gördüğü anı; kadını, yanındakileri, mekânı, hatta karakterleri bir senaryonun parçasıymışçasına anlatır; istense bu şiirden birkaç film karesi çıkarılabilir.

ÜZERİNDEN SEVİŞMEK³

Başkaları da var masada
İleri geri konuşuluyor

Ötedesin o adamın duldasında
Gözkapaklarına bürünmüş adam

Eli her an omuzunda
Eğiliyor sigaranı yakıyor

Teşekkürler sigara dumanı,
Sağolasın o adam!

Onunla gelmişin buraya
Yüzün yandan ve uzaklarda

Niçin sevmiyorsun duvar kağıtlarını
Hoş belki de seviyorsun

¹ Mathews 177.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

³ Süreya, *Sevda Sözleri* 151.

Herkes az buçuk sarhoş
Herkes bir şeyler söylüyor

Ama yalnız ikimizin sözcükleri
Sarmaşdolaş

Üzerinden sevişmek, kadını,
Sigaranın, Asya'nın, omuzların,

Üzerinden aile fotoğraflarının
Eller nasıl duygandır nasıl yalın

İki ses, iki bakış, gelişir nasıl
Tek bir cümle gibi, sözlere karşın

Sivri topuklar nasıl ortasına
Gömülmüştür belleksiz halıların.

Sonuç olarak Apollinaire ve Süreya'nın şiirlerinde izini sürdüğümüz coğrafya öğeleri ve sinematografik anlatımın farklı şekillerde ortaya çıktığını görmek mümkün. Her iki şair de şiirlerinde geniş bir coğrafyaya yer verir. Ancak coğrafyanın şiirlerindeki varlık amaçları farklıdır. Apollinaire şiirinde coğrafyayı yaşamışlıkların izi olarak; Süreya ise daha çok medeniyet, tarih ve kültür bağlamında ele almıştır. Süreya'nın şiirinde toplumsal sorunlara, sosyal eleştirilere dönüşen coğrafya bağlamı; Apollinaire'de -"Bölge / Zone"yi saymazsak- aşka dair izler taşır. Yani otobiyografik unsurlar çerçevesinde Apollinaire'in coğrafyayı kullanışı bireysel iken, Süreya'nınki kültürel, eleştirel daha doğrusu toplumsal temellere dayanır. Süreya aşkı anlattığı şiirlerinde de siyasi veya sosyal eleştirilere varır. Aslında Süreya'da tarih, coğrafya, aşk, sevgili, şiir vd. farklı farklı alanlar değil, hepsi bir bütündür. Onun için de Doğu Perinçek'in dediği gibi, "Cemal Süreya'nın şiiri coğrafya üzerinde harekettir."¹

¹ Perinçek 36.

Apollinaire ve Süreya'nın şiirinde sinematografik anlatıma baktığımızda da farklılık görürüz. Apollinaire, özellikle son dönem şiirlerinde art arda birbiriyle ilişkisi olmayan imgeler, konular, görünümle kullanmış, böylece de zamanı yendiğini düşünmüştür. Okur, daldan dala atlayan bu imgeler nedeniyle her şey aynı anda olmuş hissine kapılarak şaşırır. Ancak maalesef bu teknik, anlaşılmayı güçleştirmiştir. Süreya'nın şiirinde ise anı anlatan görüntüler, anlatımı daha da güçlendiren sinematografik öğelere dönüşür. Süreya'nın kaleminde adeta bir film karesine dönüşen görüntülerde mekân, karakterler her şeyiyle deşifre edilir. Kısacası Apollinaire sinematografik anlatımla henüz denemeler yaparken, Süreya sinematografik öğelerle anlatımını kuvvetlendirip arkasına bakmadan ilerlemiştir.

4.5. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire'in Şiirlerinde Halk Öğeleri ve Telmih

NOT: Altı çizili satırlar Süreya'nın ve Apollinaire'in şiirlerinde yer verdiği halk öğelerine, mit, efsane ve halk kahramanlarına ve telmihlere işaret eder.

“Bilinmeyen tarihten gelen, nesilden nesile aktararak devam eden dinî ve efsanevî hikâyelere mit, bunları öğreten dala ise mitoloji denir. Mit kelimesi hikâye anlamını taşıyan Yunanca mythos'tan gelir... Mitoloji kavramıyla beraber akla hemen eski Yunanlılar gelir. Fakat geçmişe sahip her milletin mit ve mitolojisi vardır.”¹ Mitin önemli özellikleri şöyle sıralanabilir: “Bir imaj veya resim olması, sosyal olması, olağanüstü olması (tabii veya aklî olmaması), bir hikâye anlatması veya hikâye olması, arşetip karakteri taşıması veya evrensel olması, zaman dışı ideallerimizin zaman içinde geçen olaylar şeklinde sembolik temsili; geleceğe dair bir program veya kıyamet inançlarıyla ilgili (eschatological) olması, mistik olması.”² Mitoloji dışında masallar, halk hikâyeleri, destanlar, efsaneler, kıssalar, dini hikâyeler, atasözleri de bir halkın geçmişinden bugüne getirdiği önemli bilgi birikimleridir.

¹ Tekin 767.

² René Wellek, ve Austin Warren, *Edebiyat Teorisi*, çev. Ö. Faruk Huyugüzel, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011) 220.

“Bir şairin ya da yazarın klasiklere ilgi duyması ile gelenekçi bir tutum izlemesi her zaman örtüşmez... Klasiklerle ilgilenmek ‘orijin’e ulaşma isteğinin sonucudur; geleneğe duyulan ilgi ise bir süreçle sınırlı kalabilir... Geleneğe bakmak bugünkü ritmin geçtiği yollara yönelmek demektir.”¹ İşte bu nedenle, Süreya ve Apollinaire’in şiirlerinde genel kanının aksine; halk öğelerine yaslanma, mit, efsane ve halk kahramanlarına yer verme ve birçok yönden telmihlere değinme söz konusudur. Her iki şair de geleneğin tutucu değerlerine karşı oldukları için gelenekten faydalanmıyor zannedilse de, aslında öyle değildir.

Apollinaire’in şiirinin asıl kaynağı, halktır. Apollinaire “şiir varlığını her şeyden önce halka ve halkın anlatım biçimine borçludur.”² diyerek her ne kadar yenilikten yana olsa da asıl özün halktan, gelenekten gelen olduğunu söylemekten çekinmez. Edebiyattaki çeşitliliğin ulusal farklılıklardan doğduğunu ve bunun korunması gerektiğini düşünür. “Her şeye karşın, sanatın mutlaka kendi yurdu var olacak. Zaten şairler her zaman, bir çevrenin, bir ulusun anlatım aracıdır, ve şairler gibi, filozoflar gibi sanatçılar, kuşkusuz, tüm insanlığa ait olan sosyal bir malvarlığı oluştururlar, ama bu malvarlığına bir soyun, belli bir çevrenin anlatım aracı olarak katkıda bulunurlar. Eğer bir gün, aynı iklim altında, aynı modele göre yapılmış evlerde yaşayan bütün bir evren, aynı dili, aynı lehçeyle konuşursa sanat ancak o zaman ulusal olmaktan çıkar. Böyle bir şey de asla mümkün değildir. Yazınsal anlatımlardaki çeşni etnik ve ulusal farklılıklardan doğar, korunması gereken de işte bu çeşnidir. Kozmopolit lirik bir anlatımdan ortaya ancak, uluslararası parlamentoların diline benzer soluksuz, temelsiz ve çatısız lirik bir sanat çıkar.”³ Bu nedenle “bir başka ülkenin kültürüne teslim olmak, silah zoruyla teslim olmaktan daha tehlikelidir.”⁴ diye düşünür ve şiirini halka, halk geleneğine dayar; ulusal olandan kopmaz.

Ancak Apollinaire; eskimiş, şiire durağanlık getiren geleneklerden kopmayı da bilmiştir. Apollinaire, “uyak kadar yarım uyak ve iç uyaklar da şiir için gereklidir,

¹ Ebubekir Eroğlu, *Modern Türk Şiirinin Doğası* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011) 11.

² Alkan 202.

³ Alkan 196.

⁴ Alkan 407.

her birinin ayrı değeri vardır.”¹ diyerek Fransız şiirinde daha önce bahsi bile yapılmayan kulağa dayalı uyağı hayata geçirmiştir. Bunun yanı sıra şiirlerinde noktalama işaretlerini de kullanmaz. “O, şiirlerini yürürken ve bir şarkı söyler gibi yazmaktadır. Bu bakımdan yüksek sesle okunan şiire, noktalama işaretleri fazla bir yarar sağlamayacaktır.”² diye düşünür ve şiirinden noktalama ile imla³ işaretlerini kaldırır. Zaten “geleneğe karşı çıkmak eskinin devlerine karşı çıkmak demek değil, yerleşmiş ve hatırı sayılır kurallar içinde sürmekte olan yanlışlığın farkına vararak, onun ve onu belirleyen etmenlerin dışında eser vermektir. Çünkü; gelenek, vaktiyle başlamış ve bitmiş olan değil, vaktiyle başlayıp kökleşmiş olup da halen ağır kusurlarıyla dahi sürmekte olan demektir.”⁴

Apollinaire “şiiri, ozansı duygusallıktan kurtarmak için çalıştı. Yenilikler denedi. Bugünkü şiirin temellerini onun devrimci atılışlarında aramak gerekiyor.”⁵ Kelimelere yüklenmenin (daha çok anlam yüklemenin) ve onları kendilerinden başka bir deneyime, tamamen başka bir imleyiciye dönüştürmenin yeni yollarını arayıp buldu.⁶ Marius André, Apollinaire’i çift yönlü bir karakter olarak tanımlar: bir yanıyla geleneksel kaynaklara adanmış; öte yandan dizgisel ve sözel saçmalıkları ortaya çıkaran kuru mizaha karşı hoşgörülü olduğunu dile getirir.⁷ Ancak Apollinaire bunca yenilikle uğraşırken şiirini halktan koparmadı; eski geleneğe yaslanmaktan vazgeçmedi. Zaten Apollinaire’in kaçamadığı genel bir klasiklik hayranlığı vardı.⁸ Apollinaire “geçmiş ve gelecek arasında sağlam, dengeli bir köprü olmayı”⁹ başardı. Ve ancak ulusal farklılıklar taşıyan bir edebiyatın canlılığını koruyacağını düşünüyordu. Sezai Karakoç’un da dediği gibi: “Şiir sanatı kadar millet sanatı olan bir sanat yoktur... Şiirde, millî damga, zorunludur. Evet, şiir evrensel olduğu ölçüde millî, millî olduğu ölçüde evrenseldir.”¹⁰

¹ Alkan 204.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 11.

³ Kaplan 220.

⁴ Eroğlu 28.

⁵ Ergüven 103.

⁶ Mathews 178.

⁷ Cornell 138.

⁸ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* XXII.

⁹ Apollinaire, *Tiresias’ın Memeleri* 8.

¹⁰ Sezai Karakoç, *Edebiyat Yazıları I Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012) 54.

Cemal Süreya'nın da gelenekten kopmak, folklordan uzaklaşmak, halk öğelerini kullanmamak gibi düşünceleri yoktur; ancak "Folklor Şiire Düşman" başlıklı yazısı sebebiyle böyle düşündüğü zannedilir. Bu yazının asıl amacı; Oktay Rifat gibi, şiirlerinde folklor, halk deyimlerine fazlasıyla yer veren şairlerin bir kısır döngü içinde olduğunu belirtmek ve aslında halk deyimlerindeki kelimelerin tek yönlü olduğunu, bunların şiirde kullanımının şiirin alanını darlaştırdığının altını çizmektir. Yani "bu yazıyı halk edebiyatını ve folkloru tek kaynak olarak görenlere bir tepki olarak yorumlamak gerekir."¹ Hatta Süreya bir başka yazısında kendi geleneksel şiirimizden faydalanmamız, kaçmamamız gerektiğini şöyle dile getirir: "Gençler arasında, kendi şiirimizi bir kaynak olarak görmeyenler, onu küçümseyenler, kısa sürede silinecek"²tir.

"Halk deyimlerinin havası şiirin kanat çırpmasına imkân vermeyecek kadar dar bir havadır... Şiirde asıl olan hikâye etmek değil, kelimeler arası kurulacak şiirse yük'tür... Halk deyimlerinde yerleşmiş, birbirine bağlanmış kelimeler arasında yeni bir yük, yeni bir bağıntı kurmak söz konusu olamaz."³ diyen Cemal Süreya, her şairin dile, şiire kendi yeniliklerini katması gerektiğini düşünür. "Bu, halk şiirinden hiç yararlanılmaz, hatta yararlanılmaz demek değil elbet. Ama arı çiçek yiyip bal yerine yine çiçek yapmaya başlarsa tehlikeye düşmüştür. Halk kaynakları şiiri besleyecektir. Ama onda eriyerek, özümlelenerek, yakıt halinde... Bu tür davranış şiirde söylenecek şeyi, şairin bildirisini sınırlıyor da. Özün gelişmesini önüyor. Şiiri, tatlı fakat yanlış biçimler içine sıkıştırarak bir şey söylemez hale getiriyor. Duyarlık donuyor."⁴ diyerek şiire yani tatlar, yeni sözcükler, yeni imgeler, yeni bağıntılar vb. katmak gerektiğini savunur. Ve şairin, şiirin kalıcılığı buna bağlar: "Kişilik bugün şiirde bunca önemli bir yer tutuyor. Folklordaysa daha çok anonim kalıplar var. Bu kalıplar kişilik kazanmaya hiç uygun değil."⁵ Bu nedenle Süreya şiirde halk söyleyişlerine yer vermiş, gelenekten gerek duyduğu ölçüde yararlanmıştır; ancak çoğu zaman değiştirimler yaparak ve her seferinde yeni tatlar yakalayarak.

¹ Enginün 122.

² Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 316.

³ Süreya, *Folklor Şiire Düşman* 23-24.

⁴ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 316.

⁵ Süreya, *Folklor Şiire Düşman* 25.

Cemal Süreya, şiirin çıkış noktasını konuşma dili olarak görmüştür: “Konuşma dili şiirin mayasıdır... Valéry’ye göre, şiir dil içinde bir dildir. Dil içinde işleyişi daha başka, daha özel bir dil. Eliot ise şiirin herhangi iki adamın birbiriyle konuştukları dilden uzaklaşamayacağını savunmakta, bunun kanıtlarını getirmeye çalışmaktadır... Şiir, gerçi, dil içinde dildir. Ancak günöbirlik dille, konuşma dilini konu ediyoruz burada. Yoksa bütün dili, düzyazı dilini değil... Genç şairler Eliot’un çektiği tehlike çizgisini görmediler, aştılar o çizgiyi. Şiir ayrı bir dildir ama kuş dili de değildir. Bunu göremediler. Eliot bir güzel haklılandı. Konuşma dili düzyazının, düşünce dilinin tuhaf bir argosudur. Şiirle düzyazı arasında bir bırakışma bölgesi desek, yeri... Türkçe gibi aynı yüzyıl içinde kendini iki kez yenileme deneyine girmiş bir dilde, şiirin konuşma diliyle ilgilerini iyice sıkılaştırmak zorunluluğu vardır. Yine de en az değişen o dil oluyor çünkü.”¹ İşte bu nedenle Süreya’nın konuşma dilinden ayrılmaması onun “senli-benli söyleyişi şiire bir canlılık”² sağlamıştır.

Süreya her ne kadar sözcüklerde deformasyonlar yapmaktan, yeni sözcükler üretmekten yana olsa da bu konudaki tehlike sınırını aşmamak gerektiğini düşünür: “Kelimeler canlıdır, soluk alır, kâğıt oynar, şarap içer, hürlük olsun isterler. Onlarla çok oynayabiliriz, ezip bükebiliriz ama kendi doğalarına aykırı düşecek gibi daha fazla kullanırsak, sık boğaz edersek onları öldürebiliriz de. Elimizde kalan parçalar ölü parçalar olabilir.”³ der. “Şiirde çağrışımlar daha oynaktırlar, daha lastikli, daha geniş olanaklarla çevrilidirler. Birdenbire gözünüze girecek gibi bir şemsiye ucuyla her an karşılaşabilirsiniz.”⁴ diyen Süreya, yeni noktalara ulaşmak isterken anlamsıza doğru gitmenin de tehlikesinden söz eder ve diğer şairleri uyarır. “Şiir, diyalektik anların toplamı değil, dilde içten bir değişimin (*métamorphose*) meydana gelmesidir. Böyle bir değişim tutarlı, oturmuş, zengin bir çağrışım ağına sahip, kavramın bitişiğine kelimenin tatlı parabolünü çekmiş bir şiir dilinin varlığına bağlıdır.”⁵ der. Kısacası “Dili bozuyorken, dili yapmayan şair, dili bozuyor da değildir... Türkçeden

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 293-294.

² Eroğlu 58.

³ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 22.

⁴ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 285.

⁵ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 314.

bir kıl kopar, içinde güneşler, dünyalar, ırmaklar vardır. Ama Türkçeden koparacaksın.”¹ diye durumu özetler.

Cemal Süreya'nın şiirlerinde “edebi sanatların kullanımı büyük yer tutmaktadır. Öte yandan doğal dilin dışına çıkarak yaptığı sapmalar da çok dikkat çekmektedir. Ayrıca beklenenin tersine konuşma dilinin öğeleri azımsanmayacak kadar önemli bir yer tutmaktadır.”² Sonuç olarak bakıldığında “Cemal Süreya'nın kendine has bir dil oluşturduğu görülmektedir. Bu dili yaratırken halk deyimlerinden yararlanmışır. Açık veya kapalı bütün şiirleri anlam yüklüdür. Şiirin belirli kalıplara hapsedilerek yazılamayacağını, geleneğin yeterli olmadığını”³ sık sık dile getirir. “Cemal Süreya'nın şiirlerine türkülerin ritmi, havası hâkimdir. Cemal Süreya, mürekkep yalamış bir Karacaoğlan yahut geç kalmış bir Nedim tavrıyla yeni şiirin sesini yakalar.”⁴ Yani Cemal Süreya şiirlerinde halk deyimlerine, halkın söyleyiş biçimine yer vermiştir; ancak başka bir tat, başka başka imgeler yaratarak bunları şiirlerinin içinde eritmiştir. Bunu, kendi kişiliğini ortaya koyarak yapmıştır.

Hem Süreya hem de Apollinaire, şiirlerinde gelenekten faydalanmış, halk öğelerine yer vermiştir. Şiirlerinin çıkış noktasını halk ve onun dili olan konuşma dili olarak görmüştür. Üstelik her ikisi de eski efsaneleri, mitleri; halk hikâyelerinin kahramanlarını, kendinden önce yaşamış yazarları ve eserlerini, önemli tarihsel olayları şiirlerinde anmış, hatta işlemiştir. Bu yönleriyle halkın kültür ve geleneğine sahip çıkmışlardır.

BİR AŞK KIRGINININ ŞARKISI / LA CHANSON DU MAL-AÏMÉ⁵

Ve bu şarkıyı söylediğimde

1903 yılında bilmezdim ben

(otobiyografik öge)

Aşkımın benzeştiğini güzel Phénix'le

(aşk)

Gündüzün dirildiğini yeniden

(zıtlık)

Bir akşamüstü ölse bile

(zıtlık)

¹ Süreya, “Günübürlük”ler Toplu Yazılar II 153.

² Güneş VII.

³ Enginün 122.

⁴ Muhsin Macit, *Gelenekten Geleceğe Modern Türk Şiirinde Geleneği İzleri* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011) 20-21.

⁵ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 65. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 46.

Yarı sisli bir akşam Londra'da
İpsizin biri aşkımı andıran
Birdenbire dikildi yoluma
Gözlerimi indirdim utançtan
Yüzüme fırlattığı bakışla

(otobiyografik öge)

(sentaksta değiştirim)

Gittim ardından bu arsız oğlanın
Elleri cebinde dudağında ıslık
Evler ayrık dalgaları Kızıldeniz'in
Sokaklar arasında ilerliyorduk
Kaçan Yahudilerdi o ben de Firavun

Şu tuğla dalgaları düşün varsın
Bir kerecik olsun sevilmemişsen
Ulu hükümdarı benim Eski Mısır'ın
Kızkardeşiyle evli ordular kuran
Hiçlemişler seni başka ne yaparsın

Daldık bir sokağın alevlerine
İki yandan tutuşmuş duvarlarıyla
Ve yer yer kana bulanmış siste
Duvarlar eğilmiş yaralarına
Bir kadın -tıpkı o- duruyor siste

(aşk) (otobiyografik öge)

Onun acı tanımaz bakışıydı
Çıplak boğazında bir yara izi
Ben aşkın yalanının yapmacığını
Tam daha yeni anlamıştım ki
Sendeliyerek içkievinden çıktı

Ne yolculuklardan sonra
Bilge Ulysse toprağına ayak basmıştı
Eski köpeği nasıl koşmuştu ona
Ve bıraktığı günkü gibi karısı

Bekliyordu gergefinin başında

(sentaksta değiştirim)

Ve kral kocası Sacontale'nin

Sevinmişti döndüğünde zafer yorgunu

Soldurduğu gözlerle bekleyişin

(sentaksta değiştirim)

Sevinmişti daha bitkin bulunca onu

Tüleriyle oynarken erkek geyiğın

(sentaksta değiştirim)

Bütün o mutlu kralları düşündüm

Aklımda yalan aşkım o kadın bir de

(aşk) (otobiyografik öge)

Bugün hâlâ sevmekte olduğum

Dönek gölgeleri geçmiş iç içe

(sentaksta değiştirim)

Çörelendi yüreğime kördüğüm

(sentaksta değiştirim)

Yazık o nesne cehennemi besliyor

Bir unutuş göğü açılsaydı ya

Tek öpüşme canlarını verdiler

Gölgelerini sattılar uğruna

Ne krallar zavallı devletliler

Ben kış içindeyim oldum olası

Paskalya güneşi buyursanıza

Sivas kırklarının çektiğı acı

Hiç kalır yaşadığımın yanında

Çözenize yüreğimde biriken karı

(konuşma dili)(hüzün)

Belleğim ey incelikli kadırğa

Yetmez mi bunca çalkandığımız

Suyu ağza alınmaz dalgalarda

Yetmez mi buncadır avareyiz

Taze sabahtan hüznü akşama

(zıtlık)

Dönek aşk hadi yoluna sen de

(aşk)

Karanlığa karışan şu kadınla

Ve koyup giden kadınla birlikte

Beni geçen yıl Almanya’da

(otobiyografik öge)

Bir daha raslamam herhalde

Sen Samanyolu ne güleç ablasısın

Güz değmiş ırmakların Kenan eli’ndeki

Sevdalı kızlara vergi sırma saçların

Tıkanmış yüzücüler gibi izliyelim mi

Başka gök kıyılarına koşunu senin

Anıyorum ben şimdi başka bir yılı

Bir nisan sabahı erken uyanmıştım

İştahla söylediğim aşkın şarkısıydı

(aşk)

Sevincin şarkısıydı toz kondurmadığım

Yılın aşka teşne zamanlarıydı

(aşk)

Cemal Süreya’nın çevirisiyle Türkçeye kazandırılan “Bir Aşk Kırgınının Şarkısı”nda Apollinaire, ilk ciddi aşk kırgınlığı olan Annie’nin hatırasını hüznü bir şekilde anlatır. Ancak otobiyografik ögeler bir kenara itildiğinde bu şiirde birçok yönden telmihe rastlarız. Apollinaire’in “gizli, esrarlı nesnelere merakı vardı. Fakat bu merak bu gibi nesnelere çekici, masal yönleriyle ilgiliydi. Derinlerine daldığı Hıristiyan efsanelerine bile yazdıklarında pek az değinir.”¹

Apollinaire alev alıp ölen ve sonrasında küllerinden yeniden doğan mitolojik anka kuşu Phénix’le kavuşamadığı aşkını özdeşleştirir, böylece bu aşktan sonra başka aşklara yelken açtığını vurgular. Apollinaire Annie’ye olan aşkını tekrar dile getirmek için Londra’ya gidişini, Hz. Musa liderliğindeki İsrailoğulları kavminin kendilerini yok etmek üzere takip eden Firavun’dan kaçırmasına benzetir. Bütün kutsal kitaplarda anlatılan Kızıldeniz’in yarılmasına da şiirinde yer verir.² Apollinaire “Ulu hükümdarı benim Eski Mısır’ın / Kızkardeşiyle evli ordular kuran”

¹ çev. Cumalı 60.

² Daha ayrıntılı bilgi için Kur’an-ı Kerim’de bkz. **Şuarâ Suresi 60.-66. ayetler; Tâhâ Suresi 77.-78. ayetler; Bakara Suresi 50. ayet;** Tevrat’ta bkz. **Mısır’dan Çıkış 14, 1-30;** İncil’de bkz. **İbrâniler 11, 29.**

dizelerinde ise Mısır hükümdarı, Firavun Ptolemaios'a göndermede bulunur. Bilim ve edebiyata düşkünlüğüyle tanınan, dünyaca ünlü İskenderiye Kütüphanesi'ni kuran Firavun'un bu özellikleriyle kendini bağdaştırır. Ulyse'in karısı Pénélope'nin yıllarca nakış işleyip geceleri sökerek kocasını bekleyişine de değinen Apollinaire, bir olumlu yanıt alması halinde benzer şeklide Annie'yi yıllarca bekleyebileceğini vurgular. Görüldüğü üzere hiçbir efsane veya anıştırmaya derinlemesine yer vermeyen Apollinaire'in bu yönünü Cumalı şöyle açıklamıştır: “Ne akılcı, ne de mistik olan felsefesi, insanın kaderi ile evrenin sırrı önünde tetikte durmak olarak özetlenebilir.”¹

YUNUS Kİ SÜTDİŞLERİYLE TÜRKÇENİN²

Yunus ki sütdişleriyle Türkçenin

Ne güzel biçmişti gök ekinini,

Düşman müşman girmeden araya

Dolanıp bütün yukarı illeri

Toz duman içinde yollar boyunca

Canından sızdırmıştı şiiri;

Vasf-ı Hal'inde öyle esrikti

Acı dirliği Aşık Paşa'nın,

Günlük gibi havayı doldururdu.

Sevginin ve kimyanın öğretisi;

Bursa'da otlar ağaçlar arasında

Kim yazdı günün aydınlığın

O diri o insan yüzlü beratını

Başka kim yazdı Emir Sultan'dan

Ve bakalım Balım Sultan Urum Abdallarından

Baba dostlarıyla kadınlarla

Birtakım ilişkilerden sıyrılarak

Çıkarak karıkocalığın dükkânından

Tuttu aynasında Kızıl Deli'yi;

¹ çev. Cumalı 60.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 95.

Yağmur altında sicim gibi
Parasını serperken havuzlara
Aşık Garip unutmuştu kendini
Aklını fikrini takıp Mecnun'a,
Oralarda sevgili bir küfür gibi
Son yükselişi gibi bir sesin
Demirin taşın yergisiyle dolu
O çimenleri yeşerten nârâ
O dalga dalga yayılan
Anamın içi gibi ovalara,
Ve indi mi birden bire inen
Sımsıcak bir şafak gibi dağlara,
Sütbeyaz Ayvaz Kankırmızı Koroğlu; (otobiyografik öge)
Sen ki şu kısacık hayatında
Sevdin ve yaşadın kelimeleri
Bir gün bile düşürmedin kalbinden
Yarana bastığın büyüdü deyimini
Niye mi koşarsın böyle ufka doğru
Pir Sultan mı ısmarladı seni
Kızılırmaktan öte Sivas'a doğru
Yeryüzü gökyüzü ve sabah vakti
Bilece uçarsınız hastanız ulu
Alnında göğsünde parmak uçlarında
Kan pıhtısının ısrarlı bakışı
Siyaset meydanı hıncahınç dolu,
Ustamın gözlerindeki son damla mavi
Takılıp kalmış kirpiklerine,
Perçemi uysalca dolanmış darağacına;
Uzakta kavaklar kuşku sorulu
Bir tambur dehşeti sazında
Hazırlar kaderini Kadı Burhanettin'in
Olsa da bir gün Sivas'a sultan
Fıskıracaktır kanı bir tuyuğ gibi
Azeri ağzıyla koçlara devran

Bir tuyuğ gibi elemsiz bir fısıkye gibi
Başı omuzundan kaydığı zaman;
Sen ki gözlerinle görmüştün 57’de (otobiyografik öge)
Babanın parçalanmış beynini (otobiyografik öge)
Kâğıt bir paketle koydular mezara (otobiyografik öge)
İstesen belki elleyebilirdin de (otobiyografik öge)
Ama ağlamak haramdı sana (otobiyografik öge)
O günler istesende istemesen de
Boğazında buruldu kaldı Türkçe
Mevsimlerin tülüne sarılı halde
Yıllarca dinlendirdin acını
Utandın ondan korktun bir bakıma
Sakladın geleninden gideninden;
Ve sen daha nice raslantılarla
Nice suçsuzun başında bulundun ki
Göğe urmak ister gözbebekleri (dilde sapma)
Nice şair nice duyarlık elçisi
Zehir Kazak zıkkım Gedayi
Bir buğday yüzlü zülfü dolaşığın
Özlemiyle karmış doğanın buyruğunu
Kütüğü nakıştan beter olmuş
Nar çiçeği Karacaoğlan;
Yaz kış yapraklı Dertli Boran;
Ezilmişin tutanakçısı Kabasakal;
Dördüncü Murad’ın çılgınlığıyla
Yeniçeri bedenine nişanlar vuran
Seyrek asker Kayıkçı Kul Mustafa;
İşgal acılarından mavi bir lirizm çıkaran
Maliyeci şairlerin ilki Bayburt’lu Zihni;
Ve sürgün şairlerin ne ilki ne de sonuncusu
Yiğit ve açık Türkmen: Dadaloğlu;
Kamu kuşların yedi bin yıl (dilde sapma)
Tam bir danışmendlik içre uçtuğu (dilde sapma)
Ve gülün tek bir solukta

Köy köy dağılıp kahverengide
Kent kent kırmızıda toplandığı Gülşehri;
Kim bu Gülşehri öksüz Emrah kim?
Şems Banu ne olacak Kişverkişan nere kalesi?
Ya ulu Camiin ünlü romancısı
Yalvaçlara kimlik kâğıdı dağıtan
Çekidüzeni unutulmaz Süleyman Çelebi?
Sen işte bunlarla bildin Türkçeyi
Bunlarla
Gelen giden obayı sevdi.

Apollinaire'in şiiri gibi otobiyografik öğelerle dolu olan "Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin"de Cemal Süreya birçok yönden telmihe yer verir. "Sütbeyaz Ayvaz Kankırmızı Köroğlu" dizelerinde anne ve babasını anar. "Sen ki gözlerinle görmüştün 57'de" dizesiyle başlayan bölümde ise babasının gerçek ölümünü anlatır. Daha şiirin başlığında, "Yunus Emre'nin, Türkçenin Anadolu'daki oluşumunun ilk halkası, zihni yapılanmanın dikkate değer bir aşaması"¹ oluşunu dile getirir. Bu şiir adeta "bütün bir halk şiirinin güzellemesi gibidir."² Ardından önemli bir Türkçe savunucusu olan Aşık Paşa'ya ve eseri Vafı Hal'e değinir. Ünlü düşünür Emir Sultan ile Bektaşiliğin önemli lideri olan Balım Sultan'a, Kızıl Deli namıyla bilinen Seyit Ali Sultan'a, saz şairi Aşık Garip'e, klasik aşk hikâyesinin erkek kahramanı Mecnun'a, halk şairi Köroğlu'na, Alevi halk şairi Pir Sultan'a, divan edebiyatı şairi Kadı Burhanettin'e, Bektaşî saz şairi Tokatlı Gedâyî'ye, saz şairi Karacaoğlan'a, Dertli Boran'a, Kabasakal'a, 17. Osmanlı padişahı IV. Murad'a, Bektaşî halk şairi Kayıkçı Kul Mustafa'ya, hem divan edebiyatı hem halk şairi Bayburtlu Zihni'ye, halk şairi Dadaloğlu'na, Türkçe savunucusu şair Gülşehri'ye, halk şairi Emrah'a, ünlü mutasavvıf Şems'e, Hz. Mevlana'nın eşi Banu'ya, Mevlid mesnevisini yazan ünlü şair Süleyman Çelebi'ye değinerek Anadolu'nun, Türk halkının, Müslümanlığın, Aleviliğin ve Türkçenin önderlerini sayıp böylece ardından gittiği önemli insanları sıralamış olur.

¹ Eroğlu 15.

² Gökalp-Alpaslan 441.

Süreya bu şiirinde sadece önemli insanların isimlerine değil, aynı zamanda şairlerin şiirlerine de göndermede bulunur. “Yunus ki sütdeşleriyle Türkçenin / Ne güzel biçmişti gök ekinini” dizelerinde, Yunus Emre’nin “Bu dünyede bir nesneye yanar içüm köyner özüm / Yiğid iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi”¹ beyiti ile metinler arası bir ilişki kurgulanmıştır. Yine aynı şekilde “Siyaset meydanı hıncahınç dolu / Ustamın gözlerinde son damla mavi / Takılıp kalmış kirpiklerine, / Perçemi uysalca dolanmış darağacına;” dizelerinde, Nâzım Hikmet’in “Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı”nda yer alan şu dizelere gönderme yapılmaktadır: “Yağmur çiseliyor, / Serezin esnaf çarşısında, / bir bakırcı dükkânının karşısında / Bedreddin’im bir ağaca asılı. / Yağmur çiseliyor. / Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir. / Ve yağmurda ıslanan / Yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin çırılçıplak etidir.”²

“İmaj dünyası hayli zengin olan ‘Yunus ki Sütdeşleriyle Türkçenin’ adlı şiirde, bütün söz sanatları, göndermeler ve metinler arası ilişkiler, imajların yaratılmasına aracılık eder.”³ Böylece şiir her yeni bir anımsamada yeni bir katman kazanır, büyür ve genişler. Süreya’nın kaleminde “mitler, günlük hayatın küçük olaylarına dağılarak somutlaşır.”⁴ Bu şiirde Süreya hangi kaynaklardan beslendiğini açıkça sayıp döker ve böylece kültürüne, geçmişine sahip çıkan yönünü de açıkça göstermiş olur.

YOLCU / LE VOYAGEUR⁵

Açın bana ağlayarak çaldığım bu kapıyı (seslenme)

Euripe kadar değişkendir yaşam

İnişine bakmaktaydım bir bulut yığınının

Ve bütün bu özlemleri pişmanlıkları (hüzün)

Hatırlar mısın

Dalgalar sırtı kabarık balıklar denizüstü çiçekleri

Bir denizdi gece

¹ haz. Faruk K. Timurtaş, *Yunus Emre Dîvânı: Bütün Şiirler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980) 215.

² Nâzım Hikmet, *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* (Ankara: Dost Yayınları, 1968) 52.

³ Mehmet Doğan 327.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 46.

⁵ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 49. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 78.

Ve oraya dökülürdü nehirler
Hatırlıyorum hatırlıyorum hâlâ (yineleme)

Bir akşam kasvetli bir hana indim (hüzün)

Luxembourg civarında

Salonun dibinde bir İsa uçuyordu

Birinin bir yaban gelinciği vardı

Bir başkasınınsa kirpisi

İskambil oynanıyordu

Ve sen unutmuştun beni (hüzün)

Hatırlar mısın istasyonların o yetimhane havasını (yineleme)

Kentlerden geçtik gün boyu dönen

Ve gündüzlerin güneşini kusan gece oldu mu

Ey denizciler ey yaşlı kadınlar ve dostlarım sizler (hüzün) (seslenme)

Hatırlayın

Birbirinden hiç ayrılmamış iki gemici

Birbiriyle hiç konuşmamış iki gemici

Yan tarafa devrildi ölmekteyken en genci (ölüm teması)

Ey sevgili dostlarım sizler (seslenme)

İstasyonların elektrikli zilleri hasatçıların türküsü

Bir kasabın kızağı sayısız sokaklar alayı

Köprü süvarileri alkolden solgun geceler

Çılgınlar gibi yaşardı gördüğüm kentler

Hatırlar mısın banliyöleri ve inleyen sürüsünü manzaraların (yineleme)

Serviler yansıtıyordu gölgelerini ay ışığında

Dinliyordum bu geceyi yaz sonlarında

Ölgün ve her dem azgın bir kuş

Ve sonsuz gürültüsü geniş ve karanlık bir nehrin

Ama ölenler sürüklerken ağzına nehrin (ölüm teması)
Tüm bakışlarını tüm bakışlarını gözlerin (yineleme)
Tenhaydı kıyıları oto bürünmüş sessiz
Ve öte yakadaki dağ aydınlık ışıltılı

O zaman sessiz ve bir tek canlı görmeden
Canlı gölgeler geçti bu dağa karşı
Yana veya birdenbire çevirirken belirsiz yüzlerini
Ve önlerinde tutarken mızraklarının gölgesini

Gölgeler büyüyordu işte bu dimdik dağa karşı
Veya ara sıra küçülüyordu birden
Ve insan gibi ağlıyordu bu sakallı gölgeler
Aydınlık dağ üstünde adım adım kayarken

Kim var tanıdığın bu eski resimlerde
Hatırlar mısın bir arının ateşe düştüğü günü (yineleme)
Hatırlıyorsun yaz sonlarında olmuştu bu (yineleme)

Birbirinden hiç ayrılmamış iki gemici (yineleme)
Büyüğünün boynunda bir demir zincir
Küçüğüyse örerdi sarışın saçlarını

Açın bana ağlayarak çaldığım bu kapıyı (yineleme)

Euripe kadar değişkendir yaşam (yineleme)

İki gemicinin başından geçenlerin öyküsünün anlatıldığı “Yolcu / Le Voyageur”da Apollinaire, Euripe telmihiyle mitolojiye yaslanır. Avrupa kıtasına adını veren, Zeus’un sevgilisi olan bu güzeller güzeli, “Euripe kadar değişkendir yaşam” dizelerinde canlandırılır. Apollinaire bu şiirinde, Europa’nın kendini boğaya

dönüştürmüş Zeus'un sırtında Girit'e yaptığı yolculuk¹ ile iki gemicinin yolculuğunu benzeştirir; ayrıca hayatın değişkenliği ile bir anda başka bir yere sürüklenebileceğimiz üzerinde durur.

KAN VAR BÜTÜN KELİMELERİN ALTINDA²

Posta arabalarından söz et bana

Kan var bütün kelimelerin altında

Ezop'un şu lanetli dilinden söz et

Kan var bütün kelimelerin altında

(yineleme)

Umulmadık bir gün olabilir bugün

Aslan kardeşçe uzanabilir kayalıklara

Bir çay şöyle yağmurların kokusunda

Kan var bütün kelimelerin altında

(yineleme)

İşte durup dururken şurda

Bir yelpaze gibi açıldı sesin

Güzün en gürültülü kanadında

Göğün en ince dalında

Kan var bütün kelimelerin altında

(yineleme)

Umulmadık bir gün olabilir bugün

Bir çeşme gibi akabilir cumartesi

Çılgınlığındaki sessiz harfler

Dün gecenin ağırlığıdır damarlarında

Ne güzel konuşur sokak satıcıları

Fötr şapkalarıyla ne kalabalıktırlar

Ve çiçekçi kızların göğüsleri

Daha suçsuzdur kırlangıç yumurtasından

Kan var bütün kelimelerin altında

(yineleme)

Yaprağını dökecek ağaç yok burda

Ama ışık sökebilir olanca renklerini

Sürekli işbaşındadır belleğin

Tanık şairler arasında

¹Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997) 109.

²Süreya, *Sevda Sözleri* 98.

Oyuncu arkadaşlar arasında

Yolculuk bir kafiye arayabilir
Atının kuyruğundaki düğümde

Ölüm bir kafiye arayabilir
Ak gömleğinde

Yol bir kafiye arar ve bulur (yineleme)
Dönemeçlerin benzerliğinde

Kan var bütün kelimelerin altında (yineleme)

Bir gül al eline sözgelimi

Kan var bütün kelimelerin altında (yineleme)

Beş dakika tut bir aynanın önünde

Kan var bütün kelimelerin altında

Sonra kes o aynadan bir tutam

Beyaz bir tülbent içinde

Koy iç cebine

Bütün bir ömür kokar o ayna

Kan var bütün kelimelerin altında (yineleme)

İşte o kandır senin gülüşün

Sızmıştır hayatın derinlerine

Siyahdır orda kırmızıdır

Daldan dala atlar

Sever çocuklara anlatılan masalları

Ama iş savunmaya gelince

Yalnız alevi savurur

Ve güneşin solmaz çekirdeğini

Yalnız doruklarda

Umulmadık bir gün olabilir bugün

Kan var bütün kelimelerin altında (yineleme)

Süreya, toplumsal eleştirisine yer verdiği şiirlerinden olan “Kan Var Bütün Kelimelerin Altında”da, “bir takım kıpırdanışları, yozlaşan bir takım şeylere karşı hareketi, kökten başkalaşımı”¹ savunur. Bu sırada da şiirinde masalcı Ezop’u anar. Süreya’nın Ezop’un lanetli dili derken kastettiği şu olay olsa gerek: “Aristotales, Ezop’un yolsuzluktan yargılanan bir siyasetçiyi tilki ile kirpinin öyküsünü anlatarak nasıl savunduğunu şöyle anlatmıştır: Ezop mahkemede ‘bir tilkinin, başı pirelerle derde girmiş, bir kirpi de onu pirelerden kurtarsın mı diye sormuş, tilki, -hayır, bu pireler doydu, artık fazla kan emmiyorlar. Onları kovalarsan, yerlerine yeni, aç pireler gelir- demiş’, dedikten sonra, jüriye dönerek, sözlerini şöyle bitirmiş: ‘Dolayısıyla saygıdeğer jüri üyeleri, müvekkilimi cezalandırırsanız onun yerine onun kadar zengin olmayan birileri gelir ve sizi daha da beter soyar.’”²

BU SOLAN ALACAKARANLIKTA / DANS LE CRÉPUSCULE FANÉ³

Bu solan alacakaranlıkta

İtiş kakış bir yığın aşk

Hatıran zincirli yerde yatmakta

(konuşma dili)

Kaçışan karaltılarımızdan uzak

(sentaksta değiştirim)

O eller hafıza zincire vurmuş

Üstüste odunlar gibi alevlerinde

Kendi küllerinden doğan masaldaki kuş

Neredeyse konup yanacak halde

(sentaksta değiştirim)

Aşınırken halka halka zincir

Hatıran gülerek ikimize

Duy kaçır bizden bizimle eğlenir

Kapanırım yeniden dizlerine

(konuşma dili)

Apollinaire, “Bu Solan Alacakaranlıkta / Dans Le Crépuscule Fané” şiirinde eski aşklarını anımsar. Anka kuşunun küllerinden yeniden doğuşu gibi eski aşklarının küllerinden yeniden doğacağını, belki de yeni aşklarla hayatına devam edeceğini dile

¹ Perinçek, ve Duruel 242.

² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ezop>

³ çev. Cumalı 101. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 158.

getirir. Süreya'ya göre “mazlum olmamış, ya da kendisine bir mazlumluk yakıştırılmamış kişi halkın gözünde kolay kolay mitolojik değer kazanamıyor... Ün efsaneye dönüşürken mutlaka bir ezilmişlik, hiç değilse bir mutsuzluk gerekecektir.”¹ İşte bu nedenle de anka kuşunun mutsuzluğu Apollinaire'e sirayet ediyor.

KİŞNE KİRAZINI VE GÖÇ, MEVSİM²

Bir kadın canıma mercan sokuyor (acı)
Dayamış ağzıma bir memesini; (erotizm)
Bir tel uzayıp gidiyor saçından (aşk)
Damağına muhabbetle gömülmüş dişleri. (erotizm)

Bir mıknaş tutkusunda ufuk,
Acıyoncam, çocuğum, bozkır çiçeği,
Bak şehla parmaklarının arasında (dilde sapma)
Şaşıyor akrep eski trafiğini.

Bir kan halkasından geçiyor ısınarak
Boğazımdan dökülen sevda sözleri,
Güzel olan her şeye sinmiş o kederden
Özür mü zafer sesi mi teşekkürler mi?

Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi, (otobiyografik öge)
Firavun'un ekinlerini yöneten Yusuf da
Arkadan yırtılmış gömleğiyle
Kanatları dökülmüş kuşa benzerdi.

Muhammed dermiş ki hediyeler veriniz.
Cinsel tarafı düşün hediyelerdeki (erotizm)
Beş duyunun birliğini görmek istersen
Yaklaşır şurama usulca bas hançerini.

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 109.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 81.

Sonra su içtik ve uyuduk
Uzakta duru kurtlar, çakal lekeleri,
Dilsiz olandan karşılanmaz olana
Çözüldü damar damar doğanın belleği.

Gün doğusu ense kökümüz sırtımız
Açlıkla aşkın sarsılmaz köşebendi
Ve sonra günbatıdan - nasıl anlatsam
Bir küçük bir yusufçuk geldi.

İkili, diyordu bir ses, ikili olsun; ikişer ikişer yan yana getirdik sevdiğimiz adları:
Hasan ile Hüseyin'i, Üsküdar ile Kadıköy'ü, Nazım ile Hikmet'i, Harp ve Sulh ile
Kelile ve Dimne'yi, Kızılırmak ve Yeşilirmak'ı, Oğlak ile Yengeç'i, Adilcevaz'daki
usta ile Stradivaryüs'ü, baston yapar bu usta; yaptığı bastonlar uğultulu ve serindir,
ardıç kokulu ve ezgilidir değme kemanlar gibi; ve çok beğenilmiştir; ben o yıllarda...
Adilcevaz'ın nüfusu sekiz yüz doksan dördttür (kaymakamla birlikte); Tanrıları bile
yoktur, öyle yoksuldur ki insanlar; delikanlılar çakmaktaşıyla tıraş olur, yüksek tutun
içer ermişler; bir miknatis tutkusundadır ufuk; uçurumlar tazeliğini yitirmemiştir;
Ferit ile Tanyeri'yi; Yakışıklı Süphan ile gizemli Ağrı'yi; dört mevsim ile 365 günü;
Karaköse'deki boynu karışık tülü atlarla bunların sessiz binicilerini; bohçacı
Adapazarı ile izlenimci Bursa'yi; 1847 ile 1916'yi; zakkumun verdiği deli bal ile bati
bağlarının lepiska bilgeliğini; muhacir nehirler ile kurumuş su kentlerini. Konuşsun
diyor...

Konuşsun diyor bir ses
Konuşsun ve yağsın ve terlesin ve yansın (yineleme)
Konuş akkavakkızı dereden tepeden
Yağmursa da karsa da yağ içindekini
Düzmece töreler arasından
Dağların büyük uğultusuna doğru
Terle iliğindeki o en eski, o en etkin,
O en uyarıcı zambak vahşetini

Ve sen, kıyı, yan! Alart çevremizi.

Kent,
Kibar ve fahişe sıfatlarla
Kus barsaklarında tembelleştirdiğin ilkeyi.

Ve öteden gelen sarı tef sesi
İşte onbir taze başak dizdik bir sapa
Kargışla bizi.

Gözlerim. Gözleri yanıyor. (yineleme)

Kışne kirazını ve göç, mevsim.

Süreya yaşam hikâyesine göndermelerle dolu olan bu şiirinde, “Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi,” dizlerinde sürgün edilip Bilecik’e gönderilişlerini anlatır. Devamında ise kendini Yusuf ile özdeşleştirerek Kur’an-ı Kerim’deki “Yusuf Kıssası”¹’ni anımsatır. Süreya “Züleyha’nın iftirasına göndermede bulunarak, Yusuf’u ‘Kanatları dökülmüş kuşa benzerdi’ diye anar. Burada, suçsuzluğun bir telmih ile pekiştirilmeye çalışıldığı anlaşılır.”² Süreya atılmışlığına, yoksunluğuna, çaresizliğine göndermede bulunur, “kendisinin de bir biçimde gömleğinin arkadan yırtılmışlığına (bu da ezilmişliği pekiştiren bir söylem) bir çağrışım yaptırıyor ama narsistik doyum sağlayan, güzelliğiyle efsaneleşmiş, kuyudan çıktıktan sonra çok başarılı olmuş Yusuf’a benzemeyi seçiyor.”³ “Şiirin sonraki biriminde, Hz. Muhammed’in olduğu söylenen bir söze dikkat çekilir: ‘Muhammed dermiş ki hediyeler veriniz’. Bu sözü anlatıcı, cinsel ilişkinin de bir hediyeleşme olduğunu güçlü bir referansla desteklemek üzere anar.”⁴

Bu şiirden de anlaşıldığı üzere Süreya; halk hikâyeleri, dini hikâyeler, kıssalar, masallar, destanlar, efsaneler gibi halkın kültürel değerlerini çok iyi bilmektedir. Bunun temeli çocukluğunda atılmıştır; annesinden dinlediği hikâyeler,

¹ Kur’an-ı Kerim’de bkz. **Yusuf Suresi 23.-28. ayetler**; Tevrat’ta bkz. **Yaratılış 39, 6-18.**

² Mehmet Doğan 329-330.

³ Alper 44.

⁴ Mehmet Doğan 330.

bir Alevi çevresinde yetişmesinin sonucu eline geçen ilk okumalar olan; din, halk ve cenk kitapları¹ Süreya'yı bu konuda bir hayli geliştirmiştir. Bunların izlerini de şiirinde sürmek mümkündür. "Babil efsanelerinden, Davud'un Mezmurları'ndan Neşideler Neşide'sinden, Tevrat'tan, İncil'den, ayetten ve hadisten, İran Mecusilerinden, Fuzulî ve Nefî'den 'kahraman memeli' kadınlar, karasevdalar, sihir ve efsun gelir Cemal Süreya'nın şiirine. Sonra Hitit höyükleri, 'Frigya'nın uzayan saçları', Urartu tanrıları derken Urum Abdalları, Yunus Emreler, âşık Ömerler, ille de Karacaoğlan ve Pir Sultan Abdal gelirler... Cemal Süreya'nın düşüncesinde geçmişin derinliklerinden gelen efsane boyutu, geleceğin derinliklerine bir düş boyutu olarak uzanır."²

ZAROPOG KAZAKLARININ İSTANBUL SULTANI'NA CEVABIDIR /
RÉPONSE DES COSAQUES ZAPOROGUES AU SULTAN DE
CONSTANTINOPLE³

Sen Barabbas'tan da suçlu

Sen ne iblissindir sen

Kötü melekler gibi boynuzlu

Çamurla çirkefle beslenen

Senin namazın kılmak olur mu

Sen Selanik'in kokmuş balığı

(humor)

Mızrakla oyulmuş gözlerin

Korkulu düşlerin geniş halkası

Bir koyverişte fırlamışsın

(humor)

Bozulunca ananın bağırsakları

(humor)

Sen Podolya cellatı tiryakisi

Nice derdin çıbanın irinin

Sen domuz burnu beygir gerisi

Bakalım dillere destan servetin

Sürüyle hastalığını giderecek mi

¹ Süreya, *Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi* 19.

² Perinçek 38-39.

³ çev. Süreya, *Yürek Ki Paramparça* 68. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 52.

...

1676 Zuravno (İzvança) Antlaşması'na göre Osmanlı egemenliğine geçmesi gereken Zaporojyalı Kazaklar, efsaneye göre Sultan IV. Mehmed'e hakaret dolu bir mektup yazıp kafa tutmuşlar. Mektup, Sultan'ın unvanlarını alaya alan, ağır hakaret ve müstehcen ifadelerle doludur.¹ Bu yarı tarihsel yarı efsaneleşmiş önemli olayı şiirine konu eden Apollinaire, şiirinde aynı havayı vermek üzere humora yaslanır. Şairin en sert şiirlerinden biri olan bu şiirde yeri geldikçe Apollinaire, mitolojik unsurlara da yer verir; "Sen domuz burnu beygir gerisi" dizesinde olduğu gibi.

VAKİT VAR DAHA²

Elif Lam Mim. Yirmi üç haziran dokuz yüz altmış yedi
Bulanık atmosferin içinde gözlerim sımsıcak;
Yeldeğirmeni'nden denize sarpa sararak inen bir sokakta.
Vakit tamamdır diyorum. Ve sokağın sesi
Diyor ki değil daha
Vakit var daha

Bir kilise tadı taşıyor Dolmabahçe camiinin pencereleri
Uzaktan bakmak şartıyla ve aydınlık oluşunu saymazsak;
Ve denizin gişesinde oturan kısa boylu saat kulesi
Yakasının içine kaydırılmış hafifçe basınç-ölçerini

Diyor ki değil daha (yineleme)

Vakit var daha (yineleme)

Mermerin memelerinden hafifçe hafifçe damlıyor mavi (erotizm)
İlk mavi, doğru mavi, çayır çimen bilgisi
Cücükleniyor orda hemen ılık menekşesi Şems'in
Çalgıcısını da yanında gezdirirdi Konya'da Şems ki

¹http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Sultan%C4%B1na_Mektup_Yazan_Zaporojya_Kazaklar%C4%B1

² Süreya, *Sevda Sözleri* 100.

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Bir koku gibi dururdu parmağı yüzüğünün içinde
Gerindikçe bütün Doğuya yayardı bedenini,
Sağlığından çerçeveler yaratır Kelime Hatun
Uzun uzun duyardı gözlerine çekilmiş mili

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Evlerden çadırlardan toplananlar bini buldukça
Padişahın önünde törenle uçuruldu kelleleri.
Geceyi bir dert gibi geride bırakan Yahudiye
Gündüz de tırnaklı hayvanların eti haram edildi

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Genç Osman annesinin rahmini çekip üstüne
Adı burgaçlara yazılsın diye bekledi.
Ve Sinan düdenlerde olsun diye ölümü
Kurduğu her yapının temelini suya indirdi

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Düşmanına ilerlerken tuhafça gülerdi
Köroğlu'nun sırtında üst üste dokuz dombay derisi.
Ve kaçarken yılan sokmuş orman perisi
Gözleriyle izlerdi sessizce erkeğini

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Deve, devenin üstünde tabut, biri çekiyor deveyi

Üçü de Ali: deve, deveyi çeken ve tabutun içindeki,

(yineleme)

Çılgın gibi koşuyorum köylerden şehirlere

Başını kayalara vura vura ilerleyen bir insan seli

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Hafif kanlı Chevrolet'ler, hırslı Pontiac'lar, kıranta Buick'ler

Gürültüyle akıp gidiyor General Motors'un enikleri;

Ve ağır kıçlı, geniş çeneli, soluklu arabaları Ford'un;

Ve ağaçlar görüyor, gözlüklü, iri kıyım Chrysler ailesini

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Sokak lambaları yerebatanlar yük kamyonları

Almadan edemeyeceğimiz bir selam gibi

Sırtlar arkalar talvekler duldalar öte yüzler

Ve kuyuya sarkıtılmış bir testinin dibi

Diyor ki değil daha

(yineleme)

Vakit var daha

(yineleme)

Süreya'nın bu şiiri, Kur'an-ı Kerim'de huruf-u mukattaa¹ ile başlayan surelerden Bakara ve Ali İmran'ın ilk ayeti olan "Elif Lam Mim." sözleriyle açılır.

¹ Huruf-u mukattaa, bağımsız ve ayrı harfler anlamına gelmektedir ve Kur'an-ı Kerim'de 29 yerde geçmektedir. Bu harfler Kur'an'ın sırlarındandır. Herhangi bir anlama gelip gelmedikleri bilinmemektedir. Bu konuda bkz. Kandemir, Zavalı ve Şimşek, 1. Cilt, 7. Allah'tan vahiy geldikçe Hz. Muhammed bunları insanlara tebliğ ediyordu. Kur'an karşısında aciz kalan müşrikler, "...*Sakin şu Kur'an'ı dinlemeyin, okudukça gürültü edin, belki bastırır galip gelirsiniz.*" (**Fussilet Suresi 26. ayet**) diyorlardı. Ancak huruf-u mukattaa ile başlayan sureler nazil oldukça bu harfler, müşriklerin de dikkatini çekmiş, artık gürültü yapmaktan vazgeçerek Kur'an'a kulak vermeye başlamışlardır. Bu konuda bkz. Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü ve Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998) 142-143.

Net olarak anlamları çözülememiş olan haruf-u mukattaaların birbiriyle birleşmeyen harflerden oluştuğu bilinmektedir. Süreya şiirine bu sözle başlamayı belki Şems'ten bahsedeceği için, belki de gizemli bir hava yaratmak için tercih etmiştir. Süreya bu şiirinde; Şems, Yahudilik, Genç Osman, Mimar Sinan, Köroğlu, Hz. Ali'den Chevrolet'lere, Pontiac'lara, Buick'lere, Ford'a ve Chrysler'e dek uzanır. Süreya mitos yani efsaneyi şöyle tanımlar: “Olayların ya da kişilerin, kitlenin ortaklaşa düşgücünde değiştirilip abartılması, yeni görüntüler kazanması. Bir yerde *ütopya* anlamını da taşır efsane sözcüğü... Kısacası, efsane, halk duygusunun, ortaklaşa bilincin malıdır.”¹ Bu nedenle Hz. Ali gibi Chevrolet ya da Pontiac da bir efsaneye dönüşebilmekte ve bu bizi şaşırtmamaktadır. Şaşırtıcı olan, bu farklı kavramları Süreya'nın şiirinde bir arada ele almasıdır.

AV BORUSU / CORS DE CHASSE²

Bizim soylu, acıklı hikâyemizin

Tümü bir gaddar maskesini andırır

Ne oyunu raslantının ya da sihrin

(sentaksta değiştirim)

Ne de buna benzer bir tarafı vardır

(sentaksta değiştirim)

Aşkımı içli bir hale getirsin

Ve Thomas de Quincey gibi günden güne

(telmihi)

Alışıp afyon zehrine temiz ve hoş

Talihsiz Anna'yı düşününe düşününe

(otobiyografik öge)

Geçelim geçelim bunları madem boş

(yineleme)(konuşma dili)

Ama ben hatırlamadan edemem gene

Hatıralar çalan av borularıdır

Sesleri uzak rüzgârlarda dağılır

Apollinaire “Av Borusu / Cors de Chasse” şiirinde Thomas de Quincey'in ismini anarak yazarın afyon bağımlılığına değinir. “Edgar Allan Poe'dan Jorge Luis Borges'e kadar pek çok yazarı derinden etkilemiş olan de Quincey, yoğun dokulu

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 108.

² çev. Cumalı 97. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 148.

düzyazısı, geniş hayal gücü ve kendi ruhunun derinliklerini kâğıda dökme cesaret ve becerisi sayesinde hem 19. yüzyıl sonu dekadan edebiyatına öncülük etmiş, hem de itirafa ve insan ruhunun karanlık yönlerine eğilmeye dayalı bir düzyazı geleneğinin temellerini atmıştır.”¹ Apollinaire ise şiirinde de Quincey’i afyonkeşliği yönünden anar ve kendisinin aşka bir afyon bağımlısı gibi bağlı olduğundan dem vurur. Annie Pleyden’e duyduğu aşk nedeniyle bir afyonkeş gibi “temiz ve hoş” olduğunu söyler.

KARACAOĞLAN²

Kilimim siyahtır bütün renklerden

İçinde kil var milim var (dil oyunu)

Umut’un içinde mut varsa

(dil oyunu)

Umutsuzluğun da içinde umut

Bağnazlığın içinde Banaz

(dil oyunu)

Götürüp sonra Sivas’ta astılar

(Pir Sultan’a gönderme)

Ülkemin ırmakları dışarı akar

Neden bilmem can havliyle akar

Akarsuların hepsi karasu

(dil oyunu)

Dağ doruklarında denizyıldızı çakıllar

Akıntılar akıntılar ters akıntılar

(yineleme)

Üstünde simürg uçar

Mahpusta beyaz elli Musa³

Balıkçıl yürüyüştü fıravunlar

¹ <http://www.iletisim.com.tr/ki%C5%9Fi/thomas-de-quincey-15773.aspx>

² Süreya, *Sevda Sözleri* 207.

³ Firavun ve taraftarlarına gösterebilmesi için Allah’ın Hz. Musa’ya verdiği mucizelerden birisi, Hz. Musa’nın elini koynuna sokarak bembeyaz (onları şaşkırtacak şekilde) bir halde çıkartmasıdır. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de bkz. **Tâhâ Suresi 22. ayet; Neml Suresi 12. ayet; Kasas Suresi 32. ayet;** Tevrat’ta bkz. **Mısır’dan Çıkış 4, 6-7.**

Kedi adımlı dışışleri bakanları

Onun parmaklarıyla konuşurlar

Ayrılık vezirleri yabancıl yontular

Nâzımdaki nazı okşar gibi dururlar

Babam sayrı dışmüş, döşeğinin altında

Kasım güneşi ve asık yüzlü tanrılar

Yaş otuz beş dantel gibi ortasından (Tarancı'nın "Otuz Beş Yaş" şiirine gönderme)

(humor)

Sessizce yırtılmış temiz yüzlü hacılar

Karacaoğlan der ki göçüm söküldü (Karacaoğlan'ın söylemine gönderme)

Kilimim parça parça acılar al al açar. (Karacaoğlan'ın söylemine gönderme)

Süreya'nın "Karacaoğlan" şiiri ise, adeta dil ve düşünce oyunları şeklinde kurgulanmış bir bilmece gibidir. şair, şiirin ismi olan Karacaoğlan'a şiirin son dizelerine kadar değinmezken, son dizelerde bir nevi Karacaoğlan'ın söyleyiş biçimine yer vermiştir. Daha öncesinde ise önce Pir Sultan'ın asılışına, ardından Pers mitolojisinin önemli ve efsanevi kuşu simurga, Hz. Musa'nın firavunla mücadelesine, dönemin dışışleri bakanının özelliklerine, Nâzım Hikmet'e ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın "Otuz Beş Yaş" şiirine göndermede bulunur. Üstelik "kurulan metinler arası ilişkide, 'alaycı dönüştürüm' olarak tanımlanan yöntem kullanılmıştır."¹ "Anlatıcı, Tarancı'nın şiirine göndermede bulunarak, bir taraftan bu şiirin yergisini yapmış, bir taraftan da dikkat çektiği 'temiz yüzlü sessiz hacılar'la eğlenmiştir."²

Görüldüğü üzere, Süreya'nın şiirinin kaynakları saymakla bitmez: "Biri Fransız şiiriydi. Guillaume Apollinaire, Max Jacop, Paul Eluard ve Jacques Prévert. Divan ve Halk şiirleri. Tanzimat'tan sonraki şiir. Kutsal Kitaplar Bilgisi. Mitoloji ve

¹ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler* (Öteki Yayınevi, Ankara, 1999) 126.

² Mehmet Doğan 502.

destanlar. Tarih, coğrafya, maliye, bilimsel bilgi.”¹ “Böylece coğrafya ile tarih, doğu ile batı, gerçek ile düş, efsane ile gelecek kesişir onun şiirinde.”² “Sadece halk şiiriyle değil Klasik Türk şiiriyle de güçlü bağlar kuran Cemal Süreya, Batı edebiyatını, sanatını olduğu kadar kendisiyle aynı dönemde yazan şairlerin eserlerini de yakından izlemiştir. Bütün bunların yanında tarihsel ve siyasal olaylara, resme, müziğe, sinemaya... göndermelerle son derece zengin, renkli bir şiir evrenine sahip olan Cemal Süreya’nın dizelerinde modern çağın dikkatli okurunu heyecanlandıracak girift bir yapı vardır... Cemal Süreya’nın şiirinde modern şiirin bütün anlam oyunları, klasik şiirin imgeleri, halk şiirinin yalınlığı, Batı şiirinin izleri hep biraradadır.”³

“Hiçbir edebi ve sanatsal yapı başka yapıtlardan bağımsız değildir aslında. Her sanatçı, eserlerinin çok açıkça anlaşılabilir üst yapısında ya da dikkatli bir okumayla çözümlenebilecek derin yapısında, kendisini var eden bütün diğer sanatsal ve edebi yapıtlardan izler barındırır... Annesinin anlattığı halk hikâyelerinden kendi isteğiyle genç yaşta okumaya başladığı ve giderek daha derin bir bağla sevdiği Divan şiirine, filmlerden şarkılara, tarih ve siyaset kitaplarından resimlere dek uzayan ve gittikçe çeşitlenen bu evrende Cemal Süreya asla taklide veya tekrara düşmeden kendi şiirini yazar. Onun şiirini daha da güzelleştiren, derinleştiren, renklendiren bu okumalar, Barthes’ın sözünü ettiği ‘dokuma kumaş’ gibi Cemal Süreya’nın şiirini oluşturur. Böylece onun şiiri bir çiçek dürbünü gibi, varolan şekillerden, renklerden yararlanarak farklı ve parçalı ama daha büyüleyici renkler, biçimler oluşturur.”⁴

Aynı şekilde Apollinaire’in şiiri de geniş bir yelpazenin ürünüdür; anılan, adı geçen veya değinilen konular çok çeşitlidir. “Öyle bir şair duruşu ki ne esinden, ne de türküden ayrılmaz. Düşünüşü tellim müzikli, tellim de parasızdır. Özellikle doyulmaz tattaki düz yazılarında bana kalırsa en çok yaklaştığı Gerard du Nerval’de olduğu gibi, Apollinaire’de de nefes almak ile esinlenmek hem tek, hem de eş nesnelere. Ona göre her nesne şiir malzemesi, biçim değiştirmeye, türküye geçiş

¹ Özdemir İnce, “Şiirin Gişesinde Oturan Şair,” *Hürriyet Gösteri* Şubat 1990: 21.

² Perinçek 36.

³ Gökalp-Alpaslan 437-438.

⁴ Gökalp-Alpaslan 461.

nedenidir. Bir eşya, bir karşılaşma, bir sözü kaptı mı, kişisel uyumunu katar, düşlerinin rengi, hareketi ile ayarlar, tek kelime ile kaptıklarını yeniden yaratırdı.”¹

Ancak Süreya’da da Apollinaire’de de andıkları şair veya yazarların açık ya da kapalı bir etkisine rastlanmaz, sadece onların veya eserlerinin adlarına göndermeler yapılır. Bu göndermeler, gözlem ve değerlendirme güçlerini gösterir niteliktedir.

Sonuç olarak Süreya’nın şiirinde de Apollinaire’in şiirinde de genel kanının aksine halk öğelerine, efsane ve halk kahramanlarına yer verilir ve birçok yönden telmihlere değinilir. Her iki şair de geleneğin tutucu yanlarına karşı oldukları için gelenekten, folklordan, halk öğelerinden ve kültüründen faydalanmıyor zannedilse de, bu kanı yanlıştır. Süreya’nın da Apollinaire’in de şiirinin asıl kaynağı, halktır. Her iki şair de konuşma dilinden yana olmuş, şiirlerini anlaşılmasız olmaktan uzak tutmaya çalışmıştır. Halkın anlayacağı, onun değerleriyle örülü bir şiir yapısı kurmuşlardır.

4.6. Cemal Süreya ve Guillaume Apollinaire’in Şiirlerinde Sesi, Müziği Önemsemeye ve Yinelemeye Yer Verme

NOT: Altı çizili satırlar Süreya’nın ve Apollinaire’in şiirlerinde yer verdiği ses öğeleri ile yinelemelere işaret eder.

Şiirin yapısını, üslubu belirleyen söyleyiş; bir şairi diğerlerinden ayıran temel özelliklerdendir. Bilindiği gibi temalar her şair için benzerdir; ancak aynı temalar şairlerin kendine özgü söyleyişleriyle farklılık kazanır. Söyleyişteki ses öğeleri; kafiye, iç ses ve yinelemeler şiirin ahengini ve ritmini artırır. Böylece şiire müzikal değer katılmış olur. Çünkü “seçilen bir birim, ses ya da sözcük, söz dizinindeki olağan yerinde, ancak doğal dilde rastlanmayan bir sıklıkta yinelenirse sanatsal bir etki elde edilebilir”². Ayrıca yinelemelerle anlatılanın vurgulanarak pekiştirilmesi de sağlanmış olur. Şiirde yineleme dışında, “dilbilgisi kurallarına ters düşen bir söz

¹ çev. Cumalı 60-61.

² Necla Aytür, *Kitaplar Arasında Amerikan Edebiyatı, Kültür ve Dil Yazıları* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010) 153.

dizini; sözcüklerin yerlerinin değiştirilmesi; yeni sözcük ya da tamlamalar yaratmak; ayrı alandan sözcüklerin birlikte kullanılması; atlamalar; anlamlı boşluklar”¹ gibi sapmalarla da benzer bir etki yaratılabilir.

Süreya ve Apollinaire’in şiirlerinde de söyleyişte; ses, ahenk, ritm, müzik ve tını ön planda tutulmuştur. Bunun neticesinde şiirlerine giren yineleme, her ikisinin de şiirinin baskın özelliği olmuştur. Bu yinelemeler, tek bir şiirin içinde sözcük, ses tekrarı olabildiği gibi; daha önce yazılmış kendi şiirlerine göndermeler, hatta cümle ve kıta tekrarı da olabilmektedir. Bilindiği üzere Süreya’nın *Güz Bitiği* kitabını oluşturan “Keşke yalnız bunun için sevseydim seni” dizesinin tekrar edildiği 20 tane şiiri vardır.

GECE

BİTKİLERİNDEN²

Gece bitkilerinden korkuyorum,

Hayır, geceleri bitkilerden!

Gizlenirken vurulmuş ulaklara ağittir

Bana açtığın her telefon.

İki kalp arasında en kısa yol:

(“İki Kalp” şiirine gönderme)

Birbirine uzanmış ve zaman zaman

(“İki Kalp” şiirine gönderme)

Ancak parmak uçlarıyla değebilen

(“İki Kalp” şiirine gönderme)

İki kol.

(“İki Kalp” şiirine gönderme)

An ki fiskiyesi sonsuzluğun

Keşke yalnız bunun için sevseydim seni.

Tevfik Akdağ, Süreya’nın bu şiirleri için “son dizeleri hep ‘keşke yalnız bunun için sevseydim seni’ olan yirmi şiir, Cemal Süreya şiirinin bundan önceki dört kitabındaki şiirlerinden çok daha rahat kurulmuş, çok daha kolay söylenivermiş izlenimi veren şiirler. Bugüne değin kazanılmış büyük ustalığın, bunun sonucu elde

¹ Aytür 153.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 260.

edilmiş bilgeliğin getirdiği şiirler.”¹ der. Süreya da “Güz Bitiği’nde başka yerlere gittim. Birçok bağımsız birimden oluşan tek yapı söz konusu onda. Her birimin bir yerde tohum kapsülü gibi patlayıverdiği bir ‘sıkı şiir’.”² der bu şiirleri için. “*Güz Bitiği*, -kitaptaki sırasıyla ve şairin verdiği adlandırmalarla ‘bir düzyazı, yirmi şiir, bir şarkı, on bir beyit on altı dize’den oluşur. Yirmi şiirin her biri ayrı başlık taşır ama hepsi dörder dizelik iki bölüm ve birer ikilikten oluşur. Bu biçim ortaklığının dışında en önemli bağ, her şiirin ‘Keşke yalnız bunun için sevseydim seni’ dizesiyle bitmesidir. Ayrıca yirmi şiirin ilkinde ve sonuncusunda dört dizelik bir bölüm aynen tekrarlanır. Böylece şiirler arasında söylem açısından bütünlük kurularak adeta dairesel bir yapı tamamlanır. Hemen hepsi güçlü ve yoğun bir aşkı anlatan bu şiirlerin ardından gelen şarkı, beyitler ve dizelerse yirmi şiirlik bütünden bağımsız görünürler. Oysa *Güz Bitiği*’ndeki şiirlerin düzenleniş biçimi, klasik bir divanın düzenleniş biçimini andırır.”³

Hakikaten *Güz Bitiği*’ndeki bu şiirler Süreya’nın diğer şiirlerinden ayrılır; hem söyleyişteki ustalıkla sadeliğin, sıradanlığın doruğuna ulaşılmıştır, hem de birbirine bağlanan şiirler olması açısından enteresandır. Zaten Süreya da şöyle açıklar: “Güz Bitiği tek bir şiir. Bütünüyle bir şiir aslında. Bir yerde öykü de diyebiliriz onun için.”⁴ Süreya’nın bu şiirlerle müzik, resim ve düzyazının imkânlarını sınıadığını söyleyebiliriz. Şiirlerin sonunda tekrarlanıp nakarat gibi kullanılan “Keşke yalnız bunun için sevseydim seni”ler eksilteli anlatım izlenimi verir.

Ayrıca “Gece Bitkilerinden”in ikinci kıtası “İki Kalp”⁵ şiirinin bir kıtasının aynısıdır. Bilindiği üzere *Güz Bitiği* “Keşke yalnız bunun için sevseydim seni” dizeleriyle biten 20 şiirden oluşan bir bölüm içerir; bu bölümün ilk şiiri “İki Kalp”, son şiiri ise “Gece Bitkilerinden”dir. “Böylece Cemal Süreya, dairesel bir yapıya yerleştirdiği yirmi şiiri başladığı yere yakın bir noktada bitirir. Şairin kendi dizelerine göndermelerde bazen yinelemelerde bulunması, bir yeniden yazma ya da kendini

¹ Perinçek, ve Duruel 303.

² haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 183.

³ Gökalp-Alpaslan 444.

⁴ haz. Duruel, *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları* 173.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 241.

tekrar etme değil de dikkatli okura bir anımsatma ve bilmecemsi bir oyun kurma yoludur.”¹

Benzer şekilde, Apollinaire de şiirlerinde kelime, ses, cümle hatta kıta tekrarlarına yer vermektedir. Süreya'nın çevirisiyle Türkçeye kazandırılan aşağıdaki kıtayı Apollinaire üç farklı şiirinde (“Bir Aşk Kırgınının Şarkısı”, “Zaporog Kazaklarının İstanbul Sultanı'na Cevabıdır” ve “Yedi Kılıçlar”) kullanmıştır.

...

Sen samanyolu ne güleç ablasısın (sentaksta değiştirim)

Güz değmiş ırmakların Kenan eli'ndeki

Sevdalı kızlara vergi sırma saçların

Tıkanmış yüzücüler gibi izleyelim mi (sentaksta değiştirim)

Başka gök kıyılarına koşunu senin²

...

Yine başka bir kıtayı daha Apollinaire, hiç bozmadan iki şiirinde (“Bir Yıl Öncesi İçin Laterna Havası” ve “Yedi Kılıçlar”) birden kullanmıştır:

...

Ezberimdedir kraliçe türküleri (sentaksta değiştirim)

Yılların getirdiği sızlanmalar

Balıklara söylenmiş forsa ilahileri

Aşk kırgınının dilindeki şarkılar (“Bir Aşk Kırgını” şiirine gönderme)

Benden sor sirenlere adanan ezgileri³

...

Bu yinelenen kıtanın içinde ise bir başka şiirinin ismini tekrar etmektedir Apollinaire: “Bir Aşk Kırgınının Şarkısı.” Ancak Apollinaire'de bu birbirinin aynı kıtaların başka şiirlerde yeniden kullanılması, Süreya'nın *Güz Bitiği* kitabında yer

¹ Gökalp-Alpaslan 459.

² çev. Süreya 62. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 46.

³ çev. Süreya 66. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 49.

alan 20 şiirindeki gibi bir bütünlüğe işaret etmez. Sanırız bunlar sadece, sesinden ve söyleyişinden hoşlandığı kıtaları tekrar kullanma arzusundan ibarettir.

Apollinaire ile Cemal Süreya'nın şiirlerinde dize veya kıta tekrarı dışında sıklıkla rastlanan sözcük tekrarları da dikkati çekmektedir. Hatta isimleri aynı olan "Il y a"¹ ve "Var"² şiirleri bu konuda örnek gösterilebilir.

IL Y A³

Il y a un vaisseau qui a emporté ma bien-aimée

Il y a dans le ciel six saucisses et la nuit venant on dirait des asticots dont naîtraient les étoiles

Il y a un sous-marin ennemi qui en voulait à mon amour

Il y a mille petits sapins brisés par les éclats d'obus autour de moi

Il y a un fantassin qui passe aveuglé par les gaz asphyxiants

Il y a que nous avons tout haché dans les boyaux de Nietzsche de Goethe et de Cologne

Il y a que je languis après une lettre qui tarde

Il y a dans mon porte-cartes plusieurs photos de mon amour

Il y a les prisonniers qui passent la mine inquiète

Il y a une batterie dont les servants s'argentent autour des pièces

Il y a le vaguemestre qui arrive aut rot par le chemin de l'Arbre isolé

...

VAR⁴

Sevgilimi alıp götürən bir gemi var

Gece yıldızların doğduğu et kurtlarına benzer altı adet sucuk var (humor)

Sevgilime diş bileyen düşman bir denizaltı var (acı gerçek)

Etrafımda mermilerin patlamasıyla kırılmış binlerce küçük çam var (acı gerçek)

Ordan geçen zehirli gazlarla körleşmiş bir piyade eri var (acı gerçek)

¹ Guillaume Apollinaire, *Calligrammes* (Paris: Gallimard, 1948) 156.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 158.

³ Apollinaire, *Calligrammes* 156.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 143.

Köln'ün Nietzsche'nin ve Goethe'nin bağırsaklarında bizim her şeyi doğramışlığımız
var (acı gerçek)
Geciken mektubu özlemişliğim var (hüzün)(özlem)
Cüzdanımda aşkımın birkaç resmi var (aşk)
Kaygılı yüzlerle geçen tutsaklar var (acı gerçek)
Topçuların parçaları etrafında koştuğu bir batarya var (acı gerçek)
Tek ağaçlı yoldan tırıs gelen posta gediklisi var
...

VAR¹

Şu senin bulutsu sesin var ya (aşk)
Uçtan uca tersyüz ediyor geceyi

Yataklar var konuşmak için (humor)
Öpüşmek için telefon kulübeleri (humor)

Güneşler var, yıldızlar, samanyolları,
Karpuzlar gümbür gümbür kapılarda. (humor)

Tanrılar sofrası amma karanlık
Yiyemem tek lokma yiyemem orda.

Şu senin tutkulu sesin var ya: (aşk)
Ortak güzellik artı yara izi.

Tutar ellerinden kaldırırsın
Adı kötüye çıkmış tüm sözcükleri.

Yeni törenler gerek bize
Yeni törenler -kimi zaman en eski.

Dert etme, bütün dilleri içerir

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 158.

Bitki konumu, küçükbaş hayvan sesi.	(humor)
Şu senin dolayık sesin <u>var</u> ya	(aşk)
Dondurma yiyen gürbüz bir kız gibi müstehcen,	(erotizm)
Balkon demirine dayalı bir arka kadar şakacı,	(erotizm)
İlk doyumdaki gibi yeşil elma tadında.	(erotizm)
Kimlik denetimi yaptıktan sonra	
Resimli roman okuyan bir <u>er</u> gibi giderici.	(erotizm)
Şu senin alçaktan sesin <u>var</u> ya	(aşk)
Pencereler <u>var</u> burnumun kemiğinde sızı,	(hüzün)
Aşklar <u>var</u> unutulmamak için,	(aşk)
Boğulmak için ilk sevgili.	

Apollinaire ile Cemal Süreya'nın "Var" adlı şiirlerinde, ortak sözcük yinelemesi dışında tema, konu, tını yönünden bir ortaklık söz konusu değildir. Apollinaire'in cephede gördüğü ayrıntıları tek tek anlattığı "Var" şiirine karşılık Süreya, şiirinde sevgilisinin (bu şiiri, Güngör Demiray'la ilişkisi sırasında yazar.¹) sesinden çıkardığı anlamlardan, aşkın görünümünden bahseder. Her iki şiire ses yönünden bakacak olursak da, Apollinaire'in adeta etrafında var olanları tek tek sıralayıp saydığı şiirine karşılık, Süreya "var" ve "ses" sözcüklerinin yinelenmesi ile "ritmik düzenden çok, anlam birlikleri"² oluşturur. Bu iki şiirde bir tek "er" sözcüğünü ortak yön olarak alabiliriz; ancak o da anlatım ve konu olarak birbirleriyle uyuşmaz.

Süreya'nın yine "var" sözcüğünü yinelediği iki şiiri daha vardır: "8.10 Vapuru" ve "Vakit Var Daha". Ancak bu şiirlerle de Apollinaire'in "Var" şiiri, aynı sözcüğün yinelenmesi dışında hiçbir yönden örtüşmez.

¹ Perinçek, ve Duruel 207.

² Mehmet Doğan 437.

8.10 VAPURU¹

Sesinde ne var biliyor musun

Bir bahçenin ortası var

Mavi ipek kış çiçeği

Sigara içmek için

Üst kata çıkıyorsun

Sesinde ne var biliyor musun

Uykusuz Türkçe var

İşinden memnun değilsin

Bu kenti sevmiyorsun

Bir adam gazetesini katlar

Sesinde ne var biliyor musun

Eski öpüşler var

Banyonun buzlu camı

Birkaç gün görünmedin

Okul şarkıları var

Sesinde ne var biliyor musun

Ev dağınıklığı var

İkide bir elini başına götürüp

Rüzgârda dağılan yalnızlığını

Düzeltiliyorsun.

Sesinde ne var biliyor musun

Söyleyemediğin sözcükler var

Küçücük şeyler belki

Ama günün bu saatinde

Anıt gibi dururlar

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 202.

Sesinde ne var biliyor musun

Söyleyemediğin sözcükler var.

VAKİT VAR DAHA¹

Elif Lam Mim. Yirmi üç haziran dokuz yüz altmış yedi (telmih)

Bulanık atmosferin içinde gözlerim sımsıcak;

Yeldeğirmeni'nden denize sarpa sararak inen bir sokakta.

Vakit tamamdır diyorum. Ve sokağın sesi

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Bir kilise tadı taşıyor Dolmabahçe camiinin pencereleri

Uzaktan bakmak şartıyla ve aydınlık oluşunu saymazsak;

Ve denizin gişesinde oturan kısa boylu saat kulesi

Yakasının içine kaydırılmış hafifçe basınç-ölçerini

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Mermerin memelerinden hafifçe hafifçe damlıyor mavi (erotizm)

İlk mavi, doğru mavi, çayır çimen bilgisi

Cücükleniyor orda hemen ılık menekşesi Şems'in (telmih)

Çalgıcısını da yanında gezdirirdi Konya'da Şems ki (telmih)

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Bir koku dururdu parmağı yüzüğünün içinde

Gerindikçe bütün Doğuya yayardı bedenini,

Sağlığından çerçeveler yaratır Kelime Hatun (telmih)

Uzun uzun duyardı gözlerine çekilmiş mili

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 100.

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Evlerden adırlardan toplananlar bini buldukça
Padişahın önünde törenle uçuruldu kelleleri.
Geceyi bir dert gibi geride bırakan Yahudiye
Gündüz de tırnaklı hayvanların eti haram edildi

(telmih)

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Genç Osman annesinin rahmini çekip üstüne
Adı burgalara yazılsın diye bekledi.
Ve Sinan ddenlerde olsun diye lm
Kurduğu her yapının temelini suya indirdi

(telmih)

(telmih)

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Düşmanına ilerlerken tuhafa gülerdi
Köroğlu'nun sırtında st üste dokuz dombay derisi.
Ve kaçarken yılan sokmuş orman perisi
Gözleriyle izledi sessizce erkeğini

(telmih)

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Deve, devenin üstünde tabut, bir iekiyor deveyi
Üçü de Ali: deve, deveyi çeken ve tabutun içindeki,
ılgın gibi koşuyorum köylerden şehirlere
Başını kayalara vura vura ilerleyen bir insan seli

(telmih)

(telmih)

Diyor değil daha

Vakit var daha

Hafif kanlı chevrolet'ler, hırslı pontiac'lar, kıranta buick'ler (telmih)
Gürültüyle akıp gidiyor General Motors'un enikleri; (telmih)
Ve ağır kıçlı, geniş çeneli, soluk arabaları Ford'un; (telmih)
Ve ağaçlar görüyor, gözlüklü, iri kıyım Chrysler ailesini (telmih)

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Sokak lambaları yerebatanlar yük kamyonları
Almadan edemeyeceğimiz bir selam gibi
Sırtlar arkalar talvekler duldalar öte yüzler
Ve kuyuya sarkıtılmış bir testinin dibi

Diyor ki değil daha

Vakit var daha

Görüldüğü üzere Süreya'nın "8.10 Vapuru" şiirinde sevgilinin sesi üzerinden çağrıştırılan objeler ile aşk, "Vakit Var Daha" şiirinde ise Mevlana ile Şems arasındaki muhabbetten Hz. Ali'ye kadar uzanan bir telmihler silsilesinde henüz vaktin gelmediği anlatılır. Yani Apollinaire'in "Var" şiiri ile Süreya'nın "var" sözcüğünü yinelediği şiirleri arasında, her dil için temel eylemlerden biri olan "var" sözcüğünün tekrar edilmesinden başka ortak bir nokta bulunmamaktadır.

Erdoğan Alkan *Şiir Sanatı* adlı kitabında Cemal Süreya ile Apollinaire arasındaki yakınlıkları incelemiş ve kendince birçok da ortak nokta çıkarmıştır.¹ Bunlara yakından bakınca aslında Alkan'ın ima ettiği gibi bir intihal olmadığını göreceğiz. Erdoğan Alkan, Apollinaire'deki "Marie" yani "Meryem" in ve de "çingene" nin Cemal Süreya'nın şiirine sızdığını söyler.² Ancak her iki şairin de birçok şiirinde yer alan "Çingene" ve "Meryem" ler, diğer yinelemelerde olduğu gibi,

¹ Alkan 491-493.

² Alkan 493.

konu ve anlatım olarak herhangi bir benzerlik taşımazlar: “Çanlar”, “Çingene Kız” ile “Süveyş” ve “Bun”da olduğu gibi.

ÇANLAR / LES CLOCHES¹

Güzel çingenem aşığım (konuşma dili)
Çanlar çalıyor bak dinle (konuşma dili)
Sevişmiştik çılgınca
Göremez sanıp bizi kimse (sentaksta değiştirim) (konuşma dili)

Ama saklanamamışız hiç de iyi (konuşma dili)
Tüm çanlar çevrede
Kulelerinin tepesinden görmüş bizi
Ve söylüyorlar bunu herkese (konuşma dili)

Yarın Cyprien’le Henri
Marie Ursule ve Catherine
Ekmekçi kadınla kocası
Bir de amcamın kızı Gertrude

Gülümseyecekler ben geçerken
Yerin dibine girmek isteyeceğim
Sense uzaklarda olacaksın ağlayacağım (aşk) (hüzün)
Belki de bu yüzden öleceğim (aşk) (ölüm teması)

SÜVEYŞ²

Dengesini uzun bıyıklarına borçlu yürürken (humor)
Son derece ince bir kadın yüzünden sallantılı (humor)
Sevişken bir orospu en mayhoş tenlisi Ortadoğu’nun (erotizm)
Çeşmeden su içer gibi kolay rahat (erotizm)
Avucunu çenesine dayayıp öptüğü (erotizm)
Ama sadece öpmek mi (erotizm)

¹ Apollinaire, *Şiirler* 17-18. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 114.

² Süreya, *Sevda Sözleri* 30.

O da ayrı mesele

Saçındaki çiçeği yükleyip merhabasına	(anlamda sapma)
Yoluna dikildiği ilk gündenbergi onun	(konuşma dili)
Geceyi tutup getirmek birinci işi	
Sonra belirtmek geceyi en yavuz laflarla	(konuşma dili)
<u>Meryem kadifeden bir çingenedir</u>	
<u>Ama</u> çay içmenin kadifesi mi olur	(anlamda sapma)

O da ayrı mesele

Gibi bir Erzurumlu yanından geçen minarelerin	(sentaksta değiştirim)
Daracık ışığına buyur etmiş bütün mavilikleri	
<u>Meryem Meryem</u> benimle bir daha öyle konuşma <u>Meryem</u>	(konuşma dili)
Ay sessiz sedasız bir <u>çingenedir</u>	
İnan ol başımı alır giderim	(dilde sapma)

Ama nereye gidebilir

O da ayrı mesele

Biz seviştik Süveyş kanalı kapanmıştı	(siyasi gönderme)
Ellerimizin balıkları bütün kanallarda	(anlamda sapma)
BUN ¹	
<u>Elim geçiyor aptaldan</u>	(dilde sapma)
<u>Kapital</u>	(dilde sapma)
<u>Elim mi çiçek mi bilmiyorum</u>	
<u>Bir elim bir çiçek mi açılan</u>	
<u>Çekingen mahzun açılan bunu bilmiyorum</u>	(sentaksta değiştirim)
Ama üst üste yenildiğime göre	(humor)
İskambil oynuyorum garanti	(konuşma dili)
Max Jacob papazı ablasından	(humor)

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 37.

Ablasını o saat <u>meryemsiyorum</u>	(dilde sapma)
Çünkü her kadını <u>meryemsiyorum</u>	(dilde sapma)
<u>Gözleri göz değil gözistan</u>	(dilde sapma)
O müthiş korku saatlerinde	
<u>Başını omuzuma koymasa olmazdı</u>	(konuşma dili)
<u>Başını omuzuma koyunca da</u>	(konuşma dili)
<u>Kurtarmasa olmazdı beni olmaktan</u>	(sentaksta değiştirim)
İçtiği şaraba ait bir adam	(sentaksta değiştirim)
<u>Gözleri göz değil gözistan</u>	(dilde sapma)
<u>Bir odadan bir odaya geçiyor</u>	(konuşma dili)
<u>Kapının birini açıp birini kapıyor</u>	(konuşma dili)
Adı <u>Meryem</u> değil sade Dorothy, Lucy	
Renklerinden dolayı okulsuz bırakılan	(siyasi gönderme)
<u>Zenciler zenciler iki okka zencefil</u>	(siyasi gönderme) (dilde sapma)
İntihar süsü verilerek	
Güneşin linç edildiği bir akşam	
ÇİNGENE KIZ / LA TZIGANE ¹	
<u>Çingene</u> kız bilmekteydi önceden	
Geceyle bölünmüştür ikimizin de yaşamı	
Onunla vedalaştık ve az sonra	
Umut çıktı bu kuyunun içinden	(sentaksta değiştirim)
<u>Evcil bir ayıydı aşk ağır mı ağır</u>	(sentaksta değiştirim)
Biz istedik o ayakta oynadı	
Ve tüylerini yitirdi <u>mavi kuş</u>	
Dilencilerse dualarını	(sentaksta değiştirim)
Herkes bilir ki cehennemlidir insan	
Ama yoldayken bile sevme umudu	(hüzün)
El ele düşündürüyor bize	

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 59. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 99.

Çingene kızın falda okuduğunu

Alkan'ın dikkat çektiği başka bir benzeşme, Süreya'nın "Rokoko"sundaki "İçlenir durur koca ayı" dizesinin Apollinaire'in "Çingene Kız / Çingene" adlı şiirindeki bir dizeyle olan benzerliğidir.

ROKOKO¹

İşaret parmağını bir bina (sentaksta değiştirim)

İtalyan Bankası'na bitişik

Uzatıp derdi burdan git (sentaksta değiştirim)

Ordan giderdim işim ne (konuşma dili)

Yokuşa kurulmuştu galata (konuşma dili)

Kulesiyse hemen şurda (konuşma dili)

İçlenir dururdu koca ayı

Uymuş bir gramafona

Ama yine de kıskanırdı (konuşma dili)

Çizdiğim bütün Eyfel'leri (konuşma dili)

Korseli A'lar halinde

Ben Paris'teyken mektuplarıma (sentaksta değiştirim)

Yine de kıskanırdı ya (konuşma dili)

Demem o değil aslında (konuşma dili)

Bir kız vardı sarışın (konuşma dili)

Hisseli bir tiyatroda

Ah şimdi bunlar rokoko (konuşma dili)

Yalnızım bir de uzaktayım (konuşma dili)(hüzün)

Hani ölmek içten değil (ölüm)(hüzün)

Matmazel ay da olmasa (sentaksta değiştirim)

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 54.

Alkan bu dizeyi kendisi şöyle çevirmiştir: “Koca aşk özel bir ayı gibi”¹. Gertrude Durusoy ve Ahmet Necdet ise “Evcil bir ayıydı aşk ağır mı ağır / Biz istedik o ayakta oynadı”² şeklinde çevirmiştir. Aynı birimi Ayhan Özden de şöyle çevirmiştir: “Aşk aç bir ayı gibi ağırdan / İsteyince oynadı ayakta”³. Dize şiir bağlamı dışında düşünüldüğünde tam olarak şöyle çevrilebilir: “Ağır mı ağır aşk evcil (veya özel) bir ayı gibi / Ayakta dans ediyordu biz istediğimizde”. Üstelik Süreya bu şiirinde, tıpkı Eyfel Kulesi’ne yaptığı gibi Galata Kulesi’ni de bir dönüştürmeye uğratmış ve “koca ayı sözüyle cüssesinden dolayı bir erkek şeklinde tasarlandığı anlatılan ‘Galata Kulesi’ni kıskanan ‘korseli’ bir kadın olarak canlandır[mıştır]. Yurdundan uzakta ve yalnızlık içindeyken yurdunun sıcaklığını ‘Galata Kulesi’nde bulan özne, bu birimde, Paris’ten yazdığı mektupları hatırlayarak yabancı olduğu şehirde duyduğu yalnızlık ve hüznü belirginleştir”⁴miştir. Hem diğer çevirilere baktığımızda hem de şiirleri anlamsal düzeyde değerlendirdiğimizde yine bu dizelerde de Alkan’ın bahsettiği gibi bir aynılık görememekteyiz.

Erdoğan Alkan’ın *Şiir Sanatı*’nda sözünü ettiği kesişmelerden bir diğeri de, Apollinaire’in “Mutation (Değişme)” şiiri ile Süreya’nın “Dalga” şiirindeki ses tekrarlarıdır.⁵ Alkan, Apollinaire’in “Eh! Oh! Ah!” sesleri ile Süreya’nın “ha ha ha” seslerinin benzeştiğini söylemektedir.

MUTATION (DEĞİŞME)^{6 7}

Une femme qui pleurait	(Ağlayan bir kadın)
<u>Eh! Oh! Ah!</u>	
Des soldats qui passaient	(Geçen askerler)
<u>Eh! Oh! Ah!</u>	
Un éclusier qui pêchait	(Balık tutan kanal bekçisi)
<u>Eh! Oh! Ah!</u>	
Les tranchées qui blanchissaient	(Beyazlaşan siperler)

¹ Alkan 493.

² Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 59.

³ Apollinaire, *Şiirler* 8.

⁴ Mehmet Doğan 170.

⁵ Alkan 492.

⁶ Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 229.

⁷ Bu şiirin Türkçeye çevirisi Emine Kartal tarafından yapılmıştır.

<u>Eh! Oh! Ah!</u>	
Des obüs qui pétaient	(Patlayan şarapneller)
<u>Eh! Oh! Ah!</u>	
Des allumettes qui ne prenaient pas	(Yanmayan kibritler)
Et tout	(Ve her şey)
A tant changé	(Çok değişti)
En moi	(Bende)
Tout	(Her şey)
Sauf mon Amour	(Aşkımı saymazsak)
<u>Eh! Oh! Ah!</u>	

DALGA¹

Bulut kestiler bulut üç parça	(gerçeküstü öge)
Kanım yere aktı <u>bulut üç parça</u>	(gerçeküstü öge)
İki gemiciyken Van Gogh'dan aşırılmış	(telmiş)
Bir kadının yüzü <u>ha ha ha</u> .	(humor)
Bir kadının yüzü avucum kadar	(konuşma dili)
İki gözümle gördüm vallahi billahi	(konuşma dili)
Yıldızlar vardı kafayı çekmişim	(konuşma dili)
Bu kimin meyhanesi <u>ha ha ha</u> .	(humor)
Bu Ali'nin meyhanesi bu da masa	(konuşma dili)
Bu ipi kimse için gezdirmiyorum	(şaşırtma)
Bir kere asılmışım çocukluğumda	(acı gerçek)
Direkler gemideydi <u>ha ha ha</u> .	(humor)
İki gemiciyken Van Gogh'dan aşırılmış	(telmiş)
Bir kadının yüzü kaçıyordu yetişemedim	(konuşma dili)
Ben ömrümde aşk nedir bilmedim	(konuşma dili)
Süheyla'yı saymasak <u>ha ha ha</u> .	(humor)

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 18.

Süreya, bu şiiriyle ilgili söylenilenin aksine Apollinaire değil, Turgut Uyar'dan bir etkilenme olabileceğini vurgular. “Şimdi düşünüyorum da belki benim ‘Dalga’ şiiri Turgut Uyar’ın ‘Tralala’sının bende bir iki yıl sonraki kalıntılarıyla yazılmıştır, diyorum. Turgut Uyar’ın şiirlerinden kendine en çok pay çıkaran ben olmuşumdur. Çün Turgut Uyar’la ben kendimdeki bazı yönlerin farkına varıyordum. Belki şiirlerindeki eğleni havası en uygun bana geliyordu da ondan.”¹ Görüldüğü gibi Süreya’nın Uyar’la ilgili bahsettiği bir intihal değil, şiirin havasından etkilenmedir.

Apollinaire’in savaş sırasında aşkı haricinde her şeyin değiştiğini anlattığı “Mutation (Değişme)”si ve Süreya’nın Van Gogh’un resimlerine gönderme yaparak anlattığı imajın gerçeküstücülüğünü de vurguladığı² “Dalga”sında, ses tekrarı dışında net bir benzeşmeye rastlamayız. Şiirlerdeki genel alaycılık, acı meseleleri hafife alma durumu zaten hem Süreya’nın hem de Apollinaire’in şiirlerinin genel özelliklerindedir.

Alkan bunun dışında metinler arası ilişkiden öte anlamlar ima ederek, “Apollinaire’in ünlü mavi kuşu Cemal’de kırmızı kuşa dönüşür:”³ diyerek “Kırmızı bir kuştur soluğum”u kasteder.

ÇİNGENE KIZ / LA TZIGANE⁴

...

Evcil bir ayıydı aşk ağır mı ağır (sentaksta değiştirim)

Biz istedik o ayakta oynadı

Ve tüylerini yitirdi mavi kuş

Dilencilerse dualarını (sentaksta değiştirim)

...

SAN⁵

Kırmızı bir kuştur soluğum (gerçeküstü öge)

Kumral göklerinde saçlarının (gerçeküstü öge)

¹ Süreya, *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I* 254.

² Mehmet Doğan 123.

³ Alkan 493.

⁴ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 59. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 99.

⁵ Süreya, *Sevda Sözleri* 11.

Seni kucağıma alıyorum	
Tarifsiz uzuyor bacakların	(gerçeküstü öge)
Kırmızı bir at oluyor soluğum	(gerçeküstü öge)
Yüzümün yanmasından anlıyorum	(erotizm)
Yoksuluz gecelerimiz çok kısa	
Dörtnala sevişmek lazım	(erotizm)

Yukarıda bir arada gördüğümüz bu şiirlerde ne konu, ne anlatım ne de başka bir yönden bir benzeşme göremeyiz; sadece bir şair bir kuşu “mavi” bir diğeri ise “kırmızı” ile nitelmiştir. Mehmet Doğan da, bu dizelerin “Alkan’ın iması bir tarafa, metinler arası ilişki olarak dahi değerlendirilemeyeceği”¹ kanaatindedir.

Alkan’ın benzer bulduğu bizim ele alacağımız son şiirler, Apollinaire’nin “Yolcu / Le Voyageur” şiiri ile Süreya’nın “Yazgıcı Şiir”idir. Alkan, Süreya ve Apollinaire’in yanına ayrıca “Açıklayalım” şiiriyle Pablo Neruda’yı da ekler.

AÇIKLAYALIM²

...

Evimin adı ‘Çiçeklerin Evi’ydi
İtırlar biterdi her yanında, güzel bir evdi
Çocuklar, köpeklerle
Raul, hatırlıyor musun?
Raphael, ya sen?
Hatırlıyor musun, Federico?

Sen şimdi toprağın altında yatan
Hatırlıyor musun evimin balkonlarını, orda
Haziran güneşi ağzına çiçekler yığardı hani?

...

¹ Mehmet Doğan 147.

² Pablo Neruda, *Şiirler*, çev. Hilmi Yavuz. (Cem Yayınevi, İstanbul, 1971) 67-68.

YOLCU / LE VOYAGEUR¹

Açın bana ağlayarak çaldığım bu kapıyı (seslenme)

Euripe kadar değişkendir yaşam (telmih)

İnişine bakmaktaydım bir bulut yığınının
Öksüz bir gemiyle gelecek ateşlere
Ve bütün bu özlemleri pişmanlıkları (hüzün)

Hatırlar mısın

Dalgalar sırtı kabarık balıklar denizüstü çiçekleri
Bir denizdi gece
Ve oraya dökülürdü nehirler

Hatırlıyorum hatırlıyorum hâlâ

Bir akşam kasvetli bir hana indim (hüzün)

Luxembourg civarında

Salonun dibinde bir İsa uçuyordu (telmih)

Birinin bir yaban gelinciği vardı

Bir başkasınınsa kirpisi

İskambil oynanıyordu

Ve sen unutmuştun beni (hüzün)

Hatırlar mısın istasyonların o yetimhane havasını

Kentlerden geçtik gün boyu dönen

Ve gündüzlerin güneşini kusan gece oldu mu

Ey denizciler ey yaşlı kadınlar ve dostlarım sizler (hüzün) (seslenme)

Hatırlayın

Birbirinden hiç ayrılmamış iki gemici

¹ Apollinaire, *Mirabeau Köprüsü* 49. / Apollinaire, *Œuvres Poétiques* 78.

Birbiriyle hiç konuşmamış iki gemici
Yen tarafa devrildi ölmekteyken en genci

(ölüm teması)

Ey sevgili dostlarım sizler
İstasyonların elektrikli zilleri hasatçıların türküsü
Bir kasabın kızıağı sayısız sokaklar alayı
Köprü süvarileri alkolden solgun geceler
Çılgınlar gibi yaşardı gördüğüm kentler

(seslenme)

Hatırlar mısın banliyöleri ve inleyen sürüsünü manzaraların

...

Birbirinden hiç ayrılmamış iki gemici
Büyüğünün boynunda bir demir zincir
Küçüğüse örerdi sarışın saçlarını

Açın bana ağlayarak çaldığım bu kapıyı

Euripe kadar değişkendir yaşam

(telmih)

YAZGICI ŞİİR¹

Nasıl anımsamazsın Özdemiroğlu'nu,
Hani gün boyu içer içer de sonra
Uyurdu kolları bir gulamın boynunda.

(telmih)

(konuşma dili)

(sentaksta değiştirim)

- Bir gün saati doldu

Tam öyle bir uykuda.

Nasıl anımsamazsın Yavuz Sultan Selim'i,

(telmih)

Yabanıl bir beğeni arardı zulumlarda;
Övünürdü şirlerle, pençe-i kahrındaki.

- Ama sonunda parça parça

Şir-pençeden gitti.

¹ Süreya, *Sevda Sözleri* 193.

Nasıl anımsamazsın öbür Selim'i ve Murad'ı (telmih)

Hani şu ayyaş Selim ve mastor Murad; (telmih)

Tuhaftır, tütünü, içkiyi de yasaklamışlardı.

- İçki hakladı Selim'i. (telmih)

Esrarla tükendi Murad. (telmih)

Nasıl anımsamazsın Abdülmecid'i, (telmih)

Gülhane hattının kırkyaprak gülü;

Bir bezmde âlem yaparken öldü. (konuşma dili)

- Hoş, annesinin adı da

Bezmiâlem'di. (humor)

Nasıl anımsamazsın Adolf Hitler'i, (telmih)

Neden hiç evlenmediğini soranlara

Karısının Almanya olduğunu söylerdi.

- Söylentiye göre alev alev

Yandı onun koinunda.

Nasıl anımsamazsın Mussolini'yi, (telmih)

Garsoniyerinde mutlaka bulundururdu

Bir dua iskemlesi.

- Ama son duasında (humor)

Toprağa doğru açılmıştı elleri.

Nasıl anımsamazsın kabadayı Al Capone'u, (telmih)

Al Capone, yahu, Chicago'da Belediye Başkanı oldu; (telmih)

Hani her kapının önüne bir şişe süt koydururdu.

- Temizleme-aydınlatma resminden

Oldu onun da sonu.

Ben bu şiiri yazdım akşamüzeri,

Aklımda "Define Adası"nın ilk sözleri; (telmih)

Başkalarının hayatını da ilerde söylerim.

- Yine görüşelim!

“Anılan şiirler söyleyiş yönünden karşılaştırıldığında, Alkan’ın iddia ettiği gibi bir kesişmenin olmadığı görülür. Üç şiirin tek benzer tarafı, ‘hatırlamak’ fiilinin tekrarıdır. Bu benzerlik, değil ‘kesişme’yi, metinler arası bir ilişkiyi bile kuşkulu hâle getirir. Apollinaire’in ‘Yolcu’ adlı şiirinde anlatıcı, hatırlamak fiilini hem seslendiği özneler, hem de kendisi için tekrar ederken yaşananların bir dökümünü yapar ve şiir, hatırlama-unutma eksenine göre düzenlenir... Cemal Süreya’nın şiirindeki bütün hatırlatmalar, ironik bir durumun sergilenmesini sağlarken, bu şiirdeki hatırlatmalar, lirik ve trajik bir durumu belirginleştirmeye yöneliktir.”¹ Neruda’nın “Açıklayalım”ında konu edilen kişiler, İspanya İç Savaşı’nda savaştan İspanyol şairi Raphael Alberti ile yine aynı savaşta kurşuna dizilerek öldürülen Federico Garcia Lorca’dır. Bu nedenle “Şilili yazar ve şair Pablo Neruda’nın ‘Açıklayalım’ adlı şiirindeki ‘hatırlamak’ fiili, ne Apollinaire’in ne de Süreya’nın şiirindeki vurguyu taşır.”²

“Yolcu / Le Voyageur”da her iki şairin şiirinin genel özelliklerinden olan geniş coğrafyaya dayanma söz konusudur. Ayrıca “Yolcu / Le Voyageur”, “Euripe” telmihiyle mitolojiye yaslanır. Üstelik Apollinaire bu şiirde bir öykü anlatır; iki gemicinin başından geçenleri, aralarındaki farkları dile getirir. Halbuki “Yazgıcı Şiir”de coğrafyadan çok tarihsel kişilikler ön plandadır; Osmanlı ve Avrupa tarihine damgasını vurmuş önemli kişiler alaycı bir üslupla anılır. Üstelik siyasi nitelikli bu şiirde, haksızlıklar eleştirilir. Bu iki şiirde de benzer sözcüklerin tekrarından başka benzer yan yoktur.

Kısacası Özdemir İnce’nin dediği gibi “Cemal Süreya’nın şiirlerinde Apollinaire, Eluard ya da Jacob patentli dizelere rastlamamız, o kokuyu duymamız olasıdır, ama bu şairleri açıp özgün dizeleri aramak budalalığına kalkışmayız. Cemal Süreya bir dizeyi olduğu gibi alıp şiirine koysa bile o dize artık o dize değildir.”³

¹ Mehmet Doğan 451.

² Mehmet Doğan 451.

³ İnce, “Cemal Süreya: Gözleri Görmekten Doymayan Kulakları İşitmekle Dolmayan,” 25.

Her iki şairin şiirinde de tekrarların kurucu bir işlevi vardır. Şiirlerde, sözcük ya da dize/kıtaların bu şekilde değerlendirildiği görülür. Apollinaire de Süreya da geleneksel ses öğelerinin bir uzantısı olarak, iç sesleri ve şiirlerine müzikal değer katan yinelemeleri ustaca kullanır. Sonuç olarak Apollinaire ile Cemal Süreya'nın yinelemeli şiirlerinde, sözcük ya da dize/kıta yinelemesi dışında tema, konu, tını yönünden hiçbir ortaklık söz konusu değildir.

5. CEMAL SÜREYA’NIN ŞİİRLERİNDEKİ GUILLAUME APOLLINAIRE ETKİSİ / SONUÇ

Apollinaire ve Cemal Süreya; hem şiirleri hem de hayata, şiire bakışlarıyla birçok ortak noktaya sahiptir. Bunda elbette Apollinaire’in, Süreya’nın en sevdiği şairlerden biri olmasının etkisi vardır. Üstelik Süreya, Apollinaire’in şiir ve düşünce yazılarını okumakla kalmamış, aynı zamanda birçok önemli şiirini de çevirmiştir.

Apollinaire ve Cemal Süreya’nın şiirinde ortaklıklar söz konusudur. Sanata bakış açıları, şiirin içinde olması gerektiğine inandıkları şeyler, söyleyiş, biçime verdikleri önem ve hatta bazı konuları aynıdır. Ancak bu ortaklıklar veya yakınlıklar, Cemal Süreya’nın kendine ait bir şiir, ona özgü bir kişilik oluşturmaya engel olmamıştır. Süreya hep söylediği gibi cins ve kişilikli bir şair olmuştur. Bugün Cemal Süreya şiiri dendiğinde, diğerlerinden ayrılan ona ait bir alan vardır.

Her iki şairin de kişiliklerinin oluşumunu hazırlayan başka olaylar; onları benzer şekilde düşünmeye, üretmeye ve hatta yaşamaya itmiştir. Hayatlarında kesişen en büyük nokta, her ikisinin de yaşadıkları toplum ve zamanda kendini “öteki” hissetmesidir. Süreya, Kürt oluşu, sürgünlüğü gibi durumları saklamış, gün yüzüne çıkarmak istememiştir. Süreya’yı ve şiirini oluşturan, biçimlendiren unsurlar şöyle sıralanabilir: Alevi ve Kürt kimliği, sürgünlüğü, bunlar dolayısıyla hor görülme; küçük yaşta yaşadığı anne kaybı, sonrasında özellikle kardeşlerinin gördüğü üvey anne zulmü, bu arada varlıklı bir aileyken ciddi anlamda fakirleşme ve hayatını birçok yönden göçebe geçirme gibi etkiler.

Apollinaire ise, babasının kim olduğunun bilinmemesinin yarattığı sorunlar yaşamıştır. Uzun yıllar Fransız vatandaşı olamamış, bu sebeple I. Dünya Savaşı'na Fransa cephesinde ancak gönüllü olarak katılabildiği. Apollinaire ve şiirini oluşturan, biçimlendiren unsurlar da şöyle sıralanabilir: gayrimeşru bir çocuk oluşu, annesinin kendisi ve kardeşine yaşattığı göçebe, maceraperest ve yarını bilinmeyen hayat, 1901 yılında gerçekleşen heykel kaçırmaya yanlışlığı, Fransız devleti tarafından çok geç vatandaş ilan edilmesi gibi durumlar.

Kendilerini “öteki” olarak hissetmelerine sebep olan benzer koşullar; onları toplumun, düzenin, yasanın karşısında olmaya itmiştir. Bu sebeple de şiirleri ve kendileri, onlardan önce gelen şiir akımlarından, şairlerden farklı bir yerde konumlanmıştır.

Apollinaire ve Cemal Süreya'nın ikinci önemli ortak noktaları olarak da aşk sayılabilir: Her iki şair de hayatları boyunca birçok kadınla birçok aşk yaşamış ve bunları şiirleştirmiştir. Elbette her şair yaşadığı aşkların etkisiyle şiirlerini yazar; ancak Süreya ve Apollinaire'de bu durum, diğer şairlerden farklılık gösterir. Çünkü her iki şairin şiiri için de ana eksen aşk teması ve onun uzantısı olan erotizm olmuştur.

Ancak bu ortaklığa rağmen Süreya ve Apollinaire'in aşk temalı şiirlerinde birbirinden ayrılan birçok nokta vardır. Bunlardan ilki; Apollinaire'in aşk temalı şiirlerinde aşka çoğunlukla hüznün de eşlik etmesi, Süreya'nın aşk temalı şiirlerinde ise her daim erotizme yer vermesidir. Bunları, Apollinaire'in yaşadığı aşk kırgınlıklarına ve Süreya'nın içinde yaşadığı toplumun cinsellik konusundaki tabularını yıkmak arzusu içinde oluşuna bağlayabiliriz. Bunun dışında Süreya ve Apollinaire'in aşk temalı şiirlerinde birbirinden ayrılan ikinci önemli nokta, humor olmuştur. Süreya'nın şiirinde, tıpkı aşk ve erotizmin ayrılmaz bir bütün olarak bir arada yer alışı gibi humor da bu ikilinin diğer bileşeni olarak var olur. Ancak Apollinaire'de aşk bazen hüzünlü, bazen erotik, bazen humordur; bu üç ögenin şiirlerinde bir arada olma zorunluluğu yoktur. Üçüncü farklı yan olarak; Süreya, eleştirilerini erotizm yüklü şiirlerinde de dile getirir. Ona göre aşkla şiirin toplumun kurallarına ters gelen yönü ortaktır ve Süreya bu yönü yanlış, eksik gördüklerini

eleştirmek için kullanır. Süreya'nın Apollinaire'in aşk şiirlerinden ayrılan en önemli noktası ise, şiirinde ve hayatında yer alan anne arayışıdır. Süreya küçük yaşta kaybettiği annesini ve bunun eksikliğini, her daim hayatına giren kadınlarda ve aşk yönlü şiirlerinde arar. Ancak Apollinaire'in şiirlerinde böyle bir yön yoktur.

Cemal Süreya ve Apollinaire'in şiirinin karakteristik özelliği, şiirlerine asıl çarpıcı havayı veren en önemli unsur humor ve ironidir. Her ikisinin de şiirinde sürprizli bir anlatım göze çarpar. Şiirin en beklenmedik anında; en sert en acı yerinde birden bir gülme ögesi çıkarır. Ama basit bir mizah değildir bu; sosyal veya bireysel bir acıyı anlatırken daha da dibe düşmemizi engelleyecek düşündürten bir gülümsetmedir. Bazen alay, bazen biraz küçümseme, bazen ironi, bazen de sıkı bir mizah ögesini barındırır; ancak hiçbir zaman taşkın, cıvık, alelade değildir. Süreya ve Apollinaire'in şiirlerindeki humor ve ironi, ince ve derin anlamlar taşır. Bunun yanı sıra her iki şair toplumsal eleştirilerini de humorla sunmuştur. Süreya da Apollinaire de, şiirlerinde okurunu şaşırtmak ister. Okurun rahatını bozmak, onu düşünmeye yöneltmek, dürtmek hoşlarına gider. Hem Süreya hem de Apollinaire'in şiirinde humor, hüznün bileşeni gibidir. Hayatın acı bir yanı varsa ardından bir gülmece ögesi illa ki gelir, o da humorla olur.

Her iki şairin şiirinde de önemli bir yere sahip olan humor, ölüm temasında da kendini gösterir. Ancak Apollinaire'in humorlu ölüm temalı şiirlerinde, ölüme uzaktan bir bakış söz konusudur ve gerçek ölümle burun buruna gelmeyen genç bir insanın bakış açısıyla alay tonu oldukça yüksektir. Süreya'nın humorlu ölüm temalı şiirlerinde ise, diğer humorlu şiirlerinde olduğu gibi acıdan kaçmak, uzaklaşmak için humora başvurma söz konusudur. Süreya; ölümü, dibine kadar, en acı haliyle yaşayan bir insanın duygulanımıyla şiirlerine yansıtır ve bazen de bu acıdan uzaklaşabilmek için humora başvurur.

Cemal Süreya ve Apollinaire'in şiirlerinde ölümü işleyişlerinde farklılıklar vardır. Cemal Süreya'nın şiirinde ölüm teması, erken yaşta annesini kaybetmiş olmasının etkilerini taşır. Apollinaire'in şiirlerindeki ölüm teması ise I. Dünya Savaşı'na katılmadan önceki ve sonraki şiirleri olarak iki dönemde değerlendirilebilir. Apollinaire ölüme yakından şahit olana dek ölümü şiirinde soyut bir öge olarak işler. Gençliği ve yakınlarından birinin ölümüyle tanışmaması

dolayısıyla ölüm onun için uzak bir kavramdır ilk dönem şiirlerinde. Bu nedenle Apollinaire'in ölüm temasını işlediği ilk dönem şiirleri gerçekçi bir zemine oturmaz, hatta gerçeküstü öğeler taşır. Apollinaire'in ikinci dönem şiirlerine baktığımızda ise ölümün gerçekçiliğini, yakınlığını ve aniden oluşunu gözlemleriz. Apollinaire'in hayatının son dönemini savaşta, cephede geçirmesinin ve aldığı ölümcül yarının tesiriyle ölüme bakışı somutlaşmıştır. Süreya'nın şiirinde ise ölüm hep acısıyla ve gerçekliğiyle başköşede durur; humorla birlikte anılsa bile.

Ölümün yanı sıra Süreya ve Apollinaire'in şiirlerinde ortak bir yön olarak coğrafi öğeler ve sinematografik anlatımın izlerini sürmek mümkündür. Ancak her iki şairin şiirlerinde coğrafyanın varlık amacı farklıdır. Apollinaire şiirinde coğrafyayı yaşanmışlıkların izi olarak ele alırken; Süreya ise şiirinde coğrafyaya daha çok medeniyet, tarih ve kültür bağlamında yer verir. Süreya'nın şiirinde toplumsal sorunlara, sosyal eleştirilere dönüşen coğrafya bağlamı, Apollinaire'de çoğunlukla aşka dair izler taşır. Yani Apollinaire'in coğrafyayı kullanışı bireysel iken, Süreya'nınki kültürel, eleştirel daha doğrusu toplumsal temellere dayanır.

Apollinaire ve Süreya'nın şiirinde sinematografik anlatıma baktığımızda da farklılık görürüz. Apollinaire, özellikle son dönem şiirlerinde art arda birbiriyle ilişkisi olmayan imgeler, konular, görünümler kullanmış, böylece de zamanı yendiğini düşünmüştür. Okur daldan dala atlayan bu imgelerle her şey aynı anda olmuş hissine kapılarak şaşırır. Süreya'nın şiirinde ise an'ı anlatan görüntüler, anlatımı daha da güçlendiren sinematografik öğelere dönüşür. Süreya'nın kaleminde adeta bir film karesine dönüşen görüntülerde mekân, karakterler her şeyiyle deşifre edilir. Kısacası Apollinaire sinematografik anlatımla henüz denemeler yaparken, Süreya sinematografik öğelerle anlatımını kuvvetlendirmiştir.

Yenilikçi kimlikleriyle dikkat çeken Süreya ve Apollinaire, geleneğin tutucu yanlarına karşı oldukları için gelenekten, folklordan, halk öğelerinden ve kültüründen faydalanmıyor zannedilse de, bu kanı yanlıştır. Her iki şair de şiirlerinde halk öğelerine, efsane ve mitlere; halk hikâyelerinin kahramanlarına, kendinden önce yaşamış yazarlara ve eserlerine, önemli tarihsel olaylara yer vermiştir. Bu yönleriyle halkın kültür ve geleneğine sahip çıkmışlardır. Cemal Süreya'nın da Apollinaire'in

de şiirinin asıl kaynağı, halktır. Her iki şair de konuşma dilinden yana olmuş, şiirlerini anlaşılmaz olmaktan uzak tutmaya çalışmıştır. Halkın anlayacağı, onun değerleriyle örölü bir şiir yapısı kurmuşlardır.

Ayrıca Süreya ve Apollinaire'in şiirlerinde söyleyişte; ses, ahenk, ritm, müzik ve tını ön planda tutulmuştur. Bunun neticesinde şiirlerine giren yineleme, her ikisinin de şiirinin baskın özelliği olmuştur. Bu yinelemeler, tek bir şiirin içinde sözcük, ses tekrarı olabildiği gibi; daha önce yazılmış kendi şiirine göndermeler, hatta cümle ve kıta tekrarı da olabilmektedir. Her iki şairin şiirinde de tekrarların kurucu bir işlevi vardır. Apollinaire de Süreya da geleneksel ses öğelerinin bir uzantısı olarak, iç sesleri ve şiirlerine müzikal değer katan yinelemeleri ustaca kullanır.

Bu çalışmada, Cemal Süreya ve Apollinaire'in şiirleri arasındaki benzerliklere yakından bakıldığında iddia edildiği gibi bir intihal olmadığı sonucuna varılmıştır. Cemal Süreya, Türk şiirinin genel gelişimini incelediği birçok yazısında; Türk şiirinin Tanzimat'tan bu yana geçirdiği değişimde Batı ve özellikle Fransız şiirinden etkilendiğini, diyalektiğin kaçınılmaz olduğu bir dünyada şiirin de değişiminin kaçınılmaz olduğunu ve de öykünmek ile etkilenmenin farklı şeyler olduğunu belirtir. Süreya, ima edildiği gibi Fransız şiirinden yararlanırken dize aktarmaz. Yararlandığı bu büyük kaynak, onun bilinçaltında kalan bir etkilenme olarak şiirine işler en çok. Daha fazlasını aramak boşunadır; çünkü Süreya oldukça "kişilikli" bir şairdir.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

- Akar, Atilla. *Erotizm*. İstanbul: BDS Yayınları, 1999.
- Aktulum, Kubilay. *Metinlerarası İlişkiler*. Öteki Yayınevi, Ankara, 1999.
- Alkan, Erdoğan. *Şiir Sanatı*. İstanbul: Yön Yayıncılık, 1995.
- Alper, Yusuf. *Psikodinamik Açından Cemal Süreya ve Şiiri*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2008.
- Altıyaprak, Yakup. *İkinci Yeni ve Türk Şiirinde Modernizm*. Ankara: Ebabel Yayınları, 1994.
- Apollinaire, Guillaume. *Calligrammes*. Paris: Gallimard, 1948.
- Apollinaire, Guillaume. *Mirabeau Köprüsü*. Çev. Gertrude Durusoy, ve Ahmet Necdet. İstanbul: Dünya Kitapları, 2004.
- Apollinaire, Guillaume. *Œuvres Poétiques*. France: Editions Gallimard, 2010.
- Apollinaire, Guillaume. *Selected Poems Apollinaire*. Trans. Oliver Bernard. Harmondsworth: Penguin Books, 1965.
- Apollinaire, Guillaume. *Şiirler*. Çev. Ayhan Özden. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1975.
- Apollinaire, Guillaume. *Tiresias'ın Memeleri*. Çev. Ayberk Erkay. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 2007.
- Apollinaire, Guillaume. *Zamanın Rengi*. Çev. Ayberk Erkay. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 2008.
- Aytaç, Gürsel. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Aytür, Necla. *Kitaplar Arasında Amerikan Edebiyatı, Kültür ve Dil Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Balakian, Anna. *Surrealism: The Road to The Absolute*. New York: Noonday Press, 1959.

- Bezirci, Asım. *İkinci Yeni Olayı*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2005.
- Caws, Mary Ann. *The Poetry of Dada and Sur-Realism: Aragon, Breton, Tzara, Eluard & Desnos*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1970.
- Cengiz, Metin. *Cemal Süreya İkinci Yeni Bilincinin Kurucu Gücü*. İstanbul: Şiirden Yayıncılık, 2012.
- Cornell, Kenneth. *The Post-Symbolist Period*. New Haven: Yale University Press, 1958.
- Cumalı, Necati, Çev. *İki Şair İki Dünya: L. Hughes ve G. Apollinaire'den Çeviriler*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2009.
- Çetin, Nurullah, Ramazan Gülendamlar, ve Mehmet Narlı. *Tanzimattan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.
- Duruel, Nursel, Haz. *A'dan Z'ye Cemal Süreya*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Duruel, Nursel, Haz. *Güvercin Curnatası Konuşmalar, Soruşturma Yanıtları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2012.
- Enginün, İnci. *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.
- Erdost, Muzaffer. *İkinci Yeni Yazıları*. Ankara: Onur Yayınları, 1997.
- Ergüven, Ali Rıza. *Fransız Şiiri Başlangıcından Bugüne*. Ankara: Yaba Yayınları, 1985.
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997.
- Eroğlu, Ebubekir. *Modern Türk Şiirinin Doğası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Freud, Sigmund. *Psikanaliz Üzerine*. Çev. A. Avni Öneş. İstanbul: Say Yayınları, 2001.
- Garaudy, Roger. *Picasso Saint-John Perse Kafka*. Çev. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Payel Yayınları, 1991.
- Güneş, Zeliha. *Cemal Süreya'nın Şiir Dili*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Hikmet, Nâzım. *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı*. Ankara: Dost Yayınları, 1968.
- Kaplan, Mehmet. *Şiir Tahlilleri 2 Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Karakoç, Sezai. *Edebiyat Yazıları I Medeniyetin Rüyası Rüyanın Medeniyeti Şiir*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2012.

- Kaya, Nusret. *Psikoestetik*. İstanbul: Sistem Yayınları, 2003.
- Kolcu, Ali İhsan. *Cemal Süreya'nın Poetikası*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2010.
- Kolcu, Ali İhsan. *Modern Türk Şiiri*. Konya: Salkımsöğüt Yayınları, 2007.
- Macit, Muhsin. *Gelenekten Geleceğe Modern Türk Şiirinde Geleneği İzleri*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.
- Mathews, Timothy. *Reading Apollinaire: Theories of Poetic Language*. Manchester: Manchester University Press, 1987.
- Neruda, Pablo. *Şiirler*. Çev. Hilmi Yavuz. Cem Yayınevi, İstanbul, 1971.
- Pala, İskender. *Divân Edebiyatı*. İstanbul: L&M Yayınları, 2003.
- Perinçek, Feyza, ve Nursel Duruel. *Cemal Süreya Şairin Hayatı Şiire Dahil*. İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 1997.
- Rank, Otto. *Doğum Travması*. Çev. Sabir Yücesoy. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Salihoğlu, Hüseyin, Haz. "Yeni Ruh ve Şairler." Çev. Hüseyin Salihoğlu, *20. Yüzyıl Edebiyat Sanatı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Solomon, Robert C., ve Jeff Malpas. *Ölüm ve Felsefe*. Çev. Nur Küçük. İstanbul: İthaki Yayınları, 2006.
- Süreya, Cemal, çev. *Yürek Ki Paramparça*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Süreya, Cemal. *"Günübirlik"ler Toplu Yazılar II*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Süreya, Cemal. *Aritmetik İyi Kuşlar Pekiyi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Süreya, Cemal. *Folklor Şiire Düşman*. İstanbul: Can Yayınları, 1992.
- Süreya, Cemal. *Günler: Deneme*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Süreya, Cemal. *Sevda Sözleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Süreya, Cemal. *Şapkam Dolu Çiçekle Toplu Yazılar I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Tekin, Arslan. *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Sözlüğü*. İstanbul: BilgeOğuz Yayınları, 2010.
- Timurtaş, Faruk K., haz. *Yunus Emre Dîvânı: Bütün Şiirler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.
- Uçar, Tefik Fikret. *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2004.

Wellek, René, ve Austin Warren. *Edebiyat Teorisi*. Çev. Ö. Faruk Huyugüzel.
İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

Tezler:

Akgün, Ali. *İlhan Berk Şiirinde Nesne Sorunu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
Ankara: Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü, 2002.

Doğan, Mehmet. *Cemal Süreya'nın Şiiri (Yapı, Tema ve Anlatım)*. Doktora Tezi.
Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2007.

Koç, Metin Necmi. *Cemal Süreya'nın Düzyazılarında Şiirle İlgili Görüşleri*. Yüksek
Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim
Dalı, 2006.

Memiş, Atanur. *Cemal Süreya'nın Gözünden Kendi Şiiri ve İkinci Yeni*. Yüksek
Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim
Dalı, 2003.

Özmeral, Özgür. “*Cemal Süreya Şiirinde Kadın ve Erotizm*”. Yüksek Lisans Tezi.
İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
2006.

Şen Elmas, Melek. “*İkinci Yeni Şiiri Üzerine Anlambilimsel Bir İnceleme*”. Yüksek
Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı, 2010.

Toprak, Seçil. *Selim İleri'nin Eserlerinde Sinema ve Edebiyat İlişkisi*. Yüksek Lisans
Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2007.

Makaleler ve Dergi Yazıları:

Fusun Akatlı, “Yırtılan İpek Sesiyle,” *Hürriyet Gösteri* Şubat 1990: 29-31.

Batur, Enis. “Cemal Süreya'nın Şiiri İçin 10 Kıvılcım.” *Milliyet Sanat* Şubat. 1990:
4-7.

Buyrukçu, Muzaffer. “Cemal Süreya Konyak İçiyor.” *Varlık* Ocak 1996: 24-26.

Celâl, Metin. “Cemal Süreya; Kişilikli Bir Şair.” *Varlık* Ekim 2005: 45-48.

Dara, Ramis. “Cemal Süreya'nın Şiiri.” *Çağdaş Eleştiri* Temmuz 1983: 18-27.

Doğan, Mehmet H. “Sanki Artık Hiç Şiir Yazamayacağım.” *Milliyet Sanat* Şubat
1990: 3-10.

- Doğan, Mehmet H. “Türk Şiirinde İkinci Yeni Dönemeci.” *Hece Türk Şiiri Özel Sayısı Mayıs-Haziran-Temmuz 2001*: 93-101.
- Ertop, Konur. “Yeni şiirde kadın, düşünce arkadaşıdır; sevişme de onunla eşit olarak yaşanan bir coşkudur.” *Milliyet Sanat* 26 Kasım 1976: 14-16, 30.
- Gökalp-Alpaslan, G. Gonca. “Metinlerarası İlişkiler Işığında Cemal Süreya Şiirinin Bileşenleri.” *Turkish Studies* 4 /1-I (Kış 2009): 435-463.
- İlhan, Nilüfer. “Cemal Süreya’nın Şiirinde Ölüm Teması.” *Turkish Studies* 6/2 (Spring 2011): 473-484.
- İnce, Özdemir. “Cemal Süreya: Gözleri Görmekten Doymayan Kulakları İşitmekle Dolmayan.” *Hürriyet Gösteri* Ocak 1991: 23-28.
- İnce, Özdemir. “Şiirin Gişesinde Oturan Şair.” *Hürriyet Gösteri* Şubat 1990: 18-21.
- Kacıroğlu, Murat. “İkinci Yeni Şiirinde Öteki Dünya: Ortadoğu Ve Afrika.” *Türkiyat Mecmuası* 21.2 (2011): 177-210.
- Kâhyaoğlu, Orhan. “Cemal Süreya’nın Şiir ve Yazın Dünyasına Kısa Bir Bakış.” *Birikim* Nisan 1990: 81-85.
- Karakaya, Abbas. “Cemal Süreya: Şairin Şiirine ve Hayatına Dahil Edilmeyenler.” *Bir+Bir* Eylül-Aralık 2012: 16-21.
- Özcan, Tarık. “Şiir Sanatında İmajın Yeri-Önemi ve Bunun Cemal Süreya’nın Şiir Dünyasına Uygulanması.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13.1 (2003): 115-136.
- Özdemir, Emin. “Türkçenin Soluğunu Genişleten.” *Çağdaş Türk Dili* Nisan 1990: 666-668.
- Perinçek, Doğu. “Sürgün-Efsane-Düş- Materyalizm.” *Hürriyet Gösteri* Şubat 1990: 36-39.
- Süreya, Cemal. (imzasız) “İmgenin Kökleri.” *Papirüs* Ocak 1971: 1-3.
- Süreya, Cemal. (imzasız) “Mitoloji Havarileri.” *Papirüs* Ağustos 1966: 1-2.

İnternet Siteleri:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50c5bbb727e3f0.34290683

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50c5bc2f7d6895.04104816

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Ezop>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Guillaume_Apollinaire

[http://tr.wikipedia.org/wiki/Pan_\(mitoloji\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Pan_(mitoloji))

http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Sultan%C4%B1na_Mektup_Yazan_Zapo_rojya_Kazaklar%C4%B1

http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Sultan%C4%B1na_Mektup_Yazan_Zapo_rojya_Kazaklar%C4%B1

<http://www.iletisim.com.tr/ki%C5%9Fi/thomas-de-quincey-15773.aspx>

Faydalanılan Diğer Kaynaklar:

Aça, Mehmet, Haluk Gökalp, ve İsa Kocakaplan. *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2009.

Akay, Hasan. *Şiire Yeniden Bakmak (Bir Yapıçözümleme Girişimi)*. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009.

Akdamar, Vedat, ve Zühal Tekkanat. *Cemal Süreya 20 Yaşında*. İstanbul: Artshop Yayıncılık, 2010.

Aksan, Doğan. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili: Dilbilim Açısından Bakış*. Ankara: Engin Yayınevi, 1999.

Akyüz, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010.

Alkan, Erdoğan. *Sembolizm*. İstanbul: Varlık Yayınları, 2006.

Apollinaire, Guillaume. *Aşk Şiirleri*. Haz. Fahri Özdemir. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2006.

Apollinaire, Guillaume. *Dünya Gülü*. Çev. Gertrude Durusoy ve Ahmet Necdet. İstanbul: Adam Yayınları, 1986.

Apollinaire, Guillaume. *Genç Bir Don Juan'ın Maceraları*. Çev. Reşit İmrahor. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2009.

Apollinaire, Guillaume. *İki Kıyının Averagesi*. Çev. Nihan Özyıldırım. İstanbul: Kanat Kitap, 2006.

Apollinaire, Guillaume. *Katledilen Şair*. Çev. Nihan Özyıldırım. İstanbul: Kanat Kitap, 2004.

Aydın, Kamil. *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Post Modern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayınları, 2008.

- Aydinoğlu, Ergun. *Türk Solu Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971*. İstanbul: Belge Yayınları 1992.
- Belge Murat. *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Bilen Buğra, Hatice. *1914'lerden 1940'lara Türk Resim ve Romanında Gerçekçilik*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Bilen Buğra, Hatice. *Cumhuriyet Döneminde Resim Edebiyat İlişkisi*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2000.
- Birsel, Salah. *Fransız Resminde İzlenimcilik*. İstanbul: Dünya Aktüel, 2006.
- Cöntürk, Hüseyin. *Çağının Eleştirisi Birinci Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Cöntürk, Hüseyin. *Çağının Eleştirisi İkinci Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Çetişli, İsmail. *Metin Tahlillerine Giriş 1 Şiir*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Çıkla, Selçuk. *Türk Edebiyatında Manzum Poetikalar (1860-1960)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü ve Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.
- Dönmez, İbrahim Kafi. *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 4. baskı, 4 cilt İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1997.
- Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Eliot, T. S. *Edebiyat Üzerine Düşünceler*. Çev. Sevim Kantarcıoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- Erdost, Muzaffer İlhan. *Üç Şair: Nazım Hikmet, Cemal Süreya, Ahmed Arif*. Ankara: Onur Yayınları, 2004.
- Fuat, Memet Der. *Dünya Yazınından Seçilmiş Çeviri Şiirler*. İstanbul: Adam Yayınları, 1999.
- Gürbilek, Nurdan. *Kötü Çocuk Türk*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Gürsel, Nedim. *Başkaldıran Edebiyat*. İstanbul: Doğan Kitap, 2007.
- Hobson, John M. *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

- Kandemir, Mehmet Yaşar, Halit Zavalı, ve Ümit Şimşek. *Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*, 1. baskı, 2 cilt İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2010.
- Karakoç, Sezai. *Edebiyat Yazıları 2 Dişimizin Zarı*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2007.
- Karakoç, Sezai. *Edebiyat Yazıları 3 Eğik Ehramlar*. İstanbul: Diriliş Yayınları, 2011.
- Kolcu, Ali İhsan. *Albatros'un Gölgesi Baudelaire'nin Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2011.
- Kolcu, Ali İhsan. *Modern Türk Şiir 1 Şiir Tahlilleri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2007.
- Mete Yuva, Gül. *Modern Türk Edebiyatı'nın Fransız Kaynakları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Michel, Thomas. *Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş: Dinler Tarihine Katkı*. İstanbul: Orhan Basımevi, 1992.
- Okay, Orhan. *Poetika Dersleri*. İstanbul: Hece Yayınları, 2009.
- Perin, Cevdet. *Çağdaş Fransız Edebiyatı*. Ankara: Elips Kitap, 2010.
- Perin, Cevdet. *Fransız Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Elips Kitap, 2011.
- Pospelov, Gennadiy. *Edebiyat Bilimi*. Çev. Yılmaz Onay. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2005.
- Süreya, Cemal, Düz. *100 Aşk Şiiri*. İstanbul: Yön Yayıncılık, 1991.
- Süreya, Cemal. *99 Yüz: İzdüşümler/Söz Senaryosu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.
- Süreya, Cemal. *Soluğundan Öptüm*. İstanbul: Adam Yayınları, 2003.
- Süreya, Cemal. *Uzat Saçlarını Frigya*. İstanbul: Yön Yayıncılık, 1992.
- Vardar, Berke. *Fransız Edebiyatı*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1998.
- Yorar, Gönül. *Türk Edebiyatında Fantastiğin Kökenleri*. Ankara: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Karakaya, Abbas. *"A Poet's Life is Included in His Poetry": Cemal Süreya and the Politics of Poetry*. Doktora Tezi. Bloomington: Indiana University, 2010.
- Ayhan, Ece. "Sinema ve Şiir." *Yeni Sinema* Haziran 1967: 18-19.
- Batur, Metin. "Görsellik Karşısında Edebiyat." *Sanat Olayı* Mart 1985: 66-68.

- Bunuel, Luis. “Şiir ve Sinema.” Çev. Nijat Özön. *Türk Dili Sinema Özel Sayısı Ocak* 1968: 419-422.
- Buyrukçu, Muzaffer. “Cemal Süreya ile Son Gün.” *Hürriyet Gösteri Şubat* 1990: 5-10.
- Buyrukçu, Muzaffer. “Hüzünlü Şarkılar Gibi, Hüzünlü Bir Ölüm.” *Milliyet Sanat Şubat* 1990: 15-16.
- Coşkun, Taner. “Şiir ve Sinema.” *Varlık* Mayıs 2006: 14-17.
- Doğan, Mehmet Can. “İkinci Yeni Söyleminin Öncüsü, İkinci Yeni Şiirinin Gönülsüzü: Sezai Karakoç.” *Turkish Studies* 6/3 (Yaz 2011): 731-744.
- Ertop, Konur. “Cemal Süreya’nın Gözüyle Şiir Sorunları.” *Milliyet Sanat Şubat* 1990: 12-14.
- Gürpınar, Melisa. “‘Üstü Kalsın’ Diyen Bir Deli Dumrul.” *Hürriyet Gösteri Şubat* 1990: 27-28.
- Hızlan, Doğan. “Şiir, Onda Bir Zaman Deneme Suretinde Görüldü.” *Hürriyet Gösteri Şubat* 1990: 25-26.
- Kabacalı, Alpay. “Cemal Süreya’nın Papirüs Serüveni Şiirimizin 1960 Sonrasındaki Gelişimini Yansıtan Bir Laboratuvar.” *Milliyet Sanat Şubat* 1990: 17-20.
- Kıraç, Rıza. “Edebiyatın Kılavuzluğunda Gelişen Türk Sineması.” *E Dergisi* Mayıs 2001: 34- 38.
- Oktay, Ahmet. “Acısını Sızdırmayan Sarnıç.” *Hürriyet Gösteri Şubat* 1990: 22-24.
- Oskay, Ünsal. “Yüzleri Giyotine Abone Üç Şair: Cemal Süreya Sezai Karakoç Ece Ayhan.” *Hürriyet Gösteri Şubat* 1990: 32-35.
- Püsküllüoğlu, Ali. “Cemal Süreya’nın Şiiri Üstüne.” *Milliyet Sanat Şubat* 1990: 6-10.
- Türk Dili Dergisi - Türk Şiiri Özel Sayısı* (Ocak-Şubat 1992).
- Tanyol, Tuğrul. “Duvardan Büyük Bir Parça Düştü.” *Hürriyet Gösteri Şubat* 1990: 42-43.

